Fordította
Rátkai Ferenc

HANS FRIESSNER

ÁRULÁSOK, VESZTETT CSATÁK

CO–NEXUS Print-teR
Budapest

Az eredeti kiadás címe:
Friessner: Verratene Schlachten
Holsten–Verlag Hamburg

Előszó

Hans Friessner tábornok 52 éves volt, amikor hadseregével 1944 kora őszén Magyarország területére érkezett. Szeptember eleje volt: a második világháború ötödik esztendeje. Lényegében szétzilált és megvert csapatok élén jött a generális. Nehéz hetek álltak mögötte. Egykori hadseregcsoportjából talán fél tucat intakt hadosztályt tudott Romániából Erdélybe, Magyarországra átmenteni; a többi ottmaradt a Kárpátokon túl, szétverve, bekerítve, fogságban. A Vörös Hadsereg 1944. augusztus 20-án kezdett nagy offenzívája és az augusztus 23-án Bukarestben bekövetkezett román politikai, illetve katonai „frontváltás" augusztus végére meghúzta a lélekharangot a német–román Heeresgruppe „Südukraine", vagyis a Dél-Ukrajna hadseregcsoport fölött. A román csapatok – Mihály király parancsára – megnyitották arcvonalukat az offenzívában álló szovjet csapatok előtt. A német 6. hadsereget a szovjetek katlanba zárták, a német 8. hadsereg csapatai a Keleti-Kárpátok vidékéről csak késve, megtépázva tudtak visszavonulni Észak-Erdély irányába.

Friessner vezérezredes hivatásos katona volt. 1911 óta viselt egyenruhát. Csapattisztként harcolta végig az első világháborút, ahol valószínűleg megállta a helyét, hiszen 1918, a Vilmos császári birodalom összeomlása után, azok közé tartozott, akiket átvettek a Weimari Köztársaság hadseregébe – a Reichswehrbe –, melynek létszámát a győztes hatalmak csupán 100 000 főben szabták meg.

Friessner később a Wehrmachtba került. 1935-ben alezre-

des, majd 1938-ban ezredes. Vezérőrnagy akkor lett, amikor 1940-ban Hitler csapatai győzedelmeskedtek a Francia Köztársaság hadserege felett. 1941 nyarán kitört a német–szovjet háború. Friessner átkerült a keleti arcvonalra. Hadosztályparancsnokból hamarosan hadtestvezénylő tábornok, seregcsoport-parancsnok, 1944. július 1-jétől pedig hadseregcsoportparancsnok lett. Az „Észak" hadseregcsoport tartozott alája. Akkor frissiben nevezték ki vezérezredesnek. De még meg sem melegedhetett a helyén, mikor új feladattal bízták meg. A keleti front déli szárnyára kellett megfelelő parancsnok: Hans Friessner vezérezredest 1944. július 25-én a német–román „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport élére állították.

A szovjet hadsereg éppen ekkortájt zúzta szét a németek középső arcvonalszakaszát. A Kárpátok előterében és a lengyel fennsík peremén nagy harcok dúltak. Friessnernek az volt a fő feladata, hogy Romániától – és a Balkán kapujától – tartsa távol Sztálin csapatait. A koalíciós hadvezetés külön tudomány. Ha a német tábornok erről bizonyára tanult is a különböző hadiakadémiákon, a gyakorlati életben sok minden másképpen nézett ki. Visszaemlékezéseiben Friessner részletesen ír hathetes romániai tapasztalatairól, a román vezérkarral való vegyes érzelmű megbeszéléseiről és arról a felelőtlen „kincstári optimizmusról", amellyel a bukaresti német diplomaták és az ottani hátországi német erők parancsnokai az egész „román kérdést" kezelték. Az augusztus 23-i román frontváltás éppen ezért a németeket a meglepetés erejével érte. A király proklamációja, Antonescu marsall lefogása, a Sanatescu-féle kormány megalakítása és a román hadsereg egységes királyhű magatartása megoldhatatlan feladatok elé állította a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport parancsnokságát. Mindezekhez párosult még Hitler belekontárkodása a romániai dolgokba, a Vörös Hadsereg lendületes előretörése és a német frontparancsnokság számára késve érkezett engedély a Magyarországra való visszavonulásra.

Románia és hadserege augusztus 30-a után hadba lépett a németek és Magyarország ellen. A román katonákat csak egy

cél lelkesítette: fegyverrel a kezében visszaszerezni Észak-Erdélyt, amit Sztálin – a románok politikai pálfordulása után – (a szövetséges nagyhatalmak nevében is) odaígért a Román Királyságnak.

A hatvanas években az akkor már nyugdíjas Friessner generálist meglátogathattam nyugatnémetországi otthonában. Elbeszélgettünk a múltról. Magyarországi benyomásairól kérdeztem. A hetvenedik évéhez közeledő „szolgálaton kívüli vezérezredes" őszintén beszélt. Volt idő, mondotta, amikor három magyar hadsereg is tartozott a Kelet-Magyarországon, 1944 szeptember végére úgy-ahogy rendbehozott hadseregcsoportjához, amelynek új neve „Heeresgruppe Süd", vagyis Dél hadseregcsoport lett. Gyatrán voltak felfegyverkezve a magyarok és kiképzésük sem felelt meg a hadi követelményeknek. A románokkal szemben még vitézül harcoltak, de a szovjet páncélosok tömeges megjelenése, bizony könnyen pánikba sodorta a honvédeket. Amit pozitívan értékelt Friessner, az a magyar légierő és a tüzérség kiváló működése, valamint a honvédség tábornoki karának a német bajtársakhoz való viszonya volt. „Mindegyikük jól beszélt németül. Értekezési nehézségeink nem voltak" – mondotta. S felemlítette azt is, hogy ezekben a „bizony nem éppen fiatal vagy középkorú generálisokban" még éltek az első világháború, a német bajtársakkal karöltve vívott küzdelmek emlékei.

Horthy Miklós kormányzóról is kérdeztem. Elismerően nyilatkozott róla, mint személyiségről. Jóllehet, mint mondotta, furcsa volt az a „középkori pompa", amit a budai Várban látogatásakor tapasztalt.

Horthy 1944. szeptember 9-én fogadta őt. Friessner ekkor még csak „ismerkedett" a magyar katonapolitikával és általánosságban Magyarországgal. A kormányzó arra kérte, óvja a lakosságot és a magyar vidéket. Friessner kissé tanácstalan volt: egy totális háborúban, hogyan lehet humánus módon hadat viselni?! Főleg az oroszok ellen!

Négy-öt hét múlva Friessner már jobban megismerhette a magyarországi helyzetet. „Megsúgták" neki – és nem Berlin-

ből! –, hogy Horthy és a „várbeli klikk" frontváltásra, „kiugrásra" készül. A német generális ettől kezdve – érthetően – maga is figyelni és figyeltetni kezdte a magyar hátországot. Romániában már átélt egy katasztrófát, s nem akarta saját csapatait egy, a romániaihoz hasonló dezaszternek kitenni. Megkérdeztem, kik tájékoztatták? Megmondta: magyar vezérkari tisztek hordták számára a híreket, hogy a kormányzó megbízásából a csendőrség felügyelője, Faragho Gábor vezérezredes Moszkvában „különbéke" ügyében tárgyal. Friessner ellenlépései nem késlekedtek. 1944. október elején – titokban – előkészületeket tett, hogy ha „rászakad az ég" (vagyis elkövetkezik a magyar „kiugrás"), időre és eredményesen visszavonja csapatait Magyarországról. Vagyis, hogy csapataival mielőbb elérje Magyarország nyugati határait, ahol – ő legalábbis így volt erről értesítve –, készen áll már a „Reichsschutzwall", a megerősített határ védelmi körlet, ahol csapataival eredményesen és a Birodalom földjén veheti fel a harcot az utána nyomuló ellenséggel. Minderről Hitlert nem értesítette, hiszen a bukaresti példából tudta: a Nagynémet Birodalom vezetője, a Német Véderő főparancsnoka minden ilyen visszavonulást azonnal letiltana. A Dunántúlon és máshol tehát a németek élelmiszer- és üzemanyagraktárakat létesítettek. Kijelölték azokat az útvonalakat és csomópontokat, amelyeket egy „magyar árulás esetén" azonmód – biztosítási célból – német csapatok szállnának meg. Október tizedike előtt Friessner még az arcvonal visszavételét is elrendelte. Mindez a közelgő 1944. október 15-e árnyékában történt.

Könyvében a generális számos olyan eseményről ad számot, amit a magyar olvasóközönség bizonyára nem ismer megfelelően. Ír Szálasinál történt látogatásáról, a nyilaskereszt jegyében átalakuló Magyarországról szerzett benyomásairól és külön fejezetben – nagy részletességgel – foglalkozik Budapest 1944/45-ös sorsával is. Ő nem akarta a magyar fővárost frontvárossá tenni. Nem azért, mert különösebben szívéhez nőtt, és óvni akarta a pusztításoktól, hanem kizárólag hadászati szempontból. Friessner hadseregcsoportja állandó létszámhiánnyal

küzdött. A honvédség harciszelleme Szálasi hatalomra jutása után nem lett jobb, sőt romlott. Budapest megvédéséhez – Friessner szerint – legalább öt-hat „intakt" német hadosztály kellett volna. Ez pedig nem volt. Szálasitól várt segítséget. Tudta, hogy az új államfő december elején Hitlerhez utazik és Berlinben szóba kerül Budapest védelmének ügye is. Arra számított, hogy Szálasi is szorgalmazza Budapest „nyílt város"-sá nyilvánítását, illetve nem járul hozzá frontvárossá tételéhez. Nem így történt. Hitler budapesti terveit Szálasi ellenkezés nélkül magáévá tette. Friessner pedig megkezdte Budapest megerődítését.

1944. december közepén meglódult a magyarországi front. A 2. és a 3. Ukrán Front jelentős hadászati sikereket ért el; azt kell mondani, a szovjetek „brilliroztak" a hadvezetés terén. December 21-én kezdetét vette a Balaton–Velencei-tó–Buda-Dél között húzódó – félig kész – német védővonal, a Margit-vonal áttörése. Friessner hadseregcsoportja szorongatott helyzetbe került. Ugyanakkor Berlinben ezekben az órákban dőlt el Friessner generális sorsa is. Hitler döntött: a balszerencsétől üldözött tábornokot azonnal le kell váltani, és egy lelkes, „nemzetiszocialista" szellemű, párttag tábornokkal helyettesíteni. Így Friessnert rövid úton Berlinbe rendelték. A Dél hadseregcsoport parancsnoki tisztjét pedig a náci párttag Otto Wöhler gyalogsági tábornok vette át.

Ezzel Hans Friessner számára véget ért a háború. Hiába kívánt bejelentkezni – búcsúzásul – a Wehrmacht főparancsnokánál – Hitler nem fogadta. A német véderő személyzeti osztálya rutinszerűen „tábornoki tartalékba" helyezte. Új parancsnoksággal nem bízták meg, jóllehet 1945-ben még hadtestparancsnoki beosztást is elfogadott volna.

A háború végén a generális amerikai hadifogságba került. 1947. novemberében engedték szabadon. Attól kezdve mint „szolgálaton kívüli tábornok" élt Traunsteinben és máshol. Könyvét – 1944-es romániai és magyarországi visszaemlékezéseit – 1956 őszén – még a magyar forradalom kitörése előtt –

jelentette meg egy kevésbé ismert hamburgi kiadónál. Pár évvel később a könyv még második kiadást is megért.

A memoár történetéhez hozzátartozik az is, hogy a cím miatt – „Árulások, vesztett csaták" – az 1950-es évek második felében Nyugaton élő és még szervezkedő emigráns magyar katonai szervezetek – az úgynevezett „Magyar Védelmi Tanács" – különböző röplapokon keményen megtámadták Friessner generálist, kijelentvén, hogy Friessner memoárjainak címe rágalom és mélyen sérti az 1944/45-ös magyar katonabecsületet. Példákkal próbálták cáfolni egy hatoldalas németül megfogalmazott, sűrűn gépelt iratban. Friessner erre – más Magyarországon működött német vezénylő tábornokokkal egyetemben – demonstratív módon megszakított minden kapcsolatot a magyar katonai emigráció reprezentánsaival és többet „magyar ügyről" nem akart hallani. Nagyon megsértődött.

Hans Friessner 1971. június 26-án hunyt el a Német Szövetségi Köztársaságban.

Visszaemlékezései – katonai és politikai vonatkozásban számos – fontos adalékkal szolgálnak az 1944/45-ös magyarországi hadműveletek alaposabb megismeréséhez. Annyi évtized elmúltával és annyi szovjet leírás és visszaemlékezés után most képet nyerhetünk az „érem" másik oldaláról is. A Wehrmacht egyik vezető tábornoka számol be a magyarországi harcok nem kevés drámai fejezetéről. Persze ez a mű is – mint minden hasonló visszaemlékezés – magán hordja a memoárirodalom hiányosságait. Vagyis: személyi élményeken alapszik és nem mindig tesz eleget a történelmi követelményeknek.

Meggyőződésem, hogy így is hozzájárul Magyarország második világháborús szerepének mélyebb megértéséhez, a magyar nemzeti tudat reálisabbá válásához.

Bern, 1992. október 23.

Dr. Gosztonyi Péter

A SZERZŐ ELŐSZAVA

Valószínűleg rövid magyarázatra szorul, hogy miért adtam az „Árulások, vesztett csaták" címet e könyvnek, amely a romániai és magyarországi hadszíntéren, 1944 második felében vívott harcokat ábrázolja. A címválasztásnak az az oka, hogy e harcok kimenetelét a különböző árulások döntően befolyásolták. Kétszer is katasztrofális helyzetbe került a német front: előbb Románia árulása, aztán a Horthy-kormányzat miatt. Mindkét eset következtében szörnyű veszteségek és elképzelhetetlenül nagy megpróbáltatások érték a német katonát. Mint akkori főparancsnoknak, nekem jutott a nehéz feladat, hogy leküzdjem a német arcvonalra zúduló kétirányú – az oroszok és a szövetségesek részéről érkező – támadást, és korlátozott eszközeimmel elhárítsam a német védelem összeomlásának veszélyét. Ezenközben tapasztalnom kellett, hogy legfelső politikai és katonai vezetésünk lelkiismeretlensége és makacssága éppoly végzetes lehet, mint szövetségeseink megbízhatatlansága.

Mondanivalómat az is befolyásolta, hogy – felelős főparancsnokként mind a vezetés perspektívájából, mind pedig az arcvonalon szerzett – közvetlen élmények alapján éltem át az eseményeket. Mindazonáltal nem az volt a szándékom, hogy parancsaim és intézkedéseim igazolására írjam meg ezt a könyvet. Fontosabb célok vezettek.

Az olvasónak végre meg kell ismernie a kendőzetlen valóságot a német hadsereg romániai és magyarországi katasztrófájáról, hogy méltóképpen értékelhesse a német katona akkori

teljesítményeit és áldozatait. Ugyanakkor be akarom mutatni a koalíciós hadvezetés keserű tapasztalatait, és a felelőtlen politika katonai következményeit is. A romániai és a magyarországi események – mind az említett országokat, mind önmagunkat illetően – egyértelműen jelzik, hogy a politikai vezetők magatartása, illetve csődje, milyen döntő hatással lehet a hadvezetésre. Könyvemben kritikai megjegyzéseket is teszek egykori szövetségeseink csapatairól. Semmiképpen sem az érintett népek katonáinak lebecsülése szándékával: hiszen jórészt a kormányok akarata, ereje és elszántsága határozza meg minden nemzet katonáinak magatartását és teljesítményét. Végül: szívügyemnek tekintem a mai és holnapi politikusok figyelmeztetését is: szívleljék meg a nagy háború tanulságait, hogy a német katona többé ne kényszerüljön ilyen áldozatvállalásra.

Visszaemlékezéseim részint saját, korabeli feljegyzéseimen alapulnak, de egykori bajtársaim is kiegészítették és ellenőrizték őket, ezért bízom benne, hogy ily módon a hiányos dokumentáció ellenére is sikerült részleteiben is hitelesen bemutatnom az események alakulását. A könyvben szereplő valamenynyi megbeszélést korabeli jegyzetekből idézem.

Szükségesnek éreztem, hogy a történelmi igazság érdekében helyesbítsem Guderian vezérezredes néhány megtévesztő állítását, amelyek Erinnerungen eines Soldaten (Egy katona visszaemlékezései) című könyvében (Heidelberg, 1950) olvashatók. A vezérezredes hirtelen halála miatt, sajnos már nem tudtam kikérni véleményét írásomról. Könyvének idevonatkozó részeiről azonban 1951. szeptember 22-én még beszéltem vele és jeleztem, hogy helyesbíteni fogom azokat. Guderian, újra átgondolva az eseményeket, akkor egyet is értett ezzel.

Itt mondok őszinte köszönetet mindazoknak, akik segítették munkám létrejöttét.

Hans Friessner
vezérezredes

I.

Előzmények

1.

A Balti-tengertől a Fekete-tengerig

Az Észak hadseregcsoport főparancsnoka

Csapataim harci értékének és személyes katonaszerencsémnek köszönhetően eddig még minden ütközetben, amit hadosztályparancsnokként vagy seregcsoport irányítójaként vezettem a keleti fronton, sikerült meghiúsítanom a Vörös Hadsereg jókora túlerővel végrehajtott áttörési kísérleteit. Nyilván ez a körülmény és különösen a Narvánál elért siker okozhatta, hogy Hitler – félretéve a személyemmel kapcsolatos ellenérzéseit – 1944. július 2-án, Grasser gyalogsági tábornokkal, rangidős vezénylő tábornokommal együtt, a narvai hadszíntérről Obersalzbergbe rendelt, hogy új feladatokkal bízzon meg.

Valamilyen új válság leküzdéséről lenne szó? És hol lehet az? A keleti front többi szakaszának helyzetéről csupán felületes információim voltak, mert sajnos, az volt az elv, hogy a csapatparancsnokok csak a hatáskörükbe tartozó körzetet ismerjék alaposan. Az arcvonal más pontjainak helyzetébe nem pillanthattak be. Én is csak annyit tudtam, hogy az ellenség szakadatlanul támadja a Közép hadseregcsoportot, s emiatt bajba került az Észak hadseregcsoport déli szárnya is, de arról sejtelmem se volt, hogy mindkét hadseregcsoport főparancsnoka és vezérkara szorgalmazza az Észak hadseregcsoport visszavonását a Düna folyó vonalára, mert erőket szeretne felszabadítani egy újabb katasztrófa elhárítására.

Nem tudtam, mi lesz a feladatom, de elhatároztam, tőlem telhetően végre fogom hajtani. Úgy éreztem, ha már Hitler a Szovjetunió ellen indított támadással élethalálharcba sodorta a német népet, a katonának elemi kötelessége, hogy kövessen

el mindent a Vörös Hadsereg megállítása, visszaverése érdekében.

1944. július 3-án kora reggel, repülőgéppel indultunk Észtországból, de mivel az ellenséges légitevékenység hátráltatott bennünket, csak este érkeztünk Berchtesgadenbe. Hitler – Zeitzer vezérezredes, az akkori vezérkari főnök, továbbá a hadsereg személyzeti főnökének, valamint Schmundt tábornoknak, Hitler főhadsegédjének jelenlétében – még azon az éjszakán fogadott, és mindjárt jelentést kért tőlem a narvai arcvonal helyzetéről.

Áprilisban vívott védőharcaink egyértelmű sikere óta ott „semmi különös esemény" nem történt. Tájékoztatóm meghallgatása után elbocsátottak, és az előszobában vártam Grasser tábornokot, akit utánam rendeltek be „kihallgatásra". Ekkor még mindig nem tudtam, hogy Hitler miért hívatott bennünket. Jóval éjfél után ismét beszólítottak. Hitler elém tette a súlyos harcokat vívó Észak hadseregcsoport helyzetrajzát. A Dunától délre gyengébb orosz erők támadtak Riga irányába. A Közép hadseregcsoport északi szárnya – a Reinhardt vezérezredes parancsnoksága alatt álló 3. harckocsihadsereg – már hátrább húzódott, hogy elkerülje a bekerítést. Hitler megkérdezte, hogy e helyzetkép láttán mit tennék az Észak hadseregcsoport parancsnokának helyében. Válaszom a következő volt: minden rendelkezésemre álló erő bevetésével a lehető leggyorsabban helyreállítanám a kapcsolatot a Közép hadseregcsoport északi szárnyával, lehetőleg támadással, tekintet nélkül a már áttört ellenségre. Nézetem szerint – folytattam – mindent el kell követni, hogy megakadályozzuk a két hadseregcsoport belső szárnyai között keletkezett rés kiszélesítését, illetve az ellenség nyílt támadását Riga irányába; ellenkező esetben elvágják és megsemmisítik az Észak hadseregcsoportot, a Közép hadseregcsoportot pedig bekerítik.

Hitler egyetértett véleményemmel és közölte: megkérdezte von Kluge tábornokot is, aki szintén így oldaná meg a helyzetet. Az Észak hadseregcsoport vezérkara azonban más nézeten van; javasolt intézkedéseivel nem tud egyetérteni. Majd

így folytatta: „Minderre tekintettel elhatároztam, hogy személyi változtatást hajtok végre az Észak hadseregcsoport vezetésében és azonnali hatállyal önt, Friessner tábornokot nevezem ki az Észak hadseregcsoport főparancsnokának. Még ma reggel vegye át a parancsnokságot. A repülőgépem rendelkezésére áll. A Narva-hadsereg irányítását adja át Grasser tábornoknak." Ezután mindkettőnket elbocsátották.

Az előszobában nagyon vegyes érzésekkel fogadtam Grasser tábornok jókívánságait. Rendkívüli volt a helyzet, ezért inkább személyes jelleggel, csak röviden, a Narva-hadsereg legfontosabb ügyeiről tájékoztathattam Grasser tábornokot. Eddigi parancsnoki feladatkörömet azonban jó lelkiismerettel és teljes bizalommal hagytam a Narva-hadsereg új főparancsnokára; megnyugtatott, hogy éppúgy ismeri az ottani viszonyokat, mint én. Azt azonban nagyon sajnáltam, hogy nem tudok illendően elköszönni kipróbált vezérkaromtól és csapataimtól: különösen a narvai arcvonalon vívott kemény és eredményes tavaszi harcok óta nagyon erősen kötődtem hozzájuk.

Átveszem a parancsnokságot

Július 4-én reggel, Hitler „Condor" típusú, nagy repülőgépén megérkeztem a Rigától keletre fekvő Seegewoldba, az Észak hadseregcsoport harcálláspontjára. Az egykori lett sajtó szép birtokán, több épületben itt szállásolták el a főparancsnokságot.

Lindemann vezérezredes, az eddigi főparancsnok éppen csomagolt. Tudott már a parancsnokváltásról. Jól ismertük egymást. Fölöttesem volt; mindig igazi gentlemannek, nagyvonalú, megértő és jó szándékú embernek bizonyult. Öröm volt beosztottként együtt dolgozni vele. Mindez megnehezítette számomra, hogy éppen az ő helyébe kellett lépnem. Meg voltam győződve arról is, hogy egyenes jelleméből következően, legjobb tudása és lelkiismerete szerint tette a dolgát, mint

ahogy bevált vezérkari főnöke, Kinzel altábornagy is, aki szerencsére továbbra is ebben a tisztségben maradt.

Lindemann másnap utazott el. A viszonylag kevés időt kihasználva, megbeszéltük az átadással kapcsolatos legszükségesebb dolgokat. Csak ekkor ismerhettem meg részleteiben is a Hitler által elutasított javaslatát, melynek az volt a lényege, hogy az arcvonalat vonják vissza a Düna vonalára. Hamarosan bebizonyosodott, hogy Lindemann javaslata helyes volt. A megbeszélés után egyébként lényegesen másképp láttam a hadseregcsoport helyzetét, mint ahogy Hitler főhadiszállásán bemutatták.

Az ellenség nagyobb kötelékei éppen azon voltak, hogy a Közép hadseregcsoport északi szárnya és az Észak hadseregcsoport déli szárnya között támadt résben előretörjenek Riga irányába. Az Észak hadseregcsoporttal szemben álló ellenséges erők elhelyezkedése egyértelműen arra utalt, hogy a déli szárny előtt, azonkívül Rositten térségében és Pleskauval szemben képeztek súlypontokat. Világosan látszott, hogy az oroszok támadásának Riga a fő iránya, és hogy a Csud-tótól délre előrenyomulva, ketté akarják vágni a hadseregcsoportot. Az ellenséges támadókötelékek nyolcszoros túlerőben voltak.

Látogatás a 16. és a 18. hadsereg arcvonalán

Másnap a frontra repültem, hogy a helyszínen tájékozódjam a hadseregcsoport két déli hadseregének – a 16. és a 18. hadseregnek – a helyzetéről. A repülőtéren Hansen tüzérségi tábornok, a 16. hadsereg főparancsnoka várt. Őt is régebbről ismertem. Ugyanabban az időszakban oktattunk harcászatot a drezdai gyalogostiszti iskolán. Hansen jó főparancsnok volt. Sajnos, betegsége miatt küszöbön állt a távozása, amit ebben a válságos időszakban különösen fájlaltam. Laux tüzérségi tábornok lett az utóda, aki viszont kimagaslóan tehetséges, kitűnő vezérkari tisztjével, Hartmann vezérkari ezredessel együtt

hamarosan elesett: az ellenség lelőtte „Gólyájukat", felderítő repülőgépüket.

A 16. hadsereg arcvonalszakaszán valóban aggasztónak látszott a helyzet, jóllehet az I. hadtest – különösen tapasztalt és mindenütt nagyrabecsült vezénylő tábornokával, Hilpert tábornokkal az élén – nagyon bátran ellenállt a nyomasztó túlerővel végrehajtott szovjet támadásnak. Rövidesen kiderült azonban, hogy az oroszok – felismerve, hogy egyre szélesedik a rés a 3. páncélos hadsereg és a 16. hadsereg belső szárnyai között – súlypontot képeztek a Düna két oldalán, és minden nélkülözhető erejüket oda vonták össze.

Nem volt éppen rózsás helyzetben a 18. hadsereg sem (Loch tüzérségi tábornok volt a főparancsnoka). Az ellenség itt három nagyobb súlypontot képezett: Ostrovnál, Modon és Pleskau előtt. A szándéka nyilvánvaló volt: Pleskaun át Werro felé támadva el akarja vágni egymástól a 18. hadsereget és a Csud-tótól északra álló Narva-hadsereget; politikai szempontból nézve: Lettországot és Észtországot.

A két déli hadseregnél szerzett tapasztalatok alapján mind a hadseregcsoport, mind a hadseregek minden lehetséges intézkedést megtettek, hogy meghiúsítsák az oroszok áttörését és főként, hogy helyreállítsák az összeköttetést a szomszédos 3. páncélos hadsereg északi szárnyával.

Mindennek ellenére az elkövetkező napokban – különösen a hadseregcsoport déli szárnyán – egyre kritikusabbá vált a helyzet. Ráadásul, a 3. páncélos hadseregnek, hogy elkerülje a bekerítést, még nyugatabbra kellett visszavonnia északi szárnyát. A két hadseregcsoport között emiatt egyre nagyobbodott a rés, hosszabbodott és nyíltabbá vált az Észak hadseregcsoport déli szárnya. Jóllehet a 18. hadsereg és a Narva-hadsereg már-már veszélyes mértékű meggyengítésével, mindent elkövettünk a 3. páncélos hadsereggel való kapcsolat helyreállításáért, célunkat azonban nem sikerült elérni.

Az oroszok növelték erőiket a Dünánál, és dél felől is megkísérelték az átkelést a folyón, de csapataink kemény ellenállása meghiúsította szándékukat.

A 18. hadsereg, amelyet ugyancsak szakadatlanul támadtak három súlypontján, egyre nehezebb helyzetbe került. Nemcsak az erősen szorongatott 16. hadsereg tehermentesítésére kellett erőket átengednie, hanem saját arcvonalát is meg kellett hosszabbítania déli irányban.

Mindez azt jelentette, hogy hadosztályainak különben is alig tartható arcvonalszakaszai még nagyobbak lettek. Tetézte a bajt, hogy von Treuenfeld litván SS-hadtestje, melyet Ostroffnál vetettek be a hadsereg alárendeltségében, egyszerűen csődöt mondott. Mindeme nehézségek ellenére a 18. hadsereg folyamatosan visszaverte a jókora túlerőben lévő oroszok nagyszámú támadását. Feladatát, hogy mindenáron akadályozza meg az ellenség áttörését, bátran és híven teljesítette.

Memorandumot küldök Hitlernek

A napról napra súlyosbodó helyzet láttán arra a szilárd meggyőződésre jutottam, hogy hiába a parancsnokságom alá tartozó csapatok már-már emberfeletti erőfeszítése, az oroszok nyilvánvaló erőkoncentrációja ellenében többé nem tudunk úrrá lenni az Észak hadseregcsoportot fenyegető veszélyeken. Elhatároztam, hogy Hitlerhez fordulok. Július 12-én az alábbi személyes levelet írtam neki:

„Führerem!

Amikor 1944. július 3-án megbízott az Észak hadseregcsoport vezetésével, a Közép hadseregcsoportnál kialakult helyzet már nagymértékben veszélyeztette az Észak hadseregcsoport déli szárnyát. Az ellenség stratégiai célkitűzéséből már akkor kiviláglott, hogy az általában nyugati irányú súlyponti támadás célja egy erős, ellenséges erőcsoportosulás védelme alatt a Düna folyó lesz.

Feladatom így hangzott: »... mindenáron tartani kell az Észak hadseregcsoport keleti arcvonalát és támadóan fellépve helyre kell állítani az érintkezést a Közép hadseregcsoport északi szárnyával.«*

Amikor ideérkeztem, a Közép hadseregcsoport bekerítéstől veszélyeztetett északi szárnya már Gelbokie-tól északnyugatra, 15 kilométernyire állt. A feladat meghatározásakor még lehetségesnek látszó intézkedésekhez – betörés az ellenséges szárnyon, nagyjából Szarkowszyzna irányában – már nem voltak meg a megfelelő feltételek, arról nem is szólva, hogy a valóságban nem rendelkeztünk az akció végrehajtásához szükséges erőkkel, és az ellenség a Druja–Dzisna–Miory térségbe összevont erőinek folyamatos növelésével lekötötte saját csapatainkat a Dünától délre.

A 3. páncélos hadsereg északi szárnyát fenyegető ellenséges erők szakadatlan növekedése okozta, hogy a Közép hadseregcsoport északi szárnya még inkább visszahúzódott nyugat felé. Mindennek következtében a rés szélesedése a két hadseregcsoport belső szárnya között, egyre veszélyesebb méreteket öltött.

Mindazok az intézkedések, amelyeket ideérkezésem pillanatától tettem, hogy a veszély ismeretében legalább Dünaburgtól délre megteremtsem a két hadseregcsoport belső szárnyának érintkezését, az erre a célra kijelölt erők – kiváltképpen a 225. és a 69. gyalogos hadosztály – elvonása miatt, nem bizonyultak eredményesnek. Elhatároztam tehát, hogy ugyanebből a célból új erőket (a 61. gyalogos hadosztály és a 11. SS-felderítőosztag) vonok el a Narva-hadseregtől. Kleffelnek, az érintkezés megteremtésére hivatott és az érintett erőkkel kiegészített csoportja most alakul meg, ez azonban csak július 14-én indíthatja meg délkeleti irányú támadását, hacsak a különféle bandák által okozott nagyobb zavarok, illetve a hadseregcsoport védővonalára irányuló ellenséges támadások nem hátráltatják a mozgását. Hogy ez a csoport még kellő időben és hatékonyan tudja-e ellátni feladatát, az a jelenleg is több ponton támadott Közép hadseregcsoport északi szárnyának további helyzetétől függ. Mindenesetre az nem várható tőle, hogy a Dünától délre *lényegesen* javítsa a helyzetet.

Az erőnyerés céljából elhatározott elszakadási hadmozdulatok (81., 93. és 263. gyalogos hadosztály) tervszerűen folyta-

tódnak, de mint várható volt, természetesen az erők elvonásának megakadályozására törekvő ellenség erős nyomása közepette. Miután az Észak hadseregcsoport 12 hadosztálya átengedett a Közép hadseregcsoportnak, immár alapvetően meggyengült. A Közép hadseregcsoport északi szárnyán kialakult helyzet miatt 200 kilométerrel meg kellett hosszabbítania arcvonalát, hogy jobb szárnyának bekerítését, illetve szétzúzását megakadályozza, ezért védekező ereje a támadó ellenséghez mérten annyira lecsökkent, hogy a rábízott arcvonalnak sem a keleti, sem pedig a déli szakaszát nem tudja már megbízhatóan védeni.

Figyelemmel a déli szárnyon vívott döntő küzdelemre, megparancsoltam a 126. gyalogos hadosztály kivonását a pleskaui-hídfőből. Ennek következtében, az ott állomásozó erőket adott esetben vissza kell majd vonni a szinte teljesen kiépített Jrboska-vonalra.

A Narva-hadseregtől szintén el kellett vonnom egy további hadosztályt. Itt is arra kell számítanom, hogy a kiékelődött narvai arcvonalat visszavonom a harcászatilag kedvező és kiépített Kinderheim-vonalra. Legkésőbb július 15-én mindkét intézkedést végre kell hajtani.

Összefoglalva, az itteni helyzetet a következőképpen ítélem meg:

Az ellenség minden erővel folytatni akarja előretörését nyugat (Kauen–Riga) felé, ami gyakorlatilag az Észak hadseregcsoport *elvágását* jelenti.

Kísérő támadásként máris arra törekszik, hogy nagyobb erőkkel támadjon Dünaburg és Kraslau felé, s ezzel az Észak hadseregcsoport keleti arcvonalának szerkezetét fenyegeti. Ma már nincsenek olyan saját erőink, amelyek a Dünától délre biztos védelmet jelenthetnének a fölényben lévő és mindenütt harckocsikkal támadó ellenséges erőkkel szemben.

Nézetem szerint – józan megfontolás alapján – most az a döntő, hogy a hadsereget – folyamatosan harcra kényszerülő, erős utóvédek képzésével – visszavonjuk a következőképpen:

A Narva-hadsereget Reválba. Szállítás tengeri úton, a helyzettől függően Rigába, Libauba vagy a Memelhez.

A 16. és a 18. hadsereget a Kauen–Riga-vonalra. Biztonsággal nem állítható, hogy a Dünától délre kialakuló helyzetben lehetséges még a visszavonulás. Mindazonáltal ez az *utolsó esély,* hogy az Észak hadseregcsoportot megmentsük a nyilvánvaló bekerítéstől, netán a *részleges megsemmisítéstől.*

Mint az Észak hadseregcsoport felelős főparancsnoka, kötelességemnek érzem, hogy a legteljesebb nyíltsággal tájékoztassam Önt, Führerem, az itt kialakuló helyzetről. Nem csupán saját, személyes felismeréseimet terjesztem Ön elé, hanem hadseregcsoportom világosan látó katonáinak véleményét is. Mivel többségükkel sok közös harc élménye köt össze, és teljes bizalmukat élvezem, nem tudnám összeegyeztetni lelkiismeretemmel, ha ebben a sorsdöntő órában nem követnék el mindent, hogy ezt a hűséges csapatot megóvjam a legrosszabbtól, és a végső órán még sikeres fordulathoz vezessem, melynek révén visszaverhetjük az ellenséget hazánk keleti határáról.

Amennyiben Ön, Führerem, nem helyesli véleményemet, és a javasolt intézkedések végrehajtásához nem biztosíthatja számomra a megfelelő cselekvési szabadságot, akkor azt kell kérnem, mentsen fel eddigi feladatom alól.

Friessner s. k."

A memorandumban kifejtett javaslat látszott számomra az egyetlen lehetőségnek, hogy még az utolsó pillanatban elhárítsuk az Észak hadseregcsoportot fenyegető katasztrófát. Természetesen tisztában voltam vele, hogy javaslatom megvalósításának külpolitikai következményei lesznek.

Finnország, amely már régóta hajlott a „kiugrásra", valószínűleg felmondja a szövetségesi viszonyt. Ennek következtében meg fognak szűnni a számunkra olyan fontos krómszállítások. Svédország nyilván leállítja ércszállításait, ami bizonyo-

san súlyosan érinti hadi potenciálunkat. A baltikumi területekkel így jelentősen megerősödik majd az ellenség.

Mindazonáltal nem láttam más kiutat, és lelkiismeretemmel nem tudtam összeegyeztetni, hogy a rám bízott csapatokkal tovább folytassam a kilátástalan harcot, amely a hadseregcsoport elkerülhetetlen bekerítéséhez vezetett volna. Súlyos, életbevágó kérdésben kellett tehát dönteni. Nehéz probléma volt ez!

Huszonnégy óra sem telt el, s befutott a „Führerparancs": azonnal tegyek személyes jelentést Hitlernek. Erre számítottam. Július 14-én abban a biztos tudatban repültem a Führer kelet-poroszországi főhadiszállására, hogy a megbeszélésnek leváltás, vagy talán annál is súlyosabb következménye lesz.

Schmundt tábornok megérkezésem után rögtön éreztette velem, hogy sejtéseim nem alaptalanok: Hitler ugyancsak neheztel rám írásom miatt. Közöltem Schmundttal, mindenre felkészültem. Felszólítottam: azonnal adjanak lehetőséget számomra, hogy Hitlert, lehetőleg négyszemközt, személyesen tájékoztassam a parancsnokságom alá tartozó arcvonal valóságos helyzetéről. Schmundt egy ideig habozott, mivel egy népesebb grémium előtt éppen helyzetmegbeszélés volt. Kérésemet csak akkor terjesztette Hitler elé, amikor nagyon komolyan utaltam felelősségére, amit ő is visel kereken 700 000 katona életéért. Hitler kívánságom szerint fogadott.

Drámai megbeszélés

Ezek után drámai megbeszélés zajlott le Hitler és közöttem. Hitler nagyon komoran kezdte, és lényegében a következőket mondta:

– Friessner tábornok, ön fenyegető levelet küldött nekem. Ha egy századparancsnok zászlóaljparancsnokától olyan parancsot kap, amivel nem ért egyet, és ezért saját leváltását kezdeményezi vagy beteget jelent, ha elöljárója nem osztja nézetét – az az én szememben a katonához legkevésbé méltó magatartás. Hová jutnánk, ha mindenki beteget jelentene, amikor nem szándéka szerint alakulnának a dolgok!

Nyugodt hangon válaszoltam:

– „Fenyegető levélről" aligha van itt szó, Führerem. Már csak neveltetésem és a katonaságról vallott felfogásom miatt sem. A császárság korában léptem a hadseregbe, aztán a Weimari Köztársaságban folytattam szolgálatomat, most pedig a Harmadik Birodalom véderejében szolgálok, de az arculatom soha nem változott. Az igazi katona értéke végül is ebben rejlik. Egy századparancsnok felelőssége pedig aligha mérhető egy hadvezéréhez. Ön, Führerem, a berlini Sportpalotában, a tisztjelöltekhez intézett beszédeiben újra és újra rámutatott, hogy a tiszteknek állandóan tudatában kell lenniük: *felelősséggel* tartoznak a nekik alárendelt *kiskatonákért*. Én most legalább 700 000 olyan katonáért felelek, akik remélhetően teljes bizalommal vannak irántam. Ezek az emberek tudják, hogy ha a helyzet megköveteli, a legnagyobb erőfeszítéseket kell elvárnom tőlük. De annak is tudatában vannak, hogy semmi olyat nem követelek tőlük, ami összeegyeztethetetlen a lelkiismeretemmel. Most érkezett el ez a pillanat.

Meggyőződésem, hogy amennyiben nem történik valami döntő változás, az ellenség hamarosan körülzárja és részint darabokra szabdalja az Észak hadseregcsoportot. A csapatoktól emberfeletti erőfeszítéseket követel a küzdelem. Erről szólván tudni kell, hogy a mai hadosztályok már nem hasonlíthatók a háború kezdetén bevetett hadosztályokhoz. Jórészt szedett-vedett töltelékanyagból és úgy-ahogy kiképzett tartalékosokból állnak. Utánpótlásunkat orosz hadifoglyokból verbuvált önkéntesek látják el. Míg korábban egy-egy hadosztály 4–6 kilométer széles arcvonalszakaszt védett, ez idő szerint 20–26 kilométert kell tartania. Összefüggő arcvonalról, ami az Ön térképén látható, ma már nem beszélhetünk. Mi már régóta csak azt tehetjük, hogy a feltételezett súlypontokra védelmi gócokat hozunk létre.

Egy vázlatos rajz segítségével bemutattam, hogy pillanatnyilag hogyan zajlanak le a harccselekmények az arcvonalon. Ily

módon akartam bizonyítani, hogy az 1:8-hoz erőviszonyok alapján, tartósan nem vívhatunk sikeres ütközeteket. Ha eddig úgy-ahogy mégis sikerült, ez kizárólag német katonáink harci szellemének, példátlan teljesítményeinek, valamint vezetésünk ügyességének köszönhető. Most azonban pattanásig feszült a húr. Ha nem történik azonnal döntő intézkedés – ismételtem –, az ellenség rövidesen mélyen behatol mögöttes területeinkre, akkor pedig ajtó-ablak nyitva áll előtte.

Mindezt látva, elhatároztam, Führerem, hogy helyzetmegítélésem és javalatom révén teljes nyíltsággal feltárom Ön előtt a valóságos helyzetet, abban a szilárd hitben természetesen, hogy – méltányolva a jelenlegi háborúban elért eredményeimet, amelyeket Ön már többször is elismert, és amelyekért „Tölgyfalombbal" is kitüntetett – a teljes igazság nyílt és józan feltárását várja el tőlem.

Helyzetmegítélésem azokon a kemény tényeken alapszik, melyeket csapataimat sorra meglátogatva, az arcvonal legkritikusabb pontjain személyesen, illetve a csapatparancsnokaimmal folytatott alapos megbeszélések révén állapíthattam meg. Kötelességemnek tartom, Führerem, hogy a helyzet komolyságára világosan rámutassak.

Most is csak azt tehetem, amit eddig is mindenkor tettem: kíméletlenül feltárom Ön előtt a teljes igazságot.

Ami pedig a személyemet illeti, nem érvényes rá, amit az imént mondott, hogy dac vagy felelősségérzet hiánya vezetné cselekedeteimet, netán betegségre akarnék hivatkozni. Semmiképpen; ebben a sorsdöntő, kritikus helyzetben nem fogom elhagyni csapataimat, és kerüljek bárhová is, kötelességemet továbbra is teljesíteni fogom. Nem ragaszkodom a beosztásomhoz. Leválthat, sőt agyon is lövethet, ha úgy akarja . . . De azt nem követelheti tőlem, hogy *a gondjaimra bízott csapatokat lelkiismeretem ellenére, tudatosan a biztos pusztulásba vezessem.*

Ezeket a legkomolyabb szavakat már mélyen megindultan mondtam.

Hitler, könnyekkel a szemében, megragadta kezemet, és azt mondta: „Friessner tábornok, köszönöm Önnek a nyílt, világos beszámolót, amely soha nem tapasztalt plaszticitással és hatásossággal mutatta be hadseregcsoportjának küzdelmét. Igyekszem segíteni Önnek."

A megbeszélésnek vége volt.

Személyes benyomásom

Sokan csodálkoztak, hogy a megbeszélésnek nem leváltásom vagy legalábbis az ilyenkor szokásos hangos dühkitörés lett a következménye. Magyarázatul a következőkre kell gondolnom:

Hitler rendkívül bizalmatlan volt, különösen tábornokaival és vezérkari tisztjeivel szemben. Kifejezetten kisebbségi érzései voltak velük kapcsolatban. Nem érezte jól magát közöttük, ezért egészen másként viselkedett velük, mint pártbeli „elvtársaival" és „régi harcostársaival", jóllehet már az utóbbiak között is adódtak kivételek. Zavarta őt a katonák szűkszavú, tárgyilagos beszédmódja. Nehezen tudta azt elviselni, és mindig olyan benyomást igyekezett ébreszteni, hogy ő a spiritus-rector, különösen nagyobb hallgatóság előtt. Négyszemközt vagy szűk körben figyelni is tudott beszélgetőpartnerére. Nem vette észre, hogy unalmassá vált a „harcos időkből" származó sztereotíp tirádáival. Mindazonáltal nyilván az volt az érzése, hogy a magasabb parancsnokok, legalábbis szakmai téren fölényben vannak vele szemben. Ezért ellenezte a mégoly jól és behatóan megalapozott javaslataikat is, és mindinkább önmagára hagyatkozott. Mindehhez járult az is, hogy úgy érezte: őt a „gondviselés" szemelte ki, amiben néhány meglepő sikere és az ellene irányuló merényletek sorozatos kudarca is megerősítette.

Nem volt értelme ezeken a dolgokon fennakadni. Nekünk, katonáknak is meg kellett szoknunk, hogy Hitlerben a „népvezért" lássuk. Ily módon többet tudtunk elérni. Model tábornagy és én sikeresen alkalmaztuk ezt az eljárást. Mi olyan tónust használtunk Hitlerrel szemben, amit normális körülmé-

nyek között mások soha nem mertek volna alkalmazni katonai elöljárókkal szemben, de Hitler megengedte, mert valószínűleg az volt az érzése, hogy mindez „felfuvalkodottság".

Ha valaki meg tudta ütni a hangot Hitlerrel, ha emlékeztette őt saját katonaidejére, és eközben meg tudta győzni, hogy bizonyos dolgok elkerülhetetlenek – amelyeket mint „háborús veterán", ő tud a legjobban megítélni –, nyert ügye volt. A vele való személyes érintkezésben éppen egy bizonyos beleérző képességre volt szükség, amivel persze nem rendelkezett mindenki.

Gyakran hallani, hogy Hitler „szuggesztív hatással" volt tárgyaló- és beszélgetőpartnereire. Bizonyos fokig igaz lehet ez, feltételezve, hogy maga a partner is alkalmas médiumnak bizonyult. Hitler tekintetének kétségtelenül volt valami igéző hatása, ettől azonban nem volt szabad zavarba jönni. Leginkább azzal lehetett elkerülni, ha az ember határozottan a szemébe nézett. Egyébként volt valami furcsasága a szemének. Az volt az ember érzése, hogy az előtte állót szemének alsó részével nézi, míg szemgolyójának felső részével a messzeségbe réved.

Hitler akkoriban egy holtfáradt, kimerült ember benyomását keltette. Hogy nem lett volna normális a szó szoros értelmében – miként némelyek állítják –, 1944 őszén végbement legutolsó találkozásunkig nem tapasztaltam. Ellenkezőleg, beszélgetés közben világos, parancskiadás során határozott volt. Az általános helyzetről tartott előadásai – legalábbis amiket hallottam tőle – meggyőzően hangzottak, olyannyira, hogy magam sem kételkedtem fejtegetéseinek megalapozottságában. Egyáltalán nem tűntek utópisztikusnak a hadviselő képességről adott információi sem, kiváltképpen a fejlesztésben lévő, újszerű „különleges fegyvereket" illetően. Lehetségesnek kellett tartani ezeket, és végül is a kitartást szilárdították. Persze, nem szabad elfelejteni, hogy Hitler információi – miként kiderült – igen gyakran a rendelkezésére bocsátott hamis tájékoztatásokon alapultak. Ezen a téren igen sok hiba történt.

Az sem igaz, hogy Hitler kifejezetten jelentéktelen személyiség lett volna. Kétségtelenül rendkívüli jelenség volt, figyelemre méltó történeti tudással és fölötte jó érzékkel a haditechnikai kérdések iránt. Stratégiai elképzelései sem voltak mindig rosszak, de megvalósíthatóságukat illetően nélkülözték a szakember szemmértékét.

„A helyzet"

A Hitlerrel folytatott négyszemközti megbeszélés után, a szokásos auditórium előtt megkezdődött a valamennyi hadszíntérre kiterjedő, korábban előirányzott általános helyzetértékelés. Szokásos résztvevői: Keitel tábornagy, a Wehrmacht főparancsnoka és Jodl vezérezredes, a Wehrmacht vezérkari főnöke, Zeitzler vezérezredes, a vezérkar hadműveleti osztályának vezetője, Heusinger tábornok, a hadsereg személyzeti osztályának vezetője, Schmundt tábornok, Hitler főhadsegédje, valamint a Wehrmacht más fegyvernemeinek segédtisztjei. Rajtuk kívül többnyire szakértők, vezérkari és segédtisztek voltak jelen.

A helyzetértékeléseket – röviden szólva a „helyzeteket" – többnyire déltájban és esténként szokták megtartani. Lehetőséget kaptam én is, hogy bemutassam az arcvonalamon kialakult helyzetet. Hitler tüstént utasította a szárazföldi hadsereg vezérkari főnökét, hogy azonnal vezényeljen néhány rohamlövegosztagot hadseregcsoportunkhoz addig is, amíg „további erők" érkeznek segítségül.

Ez persze nem volt érdemi segítség. Visszarepültem az arcvonalamra, és Rosittenben megbeszélést folytattam hadseregparancsnokaimmal.

A helyzet – mint várható volt –, tovább éleződött. A 16. hadsereg szakaszán az ellenség fokozta erőfeszítéseit, hogy a Düna két oldalán, nyugat felé törjön előre. Dünaburg egyre veszélyeztetettebb helyzetbe került. A lett SS-hadtest csődje miatt egyre szorongatottabbá vált a 18. hadsereg helyzete. Mindent elkövettek, ami emberileg lehetséges, hogy megaka-

dályozzák az ellenség áttörését a nagyon elvékonyodott arcvonalon. Most már azonban valóban nem volt mit tenni, ismét kérnem kellett, hogy az arcvonalat vonjuk vissza a Düna vonalára.

Július 18-ára ismét Kelet-Poroszországba, a vezéri főhadiszállásra rendeltek. Rajtam kívül részt vett még a megbeszélésen többek között Model tábornagy, a Közép hadseregcsoport főparancsnoka, Göring birodalmi marsall és Koch, Kelet-Poroszország gauleitere. Model tábornagy elmondta, hogy a Közép hadseregcsoport arcvonalán is egyre kritikusabbá válik a helyzet. Model azt a javaslatot „merészelte" tenni, hogy arcvonalát az én hadseregcsoportom rovására stabilizálják. Szerencsére Hitler nem értett egyet a javaslattal.

Amikor ismertettem arcvonalam helyzetét, különös tekintettel a front visszavonására a Dünához, Göring váratlanul közbevetette: „Ha az Észak hadseregcsoport déli szárnyán valóban akkora orosz erőcsoportosítás történt, mint Friessner tábornok állítja, légierőm már biztosan régen jelentette volna". Egyszóval, Göring – szokása szerint – ezúttal is bagatellizálni akarta a veszélyt. Nagyon energikusan védekeztem helyzetértékelésem kétségbevonása ellen. Végtére is ismereteim az ellenséges erőösszpontosításról lényegében a Pflugbeil repülőtábornok főparancsnoksága alatt álló, s velünk kiválóan együttműködő 1. légiflottától származtak. Hitler ezúttal engem támogatott, és nekem adott igazat.

Hadseregcsoportom számára sovány eredményt hozott ez a megbeszélés: ígéretet kaptam, hogy egy „reteszosztagot" vezényelnek a Riga felé irányuló ellenséges áttörési kísérlet megakadályozására.

Ugyanezen a helyzetértékelésen éles szópárbajra került sor Model tábornagy és Koch gauleiter között. Koch elmondta, hogy a katonák szakértelmének igénybe vétele nélkül „népével" védőállásokat kezdett kiépíteni Kelet-Poroszországban. Model tábornagy kifogásolta az állások szerintem is elhibázott telepítését. Kettejük vitáját végül is Hitler simította el.

Az utolsó kísérlet – leváltásom

Még ugyanazon a napon visszatértem az arcvonalra, ahol semmit sem javult a helyzet. Egész vonalunkat szakadatlanul támadta a jókora túlerőben lévő ellenség. A szovjet 43. hadsereg erős egységei széles szakaszon nyitott déli szárnyunk gyengén védett állásai ellen fordultak. Teljesen nyitva állt a rés az Észak hadseregcsoport déli szárnya és a 3. páncélos hadsereg között. Mivel az elkövetkező napokban sem kaptunk érdemi segítséget, ismételten jelenteni kényszerültem; nincsenek eszközeink az áttörés megakadályozására, még kevésbé a helyzet tisztázására. A hadseregcsoport körülzárása már csupán rövid idő kérdése volt. Utaltam július 12-én kelt memorandumomra.

Július 23-án délután a következő szövegű táviratot kaptam Hitler főhadiszállásáról:

„Az Észak- és a Dél-Ukrajna hadseregcsoport főparancsnoka azonnali hatállyal helyet cserél egymással. Friessner gyalogsági tábornokot vezérezredessé nevezem ki.

Adolf Hitler s. k."

Parancsnoki tevékenységemnek ismét lezárult egy fejezete ebben a háborúban. Megkönnyebbülten és azzal az érzéssel búcsúztam, hogy lelkiismeretemet és csapataimat nem csaptam be. Utódom talán majd jobban meg tudja oldani a nehéz feladatot. Schörner vezérezredes lépett a helyembe.

A távozásom utáni események sajnos engem igazoltak. Az Észak hadseregcsoportot végül mégis körülzárták. Értékes csapatokat veszítettünk ezáltal, amelyeket a későbbiekben fájdalmasan nélkülöztünk a Birodalom, de különösen Kelet-Poroszország védelme során. Az Észak hadseregcsoportnak most már Kurland hadseregcsoport lett a neve.

Július 20-a a keleti fronton

A válságos időszakban a Hitler elleni merénylet csak tovább növelte a bajt. Előre kell bocsátanom, hogy a merénylet tervéről, az ezzel kapcsolatos szándékokról és előjelekről semmiféle tudomásom nem volt.

Július 20-án déltájban, hirtelen megjelent a dolgozószobámban Kinzel altábornagy, hadseregcsoportom vezérkari főnöke. Sápadtan, izgatottan jelentette:

– Az imént hívtak Berlinből. Gróf Stauffenberg ezredes volt a telefonnál.

– Ki az a Stauffenberg? Nem ismerem.

– Fromm vezérezredes vezérkari főnöke.

– Lehetetlen, hiszen Fromm vezérkari főnöke Kühne tábornok.

– De igen – erősködött Kinzel. – Gróf Stauffenberg leváltotta Kühnét. Közölte, hogy Hitler ellen merényletet hajtottak végre, és meghalt. Mostantól kezdve csak Beck vezérezredes parancsai érvényesek. Közölte, maradjak a telefonnál, Beck vezérezredes azonnal beszélni fog. Ekkor azonban megszakadt az összeköttetés.

– Hát ez bizony nagyon furcsa, hiszen Beck vezérezredes már régóta nyugállományban van. Azonnal tisztázza a helyzetet a főparancsnokságon, legjobb, ha közvetlenül a vezérkar főnökéhez vagy a főparancsnokhoz fordul.

Közben befutott Keitel tábornagy telefonja is: „A Führer él! Rádióbeszédet intéz a német néphez."

Megvártuk Hitler ismeretes rádióbeszédét. Nyomott hangulat uralkodott mindenütt. Milyen hatása lesz a hírnek az arcvonalon?

A beszéd elhangzása után azonnal csapataimhoz indultam, hogy a meglepő hír hatását a helyszínen mérjem fel. Mindenütt, ahol megfordultam, a parancsnokságokon éppúgy, mint az első vonalban és a mögöttes területeken, csak *felháborodást és a merénylet elítélését* tapasztaltam.

A frontkatonák egybehangzó véleményét tolmácsolom itt, úgy, ahogy az arcvonalon kifejezték. Senki sem tudta megérteni, miként lehetséges az, hogy miközben kint az arcvonalon minden katona élete árán védi hazájának határait az ellenségtől, összeesküvők csoportja a „legfelső hadúr" életére tör. Ez már nem csupán a „parancsra" tanúsított helytállás volt. A végső *önvédelem* készsége működött, azoknak a következményeknek a tudatában, melyek akkor állnak elő, ha a szovjeteknek sikerül áttörniük a frontharcosokból épített falat. Éjszakába nyúlóan vitatták mindenütt a merényletet: az összeesküvésre vezető okokat kevésbé, inkább magát az esetet és következményeit. Elképzelték, mi történik, ha sikerül a merénylet. Összeomlik a front, német hazánkra rázúdul a vörös áradat, káosz tör ki. A vitatkozók lelki szeme előtt megjelent a *feltétel nélküli kapituláció* rémképe, melynek követelményét ellenségeink a casablancai határozatban (1943. január) fogalmazták meg.

A merénylet következményeként veszélyes mértékű bizalmatlanság támadt, különösen a magasabb parancsnokok és a környezetükben dolgozók ellen. A bizalmatlanságot kellemetlenül szította bizonyos nemzetiszocialista „politikai tisztek" és más elemek felelőtlen viselkedése. Ezek jobb híján csak áskálódni és denunciálni tudtak. A legveszélyesebb volt a saját sorainkban elharapózott kölcsönös gyanakvás, amit csak erősített, hogy a legfelsőbb vezetés kezdeményezésére letartóztatási hullám indult el, amely különösen a bevált vezérkari tiszteket érintette. Mindennek következtében az egész irányító apparátus károsodott, ami – tekintettel a válságos időszakra – bizonyosan nem használt a csapatoknak. Nyilvánvaló volt, hogy az ellenség élni fog a lehetőséggel.

Alaposan megrendült a bizalom a szövetséges csapatoknál és a szövetségesek vezető köreiben is. Minderről a későbbiekben lesz még szó.

Július 20-a az egész világnak megmutatta szörnyű tragikumunkat: annak tragikumát, hogy a háború alatt német tisztek részvételével egyáltalán végre lehetett hajtani egy ilyen merényletet. Hiba lenne, ha a merényletet egyoldalúan és szub-

jektív módon ítélnénk meg. Én itt csak azt mutattam be, hogy a keleti fronton élethalálharcot vívó frontkatonák akkor mit éreztek. Magától értetődik, hogy sem a merénylet helyeslésé-ből, sem elutasításából nem lehet és nem is szabad olyan következtetésekre jutni, amelyek csak szítanák a belső feszültségeket népünkben. Nem vonható kétségbe azok belső igazsága sem, akik azt hitték, teljesíteniük kell kötelességüket, és az utolsó töltényig kell harcolniuk – függetlenül attól, hogy látták a Hitler által felidézett végzetet; és az új katonák hűsége és engedelmessége, mint elemi követelmény, szintén összeegyeztethető a július 20-i férfiak sorsszerű döntése iránti tisztelettel. Ezt a problémát nem lehet megoldani a történelmi tények bizonyító erejével.

Az új megbízatás

1944. július 24-én, a kapott parancsnak megfelelően a keletporoszországi vezéri főhadiszállásra repültem. Ugyanazon a gépen utaztam, amelyen utódom is érkezett. Én tehát nem sokkal a merénylet után találkoztam Hitlerrel. A helyzetértékelő megbeszélésen a sértetlenül maradt Keitel tábornagy, a fején kötést viselő Jodl vezérezredes és a szárazföldi hadsereg vezérkari főnökévé frissiben kinevezett Guderian vezérezredes társaságában vett részt.

Hitler nagyon komor benyomást keltett. A merénylet által okozott testi sérülések külsőleg alig látszottak rajta. Jobb karja kötésben volt, más, látható változást nem lehetett észrevenni. Amikor jelentkeztem nála, meglepően barátságosan és közvetlen hangnemben üdvözölt. Azt mondta, az áthelyezésemet ne tekintsem személyem ellen irányuló bizalmatlanságnak; hadműveleti javaslatommal szemben semmi szakmai ellenvetést nem tudott volna tenni, de a külpolitikai következmények (Finnország, a Baltikum, Svédország) miatt nem érthet egyet megvalósításával; meg kell értenem, ha ebben a kritikus helyzetben utolsó lehetőségként Schörner vezérezredest bízza

meg, aki délen egyszer már tisztázott egy kétségbeejtő helyzetet.

Hitler ezek után átadta kinevezésemet a Dél-Ukrajna hadseregcsoporthoz. Beiktatásomhoz a következő megjegyzéseket fűzte:

„*A romániai politikai helyzet* miatt ne legyenek gondjai. Antonescu marsall hűséges hozzám. Mind a román nép, mind pedig a román hadsereg egy emberként sorakozik fel mögötte.

Katonai szempontból az a legfontosabb, hogy erősítse meg a jobb szárnyat, nehogy az orosz előretörjön a Düna mentén és ezzel elvágja az Ön hadseregcsoportját az F hadseregcsoporttól (von Weichs tábornagy, Balkán).

Egyébként a Dél-Ukrajna hadseregcsoportot ez idő szerint nem fenyegeti orosz offenzíva veszélye. Az orosz most minden erejét a Közép hadseregcsoport ellen összpontosítja."

Az eligazítás helyzetrajz alapján történt.

Közelebbről szemügyre véve a helyzetrajzot, megjegyeztem, hogy adott esetben inkább egy észak–déli irányú súlyponti támadás várható a Dél-Ukrajna hadseregcsoport ellen és nem a déli szárnyon, a Düna mentén. Az ellenség ugyanis már a nyugat felé mélyen visszavonult Közép hadseregcsoport arcvonala előtt és Észak-Ukrajnában áll, a Dél-Ukrajna hadseregcsoport nyitott északi szárnyán.

„Ha én lennék az orosz főparancsnok – mondtam Hitlernek –, ebben a helyzetben csak »balra át-ot« hajtatnék végre erőimmel, és kihasználva a Prut és Szeret között húzódó észak–déli irányú útvonalakat, megtámadnám a Dél-Ukrajna hadseregcsoport nyitott északi szárnyát és blokkolnám az átkelőhelyeket a Pruton. Ezáltal elvágnám a Dél-Ukrajna hadseregcsoport zömét. Megítélésem szerint azonnal meg kell tennünk a szükséges intézkedéseket."

Hitler elutasította ellenvetésemet, és amikor felhatalmazást kértem, hogy a hadseregcsoport messze kiszögellő arcvonalát legalább egy kirajzolódó észak–déli irányú orosz támadás esetén időben visszavonjam a Prut mögé, azzal az utalással vetet-

te el kérésemet, hogy amíg nem tájékozódtam a helyszínen, addig ne álljak elő ilyen követelésekkel.

Mielőtt jelentkeztem Hitlernél, hosszabb megbeszélésem volt Guderian vezérezredessel, a szárazföldi hadsereg nemrégiben kinevezett vezérkari főnökével. Beszélgetésünk végén tájékoztattam az Észak hadseregcsoportnál kialakult súlyos helyzetről és a július 20-i merényletnek az arcvonalon tapasztalt hatásáról. Ennek során kitértem Kinzel altábornagy, addigi vezérkari főnököm személyére is, akit szintén azzal gyanúsítottak, hogy be volt avatva a július 20-i összeesküvésbe. Erről valamiképpen említést kellett tennem. Guderian láthatólag megkönnyebbült, amikor biztosítottam őt, hogy Kinzel egészen biztosan nem vett részt az összeesküvésben. Kérte, hogy a helyzetértékelés után személyesen is mondjam el ezt Hitlernek.

Megbeszélés Hitlerrel július 20-áról

A „helyzet" után tehát még egy szűk körű, személyes beszélgetés is lezajlott Hitlerrel. Ezen Keitel tábornagy, Guderian vezérezredes, Burgdorf tábornok, a hadsereg személyzeti osztályának új főnöke és egy SS-tiszt volt jelen.

Guderian vezette be a megbeszélést, s ennek során kérte Hitlert, hallgassa meg beszámolómat a július 20-i merényletnek az arcvonalon tapasztalt hatásáról. Hitler egyetértett, és az alábbi, nagyon indulatos megjegyzésekkel maga vágott bele a témába:

– Visszaadtam a német népnek az önvédelem méltóságát és a szégyenletes versailles-i diktátum után ismét hatalomhoz és tekintélyhez juttattam a világon. Teljes egészében átvettem régi tisztikarát, meghagytam hagyományait, és tiszteletben tartottam azokat. Amikor és ahol csak tudtam, mind szakmai, mind gazdasági téren segítettem a tiszteket. Elismertem és jutalmaztam teljesítményeiket. Előléptettem és kitüntettem őket. Bajtársi kéznyújtással fogadtam mindenkit, aki jelentkezett

nálam, és most – az előszobában meg kell motoztatnom minden tisztet, tábornokot, aki be akar jönni hozzám, hogy az aktatáskájában nincs-e valamilyen gyilkos szerszám, amivel meg akar ölni, mint ez a Stauffenberg gróf, aki arra vetemedett, hogy pokolgépet helyezett el az íróasztalom alatt, hogy jelenlévő bajtársaival együtt alattomosan eltegyen láb alól. De elszámította magát ez az úr. A gondviselés másként rendelkezett rólam. Ebben ismét égi jelet látok a német nép és a világ érdekében teljesített küldetésemről.

Megrendítő volt, ahogy Hitler, akin testileg és lelkileg még erősen érződött a merénylet közvetlen hatása, megfogalmazta vádjait. Aztán nekem adta meg a szót.

Előbb Kinzel ügyét hoztam szóba, s valószínűleg sikerült meggyőznöm Hitlert, hogy Kinzelnek semmi köze nem volt a július 20-i merénylethez. Ezzel vezettem be július 20-ával kapcsolatos mondanivalómat.

Kérdésére tájékoztattam Hitlert azokról a benyomásokról, amelyeket a július 20-i merénylet hatásaival kapcsolatban szereztem a fronton, és biztosítottam őt, hogy a katonák az arcvonalon a legélesebben elítélik a merényletet. Beszámolhattam azonban azokról a veszélyes következményekről is, amelyek a merénylet után mutatkoztak a csapatoknál. Elmondtam neki, hogy elviselhetetlen szaglászás és denunciálás bontakozott ki, miközben a fronton élethalálharcot vívnak. Mindenütt „árulókat" keresnek, igen gyakran a nemzetiszocialista „politikai tisztek". Állítólagos antinemzetiszocialista kijelentésekről és a pártot ért kritikákról teleírt jegyzetfüzetek szolgálnak bizonyítékul az ilyen szaglászásokhoz. Az ilyen felelőtlen kalandorok számára bajtársi körben tett és rendszerint összefüggésükből kiragadott ártalmatlan kijelentések is gyanúsnak minősültek, és végül teljesen indokolatlan letartóztatásokhoz vezettek.

Egészen komolyan rámutattam, hogy az ilyen módszerek rövidebb-hosszabb idő alatt megrendítik a bizalmat és aláásnak mindenféle tekintélyt, és kértem Hitlert, azonnal lépjen közbe, és állítsa le az ilyen garázdálkodásokat.

Hitler megígérte ezt, és már másnapra elrendelte a megfelelő különutasítás kiadását. Új szolgálati helyemen az volt az első intézkedésem, hogy a mondottaknak megfelelő rendelkezést ádtam ki minden csapat számára, amely megbélyegezte a „denunciánsokat”, s megvetést és büntetést helyezett kilátásba számukra. Ezek után nyugalom lett.

II.

A romániai hadszíntér

2.

Új harcok és döntések előtt

Új főhadiszállásom

Új frontra küldtek tehát, ahol állítólag „semmi különös" nem történik, vagy mint Guderian írta könyvében, „kifejezetten nyugalom uralkodik".

Másnap, július 25-én reggel, repülőgépen Romániába indultam. Kellemes, ha nem is veszélytelen volt a légiút. A Kárpátok keleti peremén lévő Targul–Ocna kis repülőterén szálltunk le, ahol von Trotha vezérkari ezredes, a Dél-Ukrajna hadseregcsoport rangidős vezérkari tisztje várt rám. Egyidejűleg von Grolman vezérőrnagyot, az új vezérkari főnököt is képviselte, aki még nem érkezett meg a hadseregcsoporthoz. Wenck vezérőrnagyot, a hadseregcsoport addigi vezérkari főnökét időközben áthelyezték a szárazföldi hadsereg főparancsnokságára. Nem volt éppen szerencsés intézkedés, hogy a hadseregcsoport főparancsnokát és vezérkari főnökét egyidejűleg váltották.

A repülőtérről autón utaztunk tovább a hadseregcsoport főhadiszállására, amelyet a Keleti-Kárpátokba, a nagyon szép környezetű, klimatikus gyógyhelyre, Slanicba telepítettek. Meglepetve láttam, hogy az utunkba kerülő tájakon, városokon és falvakon nyoma sincs a háborúnak. Megragadóan békebeli hangulatot árasztott minden. Az üdülőhely promenádján román tisztek sétálgattak hölgyismerőseikkel. Szokatlan és egyben idegen volt számomra a látvány.

Szálláshelyem egy kis villában volt. Elődöm, Schörner vezérezredes is ebben lakott. Vezérkarom hadműveleti osztálya a nagy gyógyszállóban rendezkedett be, ami a munka szem-

pontjából nagyon célszerű volt, az esetleges légitámadások miatt azonban már kevésbé. A főparancsnokság többi részlegét a környező házakban, illetve a közeli településeken helyezték el.

Egy hadseregcsoport főparancsnoksága

Tekintve, hogy vannak katonák, kiváltképpen pedig civilek, akiknek nincsen pontos képük egy hadseregcsoport szervezetéről, a következőkben rövid tájékoztatást adok erről is:

A hadseregcsoport több hadseregből áll. Egy-egy hadseregben rendszerint 2-4 hadtest, köztük harckocsihadtest van. A hadtestek 2-3 hadosztályból, köztük harckocsi-hadosztályból állnak. Harcászati vagy irányítástechnikai okból, a hadseregcsoport keretén belül esetenként több hadsereget fognak össze egyetlen seregcsoportba.

Amikor átvettem a parancsnokságot a romániai hadszíntéren, 2 német és 2 román hadsereg tartozott alárendeltségembe; összesen 44 hadosztály, mintegy 900.000 emberrel (az utóbbi létszám tartalmazza a hátországi személyzetet is).

A hadseregcsoport „feje" a főparancsnokság, melynek élén vezérezredesi vagy tábornagyi rangban lévő főparancsnok áll. A hadseregben ő a legmagasabb rangú csapatparancsnok; teljes felelősséget visel csapatainak harcáért, ellátásáért.

Közvetlen tanácsadója és munkatársa a *vezérkar főnöke* (tábornoki rangot viselő vezérkari tiszt). Az utóbbinak van alárendelve a főparancsnokság egész törzskara:

a hadműveleti osztály,
a főszállásmesteri osztály,
a segédtiszti osztály.

Az említett osztályok mindegyike *különböző csoportokra* tagolódik, ezek élén – a segédtiszti osztály kivételével – általában vezérkari tiszt áll. Vannak továbbá szakrészlegek (hírszerzési, műszaki, szállítási, különleges rendeltetésű részleg), amelyek a hadműveleti osztállyal működnek együtt.

A csapatok irányításának, kiképzésének és szervezetének lényegében minden kérdésével a hadműveleti osztály foglalkozik. A csapatvezetés körébe tartozik a hírszerzés (az ellenséges felderítés) nagyon fontos területe is.

A *főszállásmesteri osztály* illetékes valamennyi ellátási és utánpótlási ügyben: élelmiszer, szállás, fegyverzet, lőszer és mindenféle hadianyag, az emberek és állatok orvosi ellátása, az egész szállítás, a tábori posta és minden egyéb igazgatási kérdés hozzá tartozik.

A *segédtiszti osztály* foglalkozik minden tiszt, tiszthelyettes és közlegény személyzeti ügyeivel. A honi főparancsnokságokkal együttműködve neki kell megoldania az élőerők utánpótlását, foglalkoznia a kitüntetések, a táborilelkész-szolgálat és az igazságszolgáltatás kérdéseivel.

Az osztályok, illetve csoportok vezetői folyamatosan tájékoztatják a vezérkar főnökét, ő minden alapvető ügyben tájékoztatja a főparancsnokot, akitől megkapja a szükséges utasításokat, hogy utána megfelelő parancsok formájában eljussanak a csapatokhoz. A vezérkari főnök határozza meg, ki adhat közvetlen tájékoztatást a főparancsnoknak.

Egy hadseregcsoport főparancsnoksága – civil körülményekhez viszonyítva – nagyjából egy minisztériumhoz hasonlítható. Körülbelül 300-400 dolgozószobára van szüksége, amit a hadműveleti területen nem mindig egyszerű biztosítani, ezért a különböző osztályokat, csoportokat stb., decentralizáltan kell telepíteni. Ezek többnyire különböző helységekben működnek.

Háborús helyzetben a hadseregcsoport parancsnoksága éjjel-nappal dolgozik. Munkája főként éjszakánként sűrűsödik meg, mivel a hadseregek minden jelentése és igénye esténként fut be és ezeket töviről-hegyire ki kell értékelni. A főparancsnok napközben rendszerint az arcvonalon lévő csapatainál tartózkodik. Egyébként vezetési tervek készítésével, megbeszélésekkel, jelentések tanulmányozásával, telefonokkal és tájékoztatók meghallgatásával kényszerül tölteni az idejét.

Remélhetőleg ez a futólagos áttekintés is segít eloszlatni azt

a sok téves vagy tisztázatlan elképzelést, ami egy hadseregcsoport főparancsnokságának működésével kapcsolatban kialakult.

Átveszem a főparancsnokságot

A főparancsnokságot még július 25-én átvettem. Törzskarom szakreferensei nagyon gyorsan tájékoztattak a pillanatnyi helyzetről. Tájékozódásomat különösen megkönnyítette az az ismertetés, amit von Trotha vezérkari ezredestől, a rangidős vezérkari tiszttől kaptam a hadseregcsoport történetéről. Von Trotha szó szerint a következőket mondta el:

„A Dél-Ukrajna hadseregcsoport az egykori Dél, illetve A hadseregcsoportból keletkezett. Az előbbinek von Manstein tábornagy, az utóbbinak von Kleist tábornagy volt a parancsnoka. Az 1943 telén és 1944 tavaszán vívott súlyos és veszteségekben bővelkedő, sikertelen harcokat követően, amikor a Sztálingrád után újjászervezett 6. hadsereg vonalát a német keleti arcvonal déli szárnyán újra és újra áttörték – olyannyira, hogy a török újságokban már a keleti front déli szárnyának teljes összeomlásáról és a Balkán feladásáról cikkeztek –, 1944 áprilisában a Dél-Ukrajna hadseregcsoportnak sikerült új védelmi vonalat kiépíteni, amely a Dnyeszter mentén és onnan Kisinyovon és Jaşin át a Kárpátokig húzódott. A német katona harckészségének és az akkori főparancsnok, Schörner vezérezredes nagyon energikus és főként a mögöttes területeken végrehajtott intézkedéseinek köszönhetően, a nyári hónapokban oly mértékben megszilárdult az arcvonal, hogy nem csupán az egyre hevesebbé vált orosz támadásokat sikerült visszaverni, hanem támadásokra is sor került az oroszok felderített készenléti helyei ellen. Ez a harcmodor rendkívül nagy veszteséget okozott az ellenségnek élőerőkben és anyagban egyaránt és a saját oldalunkon keletkezett általában csekély veszteségek visszaadták csapatainknak a fölény tudatát. A nagyon labilis

és a háborúba belefáradt románokkal ellentétben éppen az utóbbinak volt nagy jelentősége.

Természetesen a német déli szárny mögött lévő *Románia* és *Magyarország* magatartásának nagy jelentősége van: valamenynyi összeköttetésünk ezeken az országokon húzódik keresztül, egyszersmind szövetségeseink a küzdelemben. A frontszakaszon ennek következtében kialakuló és súlyosbodó viszonyok megértése végett, röviden ki kell térni ezekre az államokra.

Mindkét ország hadba lépéséhez hozzájárult a politikai nyomás és a német fegyverek sikere. Mindketten élesen szemben álltak Szovjet-Oroszországgal, pontosabban: rettegtek tőle. Ugyanakkor erősen vonzódtak a nyugati hatalmakhoz, mert abban a hiedelemben éltek, hogy azoktól nincs félnivalójuk, elhallgatva, hogy ezek átengedték őket a szovjeteknek.

Mindkét ország azonban szinte nyíltan ellenséges viszonyban volt egymással, amit az 1940. augusztus 30-án született bécsi döntés csak tovább élezett. Külpolitikai érdekeik súlypontját ily módon a háborúban is az *Erdély* ügyében keletkezett régi határviszályok határozták meg.

A keleti fronton bekövetkezett első német vereségek és kudarcok után, melyek során a magyar és a román hadosztályok is jelentős veszteségeket szenvedtek, mélypontra süllyedt a háborús lelkesedés, ráadásul a német diplomácia sem bizonyult éppen ügyesnek. Ha valaki azt gondolta volna, hogy a határaik felé közeledő szovjet veszély megszilárdítja ellenállóképességüket, súlyosan tévedett. A nyugati hatalmakkal kapcsolatos említett hiedelmek – ejtőernyősök ledobásában vagy a dalmáciai partraszállásban reménykedtek – különösen Magyarországon növelték a passzivitást. A magyarok csupán néhány határvadász-zászlóaljat állomásoztattak a Keleti-Kárpátokban, fegyveres erőik zömét az ország belsejében, illetve a déli határokon összpontosították. A keleti front súlyos harcaiban többé nem lehetett számítani ezekre az erőkre, arról nem is szólva, hogy harcértékük – ha kényszerítik őket – nulla lett volna.

Románia viszont komoly fenyegetésként érzékelte a hátá-

ban állomásoztatott magyar haderő létét. Amikor az ellenség elérte a Dnyesztert és Jaşinál a román határt, sőt részben már az országba is betört (Besszarábiában), Antonescu marsall, államfő, 1944 áprilisában általános mozgósítást rendelt el.

Az újabb mozgósítás nagy tett volt Antonescu részéről; ez ugyanis egyáltalán nem lelkesültségből, hanem kemény harcok árán történt, annál inkább, mivel a román király nem titkolta vonzalmát az angolszászok iránt.

A marsall személyéről, az új Románia megteremtőjéről az alábbiakat szükséges tudni:

Alacsony termetű, sovány, szürkéskék szemű, rokonszenves férfi. Jellegzetesen huszártiszti alkat. Szerény, de fellépése magabiztos, mindennemű hadihelyzetben azonnal eligazodik. Mint államférfi és katona kizárólag a hivatásának él; maroknyi kíséretével állandóan úton van, gyakran megjelenik az arcvonalon. A német katonai vezetés iránt bizodalommal viseltetik. Hitlertől viszont kifejezetten idegenkedik, ezt azonban taktikai okból természetesen nem érzékelteti velünk. Az a benyomásunk, hogy jól érzi magát körünkben.

Legszűkebb környezetében – felesége és annak barátnője, Goga, a költő özvegye, valamint névrokona, Mihai Antonescu, miniszterelnök-helyettes részéről – már észlelhetők az árulás jelei. Parancsainak egy részét nem továbbítják. A többit elintézi a lustaság és a hagyományos balkáni korrupció, és így a marsall szándékai sokszor nem valósulnak meg. Amikor egyszer Románia jövőjéről beszélgettünk vele egy esetleges szovjet győzelem esetén, kijelentette: „Akkor elődeink sorsa várna ránk: vissza kellene húzódnunk a Kárpátok erdeibe, hogy ott várjuk ki, míg az ázsiai áradatot ismét visszaszorítják keletre. Nem maradhatnak itt örökké ezek a hordák." Világosan látta a nagy veszélyt, és következtetéseit a végsőkig érvényesítette a küzdelemben.

A nyári hónapokban sok minden történt, hogy javuljon a románok fegyverzete és kiképzettsége. Német oktatószemélyzet érkezett, német fegyvereket szállítottak, német harckocsikkal és német kiképzőkkel látták el a „Nagy-Románia" páncéloshadosztályt. Fedezékeket építenek. Az északi frontszakaszon kijavítják és kedvező helyzete miatt új román hadosztályokkal szállják meg a Traján-vonalat, amelyet még békében építettek ki, és a terep magaslatain húzódik, ezért kifejezetten erős. A románok védelmi készségét és hangulatát javítja a védelmi harcokban elért számos siker, a jobb fegyverzet és a kiképzésben megvalósított szoros együttműködés. Ez a látszat.

A hat német páncéloshadosztályt egymás után sikerült kivonni az arcvonalról és lehetővé vált a felfrissítésük. Készenléti („tűzoltó") hadosztályokként álltak rendelkezésre a még megbízhatatlan románok mögött. A német és román hadosztályokat tovább szilárdították a Krím félsziget kiürítése után felszabadult élőerők. Az arcvonal mögött javult az utánpótlás helyzete. Hidakat erősítettek meg, újakat építettek, utakat javítottak, feltöltötték az utánpótlási raktárakat.

Különösen nagy gondot okozott a vasút helyzete. A műszaki szempontból amúgy is csekély teljesítményű román vasútvonalak, amelyek a Kárpátokon át Magyarországra vezetnek, szinte teljesen megbénultak a Magyarország és Románia között támadt igazgatási nehézségek miatt. A kölcsönös kellemetlenkedések elképesztő időveszteségeket okoztak. Lehetetlen volt nyomon követni a szállítmányok útját. Baráti országokról lévén szó, a Wehrmacht főparancsnoksága nem engedélyezte a beavatkozást a hadseregcsoport főparancsnokságának. Mindez – éppen a Dnyeszter mentén vívott védelmi harcok első napjaiban – gyakran már-már kétségbeejtő helyzetet okozott számunkra. Nem kaptuk meg a szükséges lőszert. Három hétbe telt, mire a Birodalomból megérkeztek a szállítmányok. Gyakran egész szerelvényeknek nyoma veszett. Ezeket repülőgépekkel kellett kerestetni a vasúti pályákon, hogy aztán a mozdonyvezetők szabályos megvesztegetése árán, eljussanak az arcvonalra. A vasút teljesítőképességének fokozása céljából olyan primitív módszert is alkalmaztak, hogy az utánpótlásként érkező élőerőket gyalogmenetben juttatták át a Kárpátokon. A Kárpátoktól nyugatra, magyar területen kirakodtak, és az ellátóállomásokkal is felszerelt „karavánutakon"

átvezették őket a hegyeken, hogy aztán román területen ismét bevagonírozzanak. Így küzdötték le a Kárpátok szorosait. Sok ügyességgel és türelemmel messzemenően sikerült kiküszöbölni az említett súrlódásokat is. A nyár elején már biztosítottnak látszott a hadseregcsoport helyzete, amely tavasszal még úgyszólván reménytelen volt.

A nyugati hatalmak sikeres franciaországi partraszállása és a szovjeteknek az utóbbi hetekben elért meglepő eredményei a középső frontszakaszon, valamint a július 20-i merénylet miatt keletkezett bizalmi válság azonban megváltoztatta a helyzetet. Ugyanilyen hatása volt az angolok és amerikaiak fokozódó bombatámadásainak, amelyeket olaszországi támaszpontjaikról felszállva hajtottak végre – eddig ugyan csekély gyakorlati eredménnyel – a ploesti-i olajvidék ellen.

Mindezek az események természetesen a szovjet propaganda malmára hajtják a vizet, és növelik a velünk szembenálló vagy közömbös romániai körök magabiztosságát. Mindezeket a tényeket, valamint az arcvonalunk ellen készülő ellenséges támadás szaporodó előjeleit figyelmen kívül hagyva, a szárazföldi hadsereg főparancsnoksága egymás után vezényli a német hadosztályokat más hadszínterekre. Intézkedése nem csupán a hadseregcsoport főparancsnokságát, hanem főként a románokat nyugtalanítja."

Kár, hogy amikor a főhadiszálláson Hitler megbízott, elhallgatták előlem ezt a rendkívül fontos információt, amely máris elégséges felvilágosítást tartalmazott számomra a lényegi problémák megragadására. Két következtetés adódott, hogy úrrá legyünk ezen a különösen aggasztó helyzeten:

1. A hadseregcsoport arcvonalát kellő időben vissza kell vonni a Prut folyó mögé, sőt esetleg a már jól kiépített Galac–Focsani–Kárpátok-vonalra.

2. A front mögötti területen állomásozó összes német erőt parancsnokságom alá kell rendelni.

Az események később igazolták ezt a felfogást.

Az arcvonal – az erők tagozódása – az irányítás

A hadseregcsoport keleti és északi szakaszból álló arcvonala – ahogy fentebb utalás történt rá – a tavaszi visszavonulások és védőharcok után fokozatosan megszilárdult.

Az első vonal a Dnyeszter torkolatától (Liman) a folyó mentén Tighinán keresztül északnak húzódott, és Kisinyovtól keletre nyugati irányba fordulva, Cornesti-Jaşin át a Kápátokig (Kuty) terjedt. Hossza mintegy 654 kilométer volt, melynek 267 kilométeres szakaszát román csapatok tartották.

A déli szakaszon (a besszarábiai arcvonalon) többé-kevésbé sík területen húzódott a frontvonal, de védte a jó, természetes akadályt képező Dnyeszter folyó. Az oroszoknak azonban sikerült hídfőket létesíteniük a nyugati parton, és ezek – különösen a tiraszpoli hídfő – később kedvező kiindulási bázisnak bizonyultak offenzívájukhoz.

A front mögött, majdnem párhuzamosan az első vonallal, számos kisebb-nagyobb folyó húzódott, ezek közül a Prut és a Szeret volt a legnagyobb. Mindezek a folyók ugyancsak kellemetlen akadályt jelentettek a támadóknak. Ugyanakkor a visszavonulásra kényszerülő védők számára is nagyon komoly veszélyforrásnak ígérkeztek, kivált a hidak lerombolása esetén.

Az északi szakaszon (a moldvai fronton) sokkal hullámosabb, részint erdős a terep, ami a védelem számára kedvezőbb. A front mögött kiépített Trajan-vonal különösen alkalmasnak látszott védőharcokhoz.

A hadseregcsoport védelme számára az északi frontszakasz, Jaşi körzete jelentette a súlypontot: rendkívül fontos volt, hogy az ellenség észak–déli irányú betörését elhárítsuk. Minden eszközzel meg kellett akadályozni, hogy a Prut nyugati partján előretörjön dél felé és így elvágja a besszarábiai arcvonalat.

A hadseregcsoport arcvonala mögött a Kárpátok előhegyei magasodtak, amelyek kiváló megfigyelési és védelmi lehetősé-

geket kínáltak. Az egész védelmi vonal nagy gyengesége abban rejlett, hogy messze előbbre húzódott a bal oldali szomszédtól (az Észak-Ukrajna hadseregcsoporttól), amelynek első vonala már a Kárpátokban volt.

A hadseregcsoport arcvonala talán a kiszögellés ellenére is elviselhető lett volna, ha elég tartalék, mindenekelőtt harckocsizó-kötelékek állottak volna rendelkezésre. Most azonban, amikor mindezt nélkülözni kellett, az első vonal bizonytalan (falsch) volt.

Ez a felismerés indított arra, hogy ismét fölvessem azokat a megfontolásokat, amelyeket már beiktatásomkor a főhadiszálláson előadtam Hitler ellenében. Az orosz offenzíva előkészületeinek egyre világosabban látható jelei is arra késztettek, hogy sürgessem a szárazföldi hadsereg főparancsnokságát: első lépésként legalább a Prut mögé vonjuk vissza az arcvonalat. Az adott körülmények között egyébként Antonescu marsall is tökéletesen egyetértett ezzel az elképzeléssel.

Sajnos, a többször is előterjesztett javaslat jóváhagyását az utolsó pillanatig elutasították. Értékes román földek feladása kisebb kár lett volna, mint egész Románia és a hadseregcsoport főerejének később bekövetkezett elvesztése.

A hadseregcsoportnak két seregcsoport volt alárendelve. A *déli szakaszon* (keleti arcvonal), a Fekete-tengertől Jaşiig Dumitrescu román vezérezredes seregcsoportja tartotta a frontot. Ez a csoportosulás a román 3. és a német 6. hadseregből állt; 12 német gyalogoshadosztályt, 1 német harckocsizó-hadosztályt, 4 román gyalogoshadosztályt, 1 román lovashadosztályt foglalt magában.

Az *északi szakaszon,* a Prut és a Kárpátok között, a Csernovictól nyugatra eső balszárnyat (az északkeleti frontot) Wöhler gyalogsági tábornok (a német 8. hadsereg főparancsnoka) irányítása alatt álló, a német 8. és a román 4. hadsereget magába foglaló seregcsoport védte. Ennek erejét 7 német gyalogos-, illetve hegyi hadosztály, 1 német páncélgránátos-hadosztály, 13 román gyalogoshadosztály, 4 román hegyi dandár és 1 román harckocsizó-hadosztály (a „Nagy-Románia") képezte.

A hadseregcsoport arcvonalán tehát összesen 21 német és 23 román hadosztály, illetve hegyi dandár állott; tekintettel a román egységek megcsappant harcértékére, kritikus erőviszonyok voltak ezek.

A seregcsoportok tagozódására jellemző volt, hogy biztonsági okokból a két seregcsoporton belül is keveredtek a német és román kötelékek. A kölcsönös alárendeltség azonban csak *harcászati* jellegű volt. A román csapatok a nem harcászati természetű parancsokat Bukarestből, a román vezérkartól, illetve a román hadügyminisztériumtól, vagy alkalmasint személyesen Antonescu marsalltól kapták.

A harckocsizó- és a gépesített hadosztályok elszállítása

Az adott fronthelyzetben tartalékul szolgáló harckocsizó- és gépesített hadosztályok folyamatos elszállítása nyugtalanította a románokat és bennünket is aggodalommal töltött el. Guderian tábornok, *Erinnerungen eines Soldaten* című könyvében az említett kötelékek elszállításáról a következőket írja:

„Teljes bomlásban lévő frontot vettem át. A szárazföldi hadsereg főparancsnokságának nem voltak tartalékai. Kizárólag Romániában, a Dél-Ukrajna hadseregcsoport arcvonala mögött állomásoztak azonnal bevethető erők. Elég volt ránézni a vasúti térképre, hogy lássuk: elszállításuk sok időbe telik. A tartalékhadseregből mozgósítható csekély erők már úton voltak a jobbára szétvert Közép hadseregcsoport felé.

A Dél-Ukrajna hadseregcsoport főparancsnokával (akkor még Schörner vezérezredessel – a szerző) és vezérkari főnökével, Wenck tábornokkal –, későbbi legközvetlenebb operatív munkatársammal, a romániai helyzet ismerőjével – egyetértésben, azt javasoltam Hitlernek, vonjunk ki Romániából minden nélkülözhető hadosztályt, és ezekkel állítsuk helyre az érintkezést a Közép, valamint az Északi hadseregcsoport között. Az említett hadosztályok elszállítása haladéktalanul megkezdődött."

Ez az intézkedés csak akkor nem érintette volna végzetesen a Dél-Ukrajna hadseregcsoportot, ha tüstént levonják a következtetéseket: hátrább helyezik az arcvonalat. Ez azonban sajnos, nem történt meg.

Amikor Hitler a főhadiszálláson kinevezett, egyetlen szót sem szóltak ezeknek az erőknek a kivonásáról. Nagyon valószínűtlen az is, hogy Schörner és vezérkari főnöke – akik egyébként még megérkezésem előtt elutaztak a romániai hadszíntérről – anélkül egyeztek bele ebbe a fontos intézkedésbe, hogy az elkerülhetetlen visszavonást követelték volna. De érthetetlen az is, hogy Antonescu marsall a Hitler főhadiszállásán tett augusztus 5–6-i látogatásakor előbb ellenezte a hadosztályok kivonását, majd egyetértett vele. Guderian erről is beszámol:

„A javaslat kapcsán Antonescu teljes megértést tanúsított nehéz helyzetünk iránt, és belátta annak szükségességét is, hogy mielőbb helyre kell állítani a Közép hadseregcsoport arcvonalát, majd meg kell teremteni a Közép és az Észak hadseregcsoport érintkezését."

Ion Gheorghe tábornok, az akkori román követ Berlinben, „Rumtniens Weg zum Satelläfenstaat" című könyvében (Heidelberg 1953, 399. és 402. l.) az alábbiak szerint foglalkozik az eseménnyel:

„Antonescu elpanaszolta, hogy a német páncélos hadosztályok egy részét ... elvonták a moldvai frontról, s ezáltal súlyos veszélybe került a védelem a küszöbön álló szovjet offenzíva előtt."

„A romániai frontot illetően Guderian a feszült varsói helyzettel indokolta néhány német elit-alakulat kivonását. Varsónál ugyanis az oroszok új offenzívát indítottak. A romániai hadszíntéren kifejezetten nyugalom uralkodott, ajánlatos volt tehát, hogy a legütőképesebb páncélos kötelékeket a fontosabb, kritikus pontokon vessék be. Antonescu marsall egyetértett ezzel az elképzeléssel, de követelte, hogy a kivont csapatokat vagy más alkalmas egységeket – szükség esetén – ismét

vezényeljék a romániai frontra, mivel akkor már híre volt az előkészületben lévő nagyszabású, szovjet offenzívának."

Ezzel az egyetértéssel Antonescu maga is hozzájárult a front később bekövetkezett összeomlásához és országának katasztrófájához.

Első látogatások az arcvonalon

Az arcvonalon működő parancsnokságok tájékoztatásai és a csapatoknál tett látogatások révén igen hamar viszonylag tiszta képet nyertem a harctéri helyzetről. Mindenütt persze, nem tudtam utánanézni a dolgoknak e közel 700 kilométer hosszú arcvonalon; az idő sem futotta rá, arról nem is szólva, hogy egy hadseregcsoport főparancsnokának nem feladata, hogy minden részlettel törődjék. Erre csak ott volt szükség, ahol nem voltak rendben a dolgok. A főparancsnok megjelenése az első vonalban és a front mögötti területeken igen gyakran valóságos csodaszámba ment. Íróasztal mellől nem lehetett irányítani: ha nagyon „izzott", inkább túlságosan gyakran kellett a helyszínen mutatkozni. A hosszú időn át szerzett személyes tapasztalatok alapján többnyire sikerült döntően közbeavatkozni, válságokat oldani.

Úgy láttam, a csapatok mindenütt szorgalmasan építették állásaikat és mindent elkövettek, hogy felkészüljenek a várható ellenséges támadásra. Meggyőződésem, hogy egy ideig állták volna az orosz offenzívát is, ha elegendő harci eszközzel, főként elég lőszerrel rendelkeztek volna; ha a helyszínen maradtak volna a front támogatására hivatott harckocsi-hadosztályok – és ha a román csapatoknak ugyanolyan a harci szelleme, mint a németeknek.

Sajnos, ezek az előfeltételek nem voltak meg. Ráadásul nagy aggodalommal töltöttek el a Dnyeszter-menti síkságon bevetett csapatoknál szaporodó maláriás megbetegedések, amelyek a harcoló erők mintegy harmadára terjedtek ki, és az említett körzetben érezhetően gyengítették a védelmet.

Már ezeken az első frontlátogatásokon újra és újra fülembe jutottak egyes román tisztek megbízhatóságát megkérdőjelező híresztelések. Ha konkrét bizonyítékok egyelőre még nem merültek is fel, különböző jelek arra utaltak, hogy valami nincs rendben. Előfordult például, hogy a román hadügyminisztérium a német főparancsnok tudta nélkül váltott le magas rangú csapatparancsnokokat – méghozzá a közelgő orosz offenzíva előtt! Állítólag a csata előtti felfrissítés céljából. Közéjük tartozott egyébként a román 4. hadsereg parancsnoka, Racovitza tábornok is, aki már vissza se tért a csapatokhoz. Később, a szovjet uralom idején román hadügyminiszterként került ismét elő.

Nagyon aggasztottak bennünket egy politikusokból és tábornokokból álló klikk rendszeres és háborítatlan ülésezései Gyulafehérvárott. Gyanítható volt, hogy az ellenséges hatalmakkal tárgyalnak és Antonescu marsall megbuktatására törekednek. Bizonyos volt, hogy leendő kormányuk németellenes lesz. A hadseregcsoport jelezte ezeket a riasztó jelenségeket a szárazföldi hadsereg főparancsnokságának, de nem történt semmi.

Arcvonalunknak különösen sebezhető pontja volt a 300 000 lakosú Jaşi városa, ahol igen sok zsidó élt. A lakosság állítólag nem mozdult, nem hagyta magát kitelepíteni, holott a város a frontövezetben feküdt. A szövetséges román kormány semmit sem tett az ügyben, ami szintén gyanús körülmény volt.

A két arcvonal között folyamatos volt a jövés-menés; ami nagy veszélyt jelentett csapataink számára, mert az ellenséges felderítés előtt tárva-nyitva állt minden. De ezzel kapcsolatban is hiába volt minden felszólamlás mind a román kormánynál, mind a német Wehrmacht főparancsnokságánál.

A helyszínen szerzett tapasztalataim mindenben megerősítették véleményemet az *arcvonal hátrább vonásának* szükségességéről, amit Hitler ellenében már beiktatásomkor is hangoztattam. Immár a helyszíni szemlék alapján követeltem ismételten javaslatom elfogadását. Mindenkor elutasításba ütköztem.

3.

A politikai helyzet tisztázása

Bukaresti információk

Miután valamelyest kiismertem magam a parancsnokságom alá tartozó területeken, augusztus 1-jén, vezérkari főnökömmel együtt Bukarestbe repültem. Fogadásomra a repülőtéren megjelent von Killinger német nagykövet, Hansen lovassági tábornok, a romániai német katonai misszió vezetője, Gerstenberg tábornok, a Romániába telepített német légierő parancsnoka és mások.

Először Gerstenberg tábornoktól kértem tájékoztatást, aki egyszersmind a hadseregcsoport számára oly fontos ploesti-i olajvidék védelméért is felelt. Jól előkészített tájékoztatása azt sugallta, hogy az olajvidék biztonságát semmi sem veszélyezteti. Kifejtette, hogy zavargások esetén *egyetlen* (!) német légvédelmi üteggel szétverne bármilyen bukaresti puccsot. Az ilyen célra elégségesnek tartott légvédelmi egységek és karhatalmi alakulatok azonban nem a hadseregcsoport német főparancsnokának, hanem mint főilletékeseknek, Göring birodalmi marsallnak, illetve Himmlernek voltak alárendelve. Ennek a szerencsétlen irányítási rendszernek még vészes következményei lettek.

Gerstenberg tábornok tájékoztatása után – Gerstenberg egyébként csak azt kérte tőlem, támogassam Hitlernél egy vadászszázad ideirányítását, amit másnap indítványoztam is – megbeszélést folytattam a német nagykövettel. Még az első világháború időszakából ismertük egymást, amikor is von Killinger egy tengeralattjáró parancsnokaként példás bátorságot és rettenthetetlenséget tanúsított. Igazi hazafi, rámenős, ka-

landos természetű ember volt, csak éppen diplomatának alkalmatlan. Ehhez nemcsak a szakképzettséget, de valószínűleg az intellektuális képességet is nélkülözte. Fölöttébb hézagosan tájékoztatott ezen a napon és – mint később kiderült – tájékoztatása egyáltalán nem felelt meg a tényeknek.

Mikor a román kormány megbízhatóságáról kérdeztem, szó szerint a következőket mondotta: „*A nép és a kormány Antonescu marsall mögött áll.*" Úgy tudta, hogy a marsallnak Julius Maniu, a parasztpárt vezetője, Mihai Antonescu miniszterelnök-helyettes és az anyakirálynő az ellenlábasa. „Jó és közvetlen kapcsolatok fűzik" azonban a királyhoz és a nemzeti körökhöz, ezért minden felforgatási kísérletet fel fognak számolni.

Tájékoztattam Killingert a fülembe jutott híresztelésekről. Megkérdeztem, hogy egy román kormányválság esetére milyen intézkedéseket tett a német kormányzat, mire a követ kijelentette: „Eddig semmit sem tett! De kormányválság nem is fenyeget; ha mégis bekövetkezne, lesz elég idő a leszerelésére; külügyminisztériumunk akkor ide fogja küldeni a megfelelő embereket, és ők majd rendet csinálnak." Érdeklődésemre, van-e legalább néhány megbízható román partnere, akikre szükség esetén támaszkodhat, levéltárcájából elővett egy papírdarabkát, amelyre ceruzával csupán néhány név volt felírva. Ez volt minden.

Mindenesetre az volt a benyomásom, hogy részünkről nagyon naiv módon, semmiképpen sem megnyugtatóan foglalkoznak az üggyel. Mindez arra indított, hogy lojálisan közöljem von Killinger nagykövet úrral: kötelességemnek érzem, aggodalmaim haladéktalan jelentését Hitlernek és von Ribbentrop külügyminiszternek. Bejelentésemet a nagykövet nem nagy megértéssel fogadta.

Ion Gheorghe, az akkori, berlini román követ, említett könyvében (125., 127. l.) a következőket írja Killingerről: „Romániáról és a román karakterről úgyszólván semmit sem tudott." Killinger éppenséggel ismerte a romániai politikai intrikákat, de: „A különböző konspirációkat, melyekről beszámoltak neki, egyáltalán nem vette tudomásul." „Ez az ember akaratlanul is óriási kárt okozott hazájának, és Romániához fűződő kapcsolatainak, mivel nem a közeledést, hanem a kapcsolatok elmérgesedését idézte elő."

Legalább ilyen kedvezőtlen tapasztalatokat szereztem azon a látogatáson is, melyet az iménti megbeszélés után Hansen lovassági tábornoknál, a német katonai misszió vezetőjénél tettem. Érthetetlen volt számomra, hogy a kormány megbuktatására utaló jelenségeket állítólag katonai missziónk sem vette észre. Ha a német illetékesek kellő időben és helyesen értékelik a helyzetet, és nézeteiket határozottan képviselik Hitlerrel szemben, akkor – feltételezve Hitler megfelelő reagálását – egészen más katonai intézkedések születhettek volna.

Bukaresti látogatásom záróakkordjaként fölkerestem még Pantazi román hadügyminisztert is, hogy főként utánpótlási és igazgatási kérdésekről tárgyaljak vele. Megbeszélésünk összességében kielégítően zárult. Sajnos, a királlyal és Antonescu marsallal ezen a napon nem találkozhattam: állítólag egyikük sem tartózkodott Bukarestben. Estefelé visszarepültem slanici főhadiszállásomra.

Bukaresti látogatásom révén még világosabbá vált előttem, hogy az esetleges katonai-politikai katasztrófa csak akkor hárítható el, ha az itteni hadszíntér főparancsnoka a hátországban is abszolút parancsnoklási jogot kap minden német katonai szervezet, csapat, karhatalmi alakulat stb.... fölött – vagyis Wehrmacht hatáskörhöz jut.

Figyelmeztető jelzés Hitler és Ribbentrop számára

Augusztus 3-án, repülőgépen a vezéri főhadiszállásra küldtem Trotha vezérkari ezredest, vezérkarom rangidős tisztjét és dr. Lehmann tartalékos főhadnagyot, a hadseregcsoporthoz beosztott külügyminisztériumi összekötőt: mindegyikük egy-egy levelet vitt Hitlerhez, illetve Ribbentrophoz. A levél, mely-

ről Guderian is beszámol könyvében, az alábbiakat tartalmazta:

„Eddigi személyes tájékozódásom, melyet azóta végeztem az arcvonalon és a front mögötti területen, hogy átvettem a Dél-Ukrajna hadseregcsoport főparancsnokságát, különösen pedig augusztus 1-jén tett tájékozódó látogatásom a bukaresti német és román szolgálati helyeken, megerősítette benyomásomat: a romániai politikai és katonai viszonyok nem eléggé biztonságosak a harcoló csapatok zavartalan irányításához.

Amikor a sokféle híresztelés hallatán, amelyek a parancsnokságom alá tartozó román csapatok és különösen magasabb rangú vezetőik megbízhatatlansága miatt nagyon nyugtalanítanak, Bukarestben tájékozódni akartam a politikai helyzetről a német nagykövetnél és a román kormány mellé rendelt német tábornoknál, nem szerezhettem megnyugtató benyomást. Kérdéseimre nem kaptam világos választ és bagatellizálták a román kormánykörök bizonytalan állapotát. Mi történik, ha a hadseregcsoporthoz több helyről eljutott híresztelések beigazolódnak és megbukik a román kormány? A bukaresti német követ erre a kérdésemre sem tudott válaszolni. A parancsnokságom alá tartozó csapatok védelme feltétlenül megköveteli, hogy a hátukban abszolút biztonság uralkodjék. Ez azonban csak akkor teremthető meg, ha minden német parancsnokságot, csapatot és szervezetet alárendeltségembe helyeznek s az egész román térségre kiterjedő saját felderítőszolgálatot tartunk fenn.

Amennyiben tovább szaporodnak az arcvonalon lévő román csapatok megbízhatatlanságának tünetei, el kell rendelni az arcvonal azonnali visszavonását a *Prut* mögé, majd a *Galac–Focsani–Kárpátok*-vonalra."

Trotha ezredes augusztus 8-án tért vissza a főhadiszállásról és elmondta: aláhúzva a memorandumban kifejtett meggondolásokat, arról tájékoztatta Guderian vezérezredest, hogy amennyiben további erőket vonnak ki a hadszíntérről, és főként ha a román csapatok megbízhatatlannak bizonyulnak, nagyobb szovjet támadás ellenében nem lesz tartható a jelenlegi arcvonal; ha nem érkeznek erősítések, vissza kell vonulni az első világháborús *Duna–Szeret–Kárpátok*-vonalra, és ehhez minden előkészületet meg kell tenni. A vezérkari főnök egyetértett ezzel az elgondolással, másnap tájékoztatta róla Hitlert is és hozzáfűzte: reméli, „ha a helyzet alakulása megköveteli, a hadseregcsoportnak *időben* kiadhatják a szükséges parancsokat".

A megbeszélés során Trotha ezredes kitért a romániai belpolitikai helyzetre is, átadta Hitlernek vitt memorandumom másolatát és kérte Guderiant: határozottan támogassa arra irányuló javaslatomat a Wehrmacht főparancsnokánál (Keitel tábornagynál) is, hogy az egész romániai térség kerüljön Wehrmacht hatáskörbe.

Ez a kérdés állt annak a két megbeszélésnek a középpontjában is, melyet Trotha ezredes folytatott Keitel tábornaggyal, akinek szintén átadta Hitlernek küldött levelem másolatát.

Az első megbeszélésen, amely megelőzte Antonescu marsall augusztus 5-i látogatását Hitler főhadiszállásán, Keitel tábornagy elismerte a javaslatom mellett szóló érveket, de az volt a véleménye, hogy a románok rájönnének egy ilyen intézkedés okaira. Trotha azt válaszolta, hogy a vezetésnek mind az előkészületek, mind a dolgok komolyra fordulása esetén egy személy kezében kell összpontosulnia, és hogy a helyzet alakulása a Balkánon sürgős intézkedést követel. Az intézkedést azzal lehetne indokolni, hogy „légi deszant csapatok és ejtőernyős akciók leküzdésére" irányul. Keitel tábornagy azzal zárta a megbeszélést, hogy még egyszer végig kell gondolnia a problémát, és valószínűleg hamarosan szóbeli vagy írásos utasítást ad ki róla a Wehrmacht haderőnemek legfelső vezetőinek.

Az Antonescu marsall látogatását követő második megbeszélés *után* azonban Keitel már kisebb hajlandóságot tanúsított, Románia magatartását megbízhatóbbnak ítélte és kijelentette: Románia életre-halálra kötődik hozzánk, és ő nem hiszi, hogy a közeljövőben bármi is előfordulhat. Nem sokat változtat az sem, hogy *Törökország* megszakította a kapcsolatokat

(augusztus 2.). Anglia és Oroszország érdekellentétei ezúttal kerültek először felszínre. Mindazonáltal a romániai térség főparancsnoki Wehrmacht-jogosítványának megadását szem előtt fogja tartani. „Maguk csak tartsák a frontot, a hátukat majd én biztosítom!" Ezzekkel a szavakkal bocsátotta el a hadseregcsoport vezérkari tisztjét.

A legfelső német vezetéshez küldött első figyelmeztető jelzésem bizonytalan eredménye több mint csalódást okozott számomra. A legfelső vezetés felelős személyiségei érthetetlen módon félreismerték a valóságos helyzetet!

A hadseregcsoport főparancsnoksága természetesen a központ „megnyugtató" válasza ellenére is nagy figyelemmel kísérte a románok megbízhatatlanságára utaló jeleket és jelentette azokat a legfelső vezetésnek – sajnos, hiába.

Így aztán tovább folytatódott az események végzetes sorozata. Jellemző, hogy von Killinger nagykövet – mint később kiderült – még augusztus 10-én is azt jelentette főnökének, Ribbentrop külügyminiszternek: „A helyzet teljesen nyugodt. A Németországgal való szövetségnek Mihály király a biztosítéka."

4.

Árulás és végzet

A romániai helyzet alakulása az offenzíva előtt

Hiábavalónak bizonyult a hadseregcsoport minden jelzése és figyelmeztetése, nem engedélyezték, hogy az arcvonalat a Prut mögé, vagy a Kárpátok peremén húzódó vonalra vonjuk vissza. Nem adták meg az általam igényelt Wehrmacht-hatáskört sem a front mögötti területekre.

A hadseregcsoport főparancsnokának nem volt joga saját elhatározásából visszavonni az arcvonalat, mivel az ilyenkor figyelembe veendő politikai, gazdasági és stratégiai tényezők – például a visszavonás hatása a szomszédos frontszakaszokra, az olajvidék védelméhez szükséges előterep nagyságának csökkentése, a román–magyar területi kérdések stb. – megítélése kizárólag a legfelsőbb vezetés illetékességi körébe tartozott. Ennek ellenére saját szakállamra elrendeltem az arcvonal hátrább vonásának gondos előkészítését.

A román vezérkarral tárgyalásokra került sor a védelmi készültség megszervezéséről és a Galac–Focşani szakaszon előkészített erődítmények biztosító erőkkel való megszállásáról. Felvettük a kapcsolatot a Kárpátokba települt magasabb magyar parancsnokságokkal, hogy szabályozzuk a határvadász alakulatok elhelyezését és a szorosokon átvezető utak védelmét. Ennek során újra és újra súlyos koalíciós problémákat kellett megoldani.

Magyarok és románok egyaránt ősellenségei voltak a bolsevistáknak, de – miként utaltam rá – egymást is megfojtották volna egy kanál vízben. A románok mindenekelőtt azt nem tudták megbocsátani, hogy a bécsi döntés értelmében erdélyi

területekről kellett lemondaniuk a magyarok javára. Megütközve tapasztaltam, hogy a két nemzet körében mennyire ellenséges indulatok uralkodnak a másikkal szemben. Hogyan lehetett ilyen körülmények között eredményes koalíciós háborút viselni, amikor a koalíciós partnerek bizalmatlanok voltak és kölcsönösen gyűlölték egymást? Abban az esetben, ha az oroszok kikényszerítik a német–román front visszavonását, a román csapatoknak a Kárpátokban elkerülhetetlenül magyar területre kellett volna lépniük, sőt magyar területet kellett volna védeniük. Rendkívül súlyos probléma volt ez akkor. Már maga az a kérdés is hosszadalmas tárgyalásokat igényelt, hogy a magyar hátországon keresztül hogyan oldják meg a román csapatok ellátását.

Az első vonal azonban nem változott. A hadseregcsoport erőállományát viszont folyamatosan tovább csökkentették. Augusztus 13-ára már 11-re emelkedett azoknak a hadosztályoknak a száma, amelyeket június végétől át kellett engednünk más hadseregcsoportok számára. Egyes német hadosztályokat még az orosz offenzíva előtti utolsó napokban is ki kellett vonnunk az arcvonalról, jóllehet a hadseregcsoport főparancsnoksága, a fenyegető veszélyre hivatkozva, állandóan tiltakozott a szárazföldi hadsereg főparancsnokságánál a hadosztályok szakadatlan elvonása ellen.

A szükséges átcsoportosításokat (integrációkat) egyre gyakrabban hátráltatta a bukaresti román vezérkar, vagy bizonyos magasabb román parancsnokok ellenállása, akik egyre sértettebben reagáltak a német intézkedésekre. Mindezek nagyban nehezítették a német irányítás intézkedéseit. Az ellenállás különösen hátrányosan érintette a hadseregcsoport parancsnokságának ama törekvését, hogy Wöhler seregcsoportját a támadás előtt – mintegy súlypontot képezve –, a Dumitrescu seregcsoportjának körzetéből elvont német hadosztályokkal erősítse meg.

Mindazonáltal a hadseregcsoport főparancsnoksága nem mondhatott le arról a szándékáról, hogy taktikai átcsoportosításokkal, a 6. hadsereg veszélyeztetett frontszakaszainak megrövidítésével, valamint a 6. hadsereg északi szárnyáról, a 8. hadsereghez, a Prut nyugati partjára irányított kötelékekkel megerősítse az arcvonal különösen veszélyeztetett pontjait.

A szövetségesek iránti állandó figyelemnek, illetve ezzel kapcsolatban a célnak és a helyzetnek megfelelő saját cselekvésünket bénító tényezőknek igencsak zavaró hatása volt, és gyakran nem váltak a harcoló csapatok javára.

Az offenzívát megelőző időszakot továbbra is arra használtuk ki, hogy javítsuk védelmi képességünket. Az első vonal kiépítése már majdnem teljesen befejeződött. Az északi (moldvai) front mögött tovább javítottuk az igencsak alaposan megerősített második vonalat (Trajan-vonal). A Prut átkelőhelyeinél saját felelősségemre hídfőket készítettem elő a keleti parton, hogy visszavonulás esetén az ezekbe telepített biztosítókötelékek fedezzék a harcoló csapatok lehetőleg tervszerű visszavonását. Ugyanilyen célból, kellő időben hídalkatrészeket tároltunk az átkelőhelyeknél. Másfelől, felkészültünk a folyón átívelő hidak felrobbantására is, hogy megnehezítsük az ellenség átkelését. Itt is tapasztalnunk kellett azonban, hogy a modern háborúban a mégoly széles folyók sem *jelentenek lényeges akadályt.*

Az arcvonal mögött álcázott lőszer- és anyagraktárakat telepítettünk. Sajnos, lőszerben, harceszközökben és akadályépítésre alkalmas anyagokban nagy hiányunk volt. Itt is, csakúgy, mint a többi fronton, a „szegény ember háborúját" vívtuk az anyagi téren általánosan fölényben lévő ellenséggel. A csapatokat, különösen a román harckocsizókat az arcvonal mögött folyamatosan képeztük. Mindent megtettünk, ami emberileg lehetséges volt, hogy a fölényben lévő ellenséget is visszaverjük.

Július viszonylag nyugodtan telt el. A jórészt helyi akciókra korlátozódó harctevékenység mindkét oldalon normális volt. Egy ideig azt gondolhattuk, hogy az ellenséget teljesen lekötik az Észak és a Közép hadseregcsoport ellen indított hadműveletei. Ennek megfelelően a saját légierőnk által felderített, front mögötti ellenséges csapatmozdulatokat is északi irányú

erőátcsoportosításokként értékeltük. Légi felderítésünk adatai egészen a legutolsó napokig alig jeleztek támadási előkészületeket, aminek nyilván az volt az oka, hogy az oroszok csak éjszakánként hajtottak végre csapatmozdulatokat. A kitűnő orosz álcázás következtében hírszerzésünk is csak nagyon későn jutott egyértelmű adatokhoz. Valószínűleg ezzel magyarázható az is, hogy a szárazföldi hadsereg főparancsnoksága oly sokáig nem ismerte el a hadseregcsoport arcvonala ellen irányuló offenzíva veszélyét.

Az ellenség „letapogatja" a frontot

Augusztus 7-től változik a kép. Ettől kezdve a Prut mindkét oldalán megélénkül az ellenség mozgása, amely egyre inkább a folyótól nyugatra fekvő területekre összpontosul. Minden jel arra utal, hogy ez az erőcsoportosítás ellenünk irányul. Repülőtereket, új tüzérségi állásokat, harckocsi-gyülekezőhelyeket létesítenek az arcvonal közelében. Ezek és a – különösen az északi frontunk (Wöhler seregcsoportja) ellen irányuló – szaporodó erőszakos felderítőakciók egyre nyilvánvalóbbá teszik, hogy offenzíva készül. Mindez még világosabbá válik, amikor az ellenséges tüzérség is kezdi „belőni magát" és a légierő bombázni kezdi állásainkat. A Dnyeszter átkelőhelyeinél érezhetően megerősödik az orosz légvédelem. Foglyok mondják el, hogy a szovjetek visszarendelték mezőgazdasági munkára kihelyezett valamennyi katonájukat, és hogy minden század egy-egy szakaszát afféle „rohamcsoportként", bunkerharcra képezik ki. A szökevények arról számolnak be, hogy a *Kárpát-arcvonalra* orosz hegyi alakulatok érkeztek: az oroszok felszedik az aknákat saját állásaik előtt, és a front felőli oldalon lépcsőket vájnak az árokfalakon.

Az ellenséges mozgások folytatódtak. Légierőnk folyamatosan támadta ezeket, s közben tüzérségünk váltóállásokból tűz alatt tartotta az arcvonal közelében észlelt csapatmozgásokat és a felderített csoportosításokat. Az ellenség – ahogy a foglyok is megerősítették – már ennek következtében is jelentős veszteségeket szenvedett. Sajnos ezek a csapások nem érték el a kívánt eredményt, mivel a légierő és a tüzérségi lőszer korlátozott mértékű volt, annál inkább, mert az immár bizonyosan bekövetkező orosz offenzíva miatt feltétlenül biztosítani kellett a legszükségesebb készleteket.

A *déli szakaszon* (Dumitrescu seregcsoportjánál) még nem volt annyira világos a helyzet, mint Wöhler arcvonalán. Amíg az állandó ellenséges csapatmozgások eleinte csak a 6. hadsereg balszárnyán, Kisinyovtól északra és északnyugatra Wöhler 8. hadseregének arcvonala felé irányultak, addig augusztus 18-tól a 6. hadsereg frontja előtt is erős ellenséges mozgás volt megfigyelhető. A szovjetek most már folyamatosan növelték erőiket a Dnyeszter-hídfőkben is. Különösen megélénkült a teherautó-forgalom: volt olyan nap, hogy 1000 tehergépkocsit számoltak össze. Légi felderítésünk adatai szerint a hadseregcsoport jobb szárnya előtt is megnőtt az ellenséges repülőterek száma. Augusztus 7-től nagyobb ellenséges hajócsoportosulást figyeltek meg az odesszai kikötőben. Amennyire légierőnk teljesítőképessége engedte, a megfigyelt célokat eredményesen támadtuk.

Mindinkább kiderült, hogy az ellenség *két súlypontot* képez: az egyiket a Dnyeszter-fronton, *Tiraszpol* térségében, a másikat a Pruttól nyugatra, Iaşi körzetében. Egyre nyilvánvalóbb lett az ellenség hadműveleti szándéka is. Arra kellett számítanunk, hogy északi csoportosulása – a Malinovszkij marsall által irányított 2. ukrán front – dél felé próbál előretörni a Prut és a Szeret között, hogy elvágja Dumitrescu seregcsoportját és megakadályozza visszavonulását nyugatnak. Ekkor még úgy látszott, hogy a Tiraszpol körzetében gyülekező csoportosulás – a Tolbuhin irányításával működő ukrán 3. front – feladata szerint támadásaival addig igyekszik lekötni Dnyeszter-frontunkat, amíg az északi csoportosulás végrehajtja a Prut átjáróinak lezárását. Ez a helyzetmegítélés, mint később kiderült, nem bizonyult helyesnek.

Közvetlenül az ütközet kezdete előtt mintegy 94 lövészhadosztályra, 7 harckocsizó- és 1 lovashadosztályra becsültük a hadseregcsoport arcvonala ellen felvonult ellenséges erők nagyságát. Mindez azt jelezte, hogy az ellenségnek nagy távlatú hadműveleti céljai vannak.

A hadseregcsoport folyamatosan tájékoztatta a legfelsőbb német vezetést az ellenség felvonulásáról és a román csapatoknál mutatkozó, szaporodó problémákról. Különösen az egyre nagyobb számú román átállóról (pl. a „Fix" zászlóaljnál) küldött jelentéseit és arról a fölöttébb aggasztó jelenségről, hogy a küszöbön álló orosz offenzíva előtt – a felelős német főparancsnok tudta nélkül – Bukarest parancsára magasrangú román csapatparancsnokokat vontak ki az arcvonalról, illetve cseréltek le, köztük – mint említettük – Racovitza tábornokot, a román 4. hadsereg főparancsnokát.

Az ellenséges erők augusztusban mutatkozó növekedése arra késztette a hadseregcsoport főparancsnokságát, hogy újra és újra tiltakozzék a szárazföldi hadsereg főparancsnokságánál az ellen, hogy súlyosan veszélyeztetett arcvonaláról további hadosztályokat vonjanak el. Ha a Közép hadseregcsoportnál fenyegető helyzet miatt elkerülhetetlenné vált bizonyos kötelékek átcsoportosítása, akkor az erőviszonyok teljes megváltozása és az általános helyzet parancsolóan megkövetelte legalábbis a Dél-Ukrajna hadseregcsoport arcvonalának visszavonását. Ehhez azonban a legutolsó pillanatig nem járultak hozzá; csak akkor, amikor már túlságosan késő volt! A bekövetkezett katasztrófának ez volt az egyik leglényegesebb oka.

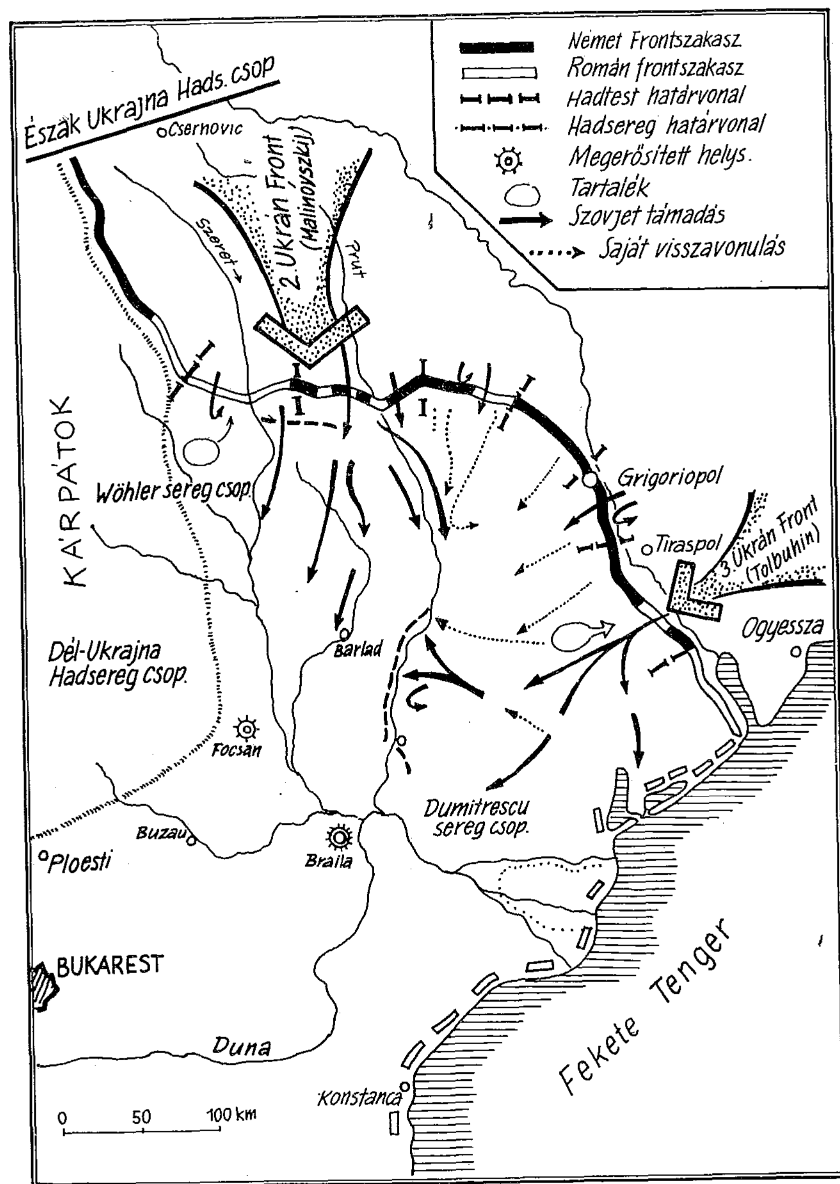
Az ütközet

Perzselő nyári nap égeti Besszarábia fátlan sztyeppéit és a moldvai dombokat. Szakadatlanul folytatódnak az arcvonal felé irányuló ellenséges hadmozdulatok. Német és román harci repülők támadják a menetelő vagy teherautón szállított ellenséges oszlopokat. Tüzérségünk lövi a szovjet csoportosulásokat, és már ebben a fázisban súlyos veszteségeket okoz az ellenségnek. Rengeteg lőszer fogy, pedig még el sem kezdődött a csata. De megélénkült az ellenséges légierő is, amely erősítéseket kapott a lengyelországi térségből, és különösen a Dnyeszter-Liman mentén és a Duna-deltában lévő partvédő erődítményeinket támadja: most már számítani kell a Fekete-tenger felől fenyegető ellenséges partraszállás veszélyével is. Feszültségben telnek a várt támadást megelőző napok.

Augusztus 18-áról 19-ére virradóan – egy különösen élénk mozgássorozat után – az egész frontvonal elcsendesedett. Augusztus 19-én délután, mintegy félórás tüzérségi előkészítés után, az ellenség század- és zászlóaljerőkkel több ponton támadni kezdett. Ez azonban még csak az előjátéka volt a tulajdonképpeni offenzívának. A szovjetek erőszakos felderítőakcióikkal még egyszer ki akarták tapogatni arcvonalunkat, hogy megbizonyosodjanak erőink tagolódásáról, védelmünk gyenge pontjairól. Esetleg máris kedvező terepszakaszokat igyekeztek nyerni, és megpróbálták elterelni a figyelmet a tervezett súlypontokról. Ezeket a puhatolózó támadásokat lényegében maradéktalanul visszavertük.

Dumitrescu seregcsoportjának körzetében, Rascaetinél a szovjeteknek helyi jelentőségű betörést sikerült végrehajtaniuk a román 21. hadosztály szakaszán. A bal szárnyon számos támadást intéztek a román 14. hadosztály, a 106. és a 370. gyalogoshadosztály ellen: a többé-kevésbé helyi érvényű betörési kísérleteket visszaverték.

Wöhler seregcsoportját több támadás érte. Úgyszólván minden hadosztályt támadtak. Ezeket a rohamokat – ideértve a román 1. gárdahadosztálynak Helestenitől délnyugatra húzódó szakaszán és a román 6. gyalogoshadosztály vonalán kierőszakolt nagyobb betöréseket – lokalizálták vagy visszaverték; ugyanerre a sorsra jutott a 3. hegyi hadosztály ellen, Poiana Miculuinál indított ezrederejű nagyobb támadás is. Az ellenséges csatarepülők és vadászok csapásai főként a XXIX.

hadtest és a román VI. hadtest szakaszán birtokolt helységekre irányultak.

Augusztus 19-én este, a hadseregcsoport slanici főparancsnokságán még egyszer helyzetértékelő megbeszélést tartottam a 6. és a 8. hadsereg, valamint a 4. légiflotta vezérkari főnökével. Valamennyien tisztában voltunk vele, hogy másnap, 20-án megkezdődik a nagy orosz offenzíva. Az augusztus 19-én szerzett tapasztalatok alapján a hadseregek már elhatároztak néhány további átcsoportosítást, hogy megerősítsék a különösen veszélyeztetett szakaszokat – délen a XXIX. hadtestnél és Iaşinál, a IV. hadtest vonalán. Minden eshetőségre számítva, a vezérkari főnökökkel még megtárgyaltam az arcvonal esetleg szükségessé váló visszavonásának előkészítését is, ezzel azonban egyelőre csak „vezetői szinten" kellett foglalkozni, hogy a csapatokat éppen az utolsó pillanatban ne bizonytalanítsuk el.

A várt nagy támadás augusztus 20-án, vasárnap kezdődik: a harcok első fázisa Besszarábiában és Moldvában a Prutig és a Szeretig, valamint arra a területre terjed ki, ahol e két folyó, Galactól északra a Dunába ömlik. Ez a szakasz nagyjából augusztus végéig tart.

A kora reggeli órákban sok ezer löveg pergőtüze vezeti be az ütközetet. Másfél órás, különösen heves tüzérségi előkészítés után először Iaşinál, majd hamarosan a Dnyeszter-fronton is megindulnak a harckocsiktól és csatarepülőktől támogatott szovjet gyalogság tömegei. Több ellenséges gyalogoshadosztályból álló támadó ékek rohamoznak. Az óriási élőerő és hadianyag révén az oroszok – igaz, nagy veszteségek árán – több ponton is áttörik vonalainkat. A viszonylag gyors sikernek azonban nem csupán az ellenség *számbeli fölénye* az oka, hanem – miként az előző napokban is kiderült – a különböző *román alakulatok megbízhatatlansága* és meglepően rossz állóképessége. Feltűnő, hogy *a támadások főként a román arcvonalszakaszok ellen irányulnak.*

A Dumitrescu seregcsoportja ellen indított támadás, mely-

ben eleinte mintegy öt gyalogoshadosztály és 100 harckocsi vett részt, a román 3. hadsereg és a német 6. hadsereg érintkezésének két oldalán, a XXX. hadtest jobb szárnyára összpontosult. Az ellenségnek sikerült teljes szélességben áttörnie a román 4. hegyi hadosztály arcvonalszakaszát, és több kilométeres mélységben előrenyomult nyugati irányban. Ez a hadosztály teljesen szétszóródott. Mindennek következtében a román 21. gyalogoshadosztály is megingott, és miután az ellenség elfoglalta Rascaetit, ugyancsak felbomlott. E két román hadosztály egységeinek nagy része már a tüzérségi előkészítő tűz hatására megfutamodott. Ettől kezdve a védekezés egész terhe majdnem teljesen a két német hadosztályra nehezedett. Főként a 9. és 306. gyalogoshadosztály kényszerült elkeseredett körkörös védelmi harcra, miután román szomszédai cserbenhagyták. Annak érdekében, hogy a betörés helyét egységes ellenőrzés alá vonhassuk, a XXIX. hadtestet a 6. hadseregnek rendeltem alá.

A rendkívül szívós védelem és a rendelkezésre álló tartalékokkal – különösen a 13. harckocsi-hadosztállyal – végrehajtott azonnali ellentámadás ellenére, délután, Plop Stiubeinél az oroszoknak 50 harckocsival sikerült áttörniük, s emiatt az arcvonalat vissza kellett vonnunk a Popeascától délre emelkedő magaslatokra, és fel kellett adnunk Carnatenit. A seregcsoport frontjának többi szakaszán, eltekintve a 294. gyalogoshadosztály Butortól nyugatra húzódó vonala és az északi szárnyon a román 14. gyalogos hadosztály, valamint a 106. hadosztály (Redeni) állásai ellen intézett ezred erősségű támadásoktól, az ellenségnek csak átmenetileg sikerült betörnie; ezeket a betörési helyeket estére megtisztítottuk.

Wöhler seregcsoportjának frontszakaszán Rediu Mitropoliei és Erbiceni között támadtak az oroszok. Meglepő gyorsasággal mélyen betörtek a román 7. és 5. gyalogoshadosztály övezetébe, ugyanis a románok harc nélkül feladták állásaikat. A német csapatok, különösen a jobb- és baloldali román szomszédjuktól cserbenhagyott és súlyosan fenyegetett 76. és 79. gyalogoshadosztály katonái hősies küzdelem árán tartották állásaikat. A románok kudarca miatt elveszítettük Vulturt és Rediu lui Tatarut. A Mieth-csoport tartalék erőinek ellentámadásával sikerült védővonalat létesíteni az állásaiban maradt román 11. és 79. gyalogoshadosztály oltalmára.

A román 3. gyalogoshadosztály csődje következtében – a kapott parancstól eltérően, csak gyenge erőkkel indított ellentámadást – délután az ellenség Rediu lui Tatarutól délre, északnyugati irányból betört Iaşiba, ahol heves utcai harcokra került sor. Az ellenséges kötelékek a Bahluiu-szakasz déli partjáig nyomultak előre, ahol harcba bocsátkoztak az odavezényelt 10. páncélgránátos hadosztály egységeivel. Nyugatabbra, a román VI. hadtest arcvonalán, a román 5. gyalogos hadosztály megfutamodása következtében az ellenség nagyon gyorsan áthatolt a Bahluiu-szakaszon, és Podul-Iloaieitől délkeletre benyomult a Păuşeşti–Dumeşti térségbe. A betörés területét a „Nagy-Románia" harckocsi-hadosztály ellentámadásával sikerült szűkebbre szorítani.

A román 7. és 5. gyalogoshadosztály között települt 76. gyalogos hadosztály, hogy elkerülje a két oldalról fenyegető átkarolást, visszahúzódott a Letcani-tól délre emelkedő magaslatokra, ahol a szintén csak egyes kötelékeivel harcba lépett román 18. hegyi hadosztállyal együtt új állásokat épített ki a Cobiasca–Hărpăşeşti vonalra.

Az arcvonal távolabbi nyugati szakaszán ugyancsak harcok folytak, nagyobb orosz betörésekre azonban sehol sem került sor.

A csata első napjának mérlege

A csata első napján az ellenség meglepő sikereket aratott. Két mélységi betörést ért el, s ezzel megteremtette a szükséges alapokat tervezett hadműveleteinek végrehajtásához. Világosan látszottak erre vonatkozó szándékai is. A súlypontot bizonyosan az északi támadó csoportosulás – a 2. Ukrán Front – fogja képezni, melynek az lesz a célja, hogy elvágja a Prut át-

kelőhelyeit, s ezzel megakadályozza Dumitrescu seregcsoportjának visszahúzódását a folyó nyugati partjára. A déli támadó csoportosulásnak – a 3. Ukrán Frontnak – valószínűleg az a feladata, hogy szélesítse ki az augusztus 20-án elért betörés térségét, és nyugati, déli, valamint északi irányban előnyomulva göngyölje fel és semmisítse meg Dumitrescu seregcsoportjának frontját.

Az ütközet első napja után nagy vonalakban így ítéltük meg a helyzetet. Az ellenség meglepő sikereit lényegében a román csapatok megbízhatatlanságára vezethettük vissza. Kitűnő tüzérségi megfigyelésünk lévén, az oroszok bizonyára nem érhettek volna el ekkora sikert, ha a 306. és a 15. gyalogoshadosztály a román 4. hegyi hadosztály állásainak gyors áttörése következtében – melynek révén az ellenség már augusztus 19-éről 20-ára virradóra beszivárgott – nem kerül olyan helyzetbe, hogy mélységben veszélyeztetik a jobbszárnyát, amit a 13. harckocsi-hadosztály egyedül nem tudott fedezni. Különös módon, a románok egyáltalán nem jelentették ezt az eseményt.

Dumitrescu seregcsoportjának arcvonalán a XXIX. hadtest két román hadosztálya (a 4. hegyi és a 21. gyalogos hadosztály) újra összegyűjtött maradványaival egyetemben teljesen kihullott a sorból. Wöhler seregcsoportja legkevesebb 4-5 román hadosztályról mondhatott le. Katasztrofális eredmény volt ez!

Vajon a kimerült német kötelékek hogyan vészelik át a következő napot? Mit tehet a szükséges vezetői tartalékoktól teljesen megfosztott irányítás a hatalmas túlerővel indított támadások ellen? Csak egyetlen járható út maradt: *az arcvonal visszavonása.* Hitler jóváhagyását azonban még mindig nem kaptuk meg. Elhatároztam, hogy *saját felelősségemre* adom ki a visszavonulási parancsot. Erre augusztus 21-én került sor.

Ebben a helyzetben természetesen már szó sem lehetett róla, hogy csapataink – mint gondosan elterveztük – tervszerűen szakadjanak el az ellenségtől. Nem, az említett hadmozdulatok végrehajtása most már teljes egészében az *ellenségtől függött.* Ezekre csak fokozatosan kerülhetett sor. Most már nem „visszavonulásról", hanem „visszaharcolásról" volt szó.

Helyreigazítás

Mindezekről az eseményekről szólva szükségesnek tartom, hogy kiigazítsam Guderian vezérezredes, a hadsereg egykori vezérkari főnökének állításait, melyek már idézett könyvében olvashatók:

„Antonescu felajánlotta *Moldva* kiürítését és a visszavonulást, a *Galac–Focşani–Kárpátok*-vonalra, amennyiben a szövetségesek általános érdekei ezt kívánják." (Akkor történhetett, amikor Antonescu 1944. augusztus 5-én Hitler főhadiszállásán tartózkodott. – Friessner). Guderian így folytatja: „Azonnal tájékoztattam Hitlert a nagylelkű ajánlatról, és később is emlékeztettem rá. *Hitler köszönettel elfogadta Antonescu ajánlatát,* és levonta a belőle adódó következtetéseket."

Itt meg kell jegyeznem, hogy a következtetéseket sajnos nem a kellő időben, hanem csak augusztus 22-én – vagyis túlságosan későn – vonták le, holott – mint Guderian megerősíti – ismert volt az arcvonal visszavonását indítványozó javaslatom.

„A Dél-Ukrajna hadseregcsoport főparancsnokának 1944. július végén kinevezett, Schörner helyébe lépő Friessner vezérezredes egyetértett Antonescu nézetével, és annak a vezéri főhadiszálláson tett látogatása után hamarosan javasolta Hitlernek az arcvonal visszavonását a Galac–Focşani–Kárpátok-vonalra." (Ez azonban már korábban megtörtént. – Friessner).

„Hitler is elhatározta, hogy kivételesen egyetért, a végleges parancs kiadását és annak végrehajtását azonban attól tette függővé, hogy kétségtelenül bebizonyosodik-e az ellenséges támadási szándék. Addig tartani kell a jelenlegi arcvonalat."

Itt meg kell jegyeznem: *soha nem tapasztaltam,* hogy *Hitler egyetértett volna javaslatommal;* ellenkezőleg, minden ilyen in-

ditványt elutasított. Amennyiben Hitler az arcvonal visszavonásával kapcsolatos egyetértését az ellenséges támadási szándék kétségtelen jeleitől tette függővé – miként Guderian írja –, akkor nyilván nem jutottak el hozzá folyamatos figyelmeztető jelzéseink. Egyébiránt, Antonescu utalása a küszöbön álló orosz offenzívára már szintén elhatározásra bírhatta volna.

Guderian azt írja továbbá: „Jóllehet Hitler azonnal hozzájárult a hadseregcsoport visszavonásához (csak augusztus 22-én – Friessner), a csapatok azonban helyenként tartani próbálták arcvonalukat és harcolva igyekeztek visszavonulni. Hogy a teljes összeomlást, a megsemmisítést elkerüljék, *azonnali visszavonulásra és a Duna-hidak sürgős megszállására lett volna szükség*. Mivel ez nem történt meg, a románok megelőzték a németeket, lezárták az átjárókat, és kiszolgáltatták a német egységeket az oroszoknak. Tizenhat német hadosztály teljesen elveszett, ami pótolhatatlan veszteség volt amúgyis súlyos helyzetünkben."

„A szerencsétlenséget csak azzal lehetett volna mérsékelni – folytatja Guderian –, ha már az orosz offenzíva kezdete előtt elhatározzák (kik? – Friessner) a visszavonulást az említett Galac–Focşani–Kárpátok-vonalra, ezzel megzavarják az oroszok elképzeléseit, és annyira megrövidítik az arcvonalat, hogy a románok nélkül is tartani tudják. Mindehhez azonban *a politikai helyzet és a román vezetők erkölcsi tulajdonságainak alapos ismeretére lett volna szükség.*"

A történelmi igazság kedvéért a még élő tanúkkal együtt megállapítom:

A Dél-Ukrajna hadseregcsoport a szárazföldi hadsereg főparancsnokától kizárólag elutasító döntéseket kapott arra a többször megismételt írásos és szóbeli javaslatára, hogy az arcvonalat kellő időben vonjuk vissza. Az engedélyt csak augusztus 22-én, az orosz offenzíva harmadik napján adták meg.

A szárazföldi hadsereg egykori vezérkari főnökének visszaemlékezése semmilyen vonatkozásban nem felel meg a tényeknek. A Pruttól keletre álló csapatok a románok kiválását követően, a front összeomlásának veszélyét látva – 20-30 kilométer széles rések keletkeztek az arcvonalon – azonnal parancsot kaptak, hogy folyamatosan vonuljanak vissza a Prut mögé. Hogy a csapatok ezenközben mindinkább harcba keveredtek a románok által nyitott réseken beözönlő orosz páncéloskötelékekkel, semmit sem változtat a hadseregcsoport főparancsnokságának ebben a helyzetben világos és egyértelmű parancsán: vágják át magukat nyugat felé.

Guderian előadása olyan benyomást kelt, mintha a legfelső vezetés bűnét a hadseregcsoport főparancsnokságára vagy valamelyik neki alárendelt parancsnokságra akarná áthárítani, miként minden katasztrófa alkalmával Hitler szokta tenni. Hogy Hitler ezúttal is bűnbakot keresett, világosan kiderül abból is, hogy rögtön a romániai front összeomlása után, sürgősen bekérette a hadseregcsoport parancsnokságának a kritikus napokban kibocsátott minden utasítását és parancsát (eredetiben), nyilván azzal a céllal, hogy valamilyen mulasztást állapítson meg. Akkor azonban a legfelső vezetés semmiféle kifogást nem támasztott sem a parancsok tartalmával, sem pedig kibocsátásuk időpontjával szemben.

Megbeszélések Antonescu marsallal

Tekintettel a nagy veszélyre, amely a hadseregcsoportra nézvést már a csata első napján fölsejlett, augusztus 21-én és 22-én igen alapos megbeszélésre került sor Antonescu marsall és közöttem.

Most láttam őt először, hogy Besszarábiában éppen elkezdődött az oroszok offenzívája. Kiemelkedő egyéniség volt, okos, általánosan művelt és bizonyára katonai szampontból is különösen tehetséges. Igen hamar jó kapcsolat alakult ki közöttünk. Mindketten katonák voltunk, és mint katona a katonával, nyíltan, kertelés nélkül beszélhettünk a mindkettőnket foglalkoztató legsúlyosabb problémákról is. Bizalommal voltam Antonescu iránt, és azt hiszem, ő is én irántam.

Amikor tájékoztattam őt a román csapatoknak az offenzíva előtti és az offenzíva első napján tanúsított kétes magatartásáról, elmondta: teljesen meglepi csapatainak viselkedése, és az arcvonalon tett helyszíni látogatásán olyan benyomást szerzett, hogy a szóban forgó egységek tartani fogják magukat. Kétségtelen, nem harcoltak megfelelően. Az igazságot tekintette a legfontosabbnak, akkor is, ha kedvezőtlen volt.

Azzal a véleményemmel azonban nem akart azonosulni, hogy csapatai nem kielégítő állóképessége a politikai üzelmekre vezethető vissza. Hangoztatta, hogy a román katona nem hasonlítható a német katonához; ez főként a román tisztikarra vonatkozik. A leghatározottabb intézkedéseket ígérte a szabotőrök és a gyávák ellen, s ígéretét be is tartotta. Antonescu maga nagyon bátor, rettenthetetlen katona volt. Rendszeresen fölkereste csapatait a fronton, és szükség szerint személyesen intézkedett. Tudom, hogy lecsukatta a lógós tiszteket és más eszközöket is alkalmazott ellenük.

Augusztus 21-én először alapos helyzetértékelést tartottunk vezérkaraink kölcsönös jelenlétében. Az ütközet rosszul alakult. Mindazonáltal bíztam benne, miként más arcvonalakon is úrrá lettem sok válságon, hogy végül is sikerül megakadályozni az áttörést, vagy legalább a bekerítést – feltételezve persze, hogy a szövetséges csapatok is tartani fogják állásaikat, és hogy kizárólag az én parancsaim lesznek az érvényesek. Ezen a téren nagy, és a laikus számára többnyire láthatatlan nehézségek és a cselekvési szabadságot korlátozó akadályok vannak, amelyek megnehezítik a koalíciós hadseregek felelős főparancsnokának dolgát, s vezetőművészetét is megkérdőjelezhetik. Az ezzel kapcsolatos keserű tapasztalatokról még szó lesz.

Antonescu marsall egyébként maradéktalanul egyetértett helyzetértékelésemmel. Ő is úgy látta, hogy a Prut és a Moldova között van a legveszélyeztetettebb térség. Az volt a véleménye, hogy bár bizonyos jelek szerint az oroszok délen is partra akarnak szállni, ennek azonban nem nagy a valószínűsége. Bulgária magatartása miatt persze ez is bekövetkezhet.

A bolgár miniszterelnök legutóbbi beszéde jelezte ezt a magatartást. Antonescu utalt a beszéd néhány pontjára, így például arra a tételére, hogy minden, amit eddig tettek, hiba volt. A bolgár nép elutasítja az eddigi intézkedéseket, és senki sem akadályozhatja meg, hogy Bulgária érdekei szerint cselekedjék. Ez azonban – folytatta Antonescu – közvetlen támadás Németország ellen, és a bolgár miniszterelnök félreérthetetlenül kimondta azt is: reméli, hogy a nagy szláv testvér, vagyis Oroszország, megértéssel viseltetik Bulgária helyzete iránt, és segítségére lesz. Mivel neki (ti. Antonescunak) nem csupán Románia katonai, hanem politikai érdekeit is képviselnie kell, kötelességének érzi, hogy ezekre a dolgokra is felhívja a figyelmet.

Románia politikai érdeke azt követeli, hogy Iaşival együtt megtartsa Besszarábiát. Ennek érdekében mindent el kell követni, méghozzá nem csak a gabona és az olaj miatt, hanem főként azért, mert ha az itteni front összeomlik, az egész Balkán megnyílik az oroszok előtt. Felelősnek érzi magát minden elvesztett földdarabért. Azért préselt ki mindent a román népből, hogy ezt az arcvonalat megtarthassák. Nem nagyon bántotta, amikor Oroszországban korábban területeket vesztettek. Most azonban más a helyzet. Mindig is ezt az álláspontot képviselte minden német hivatalos helyen, különösen Hitler előtt. (Vö.: Antonescu ajánlatát a főhadiszálláson 1944. augusztus 5–6-án tett látogatása alkalmával. – Friessner). Itt most nem csupán Besszarábia sorsát, hanem a román nép jövőjét határozzák meg örökre. Románia az életéért harcol. Nem mondhatja, mint Bulgária, hogy a szláv tömeghez csatlakozik: Románia egyedül van. De nem is teheti tönkre magát. Ezért kérte mindig, hogy kaphassanak fegyvereket Németországtól. Még mindig van 160 kiképzett zászlóalja, csak a fegyverzet hiányzik. Ezért nincs elég tartaléka a frontnak.

Számomra a szomszédos „semleges” Bulgária felől fenyegető veszélyt Antonescunak a bolgár magatartásról adott tájékoztatása tárta fel először teljes nyíltsággal. Csak hát sajnos, ez is túlságosan késő volt már. A német kormányzattól mind-

addig semmiféle tájékoztatást nem kaptam erről a problémáról sem. Csak jóval később, a hadifogságban tudtam meg, Ion Gheorghe tábornoktól, az egykori berlini román követtől, hogy a német külügyminisztérium és a kormány pontosan ismerte a fenyegető bolgár magatartást. Újabb adalék az akkori irányítási viszonyainkhoz!

Négyszemközt

Az említett körben lezajlott helyzetértékelés után négyszemközti, bizalmas beszélgetést kértem Antonescu marsalltól. (Ivanescu román ezredes volt a tolmácsunk.)

Még egyszer és teljes nyíltsággal tájékoztattam őt az országában és különösen a hadseregében folytatott üzelmek változatlanul terjedő híreiről, amelyeket azóta hallok, hogy átvettem a parancsnokságot ezen a hadszíntéren. Tájékoztattam az augusztus elején, Bukarestben tett látogatásom tapasztalatairól is, és elmondtam neki, hogy mértékadó német katonai és politikai személyiségekkel folytatott akkori megbeszéléseim óta nem tudok megszabadulni a bizonytalanság egyfajta érzésétől. Jeleztem, hogy a német parancsnokságok tudta és egyetértése nélkül, közvetlenül az orosz offenzíva előtt, román frontalakulatok magasrangú parancsnokait feltűnő módon leváltották. Mindezeket a jelenségeket összefüggésbe hoztam bizonyos román csapatok csődjével, amit az orosz offenzíva kezdete óta tanúsítottak. Tekintettel a körvonalazódó nagy veszélyre, nyomatékkal említettem legsúlyosabb aggodalmaimat. Megismételtem: még úrrá lehetünk a jelenlegi válságon, ha a román hadsereg és a román nép megingathatatlanul és szilárd akarattal állja a közös harcot, amelyet a németekkel együtt vív a nagy veszély ellen, amit a nagyhatalmú Szovjet-Oroszország jelent egész Európa számára.

„Egy csónakban ülünk a viharos tengeren – mondtam a marsallnak. – Aki most kiszáll, nem csak önmagát és nemzetét, hanem az egész európai világot sodorja veszélybe."

Antonescu nagyon behatóan foglalkozott fejtegetéseimmel. Válaszát a tolmács feljegyzései alapján idézem:

„Kérem Excellenciádat, engedje meg, hogy szintén katonaként és éppoly nyíltsággal, mint Ön, mint férfi a férfival beszéljek. Magától értetődő, hogy a mostani háború meghatározza Európa, és különösen a német és a román nép sorsát. Nem csak nekem és vezetőségünknek, hanem a román nép túlnyomó többségének is ez a szilárd meggyőződése; és tudatában van annak a nagy veszélynek, amit a szovjet–ázsiai–orosz állam fenyegetően növekvő ereje jelent; annál inkább, mivel a román nép és a román állam évszázadokig harcolt a mostoha sors ellen, amit az orosz elnyomás kényszeréből kellett elszenvednie, mivel Oroszország mindig a román föld egy-egy darabjának megkaparintásával próbálta megvalósítani Délkelet-Európára irányuló törekvéseit. Az Európát fenyegető veszély tudata szinte minden európai nép vezető rétegére jellemző. Mindazonáltal bizonyos európai népek nem Németország oldalán harcolnak, sőt némelyek cselekedetei a legkomolyabban veszélyeztetik Németország érdekeit. Felmerül a kérdés, miért így cselekednek ezek a népek. A magyarázat csakis Németország *súlyos politikai hibáiban* keresendő: Németország a jelenlegi háború folyamán soha nem nyilvánította ki, hogy a végső győzelem kivívása után mit szándékozik tenni ezekkel az államokkal. Egy ilyen nyilatkozat eligazító lenne az európai népek számára és egyesítené őket a Szovjet-Oroszországgal vívott közös harcban."

Antonescu néhány sebtében odavetett ceruzavonással is illusztrálta mondanivalóját, és így folytatta:

„Németország már 1930-tól (bizonyosan elírás) készült a háborúra Oroszország ellen, és alig egy évvel a háború kitörése előtt elkövette azt a nagy *politikai hibát*, hogy maga vágta le saját jobb karját. Éspedig azzal, hogy Oroszország, Magyarország és Bulgária javára akkor változtatta meg a román határokat, amikor már bizonyos volt, hogy a Balti-tengertől a Fekete-tengerig csak egyetlen nép van, amely a német nép termé-

szetes és közvetlen szövetségeseként részt vesz a Szovjet-Oroszország elleni harcban – a román nép és a román állam.

Ennek az államnak és a román népnek az erősítése helyett – amivel Németország Oroszország ellen irányuló karját erősítették volna – német részről elkövették azt a nagy politikai hibát, hogy testileg-lelkileg megcsonkították a román népet.

Von Ribbentrop német külügyminiszter úr 1939-ben, a Lengyelország elleni háborút megelőző német–orosz paktum aláírása alkalmából, Moszkvában az oroszoknak ígérte *Besszarábiát* és *Észak-Bukovinát.* Ribbentrop úr – azaz Németország – azután kiszakította Románia testéből *Észak-Erdélyt,* és Magyarországnak adta. Ribbentrop urat említem, mert Mussolininek, Cianónak, általában Olaszországnak nem volt érdemleges szerepe Bécsben, csakúgy, mint a későbbiekben sem.

Németország további részt hasított ki Románia testéből: *Dél-Dobrudzsát* Bulgáriának adta. Ha a Bulgáriának ítélt területen népi szempontból nincs is jelentős román lakosság, Besszarábiában, Észak-Bukovinában és Észak-Erdélyben messze túlsúlyban van az abszolút tiszta román lakosság.

Az elhibázott német politika kárvallottja, a román nép, ahelyett hogy elfordulna és az ellenség karjába vetné magát – amely megígérte és ma is ígéri a német diplomácia miatt elvesztett területek visszaadását, és állandóan azt hangsúlyozza: nem ismeri el a bécsi döntést –, töretlen hűségben és lojalitásban kitart Németország mellett.

Ez az első eset a történelemben, hogy egy nép, amellyel így bánt egy másik szövetséges nép, nem fordul szövetségese ellen, hanem kart karba öltve áll az oldalán. Nem volt még példa a történelemben arra sem, hogy egy nép *szövetségesként* lépett volna a háborúba – politikai és katonai szövetségi szerződés nélkül.

Van-e ennél szemléletesebb bizonyítéka az erkölcsi tartásnak és a lojális tisztességnek, amely a román népet a német nép oldalára állítja ebben a háborúban, és amely arra készteti, hogy egy hajóban legyen vele, pedig még azt sem tudja, merre tart ez a hajó. Mert hiába volt minden fáradozása, a német ve-

zetés mindmáig nem nyilvánította ki hivatalosan, milyen sorsot szán ennek a hűséges, lojális és szövetséges román népnek.

A rabszolga az egyetlen lény, aki megbántottan is követi urát. A román nép azonban nem rabszolga. A rabszolgát a félelem hajtja: a román nép cselekedeteit azonban a lényéből fakadó mély tudatosság vezérli. Mert teljes mértékben tisztában van a létét fenyegető nagy veszéllyel, amit a *szovjet-orosz állam hatalmi fölénye* jelent.

A román nép egyedül áll a környező szláv népek tengerében. Nem úgy gondolkodik, mint a bolgár nép, amely az orosz népben a nagy testvért látja, mint ahogy a szerb, valamint a cseh és a szlovák nép is. Nem, ő pontosan tudja, hogy a szláv népektől körülvéve és az orosz érdekek útjában állva, számára csak egyetlen magatartás és szövetséges lehetséges: a német nép és a német állam. És éppen ezért érthetetlen számára, és amit meg is kérdez magától: miért neki kell bűnhődnie, ha királyainak és vezető személyiségeinek valamelyike hibákat követett el? Egyáltalán, létezik-e hibátlan nép a világon?

Másfelől: a szövetségi érdek és a román, valamint a német nép együttműködése nem csupán a jelenlegi háború időszakára érvényes, hanem mind politikai, mind gazdasági téren, kiterjed a jövőre is. Akárhogy végződik is a háború, *Oroszország megerősödve kerül ki belőle.* Következésképp továbbra is állandó nagy veszélyt jelent Európa számára.

Európában a német nép feladata, hogy megfékezze a túlerejű szovjet állam törekvéseit. Kelet- és Délkelet-Európában ennek során csak egyetlen természetes szövetségesre számítat: a román népre, amely a Balti- és a Fekete-tenger közötti távolságnak mintegy 40%-át elfoglaló területet birtokolja.

A német államnak erősnek kell lennie a Balti-tenger mentén és az attól délre eső területeken; a román népnek és a román államnak a Fekete-tengernél és attól északra kell erősnek és nagynak lennie, hogy védőbástya legyen Szovjet-Oroszország szándékai ellenében. A német állam viszont ahelyett, hogy ezt az államot és népet erősítette volna, amely a Szovjet-Oroszországgal vívott háborúban éppenséggel *Németország karja,* elkö-

vette azt a politikai hibát, hogy Németországnak ezt a karját anyagi és erkölcsi értelemben meggyengítette, megcsonkította.

Mert ne gondolja Excellenciád, hogy az egyszerű román polgárok, a román katonák és tisztek, akik közül soknak szülei, testvérei, rokonai és vagyontárgyai vannak a magyaroknak juttatott Erdélyben, ahol a magyarok rendszeresen kifosztják és lecsukják őket, föl ne tennék a kérdést: miért engedi mindezt Románia szövetségese az Oroszország elleni harcban? Pedig mindenkor közbenjártam a német vezetésnél és feltártam a helyzetet, különösen Ribbentrop úrnál, és a bécsi döntés is arra kötelezte a magyarokat, hogy emberségesen bánjanak az említett terület román lakosságával. Miért nem nyilvánítja ki ez a szövetséges, hogy már nem ismeri el kötelezőnek az igazságtalan bécsi döntést?

Igaz, utolsó előtti látogatásomkor a Führer négyszemközt közölte: az ő szemében már nem érvényes a bécsi döntés. Ez azonban csak nekem szóló személyes közlés volt. A román nép semmit sem tud róla, hiszen nem hivatalos és nem a nyilvánosságnak szánt, hanem kifejezetten bizalmas természetű bejelentés volt ez.

Milyen legyen hát a román nép lelkülete az ilyesféle bánásmód láttán, miközben a szövetségesek propagandája állandóan azzal tömi a fejét, hogy vissza fogják állítani Románia területi jogait, amelyektől a német diplomácia Bécsben megfosztotta.

Ez a tény magyarázza, hogy bizonyos román körökben talán olyasfajta kérdéseket tesznek föl, s olyan törekvések mutatkoznak, amelyekre Ön utalt, Excellenciás uram. Én nem vagyok „übermensch", nem áll mögöttem politikai párt: magam vagyok, mindazonáltal négy évig sikerült úgy vezetnem a román államot, hogy senki sem tehet szemrehányást, akár bel-, akár külpolitikám miatt. Antonescu marsall nélkül ma már talán Románia is az anarchia áldozata és Németország ellensége lenne, éppúgy, mint a többi balkáni ország.

Európában az egyedüli államvezető vagyok, aki testőrség nélkül mehet a népe közé, és nem kell félnem, hogy valami baj

történik velem. Én vagyok az egyetlen olyan európai államvezető, aki megengedheti magának, hogy biztosítás nélkül lépjen a nyilvánosság elé. A román nép szeretné tudni, hogy német szövetségese milyen sorsot szán neki a végső győzelem után. *Ismételten hangsúlyozom, hogy mindennek ellenére a román nép a legőszintébb és leglojálisabb szövetségesként, teljes meggyőződéssel áll Németország mellett, és ezt fogja tenni a jövőben is."*

Nyílt, ám egyúttal megrendítő politikai hitvallás és bizonyára komolyan gondolt hűségfogadalom volt ez. Ugyanakkor a koalíciós partnerek figyelemre méltó megbeszélése is, amely felvetett néhány nagyon időszerű szempontot is a jövőre vonatkozóan.

Másnap, befejezve látogatását az arcvonalon, a marsall ismét nálam járt. Délután volt. A helyzet közben tovább romlott. Megegyeztünk, hogy a közös védelmi vonalat Galac–Focşani között hozzuk létre, kihasználva a román részről már korábban előkészített ottani erődítményeket. A marsall közölte még, hogy az arcvonal megerősítése végett a Bukarestben föllelhető összes tartalékot azonnal a hadseregcsoport rendelkezésére bocsátja.

„Ha az oroszok átlépik a Galac–Focşani-vonalat, Románia örökre elveszett!" – jelentette ki Antonescu, mikor elbúcsúzott tőlem. Ez volt az utolsó találkozásunk. A marsall még aznap Bukarestbe repült, hogy tájékoztassa királyát a kialakult helyzetről.

Az augusztus 21–23. között történtek

Ahogy várható volt, az ellenség haladéktalanul gépesített kötelékeket és páncélos erőket irányít az előző napon keletkezett betörési térségekbe. Délnyugat felé áttöri a gyenge biztosító erők állásait, és a Pauleni–Frumusica–Veche–Nicolaeni vonalig nyomul előre. Ezeknek az ellenséges erőknek egy része már átkarolja a XXX. hadtest jobb szárnyát, s egyes köte-

lékei az LII. hadtest arcvonala mögött északnyugati irányban nyomulnak előre. A helyzet egyre kritikusabbá válik. Különösen a XXX. hadtest van nehéz helyzetben, amely – vezénylő tábornoka, Postel oly gyakran bevált irányításával és a harcedzett westfáliai 306. és a hesseni 15. hadosztállyal, valamint az újra és újra bevetett hannoveri 13. harckocsi-hadosztály példás támogatásával – a nyitott jobb szárnyon fordulatokban bővelkedő, súlyos küzdelemben védekezik a 6. hadsereg jobb szárnya ellen irányuló veszélyes szovjet támadással szemben. Ezen a szakaszon 92 szovjet harckocsit lőnek ki, és élő erőkben is hatalmas veszteséget okoznak az ellenségnek. De nagyon nagyok saját veszteségeink is.

Az ellenség szándéka nyilvánvaló: a lehető leggyorsabban el akarja foglalni a Prut átkelőhelyeit, hogy elvágja Dumitrescu seregcsoportját.

A *6. hadsereg*, amely a kapott parancsnak megfelelően a Prut mögött foglal állást, a hadtestek erős gépesített osztagait és a földi harcra berendezkedett légvédelmi ütegeit irányítja a Prut hídjaihoz. A hadtesteknek az a feladata, hogy az elkövetkező napokban, a visszavonulás útjának elzárására törekvő és jókora túlerőben lévő ellenséggel vívott kemény védőharcban teljes erőbedobással igyekezzenek elérni a Prut vonalát. A 6. hadsereg azt jelenti, hogy hadtestjei – a XXX. hadtest kivételével, amely a szárnyon és az arcvonal mögött most is nagyon súlyos harcokat vív – „eredményesen hajtják végre elszakadási hadmozdulataikat nyugat felé". A 6. hadsereg főparancsnoksága már csupán rádiókapcsolatot tart fenn hadtestjeivel. Harcálláspontja augusztus 22-én még Comratban van. Ezen a napon a hadsereg a hadseregcsoport főparancsnokságának közvetlen alárendeltségébe került, Dumitrescu vezérkara feladatul kapta a román III. hadtest s az ennek alárendelt 9. gyalogoshadosztály visszavonulásának irányítását.

Mivel a szovjet erők ekkor már beékelődtek a 6. hadsereg főparancsnokságának harcálláspontja és a hadtestek harcálláspontjai közé, személyesen megparancsoltam Fretter–Pico tüzérségi tábornoknak, a 6. hadsereg főparancsnokának – aki (kis létszámú vezérkarával együtt) ebben a kritikus helyzetben is az LII. hadtest köré vont gyűrűben akart maradni –, hogy vezérkarával vonuljon a Prut mögé, és onnan irányítsa a hadsereget. Mindezt azért említem meg külön, mert illetéktelenek azt vetették a 6. hadsereg főparancsnokának szemére, hogy megfutamodott. Fretter–Pico tábornok ebben a helyzetben az én parancsom nélkül is hátrább helyezhette volna harcálláspontját, hiszen ebben a kritikus szituációban katonák ezreinek élete forgott kockán, akiket szélesebb áttekintéssel kellett irányítani és minden elképzelhető eszközzel segíteni, méghozzá a lehető legjobban. Közvetlen harchelyzetben azonban erre nem lett volna mód.

Augusztus 22-én estére az ellenség megközelítette Comratot, vagyis ekkor már mélyen behatolt a 6. hadsereg jobb szárnya mögé. Ugyanezen az estén az észak felől előretörő ellenséges harckocsiékek a Barlad-szakaszon elérték Vaslui körzetét. Küszöbön állt a 6. hadsereg bekerítése és így meghiúsult az a szándéka, hogy a Prut és Szeret között kibontakozó észak–déli irányú, döntő orosz támadást Huşi–Bacău térségében feltartóztassa és megvédje a leovai átkelőt.

Hogyan alakult a helyzet augusztus 22-e estéig Wöhler seregcsoportjánál?

Az északi frontot 27 orosz gyalogoshadosztály (ebből eleinte 15 tartalékban), 2-3 harckocsihadtest és a 6. harckocsigárda-hadsereg egységei, közöttük a IV. gépesített gárdahadtest alakulatai támadták. Támadásuk, mintegy másfél órás, erős tüzérségi előkészítés után Mieth csoportjának bal szárnya, a román IV. és VI. hadtest és Kirchner csoportjának jobb szárnya ellen irányult. Wöhler seregcsoportjának bal szárnyán Kirchner harccsoportja oldalvédelemre rendezkedett be. Középütt védték a Trajan-vonalat, amelyet román csoportok tartottak. Augusztus 22-én ezt a vonalat is áttörte az ellenség. Harckocsijai Vaslui felé nyomultak előre: a Prut és Szeret között feltárult az út dél felé. Elkezdődött Dumitrescu seregcsoportjának elvágása.

Augusztus 22-én végre megérkezett a szárazföldi hadsereg

főparancsnokságának engedélye a hadseregcsoport arcvonalának visszavonásához. Ekkor azonban már késő volt. Nem kívánom részletezni, milyen végzetes hatással volt ránk ez az életidegen „Führerparancs".

A román csapatok kihullása miatt katasztrofálisan alakult a helyzet. A IV. hadtestnek ki kellett ürítenie Iaşit, és a várostól délre vonult új állásba. A nyugati szárnyon Kirchner csoportjának vissza kellett húzódnia a Szeret nyugati partjára. A román 4. hadsereg önkényesen vissza akart vonulni délnek; állítólag Antonescu parancsára. Csak nagy nehezen sikerült megakadályozni, hogy abbahagyja a harcot. Emiatt aztán heves vitákra került sor a német és a román hadsereg-főparancsnok között. Ugyancsak hallatlan beavatkozás volt a német vezetésbe, amikor a román vezérkar Adjudba irányított három nehéztüzérezredet. Veszélyes és megengedhetetlen intézkedések voltak ezek a szövetséges partner részéről.

Igen nagy aggodalommal figyeltük ezeket a végzetes fejleményeket. Egyre több és több jelentés szólt nem csak az olyan román csapatok feltűnő kudarcáról, amelyek – mint kiderült – helyenként már az első ellenséges támadás következtében megfutamodtak, hanem olyanokról is, amelyek beengedték az ellenséget saját állásaikba. Mindazonáltal azt sem szabad elhallgatni, hogy néhány román egység bátran harcolt, és nem hagyta cserben német fegyvertársait. Nyilvánvaló volt, hogy a román haderő csődje bizonyos magasrangú csapatparancsnokok, mint például Racovitza tábornok, a román 4. hadsereg főparancsnoka, gondosan előkészített szabotázsára vezethető vissza. Mindez súlyos csapásként érte az erejük végső megfeszítésével harcoló német és a még mindig helytálló román csapatokat, és engem is mint közös főparancsnokot.

Augusztus 23-án az orosz páncélos ékek behatoltak a Comrattól nyugatra elterülő térségbe. Egyes kötelékeik délnek fordultak, elfoglalták Tătăreştit és Furmankát, s ennek következtében gyűrűbe zárták a román III. hadtestet. Cubeinél sikerült visszaverni az ellenséget, Haneşti felé azonban előretörtek a

páncélosai. A 6. hadsereg a Ştefan-arcvonalra húzódott vissza, és annak alárendeltségébe helyeztem Mieth harccsoportját, amely Wöhler parancsára Huşin keresztül vonult vissza és helyre kellett állítania az érintkezést a 6. hadsereg északi szárnyán.

A román alakulatok csődje következtében az ellenség, főként páncélosaival, lendületesen tört előre a Prut nyugati oldalán, és déli irányban sikerült teret nyernie. Augusztus 23-án orosz páncélosok jelentek meg Bîrlad előtt, ahol a 8. hadsereg délről odavezényelt egységei ütköztek meg velük. Estére a szovjet erők már Bacăutól keletre álltak. Abraham altábornagy, a 76. gyalogoshadosztály parancsnoka a szétzilálódott egységek maradványaiból és hadseregkötelékekből harccsoportot hozott létre, amely egy ideig még a Szerettől keletre tartott egy hídfőt. A Bacău és Bîrlad közötti térségben már nem volt német katona.

Kirchner csoportját az ellenség nyomása arra kényszerítette, hogy még augusztus 23-án napközben visszahúzódjék a Moldova nyugati partjára. Az elszakadási mozdulatokat sikeresen végrehajtotta, de Roman város elesett.

Wöhler hadseregei augusztus 23-án este tehát a Szeret nyugati partján állnak, arccal kelet–északkelet felé – arcvonaluk Bacăunál kezdődik, követi a Moldova folyását, majd a Kárpátok peremén átmegy a régi arcvonalba. Bacăutól délre, a Szeret mentén már csak az építő- és ellátócsapatokból, valamint a szétszórt egységek maradványaiból összeállított, ideiglenes jellegű, kisebb harccsoportok maradtak. Az egyik ilyen csoport robbantotta fel Adjudnál a Trotuş-völgy bejáratát. A 6. hadsereg többé-kevésbé szétszóródott harccsoportjai ebben az időpontban még lényegében a Pruttól keletre harcolnak. A Prut nyugati partján, a cahuli és leovai hídfőnél gyenge biztosító egységek állnak. Huşi az ellenség kezére kerül. Bezárult a gyűrű a 6. hadsereg körül.

A fekete nap

Az Antonescu marsallal augusztus 22-én elhatározott közös intézkedéseket már nem tudtuk végrehajtani; *augusztus 23-án este, Mihály király parancsára, a bukaresti királyi palotában letartóztatták a marsallt.*

Ugyanazon a napon, este 10 órakor *a király rádión utasította az összes román csapatot, hogy a Szovjetunióval létrejött fegyverszünet miatt szüntessék be a harcot.* Kibontakozott egy megrendítő tragédia, melyet – a fiatal királlyal az élen – egy áruló klikk idézett elő. Mihály király nem csupán a szövetséges Németországot, hanem saját népét és végső soron Európát árulta el a bolsevistáknak.

Az első, telefonon közölt bizonytalan hír este fél kilenc tájt futott be a hadseregcsoporthoz: a bukaresti német katonai misszió vezérkarának értesülése szerint valami nincs rendben Antonescu marsallal és Mihai Antonescu miniszterelnök-helyettessel. Vezérkarom ezután telefonkapcsolatba lépett a bukaresti német parancsnokságokkal, hogy pontosabb információkhoz jusson. A telefonbeszélgetésekből hamarosan kiderült, hogy megváltozott a helyzet.

A marsallal folytatott előző napi megbeszélések és megállapodások után mindez elképesztő meglepetés volt számomra. Még ma sem tudom elhinni, hogy Antonescu – amikor augusztus 22-én nálam járt – tudott volna az összeesküvés anynyira előrehaladott folyamatáról. Érthetetlen az is, hogy felelős állami vezetőként nem mérte fel e praktikák végső következményeit, holott – mint Ion Gheorghe utalt rá – az államcsínyt a király tudtával hosszú ideig készítették elő.

Aligha volt még hadvezér, akinek a szövetségi hűségre alapozott terveit annyira romba döntötte volna a háborús sors, mint nekem itt Romániában! Az események azonban jellemzően rávilágítottak akkori állami vezetésünkre és a német katonai főparancsnokságra, az OKW-ra is, amelyek az utolsó pillanatig bizonytalanságban hagyták a felelős főparancsnokot. Ilyen volt a legfelső szintű „együttműködés"!.

Az első intézkedések

Most már – saját felelősségemre – parancsnokságom alá vontam a Románia területén lévő összes német csapatot és parancsnokságot. Persze, ekkor már későn jött ez a felhatalmazás nélkül tett intézkedés. Bizonyára megakadályozhattam volna az események katasztrofális alakulását, ha Hitler és a véderő főparancsnoksága kérésemre már augusztus 6-án megadja ezt a felhatalmazást. A német nép elkerülhette volna a katasztrófa szörnyű áldozatát.

Amikor ismeretessé vált az árulás, azonnal felhívtam az alárendeltségemben lévő rangidős román tábornokot, Dumitrescu vezérezredest, a román 3. hadsereg főparancsnokát, és véleményét kértem a bukaresti eseményekről. Dumitrescu idősebb, tisztes tábornok volt, emberileg is nagyon becsültem, akihez addig jó kapcsolat fűzött. Közölte velem telefonon, hogy kormányának eljárása teljesen meglepte, de mindaddig, amíg nem kap más utasításokat Bukarestből, csak eddigi feladatát teljesítheti. Személy szerint nagyon sajnálja az eseményeket, és az a szándéka, hogy megírja felmentés iránti kérelmét. „Azt azonban ne kérje tőlem Excellenciád – tette hozzá –, hogy megszegjem a királyomnak tett eskümet."

Hasonló választ kaptam kérdésemre a román 4. hadsereg parancsnokától, Steflea hadseregtábornoktól is, aki augusztus 22-éig a román nagyvezérkar főnöke volt: meg kell várnia Bukarest utasításait és csak azután nyilatkozhat. Ő azonban előzetesen közli minden tervezett intézkedését, hogy ne okozzon meglepetéseket a hadseregcsoportnak. Néhány órája ugyanez a tábornok, a vezérkari főnökömmel folytatott megbeszélésen azt javasolta, hogy a hadseregcsoport képviselője augusztus 24-én keresse fel Madaric tábornokot Bukarestben, és tárgyalja meg vele az ellátási problémákat. Steflea még azt is tervezte, hogy Antonescu marsallal megbeszéli javaslatunkat: a román 4. hadsereget Tecuci mögött vessük be és ott szervezzük meg a védelmet. Mindebből arra következtettünk, hogy Steflea tá-

bornokot is meglepte a puccs híre. Őrá és a többi román hadseregparancsnokra azonban többé nem számíthattunk.

Telefonbeszélgetés Hitlerrel

Este 11 óra tájt felhívtam Hitlert. Jelentettem neki az utolsó órák eseményeit, valamint hogy saját felelősségemre átvettem a parancsnokságot valamennyi romániai német csapat és parancsnokság felett. Egyetértett az intézkedéssel. Jeleztem, hogy az eseményeknek beláthatatlan következményei lesznek súlyos harcban álló frontalakulatainkra és a hátországba telepített összes Wehrmacht-intézményre: kórházakra, raktárakra, parancsnokságokra stb... Elmondtam, most az a legsürgősebb feladat: kövessünk el mindent, hogy a még menthető élőerőket és felszerelést a lehető leggyorsabban magyar területre vigyük, és ott szervezzünk új védelmi vonalat. Hitler egyetértett ezzel, majd megparancsolta:

– Söpörje el azonnal azt az áruló klikket, és hozzon létre új kormányt.

Közöltem, hogy ezt a parancsot nem lehet végrehajtani, mire izgatottan kijelentette:

– Akkor hatalmazza fel a legmegbízhatóbb román hadseregparancsnokot, hogy alakítson megbízható kormányt!

Tájékoztattam a román hadseregparancsnokokkal folytatott megbeszéléseim eredményéről, és elmondtam Hitlernek, hogy a román tisztek sem akarják megszegni legfelsőbb haduruknak tett esküjüket.

– Egy óra múlva további parancsokat kap – hangzott a zavart válasz, s ezzel vége lett a beszélgetésnek.

Abból, ahogy Hitler reagált tájékoztatásomra, arra következtettem, egyáltalán nem ismeri még a rendkívül kritikus helyzetet. Megrendítő felismerés volt. Valóban annyira rosszul ismerte-e Hitler a bukaresti eseményeket és annyira gyanútlan volt, mint mutatta? Szándékosan elhallgatták előtte

ezeket az eseményeket? Vagy csupán bagatellizálta a végzetes helyzetet?

És itt előtolakszik az újabb kérdés: mivel magyarázható, hogy sem Antonescutól, sem külügyminiszterétől, Ribbentroptól nem értesült a román kormányban zajló intrikákról? Ion Gheorghe említett könyvében írja:

„Teljes bizonyossággal állítható, hogy Hitlert – kivált az utolsó időszakban – soha nem riasztották meg azok a hírek, amelyek Romániáról a fülébe jutottak. Szilárd meggyőződése volt, hogy amíg Antonescu marsall vezeti Romániát, nyugodtan alhat. Soha nem nyugtalanították a német nagykövetségtől és a katonai vagy civil forrásokból származó, tudomására jutott információk, holott néhány jelentés világosan jelezte, mit szövögetnek Bukarestben.

Másfelől sok ilyen információ el sem jutott Hitlerhez, hanem elakadt a különböző hivatalokban. Ugyanakkor von Killinger nagykövet beszámolói – részint tájékozatlanságból, részint presztízsféltésből – lekicsinyellték a bukaresti konspirációs eseményeket, így történt, hogy nem sokkal az államcsíny előtt, Killinger azt jelentette: Romániában minden rendben van, és minden ennek ellentmondó hír a Romániában megszokott intrikák és fecsegések túlértékeléséből fakad! A Biztonsági Szolgálatnak, Canarisnak, a Wehrmacht Főparancsnokságának és a Külügyminisztériumnak azonban kitűnő egyéb információi voltak. Hitlert csak részlegesen tájékoztatták, holott a megelőző intézkedéseket neki kellett volna elrendelnie."

Éppúgy érthetetlen, miért „lepte meg az összeomlás a bukaresti német katonai missziót, amely 1940 óta működött Romániában. (Vö.: Tippelskirch „Geschichte des zweiten Weltkrieges", Bonn 1951, 560 l.).

Románia példája megmutatja, milyen végzetes következményekkel jár, ha az egy táborba tartozó felelős vezetők nem játszanak nyílt kártyákkal, illetve ha minden döntés végső soron egyetlen olyan személy kezében összpontosul, aki nem csupán hézagos vagy éppen félrevezető információk rabja, hanem előítéletek és szeszélyek is befolyásolják. Ezúttal is, csakúgy,

mint ennek a végzetes háborúnak sok más eseményénél, a felelős politikai és katonai személyiségek mellőzték a szükséges együttműködést, ami természetesen csak kölcsönös bizalmon alapulhat. Összeomlásunkhoz hozzájárult a párt és a Wehrmacht szerencsétlen dualizmusa is.

A romániai összeomlásért – Hitler mellett – politikusként Göring, Ribbentrop és von Killinger, felelős katonai téren pedig Keitelt terheli a legnagyobb felelősség. Kifejezetten felháborító, ahogyan ezek a felelősök csúfosan cserbenhagyták a hadszíntér főparancsnokát, és ami ennél is súlyosabb: derék német katonák ezreit hagyták sorsukra, sőt éppenséggel gátlástalanul feláldozták őket.

Politikai kérdések voltak ezek, és teljesen nyilvánvaló, hogy a politikusok – nem csak a németek – teljesen csődöt mondtak. Mindez egyértelműen kiderült többek között Ion Gheorghe, az egykori román követ már említett könyvéből, amelyből sokat idézhetnénk még. A német külügyminisztérium gyanútlanságát jelzi az a tény is, hogy a hadseregcsoportnál működő összekötője augusztus 23-án délután még azt közölte beszélgetőtársaival: Romániával és Antonescuval minden rendben van! Micsoda végzetes tévedés!

Augusztus 23-áról 24-ére virradóra megérkezett az ígért „Führerparancs" is. Jelzett aggályaim ellenére előírta *a bukaresti puccs leverését, a király és kamarillájának letartóztatását.*

A parancs vétele után még ezen az éjszakán Bukarest felé indultak a Luftwaffe Ploesti körzetébe telepített légvédelmi egységei: az volt az utasítás, hogy szállják meg a város legfontosabb pontjait és állítsák helyre a rendet. Az akció végrehajtására Hoffmeyer SS-dandártábornok kapott megbízást, mivel Gerstenberg tábornokot, aki a német nagykövettel és Hansen tábornokkal, a német katonai misszió vezetőjével együtt a nagykövetségen volt, cselekvésében akadályozta a nagykövetség köré vont román páncélosok „védőgyűrűje".

Amikor a román főhadiszálláson tudomást szereztek a légvédelmi egységek megindulásáról, Gerstenberg tábornokot – aki azt ígérte, megkísérli leállítani a Bukarest felé közeledő német légvédelmi alakulatokat – az új kormány kiengedte a követség épületéből. Mikor megérkezett a német csapatokhoz, telefonált a hadseregcsoport főparancsnokságának és továbbította az új kormány kérését: szüntessük be a Bukarest elleni harccselekményeket. Parancsot kapott, hogy vegye át a Ploesti-harccsoport irányítását. A Bukarest megszállását elrendelő parancs változatlanul érvényben maradt.

Sanatescu tábornok új kormánya, melyben Rakovitza, a román 4. hadsereg korábbi főparancsnoka töltötte be a hadügyminiszter tisztét, közölte: „Amennyiben nem állítják le azonnal a német intézkedéseket, minden németet ellenségnek tekintenek."

Augusztus 24-én, a reggeli órákban felhívott Hansen tábornok és jelentette: von Killinger nagykövettel, dr. Clodius követtanácsossal, valamint Gerstenberg tábornokkal egyetértésben az a véleménye, hogy saját erőink nem elégségesek Bukarest megszállására és az új kormány félreállítására, és hogy az akció bizonyosan kudarcba fullad! Ennek alapján egyelőre leállítottam a hadseregcsoport részéről kezdett intézkedéseket, és a Wehrmacht főparancsnoksága útján Hitler döntését kértem.

Hitler azonban ragaszkodott az eredeti parancs végrehajtásához. A Bukarest ellen indított akció tehát kudarcba fulladt – jóllehet Gerstenberg tábornoknak nem sokkal előtte még az volt a véleménye, hogy az új román kormány „csupán maroknyi klikk, és a félelemtől teli a nadrágja", és hogy a román csapatok csupán „vékony gyűrűt vontak Bukarest köré". Még a légi úton odaszállított gyalogság sem tudott javítani a helyzeten.

A királyi palota bombázása

Hitler most már azt parancsolta, hogy a légierő bombázza Bukarestet, kiváltképpen a királyi palotát és a kormányzati negyedet.

Vezérkari főnököm, Grolman tábornok útján ismét felhívtam a Wehrmacht-főparancsnokság figyelmét a bukaresti kormánynyilatkozat ama passzusára, amely szabad elvonulást ígért minden német csapat számára. Kifejeztem súlyos aggodalmamat, hogy a román főváros bombázása kiváltja az ellenségeskedéseket valamennyi német alakulattal és a hátországban lévő intézményekkel – kórházakkal, lőszeranyag- és élelmiszerraktárakkal stb. – szemben. Hogy késleltessem a bombázás végrehajtását, elrendeltem, hogy a 4. légiflottánál ismételten vizsgálják meg a feltételeket. Mindenképpen időt akartam nyerni.

Legnagyobb meglepetésünkre kiderült azonban, hogy a bombázás már megkezdődött: a hadseregcsoport felelős főparancsnokának tudta és részvétele nélkül, nem törődve a még román területen súlyos harcokban álló német katonákkal és a hátországban lévő, kiszolgáltatott kisegítő alakulatokkal!

Csak jóval később és véletlenül, a hadifogságban ismertem meg a hátteret: Hitler, Göringgel együtt augusztus 23-án este, az én telefonhívásom alapján mérlegelte a bombázás lehetőségét. Ezt követően Göring telefonált Gerstenberg tábornoknak, a légügyi attasénak. A beszélgetés során Gerstenberg – miként korábban is – bagatellizálta a helyzetet, és anélkül, hogy végiggondolta volna a következményeket, szorgalmazta a zuhanóbombázók bevetését. Göring ezután adta ki a parancsot. Engem meg sem kérdeztek.

A hatás katasztrofális volt. A román csapatok most már olyan parancsot kaptak a királytól, hogy minden némettel ellenségként bánjanak, lépjenek fel ellenük és fegyverezzék le őket. Ettől kezdve megváltozott a román lakosság ama részének érzülete is, amely eddig nem helyeselte kormányának végzetes lépését és még mindig lojalitást tanúsított irántunk. *Augusztus 25-én Románia hadat üzent Németországnak!* Az eddigi szövetségből így lett új ellenség. Mindenütt teljes volt a zűrzavar.

További fejlemények

A bukaresti események árnyékba borították a fronton vívott harcokat. A román hadüzenet tovább élezte a helyzetet a romániai térségben.

A román nagyvezérkar megparancsolta 3. és 4. hadseregének, hogy a román kötelékeket azonnal vonja ki a német parancsnokságok alárendeltségéből, és hogy a román szárazföldi, légi és haditengerészeti erők minden ellenségeskedést szüntessenek be a szovjet csapatokkal. A román 3. és 4. hadseregnek vissza kellett vonulnia a Focsani–Braila vonalra, Dobrudzsában pedig a Duna torkolatától délre fekvő területre, méghozzá teljes fegyverzetben. A német részről tett lefegyverzési kísérleteknek mindenütt ellenálltak.

Szerencsére eltelt bizonyos idő, mire a román kormány sietős intézkedéseinek hatása a frontalakulatoknál is megmutatkozott. Akadtak még román csapatrészek, melyek egyelőre nem hagyták cserben német fegyvertársaikat és tovább harcoltak a közös ellenséggel. Talán sejtették már, mi vár rájuk. Mások viszont azonnal beszüntették a harcot és elvonultak. Saját szememmel láttam, amint az arcvonalról, oszlopban hátravonuló román századok találkoztak a súlyos helyzetben lévő bajtársaik megsegítésére előremenetelő német katonákkal. Senki sem tudta pontosan, hogy valójában mi is történt. Kétségbeejtő helyzet volt ez a német csapatok és vezetőik számára!

A román kötelékek kiválásával mindenütt felnyíltak a zsilipek az oroszok előtt. A német csapatok – és hamarosan a románok is – kényükre-kedvükre ki voltak szolgáltatva nekik.

Katonáinknak immár egyszerre három ellenséggel kellett harcolniuk: a szovjetekkel a széthulló fronton, a Kárpátok nehéz hegyi terepével és az új ellenséggel: Romániával. A vezetés számára most az volt a legfontosabb, hogy emberben, anyagban mentse a még menthetőt, a Kárpátok hágóin keresztül magyar területre vezesse az egyes harccsoportokat, és ott új védővonalat építsen ki. És sikerült! Harc az időért – most ez volt a jelszavunk.

Ilyen teljesen abnormális körülmények között persze szó sem lehetett tervszerű, szabályos irányításról. A gyatra rádió-összeköttetés kivételével technikai eszközök is alig voltak már az irányításhoz. Most minden csak az embertől, az igazi harcostól, a személyiségtől függött. Csak ő tudott egészen rendkívüli intézkedéseket tenni, amiknek nyoma sincs az előírásokban. Ebben a minden szabálytól eltérő, visszavonulás közben vívott súlyos küzdelemben azok a férfiak emelkedtek ki, akik éppen a kétségbeejtő helyzetekben nem veszítették el a fejüket, és a szó teljes értelmében önállóan és célszerűen cselekedtek. Akár volt rendfokozatuk, akár nem – mint minden hasonló helyzetben –, csakis személyes magatartásukkal érdemelték ki mások bizalmát. Mellékes volt, hogy ki melyik csapatrészhez vagy fegyvernemhez tartozik, az ilyen embereknek alárendelték magukat a többiek. Ezek az emberek harcosok voltak — a szó legvalódibb értelmében. Verekedtek, közelharcokba bonyolódtak, újra és újra bekerítették őket, és ismételten kitörték magukat a gyűrűből, harcoltak éjjel-nappal, evést, alvást nélkülözve, az izzó hőségben kimondhatatlan erőfeszítések árán küzdötték le a nehéz hegyi terepeket, a vad sodrású folyókat; keresztülvágták magukat, hogy feljussanak a Kárpátok hágóira, ahol ismét szembefordultak az ellenséggel, és tovább védekeztek. Az igazi hősiesség nyilvánult itt meg.

Akadtak persze lógósok is, akik kihasználták az általános zűrzavart. Megadták magukat az ellenségnek vagy eltűntek az erdőkben, hogy mentsék az irhájukat. Minden rendfokozatban voltak ilyen elemek is, többnyire azonban magatartásuk lett a végzetük.

Ezekben a napokban lényegében mindig a harcmezőn tartózkodtam, és ahol csak tudtam, igyekeztem személyesen segíteni. Bőven adódott rá alkalom. Felejthetetlen számomra annak az utóvédharccsoportnak a küzdelme, amely a Focsani–Ploesti úton, Buzaunál harcolt. A bátor Winkler tábornok vezette. Éppen nála voltam, amikor az orosz páncélosok rátámadtak a tőle féljobbra lévő német–román benzinlerakatra, amit a harccsoport légvédelmi ágyúi lángba borítottak. A közeli repülőtéren, ahol leszálltam a „Gólyámmal”, számos repülőgép várakozott. Kerestem a parancsnokot. Rudel őrnagy került elő. Kérdésemre, miért nincs a levegőben, és miért nem támadja a közeledő orosz páncélosokat, meglepetésemre azt válaszolta: sajnos, nincs már üzemanyag. Csak arra elég, hogy Budapestre repüljön tankolni, amit rögtön meg is tett.

Ebben a zűrzavarban különösen nehéz feladat volt a forgalom szabályozása. A hadseregcsoport főparancsnoksága minden lehetséges módon igyekezett elérni, hogy a visszavonulás legalább valamelyest rendezetten történjék: bevetettük a tábori csendőrséget, és a túlterhelt utakon különleges megbízatású, forgalomirányítókat állítottunk szolgálatba. Ha az életről van szó, kinek-kinek a magáé a legfontosabb. Ilyenkor könyörtelenek az emberek! Igen gyakran erőteljesen be kellett avatkozni, máskülönben pórul jártak volna a gyengék, jelen esetben például a gyalogság, melynek – eltérően a tüzérségtől és különösen a légierőtől – nem voltak gépjárművei. Hihetetlen, hogy némely ember még ilyen kritikus helyzetekben is milyen fokú megrögzöttséget tanúsít. Forgalmi torlódásoknál igen gyakran előfordult, hogy a járművekről le kellett parancsoltatnom a legkülönbözőbb kocsikísérőket – lett légyenek akár tisztek, G. P.-sek, katonák vagy akár civilek –, hogy távolítsanak el valamilyen akadályt az útról vagy tolják a járműveket. Összefogással sikerült is többnyire megoldani a problémákat.

A Kárpátok keskeny hegyi útjain hatalmas torlódások keletkeztek, s közben hátulról vagy oldalról szorongatott bennünket az ellenség. Igen nehéz munkát végeztek az utóvédharccsoportok, amelyek esetenként rögtönözve biztosították a ne-

hézkes oszlopok mozgását. A folyamatos mozgás biztosítására irányuló erőfeszítések során, a személyes tekintélyen kívül, különösen három segédeszköz tett jó szolgálatokat: a „Gólyá", a Volkswagen és a vontató.

A visszavonuló német harccsoportoknak ebben az általános – de a szovjetek számára igencsak kedvező – zűrzavarban kellett küzdeniük a részekre szakadt hadszíntéren. Egyes harccsoportok, mélyen az ellenség hátában, még napokig tartották magukat a sokszoros túlerővel szemben. A német csapatok zöme súlyos harcokat vívott a keletről és északról támadó és a Prut alsó folyása felé törekvő szovjetekkel. A Prut, a Barlad és a Szeret észak–déli irányú völgyében különösen az átkelőhelyeknél bontakoztak ki kemény harcok. Egyes harccsoportok újra és újra kitörtek az ellenséges gyűrűből. Ahol csak lehetett, bekapcsolódott a fegyvert és utánpótlást szállító német légierő is. Irányítási szempontból azonban többé-kevésbé rögtönzés volt a nagy csata. A szó szoros értelmében mozgó harcvezetés. Ekkor már nem voltak törzsek, ellátószolgálatok és más, nem harcoló csapatrészek: a vezénylő tábornoktól az írnokig mindenki harccsoportba került. Sündisznóállásokban védekeztek, gyakran az utolsó töltényig harcolva, míg végül sikerült kitörniük vagy – elpusztultak. Sebtében szervezett harckocsi-elhárító alakulatok tartóztatták fel az ellenséges páncéloskötelékeket, hogy megkönnyítsék bajtársaik visszavonulását. Akciócsoportok és térbiztosító egységek vonultak felfogóállásokba, hogy szembeszálljanak a minden oldalról előnyomuló ellenséggel, hogy aztán egyesüljenek a visszavonuló csapatok más egységeivel. A végsőkig kimerítették őket az izzó hőségben végrehajtott erőltetett menetek és a folyamatos védőharcok, de újra és újra rávetették magukat az ellenségre. Mindenki tudta, miért harcol. Küzdelmüknek az volt a végső tétje, hogy meg tudják-e akadályozni a szovjetek gyors áttörését nyugat felé, a hazájuk felé! Ezért védekeztek minden eszközzel, életük árán is!

Egyes csoportok el tudták érni a Kárpátokba vezető bejárókat. Másutt tovább harcoltak az egyre kisebbedő területen. Különösen súlyos harcok folytak a Prut és a Kárpátok előhegyei között fekvő helységekért, itt is leginkább a legfelső vezetés által „szilárd pontnak" nyilvánított Brailáért és Focsaniért. A hadseregcsoport ismételten javasolta a szárazföldi hadsereg főparancsnokságának: vonja vissza az adott körülmények között helytelennek bizonyult intézkedést. Elutasították. A „szilárd pontok" is Hitler értelmetlen hóbortjai közé tartoztak, és minden hadszíntéren rengeteg szükségtelen áldozatot követeltek.

Augusztus 25-től a románok az ország belsejében, Havasalföldön is megkezdték az ellenségeskedést, s ezáltal megfosztották a német hadvezetést attól a lehetőségtől is, hogy az ellenséges gyűrűt nyugat felől törje át, s tehermentesítse, illetve megsegítse a súlyos harcban álló német csapatokat. A Bukarestben tett német ellenintézkedések szervezett ellenállásba ütköztek, és a fővároson kívül is elkeseredett harcok törtek ki a katonailag különösen fontos német központok körül: Havasalföldön a galaci és a brailai Duna-kikötőnél, a buzaui vasúti csomópontnál és a ploesti olajvidéken; Dobrudzsában a konstanzai hadikikötő körzetében volt a harcok súlypontja.

A románok mindenütt felszólították a német parancsnokságokat és az ellátóintézményeket, hogy azonnal hagyják el állomáshelyüket. A román hátországban állomásozó német csapatok természetesen megtagadták, hogy felszerelésüket és berendezéseiket hátrahagyva vonuljanak el, ezért éles összeütközésekre került sor, amelyek a román hadüzenet után szabályos harcokká változtak.

Megkezdődött a romániai csata *második* szakasza, melyben a német csapatok nagyszámú koncentrált támadást vertek vissza. A hitszegő szövetségeseknek ennek során még jó néhány érzékeny vereséget kellett elszenvedniük az immár nem teljes harcértékű német egységektől.

A román hátországban vívott harcok súlypontja – Bukaresten kívül – a ploesti olajvidéken alakult ki. Részint a Prut és a Szeret alsó folyásától idevont szárazföldi csapatok itt tudtak

nagyobb harccsoportokba egyesülni a légierő földi alakulataival, mindenekelőtt a légvédelmi egységekkel. Minden oldalról védekezésre kényszerültek a románokkal és a főként harckocsikkal beözönlő szovjet erőkkel szemben.

A német csapatok visszavonása magyar területre napról napra nehezebbé vált. Ezekben a harcokban különösen helytállt von Scotti altábornagy harccsoportja és Winkler vezérőrnagy köteléke: mindketten kiválóan együttműködtek a Simon ezredes parancsnoksága alatt állt 15. légvédelmi hadosztállyal. Mindkét harccsoportot sebtében állították össze, mindazonáltal bátorságuk, leleményes, energikus és fáradhatatlan irányításuk révén megakadályozták a szovjet erők gyors előretörését a Keleti-Kárpátok nehéz hegyi terepein. Ebben az időszakban csupán a 15. légvédelmi hadosztály egyebek között 112 ellenséges repülőgépet, 96 harckocsit, 3 rohamlöveget és 2 páncélkocsit, 82 páncéltörő ágyút és különböző kaliberű löveget semmisített meg.

A Fekete-tenger mentén, főként a Konstanzában állomásozó német haditengerészeti egységeket szintén meglepetésként érte a románok árulása. Járműveikkel ők is hathatósan hozzájárultak a Duna-deltában lévő szárazföldi csapatok elszállításához. Konstanzában felrobbantották a „Tirpitz" partvédő nehézüteg lövegeit, megsemmisítették a hajójavító és más kikötői létesítményeket, elsüllyesztették a nagyobb vízi járműveket, majd Ziep tengernagy létrehozta a haditengerészet folyami harccsoportját. Kötelékéhez később csatlakoztak rohamcsónakokkal és partraszállóhajókkal felszerelt szárazföldi műszaki egységek is. A mintegy 100 úszóegységből – ágyúnaszádokból, dereglyékből, vontatókból, szállítóhajókból és más kisebb vízi járművekből – álló csoport elindult felfelé a Dunán. Miközben a Fekete-tengeren tevékenykedő tengeralattjárók harcerejük végső megfeszítésével feltartóztatták az ellenséget, hogy fedezzék az elvonulást, Ziep tengernagy úszó harccsoportja – védekezve a partról indított román támadásokkal szemben – fölfelé hajózott a Dunán. A Vaskapu alatt, a prahovói zuhatagoknál nehéz harcokat vívott, amikbe eredményesen kapcsolódtak be az „F"-hadseregcsoport Szerbiából gyorsan odairányított egységei.

Viszonylag kedvezően alakult a légierő hajózóegységeinek helyzete. A repülőtereket heves támadások érték ugyan, de a gépek túlnyomó többségét sikerült kimenteni. A kötelékek áttelepültek Magyarországra, és onnan haladéktalanul bevetésre indultak. A fontos berendezéseket és a veszélyeztetett személyzetet szállítógépek vitték biztos helyre.

A vörös áradat elönti egész Romániát

Figyelmünk, csakúgy mint korábban, főként a szovjet ellenfélre irányult, amely szabaddá vált, gyorsan mozgó erőivel immár a Duna-torkolat–Braila–Galac–Focsani vonalon át, délnek és délnyugatnak folytatta előnyomulását.

Augusztus 26-án megérkezett a szárazföldi hadsereg főparancsnokságának utasítása, amely most azt a feladatot rótta a hadseregcsoportra, hogy a Galac–Focsani–Kárpátok vonalon építsen ki új védelmi frontot, foglalja vissza a Duna vonalát a torkolat és Galac között, s akadályozza meg, hogy a román csapatok áthatoljanak ezen a védelmi vonalon. Ezt követően harccsoportokba fogja össze a Románia területén lévő összes német erőt, és szabadítsa fel a Bukarest–Ploesti–Brassó–Focsani vonaltól délre fekvő Galac–Duna térséget. „Az odaszállítás közben lévő 4. hadosztálynak – a hadseregcsoport ezenkívül további erőket kap – legsürgősebb feladata Brassó és a Tömösi-hágó elfoglalása legyen."

Zöld asztalnál született intézkedések. A szétvert német hadosztályok maradványai már nem tudtak komoly ellenállást kifejteni. A hadseregcsoport főparancsnoksága arra kényszerült, hogy – mentve, ami menthető – feladja az említett vonalat.

Fronthadosztályok szétszóródott csapatrészei, ellátócsapatok, a légierő földi egységei, testileg és lelkileg teljesen kimerült kisebb csoportok vegyes összevisszasága vonul hosszan elnyúló sorban a Déli-Kárpátok délkeleti részén át, a Bodza

völgyében, északnyugat felé, Magyarország irányába. Mögöttük a nyugat felé előretörő szovjet hadseregek. Sem Havasalföld nyugati részén, sem Dobrudzsában már nem ütköznek ellenállásba. Ölükbe hullik a német csapatoktól elhagyott, védtelen ország.

Két szovjet hadsereg és két gyorsan mozgó hadtest vonul fel a bolgár határra, és Silistránál, Tutrakánnál és Giurgu-Ruszénél hídfőt létesítenek a Duna túlsó partján, bolgár területen. Pedig ezzel az országgal nem is állnak hadban! A bolgárokhoz intézett, szeptember 5-i szovjet hadüzenet nyomására három nappal később Bulgária is hadat üzen Németországnak. Ezzel a hadseregcsoport déli szárnyáról a semleges ország felé kivont csapatok is elvesztek. A szovjet erők váratlan behatolása Bulgáriába teljesen hibás helyzetmegítélésre késztette a legfelső német vezetést; ennek vészes következményeire még visszatérek.

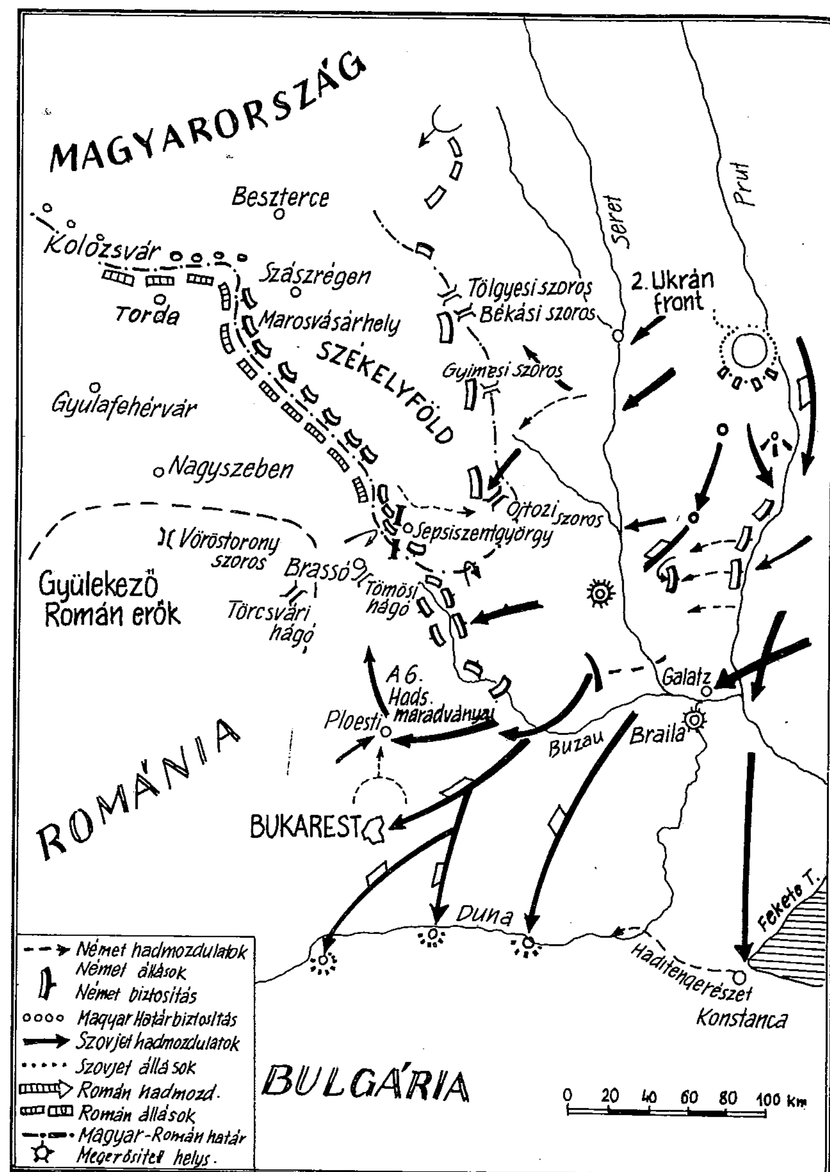
Augusztus 31-én szovjet csapatok vonultak be Bukarestbe, ahol már nem ütköztek német ellenállásba. A szovjet előnyomulást csak a ploesti olajvidéken hátráltatják nagyobb német harccsoportok, amelyek elhagyva Buzau–Ploesti térségét, a Tömösi-hágón át, harcolva vonulnak vissza észak felé. A 2000 méteres magasságot elérő hegyek között különösen súlyos harcok dúlnak, melyek mindkét oldalon sok áldozatot követelnek.

A szovjetek irgalmatlanul behajtják óriási követeléseiket Romániával szemben. A háborús helyzetre hivatkozva mindent megkaparintanak, ami a katonai, de a politikai hatalom gyakorlásához is szükséges. Lefegyverezik a felbomló román hadsereget; a román katonákat ezrével indítják Oroszországba robotmunkára. Megalakítják a román 1. hadsereget, melynek abban a kétes dicsőségben lesz része, hogy „Erdély visszafoglalásának" nemzeti jelszavával, a szovjet hadsereg oldalán vesz részt Európa bolsevizálásában.

A romániai városokból és falvakból egymás után érkeznek a jelentések a bolsevista önkényeskedésekről. A szovjet hadseregek tovább „hódítanak". A moszkvai rádió fronttudósításaiban napról napra tucatszámra sorolják a helységneveket. Ebben a gazdag országban a vöröskatonák sem türtőztetik magukat. Soha nem láttak még ilyen szép majorokat, ilyen rendezett, áruban bővelkedő üzletekkel teli, gazdag városokat. Visznek is mindent, amire szükségük van és ami megtetszik nekik. Mámoros jókedv uralkodik a zűrzavarban, gyakoriak a mindennemű erőszakoskodások. Rettenetes ébredés ez a román nép számára, újra beteljesedik a régi orosz mondás: „Egyszer még megtanítjuk sírni a románokat."

Az ellenséges országok rádiói és újságjai nemsokára diadalmasan számolnak be az első hivatalos letartóztatásokról. A román katonai vezetők, parancsnokok és tisztek elhurcolását követően likvidálják Antonescu marsallt, Pantazi tábornokot, a korábbi hadügyminisztert és a közélet más kiemelkedő személyiségeit, köztük az áruló Mihai Antonescut is.

A „becstelenek klikkjének tette" azonban démonikus következetességgel sodor pusztulásba mindent. „Az augusztus 23-án kezdődött tragédia – írja Gheorghe – saját rendezőit is elsodorva, történelmének legmélyebb szakadékába taszította a román népet."

III.

A magyarországi hadszíntér

5.

Az új arcvonal kiépítése

Védőharcok a Prut és a Kárpátok között

Miközben a 3. Ukrán Front támadó hadseregei a Pruttól keletre még mindig súlyos harcokat vívtak a *6. hadsereg* nyugatnak visszahúzódó zömével, addig a 2. ukrán front előnyomuló ékjei nagy veszteségek árán déli irányban áttörték Wöhler seregcsoportjának vonalát, csapataink egy részét kelet felé szorították, és egészen a Prut alsó folyásáig megszerezték az átkelőhelyeket. Ennek következtében elzárták a 6. hadsereg visszavonulásának útját nyugat felé. Csupán egyes harccsoportoknak sikerült áttörniük délnyugatnak vagy a Kárpátok felé. A hadosztályok zömét tehát elveszítettnek kellett tekintenünk.

Az augusztus 23-i román kiugrás következtében Wöhler seregcsoportja arra kényszerült, hogy Abraham harccsoportját Bacau, Kirchner csoportját pedig Piatra–Neamt felé vonja vissza. Ezek a hadmozdulatok keresztezték a déli irányú román csapatmozgásokat. Kirchner csoportja sikeresen végrehajtotta elszakadási manőverét, Abraham csoportjának azonban az erős ellenséges nyomás miatt, augusztus 24-én ki kellett ürítenie Bacaut. Az elkövetkező napokban, a még rendelkezésére álló töredékcsoportokkal, délnyugati irányban viszszavonult a Kárpátok felé.

Az észak-déli irányú előnyomulás után az ellenséges erők egy része Bacaunál északnyugatnak, a Beszterce völgye felé fordult, hogy megszerezze a Tölgyesi- és a Békás-szorost. A német hegyi alakulatok ott álló gyenge harccsoportjai, fokozatosan visszahúzódva a hegyvonulatok gerincére, megakadályozták ezt a szándékot. Más szovjet erők a Tatros völgyén

a Gyimesi-szoros és a Keleti-Kárpátok déli átkelőhelye, az Ojtozi-szoros ellen fordultak. A szorosokat biztosító magyar–német egységek kemény harcokban mindenütt visszaverték az átkelési kísérleteket. Északon, a Kárpátok bukovinai előhegyei között, a korábbi arcvonalon lényegében csak helyi harcok voltak.

Augusztus 26-án a 8. hadsereg maradványai alig összefüggő hadrendben a Kárpátokban álltak és a különböző alakulatok részeiből képzett vegyes csoportokkal biztosították az Ojtozi-szorostól északra nyíló legfontosabb szorosokat. Újjászervezett, zárt kötelékek – a 46. gyalogoshadosztály és a Piatra–Neamttól északnyugatra hozzá csatlakozó 3. hegyihadosztály egységei – csak Piatra–Neamttól nyugatra voltak. A XVII. hadtest szakaszán a 3. hegyihadosztály és a 8. hegyivadászhadosztály csapatai tartották régi állásaikat. A 8. hadsereg ebben a felállásban még 14 napig védte a Keleti-Kárpátokat, amíg a 6. hadseregnek azok a csapatrészei, amelyek a Dnyeszter és a Prut között nem kerültek gyűrűbe, Buzau és Ploesti irányában, a Déli-Kárpátokban át magyar területre értek.

Augusztus végén a Bodzai-szorosban ezrével torlódtak össze a 6. hadsereg és a légierő földi alakulatainak járművei, és csigalassúsággal haladva a keskeny hegyi úton, igyekeztek elkerülni, hogy a nyomukban lévő oroszok zsákmányává váljanak. Zsúfolásig telve voltak egységüktől elszakadt katonákkal, a légierő különleges személyzetének tagjaival, ápolónőkkel, parancsnokságoknál dolgozó kisegítőkkel. A keskeny, egysávos utat újra és újra elzárták a teherautók és a légierő speciális járművei. Gyakran előfordult, hogy a folyamatos haladás biztosítása végett – más megoldás nem lévén – az elakadt járműveket a szakadékba lökték. A fegyvereseket energikus szervezéssel sikerült sebtében összeállított alakulatokba sorolni, amelyekre égető szükség volt az új arcvonal kiépítésében.

Az oroszok időközben leválasztottak bizonyos csapatokat a Buzaun át Ploesti felé előnyomuló főerőikből és szeptember 2-ától azokkal támadták a Bodzai-szoros bejáratát védő német erőket. Itt von Scotti altábornagy vegyes köteléke harcolt. Ennek a köteléknek eleinte csekély harcértéke volt, de miután átvészelte az első megrázkódtatást, derekasan küzdött, s ennek révén sikerült annyi időt nyerni, hogy a hosszú járműoszlop vége sem lett az oroszok zsákmánya. A helyzet azonban kiéleződött, amikor néhány nappal később az orosz lovasság, a Bodza-folyótól északra átkelt a hegyeken, és azzal fenyegetett, hogy elvágja az oszlop visszavonulásának útját. Ezt a veszélyt azonban sikerült elhárítani az odavezényelt oldalbiztosító oszlopokkal. Scotti menet közben védekező harccsoportja a Kárpátok gerincéig húzódott vissza, ahol védelemre rendezkedett be.

Közvetlenül a román–magyar határ előtt, az Intorsura–Buzaului fennsíkon ismét kritikus helyzetbe került a járműoszlop. Az egyik fellápon átvezető út annyira tönkrement, hogy a járművek elsüllyedtek a mocsárban. Lázas sietséggel dorongutat építettek, s a Bodza völgyében az oroszokat is sikerült addig feltartóztatni, amíg az utolsó jármű is beérkezett Székelyföldre. Mindez Scotti harccsoportjának volt köszönhető, amelyet a Wehrmacht szeptember 8-i jelentése a következő szavakkal méltatott: „Romániában kiválóan helytállt Scotti altábornagy harccsoportja és Winkler vezérőrnagy harccsoportja, amelyeket Simon ezredes légvédelmi egységei támogattak."

Scotti altábornagy harccsoportjának keretében Winkler tábornok vezette a 15. gyalogoshadosztály és más szétszóródott csapatok maradványaiból szervezett egységet. Simon ezredes, a 15. légvédelmi hadosztály parancsoka már a Bodza–szoros bejáratánál vívott harcok idején eltűnt: nem tért vissza a „Gólyával" tett egyik repülőútjáról. Kiváló tiszt volt, hiányát nagyon megéreztük. Szeptember 9-én Winkler tábornok vette át Scotti addigi harccsoportjának parancsnokságát, és Sepsiszentgyörgytől délre védelemre rendezkedett be. Csatlakozott hozzá von Roden nemrégiben szervezett csoportja is, amely rendőregységekből és alakulatuktól elkerült katonákból állt. Gyengébb orosz erők támadták őket, ezek oldalán először fi-

gyeltek meg román egységeket, de ezeket a támadásokat egy ideig visszaverték.

Mivel a hadseregcsoport déli szárnya Sepsiszentgyörgytől délnyugatra mindenféle érintkezés híján a „levegőben lógott", és mert a román határon túl, Segesvár körzetében tisztázatlan volt a helyzet, ezért a szárnyat a magyar–román határ mentén meg kellett hosszabbítanunk, hogy legalább a Segesvártól északra elterülő térséget ellenőrzésünk alá vonhassuk. Ezzel a feladattal a 13. harckocsihadosztály szétszóródott és néhány napja ismét összefogott egységeit bíztuk meg, Grade őrnagy parancsnoksága alatt. Ritkás hadrendjükkel ők biztosították a határt, és folytattak felderítő tevékenységet a határtól délre is. Eleinte csak gyenge és passzív magatartást tanúsító román egységek álltak velük szemben.

Mindezzel befejeződött az új arcvonal kiépítésének első szakasza, ami mesteri teljesítmény volt az előző harcokban és válságokban megviselt csapatok és tisztek részéről. Hogy mi történt ezekben a napokban, milyen megpróbáltatásokat kellett elszenvedni és milyen teljesítmények születtek, csak az tudja, aki a helyszínen volt. A hadseregcsoport további sorsa most már ezeknek az egész arcvonalra szétoszlott, gyenge „maradvány-harccsoportoknak" a helytállásától függött. Nekik kellett mindaddig feltartóztatniuk az ellenséget, amíg – ahogy a Keleti-Kárpátokban is történt – itt is kiépül az új, szilárd arcvonal.

A német csapatok ereje arra már nem futotta, hogy a Déli-Kárpátok átjáróit – a Tömösi-hágót, a Vöröstorony- és a Szurdok-szorost – is lezárják. Végzetes hiba volt ez, mert a hegyek legjobb szövetségeseink lettek volna. Az említett pontokon viszonylag gyenge, különleges alakulatokkal is sokkal inkább feltartóztathattuk volna az ellenséget, mint északabbra a magyar–román határ mentén. Most azonban nem volt más lehetőségünk, mint a nyugati szárny hevenyészett meghosszabbbítása, amire annál inkább szükség volt, mivel Brassó és Nagyszeben térségében már nagyobb román erők gyülekez-

tek. A hosszabbítás ellenére egy ideig még jókora távolság választott el bennünket jobboldali szomszédunktól, von Weichs hadseregcsoportjától („F"), melynek északi szárnya körülbelül a Vaskapunál állt. A Nagyvárad, Kolozsvár térségben időközben felvonultatott magyar erők harcértéke csak addig bizonyult elégségesnek a szárnybiztosításhoz, amíg román csapatok álltak velük szemben.

Szétszóródott csapatrészekből, különböző ezredek és hadosztályok maradványaiból, egy-egy lövegből, szétzilálódott ütegekből, teljesen elcsigázott katonákból és csak alig nélkülözhető ellátócsapatokból – ezekből a különféle elemekből végül mégiscsak sikerült ismét bevethető, sőt zárt harci kötelékeket teremteni. Ezt a csekély számú német köteléket osztottuk most szét a legfontosabb hegyi utakra: a több száz kilométer hosszú frontvonalon csepp a tengerben. Mindazonáltal a nagyszámú, szétszóródott katona felkutatásához és összegyűjtéséhez ez volt az első keret.

A hadseregcsoport nagy anyagveszteségei miatt különféle rögtönzésekre kényszerültünk. Elveszítettük híradástechnikai eszközeink többségét, ezért segédeszközök alkalmazásával kellett létrehozni a hírösszeköttetéseinket. Leginkább az üzemanyagot nélkülöztük, pedig egészen közel volt az olajvidék. Ráadásul minden romániai vasútvonalon leállt a forgalom, emiatt eleinte leküzdhetetlen szállítási nehézségekkel kellett szembenéznünk.

Egymás után jelentkeztek a magyar csapatrészek, amelyek már hetek óta határőrizeti feladatot láttak el a térségben. Nem keltettek valami bizalomgerjesztő benyomást. A románoknál szerzett keserű tapasztalatokból okulva, azonnal német alárendeltségbe helyeztük, és német kötelékekkel keverve állítottuk hadrendbe őket. Valamennyi hágót kizárólag német egységek biztosították, míg a közbülső területeket magyar csapatok ellenőrizték. Ezekkel az újonnan szervezett és részint frissiben kiképzett, energikus tisztektől és altisztektől vezetett kötelékekkel kellett most megvívnunk a csatát Erdélyért.

A politikai és katonai meglepetésekben bővelkedő szeptem-

ber hónap valamennyi fronton feszült légkörben telt. Már-már úgy látszott, hogy a románok átállása következtében beválik a szovjetek számítása: Magyarországon és Szlovákián átzúdulva közvetlenül veszélyeztetik a Német Birodalom területét. Kétségtelen, hogy a feltételek mindehhez kedvezőek voltak számukra. A román nép, melyet királya és annak németellenes udvari kamarillája kiszolgáltatott a szovjeteknek, rémülettől bénultan fogadta a rázúduló bolsevista áradatot, ugyanakkor a magyarok védelmi készsége sem érte el az ahhoz szükséges elszántságot, hogy eredményesen szálljanak szembe a bolsevisták tömeges rohamával. Az ellenség már készült a csapásra, és fenyegető közelségbe került a veszély: egy-kettőre lerohanja Magyarországot, s megjelenik Bécs és Pozsony kapujában. A szovjet ügynökök által szított szlovákiai felkelés mindenképpen kedvezett Moszkva stratégiai céljainak.

Csakúgy mint Romániában, Bulgáriában is gyors tempóban folyt a bolsevizálás, minek következtében a szovjetek hamarosan nagyobb erőket – előbb egy gyalogoshadsereget és egy gyorshadtestet – vonhattak ki innen, s átdobva őket a Dunán, ismét északra, a magyarországi arcvonalra irányították őket.

A védekezés térsége

Szeptember elején a magyar–német arcvonal hosszúsága megközelíti az 1000 kilométert. A Bánáttól, Temesvár térségétől Aradon át Nagyváradig húzódik, onnan keleti irányba fordul, és az erdélyi magyar–román határ mentén Kolozsváron, Marosvásárhelyen keresztül, Brassó fölött elhaladva körbe veszi a Székelyföldet, hogy aztán a Keleti-Kárpátok vonalán észak felé elérje Magyarország, Románia és Lengyelország hármashatárát.

A hadseregcsoportnak az a feladata, hogy igencsak hiányos erőivel az arcvonal mögött fekvő magyar területeket védje. Ennek a túlságosan nagy erdélyi területnek a perifériáján hamarosan lényegében három ütközőzóna rajzolódik ki: Temesvár–Arad–Nagyvárad térsége; Kolozsvár–Torda–Marosvásárhely térsége és a Keleti–Kárpátokban húzódó frontvonal a délkeletre mélyen benyúló Székelyfölddel.

A jobb szárnyon, lazán érintkezve a szerbiai német megszálló csapatokkal, egyelőre csak gyenge magyar határvédő alakulatok állnak, amelyek fokozatosan tartalékegységekkel egészülnek ki, s létrejön belőlük a Heszlényi vezérezredes parancsnoksága alatt álló magyar 3. hadsereg.

Az összefüggő tulajdonképpeni frontszakasz csak Kolozsvár térségben kezdődik; ennek védelmét a Veress vezérezredes irányításával, fokozatosan kialakuló magyar 2. hadsereg, a Phleps SS főcsoportvezető parancsnoksága alatt álló „Erdély-csoport" (a 8. SS-lovashadosztály) és a német 6. hadsereg maradványai – élünkön Fretter-Pico tüzérségi tábornokkal – látják el.

A Keleti–Kárpátok vonalán áll a Wöhler gyalogsági tábornok által irányított, magyar csapatokkal kiegészített német 8. hadsereg; ennek jobbszárnya az Ojtozi-szorosnál érintkezik a 6. hadsereggel balszárnya pedig a Borgói-hágónál az „Észak–Ukrajna" hadseregcsoporttal. (Az utóbbinak Harpe vezérezredes a főparancsnoka.)

Mialatt Winkler csoportja és a 6. hadsereg maradék alakulatai a déli frontszakaszon sikeresen verik vissza a folyamatos ellenséges – különösen román – támadásokat, a Keleti–Kárpátokban lényegesen nő a szovjetek nyomása. Szeptember első napjaiban már a hágók magasságában folynak a harcok, ahol a német–magyar támaszpontok súlyos és változatos küzdelmet folytatnak a hágókért. Különösen kemény harcok vannak az Ojtozi-szorosnál, ahol a szovjetek harckocsikkal is támadnak. Ezeket a támadásokat rendre visszaverik. Most minden attól függ, sikerül-e megtartani a hágókat.

Sajnos, a németekre háruló, már-már emberfeletti terhekhez itt is olyan további gondok társulnak, amelyekre nem számíthattunk ebben a mértékben. A magyar csapatok nagy része nem állja meg a helyét az orosz támadásokkal szemben. Egyre gyakrabban fordul elő, hogy egyes magyar zászlóaljak elhagy-

ják állásaikat, s ezzel lehetővé teszik német fegyvertársaik kétoldali átkarolását. A szövetségesek között komoly összeütközésekre kerül sor ezen a hadszíntéren is. Tovább élezi a helyzetet, hogy a szlovák hadsereg, amely eddig a mi oldalunkon állt, Szlovákiában csatlakozott a felkelőkhöz, s ezáltal súlyos veszélybe került északi szárnyunk. Figyelmünk azonban még elsősorban a déli frontunkat támadó ellenségre irányul.

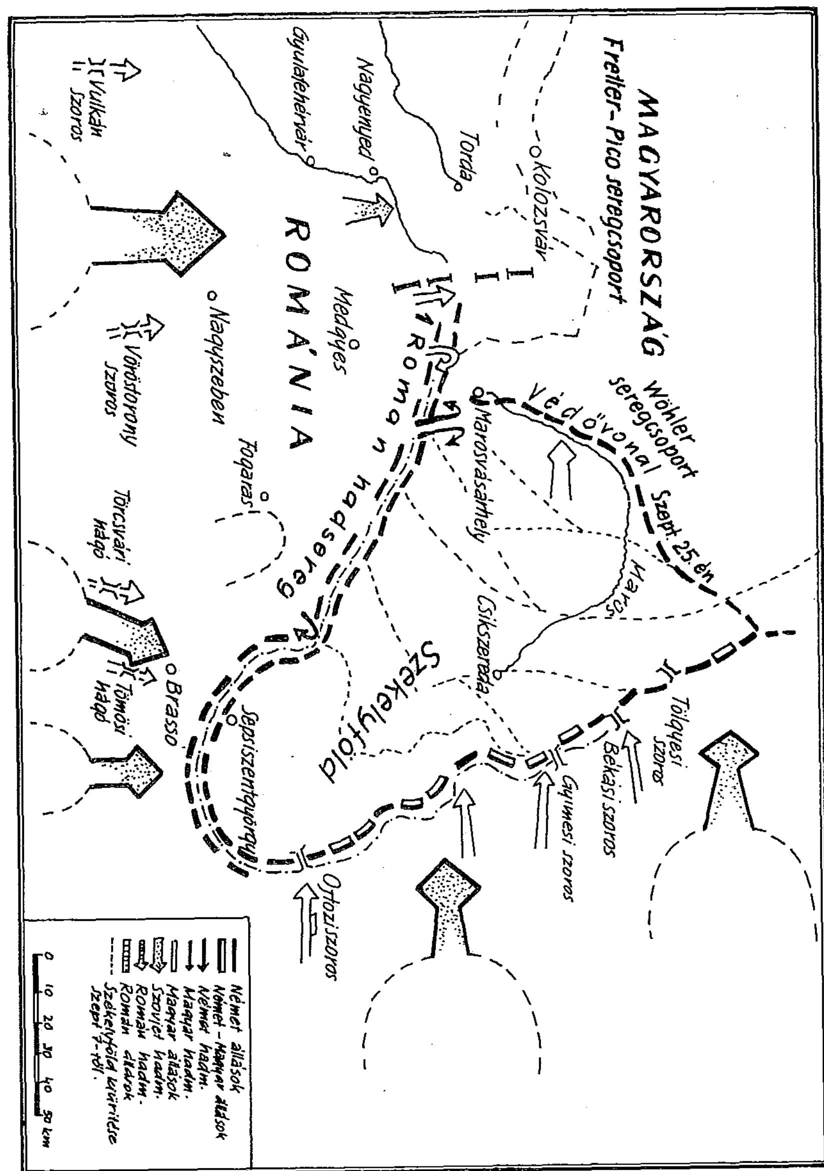
6.

Az erdélyi csata

A szovjet–román felvonulás

Szeptember első napjaiban a romániai térségben az ellenség folytatja előnyomulását Ploesti és Bukarest felől. Egyelőre még nem látjuk pontosan a szovjetek szándékát. Annyi bizonyos, hogy döntéseiket politikai megfontolások diktálják. Csábító számukra a lehetőség, hogy kihasználják az egész Balkánon kialakult helyzetet. Szerbiában és Horvátországban megbízható szövetségest jelentenek számukra Tito partizán alakulatai. Ha sikerül egyesülniük velük, kezükre kerül az egész délszláv térség, egyszersmind nagyszabású felvonulási bázist nyernek a Magyarország ellen tervezett hadműveletekhez. Ennek érdekében a szovjet hadvezetés nagy erőket indít nyugati irányba. Minden rendelkezésre álló szállítóeszközt kihasználva arra törekszik, hogy a lehető leggyorsabban előretörjön Nyugat- és Észak-Romániában és elérje a korábbi jugoszláv határt. Szeptember 5-én a szovjet 6. hadsereg páncélos ékei elérik Turnu Severint a Vaskapunál. Itt nem állják útjukat német csapatok, mindazonáltal ezeknek az erőknek a zöme hirtelen megtorpan, majd északnak fordul. Három gyalogos és egy harckocsihadsereg változtat irányt. Szeptember 7-én az említett hadseregek élei – a Törcsvári és a Tömösi-hágón át – elérik Brassót. Nagyszeben, illetve Nagyvárad felé nyitva áll előttük a Vöröstorony- és a Szurdok-szoros. Kirajzolódnak a hadseregcsoport déli arcvonala és a Székelyföldön állomásozó magyar–német csapatok háta ellen irányuló nagyszabású, új hadműveletek tervei.

A Déli-Kárpátok keleti részén nyíló hágókon át és a Keleti-

Kárpátok szorosai előtt fokozatosan felvonulnak a szovjet támadóhadseregek az Erdélyt övező arcvonal ellen. Két gyalogoshadsereg és egy lovashadtest – nyomukban két gyors hadtest a Keleti Kárpátokból Szászrégen irányában –, egy páncélosharccsoportokkal támogatott gyalogoshadsereg, valamint a Torda–Segesvár–Brassó–Nagyszeben térségéből Kolozsvár ellen indított, frissiben szervezett román 1. hadsereg egyidejű támadásának kell elvágnia és felmorzsolnia a Székelyföldön telepített német erőket.

Német–magyar támadás a déli frontszakaszon

A fenyegető veszély láttán a hadseregcsoport főparancsnoksága úgy dönt, hogy a déli szárnyat fenyegető veszély *elhárítására* még az orosz erők beérkezése előtt ellentámadást indít, melynek kedvező alakulása esetén visszaszerzi és lezárja a Déli-Kárpátokon átvezető szorosokat is. Az persze már eleve kérdésesnek látszott, hogy egy ilyen nagyszabású tervet egyáltalán sikerül-e még megvalósítani a kevésszámú és kimerült német, valamint a harctéri tapasztalatokkal nem rendelkező, rosszul felszerelt, magyar tartalékhadosztályokkal.

Szeptember 5-én, a Kolozsvár–Marosvásárhely térségében lévő erők parancsot kapnak az ellentámadásra, s ezzel megkezdődik az Erdélyért vívott csata. A *2. magyar hadseregnek* a magyar 7. és 9. tartalékhadosztállyal és az 1179. német rohamlövegosztaggal megerősített magyar 3. harckocsihadosztállyal indított támadása a Kolozsvár–Torda útvonal két oldalán igencsak meglepi az erős ellenállást tanúsító ellenséget, és ezen a napon sikeresen halad előre. A támadó ékek estére elérik a kijelölt napi célt, az Aranyos-folyó vonalát Sinfalva–Torda–Aranyosegerbegy–Marosludas között és Sinfalvánál, valamint Tordánál hídfőt létesítenek. Az „Erdély"-csoport Marosvásárhelytől délnyugatra csatlakozik a támadáshoz, s a Maros völgyében eléri Maroslekencét és Marosugrát.

A szovjetek rögtön felismerik a hágókat fenyegető veszélyt,

és az ellenséges gyalogos hadsereg már Tordánál álló egységei azonnal felfejlődnek. A Szurdok-szoroson és a Vöröstorony-szoroson át megindul a szovjet 6. harckocsihadsereg. Az erősödő ellenséges ellenállás miatt az elkövetkező napokban elakad a támadásunk.

Heves harcok folynak a Keleti Kárpátokban is. Főként az Ojtozi-szorosnál feszült a helyzet. Egyre hevesebbé válnak az ellenséges támadások a székely-front ellen. Most már világos, hogy meg akarják semmisíteni a Székelyföldet védő erőket. Nagyon nagy teherpróba előtt állunk. Egyelőre azonban úgy látszik, nem fenyeget annak veszélye, hogy a Bánát felől az úgyszólván védtelen magyar Alföld irányába indított nagyszabású átkaroló támadással elvágják az egész német hadseregcsoportot.

A déli fronton, a Kolozsvártól délre fekvő térségből összesen 25 gyalogos hadosztályból és négy gyorshadtestből álló három szovjet gyalogos hadsereg, egy harckocsihadsereg, valamint egy 10 gyalogos hadosztályból álló román hadsereg vonul a Keleti-Kárpátok felé, következésképp saját ellentámadásunk folytatására már nem is gondolhatunk. Tekintettel az ellenség sokszoros túlerejére, el kell határozni a Székelyföld déli csücskének kiürítését. Ily módon egyfelől elkerülhető az itteni kiszögellésben lévő német–magyar erők bekerítése, másfelől lehetővé válik a súlyosan fenyegetett jobb szárny, valamint a mélységben teljesen nyitott nyugati szárny megerősítése és meghosszabbítása. Miközben a Torda térségében gyorsan felvonultatott ellenséges erők támadásba mennek át, és a rendkívül súlyos harcok kéthetes elkeseredett védelmi ütközetté fajulnak, lépésről lépésre megvalósul a Kárpátok-beli és a székelyföldi kiszögellés visszavonása a Maros vonalára.

Székelyföld kiürítése

Szeptember 7-én estétől a kiadott parancsnak megfelelően, az arcvonal szétszakadását elkerülve, tervszerűen végbemegy a Székelyföld kiürítése. Figyelemre méltó teljesítmény ez a hiányos parancskiadási apparátussal rendelkező és nem ilyen manőverekre felkészült csapatok részéről, és annál inkább elismerést érdemel, mivel rendkívül megnehezítették az állandó ellenséges támadások és a rossz őszi, időjárási viszonyok.

A Maros-szakaszon, Marosvásárhelytől délnyugatra és a várostól délkeletre, a Nyárád mentén ismét védelemre rendezkedik be a 6. hadsereg, ami még mindig csak Winkler harccsoportjából (a 15. hadosztályból) áll. Hamarosan ennek alárendeltségébe kerül az „Erdély"-csoport, amely a Maros északi partján – nagyjából Marosvásárhely és a Tordától keletre eső terület között – létesít érintkezést a magyar 2. hadsereggel. Az utóbbi – mint utalás történt rá – nemrégiben Kolozsvár térségéből egy jól induló, déli irányú támadás keretében, Tordán át előnyomult román területen, de aztán a nagy erőkkel végrehajtott orosz–román ellentámadás visszavetette Torda körzetébe. Itt súlyos harcokat vívott és mikor kritikus helyzetbe került, a német főparancsnokság odavezényelte és alárendeltségébe helyezte a III. páncélos hadtestet (Breith tábornok) és a 23. harckocsihadosztályt (Radowitz altábornagy). Ezzel egyidejűleg a magyar 2. hadsereg a német 6. hadsereg főparancsnokságának alárendeltségébe került.

Ezekkel a sietve odavezényelt német erőkkel és a később hozzájuk csatlakozó, félig-meddig felfrissített 76. gyalogos hadosztállyal (Abraham altábornagy), továbbá a 13. harckocsihadosztály Grade-csoportjával, valamint egyéb töredék egységekkel – változatos küzdelmek árán – lényegében sikerült megtartani Torda körzetét és megakadályozni azt a tervezett ellenséges előretörést, amelyet Désen keresztül észak felé akartak végrehajtani a hadseregcsoport szárnyán, illetve hátában. A szovjetek végül is beszüntették támadásaikat. Az aktív harcvezetés révén hosszabb időre sikerült helyileg lekötnünk

és magunkra vonnunk olyan nagyobb orosz erőket, amelyeket különben egy nyugati irányú, nagyszabású, átkaroló hadműveletre szántak.

A *Keleti-Kárpátokban,* ahol a Székelyföld kiürítésével párhuzamosan szintén hátrább kerül az arcvonal, a német és magyar hegyivadászok kimondottan hegyi háborút vívnak. A harctér itt helyenként 2000 méter magasságban van. Meredek hegyoldalakon, szűk szurdokokban, hegygerinctől hegygerincig húzódnak az áttekinthetetlen vonalak, sokhelyütt nagy távolság választja el egymástól a magukra utalt támaszpontokat. A szövetséges csapatok, szívósan védekezve a hágókon, hetekig tartják a legfontosabb átjárókat. Gyakran előfordul, hogy egyes támaszpontokat teljesen körülzárnak, mivel az ellenség észrevétlenül beszivárog a sok kis mellékvölgyön és a hegyi ösvényeken. Az Ojtozi-, a Gyimesi-, a Békás- és a Tölgyesi-szoros, valamint a Borgói- és a Radnai-hágó – de különösen az említett négy szoros – hosszú évek múltán is tanúskodik az akkor szeptemberben vívott, elkeseredett harcokról. Hegyeik és erdeik magukon viselik a gránátesők mély nyomait. Napokig visszhangoznak a hegyek a tömegesen rohamozó ellenségre zúduló nehézágyú- és géppuskatűztől. Véresen arat a halál, a támadók százával zuhannak le a sziklákról a mélybe. A mesterlövészek számára kiváló feltételeket nyújt a hegyi terep.

Magyarok és németek tudják, sok, nagyon sok függ helytállásuktól éppen ezen a fronton, melynek összeomlása beláthatatlan következményekkel járna Erdélyben harcoló bajtársaikra, mert az egész hadseregcsoport arcvonalának ezen a peremszakaszon van az egyik legfontosabb sarokpillére. Vállvetve harcolnak hát, olyan szívóssággal és bátorsággal, amely a legnagyobb elismerésre méltó. A Wehrmacht-jelentésekben többször is név szerint említik a hősiesen harcoló katonákat, mint például a sváb–bajor 4. hegyihadosztály, a frank–szudétanémet 46. gyalogoshadosztály – kivált az utóbbi – lövészeit, továbbá a 666. műszaki zászlóalj harcosait. Már önmagában kiváló teljesítmény, ha egy tábori tartalékzászlóalj és csak egy gyenge hegyizászlóalj egyetlen napon 16 ellenséges páncélost semmisít meg! Kiváló teljesítményt nyújtanak a szövetségesek is, mint például a magyar 21. határvadász-zászlóalj, melynek Brambring nevű főhadnagya, az egyik hegyiüteg előretolt figyelőjeként, tíz katonájával tartja az egyik döntő fontosságú magaslatot a túlerőben lévő ellenséggel szemben.

Elképesztően nehéz maga a terep is. Jókora magassági különbségeket kell leküzdeni: a lövegeket, a lőszert, az ellátmányt úgy kell felvonszolni a hegycsúcsokra. A sűrű erdőkben és a sziklazugok útvesztőiben, ahová beszivárog az ellenség és csak az alkalomra vár, nem akarnak véget érni az évszak szerint is hosszú éjszakák. Csak óvatosan lehet közlekedni a kisszámú völgyvonalakon is, mert ezek állandó célpontjai az ellenséges repülőknek.

Háború a Kárpátokban! Súlyos harcfeltételek, nehéz küzdelmek. A német katonák rettenthetetlenek és kitartóak, türelmesen elviselnek mindent, és küzdenek az ellenséggel, melynek itt nagy árat kell fizetnie minden elfoglalt hegycsúcsért és minden ösvényért.

A magyarok egyes kiemelkedő teljesítményeit elismerve, nem hallgatható el azonban az sem, hogy több magyar alakulat is csődöt mondott. Az ellenségnek – számos alkalommal – a magyar egységek állásainál sikerült mélyen betörnie. A 6. hadsereg (Fretter-Pico) arcvonalszakaszán súlyos problémát okozott, hogy a magyar 1. hegyidandár egyszerűen elhagyta állásait. Hasonló jelenségek mutatkoztak a 8. hadsereg arcvonalán, a Keleti-Kárpátokban is, ahol a magyar 2. tartalék hadosztály egyes alakulatai, az ellenség támadását be sem várva, kivonultak állásaikból, és csak a német parancsnokoknak sikerült visszatérésre bírni őket. Hétszáz székely megszökött. Pedig Hitler főhadiszállásán azt hallottam, hogy a székelyek amolyan elitcsapatot képeznek, s úgy harcolnak, akár a tiroli császárvadászok vagy a német hegyivadászok, ráadásul ők közvetlenül szülőföldjüket védik. Most azonban éppen ez magyarázta dezertálásukat: nem akarták magára hagyni a portát,

mikor jön az orosz! Különböző évjáratú népfölkelők voltak, rossz felszereléssel és jókora büszkeséggel. Elkerülhetetlen lett volna a fiaskó, ha a német egységek újra és újra nem tartóztatják fel és vetik vissza az ellenséget.

A magyarok nem kielégítő állóképességének magyarázata abban rejlett, hogy – a románokhoz hasonlóan – egyszerűen alkalmatlanok voltak a szovjet rohamok visszaverésére: hiányos volt a fegyverzetük, leginkább a modern nehézfegyvereket és a páncéltörő eszközöket nélkülözték. Nem voltak jól kiképezve, és az ő soraikban is éreztették kedvezőtlen hatásukat a politikai ingadozások és befolyások. A helyzet éleződése így aztán azt követelte, hogy a magyar kötelékek által megszállt szakaszon fokozatosan erősödjék a német befolyás, nem csak a vezetés, hanem az alegységek integrációja terén is.

Miközben a hadseregcsoport főparancsnokságának minden erejét az arcvonalra kellett összpontosítania, egy esetleges magyarországi politikai fordulatra gondolva, előkészületeket kellett tennie a hátország biztosítására is. Ezekről a későbbiekben lesz szó!

A szovjetek két hadseregből, egy lovas és egy páncélos hadtestből álló súlypontot képezve, Szászrégennél próbálják áttörni a német vonalat. A Vatra Dorneinél (mangánérc-vidék) lévő német hídfő körül kemény védőharcok bontakoznak ki, melyek hevességét a gyakori közelharcok is jelzik. Szakadatlanul folytatódnak a szovjetek erőfeszítései, hogy koncentrált gyalogsági támadásokkal átszakítsák a frontot, és gyorsan mozgó csapatokkal özönöljenek be a feltáruló résbe. A háttérben álló harckocsiosztagaik azonban hiába várnak erre a pillanatra. A hol itt, hol ott végrehajtott próbálkozások láthatólag fölemésztik az ő erőiket is.

Hiába az ellenséges támadóerő számszerűleg sokszoros fölénye, az erdélyi hadszíntér keleti arcvonalán minden támadás megtörik. Rövid szünet után, szeptember 22-én a szovjetek újra kezdik támadásukat a tordai arcvonalszakaszon. Áttörési kísérleteik azonban itt is meghiúsulnak.

Szeptember 25-én kifullad a szovjet offenzíva! Kelet-Magyarországon nem sikerült áttörni az arcvonalat. Néhány hadosztály a romániai összeomlás után beérkezett német harccsoporttal együtt védekezve, egyértelmű győzelmet aratott az öszszesen 31 gyalogos hadosztályból és négy gyorshadtestből álló három szovjet gyalogos és egy harckocsihadsereg felett. A nagyszámú halott és több mint 2000 hadifogoly mellett az ellenség elveszített 144 harckocsit és rohamlöveget, 247 löveget, 99 aknavetőt és 1220 géppuskát. Légierőnk, amely mind a légvédelmi tüzérséggel, mind a hajózó kötelékek többezer akciójával kiválóan támogatta a védelmet, további 91 harckocsi, 69 löveg, 157 repülőgép, több mint 1400 jármű, 4 vasúti szerelvény, 50 tartálykocsi, több üzemanyag- és lőszerraktár megsemmisítésével, valamint 105 mozdony és 35 harckocsi megrongálásával járult hozzá a bolsevisták számára kedvezőtlen szeptemberi mérleghez.

Az erdélyi harcok eredménye lényegében az volt, hogy egyelőre sikerült meghiúsítani az ellenség akadálytalan behatolását Közép-Európába; kifáradtak az ellenséges erők és a német hadvezetés időt nyert csapatainak rendezésére, megerősítésére. Mindezzel azonban még nem szűnt meg a hadseregcsoportot fenyegető veszély.

A szovjetek, miután Erdélyben füstbe mentek a terveik, nyugati irányú átcsoportosítást hajtottak végre. Kezdetét vette a „nagy megoldás”.

Hivatalos látogatás Horthynál

A hadseregcsoport, arcvonalának jókora, keleti irányú kiszögellése miatt veszélyes helyzetben volt: amennyiben az ellenségnek a Tisza mentén sikerül előre törnie északnak, átkarolja az egész hadseregcsoportot. Nem volt tehát más választásunk, minthogy sürgettük a szárazföldi hadsereg főparancsnokságát: engedélyezze keleti arcvonalszakaszunk időben történő hátrább vonását.

Mivel Hitler állítólag a magyarokra való tekintettel nem en-

gedélyezte a visszavonulást, elhatároztam, hogy Horthy Miklós kormányzónál teendő első látogatásomon ezt a kérdést is szóba hozom. A látogatásra 1944. szeptember 9-én került sor. Ez volt az egyetlen találkozásom Horthyval.

Megbeszélésünk kellemes légkörben zajlott. Horthy a jó fellépésű grandseigneur prototípusa volt, úgy éreztem, rögtön jó kapcsolatba kerültem vele, és láthatólag ő is bizalommal volt irántam. Amikor a beszélgetés végén megemlítettem neki, hogy a hadseregcsoport bekerítését megelőzendő, és az egész Magyarországot fenyegető veszély elhárítása végett meg kellene rövidíteni az arcvonalat, azonnal egyetértett. Felismerte a helyzetet, és elfogadta a katonai szakember javaslatát. Biztosítottam, hogy erre a lépésre természetesen csak akkor kerül sor, ha a helyzet, illetve a közös érdekek feltétlenül megkövetelik, mire szó szerint a következőt mondta:

– Erről meg vagyok győződve, vezérezredes úr. Ebben a térségben ön a felelős főparancsnok, és belátása szerint kell döntenie. Nekem csak az a kérésem, hogy egy ilyen nagy horderejű döntés végrehajtása során, amennyire csak lehet, kíméljék országom lakosságát és falvait.

A beszélgetés során érintettük a magyar katona harcértékének kérdését is. Amikor elmondtam: csodálkozom, hogy Magyarország – bár jelentős és jó hadrafogható emberállománya van – láthatólag nem tud kiállítani egy olyan ütőképes hadsereget, amellyel legalább saját határait megvédhetné, Horthy lényegében a következő magyarázatot adta:

– Nézze, mindez a közelmúlt elhibázott politikájának a következménye. A trianoni szerződés óta országunkban úgyszólván megszűnt a katonáskodás; pedig a magyarok valóban jó katonák voltak! A magyar népből, amely azelőtt nagyon sokat tett hadseregéért, Trianon óta kiveszett a szükséges érdeklődés a katonai ügyek iránt. Népünkből ma már hiányzik a katonai szellem – ami végzetes számunkra –, és enélkül a hadsereg semmit sem ér. Mindennek most isszuk meg a levét!

Horthy ezzel magyarázta azt is, hogy a magyar csapatok

oly csekély ellenállást tanúsítanak a támadó orosz harckocsikkal szemben.

A magyar államfővel folytatott beszélgetésnek mindvégig zavartalan légköre volt. Akkor még semmit sem sejtettem a folyamatban lévő politikai intrikák mértékéről, és az se jutott eszembe, hogy a politikus Horthy már szövögeti a szálakat a nyugati hatalmakhoz és a szovjetekhez. Később, hogy minderről tudomást szereztem, emberként és katonaként egyaránt keserűen csalódtam.

Megbeszélésünk után tájékoztattam Lakatos miniszterelnököt, és Hitlerre való tekintettel kiállíttattam magamnak egy Horthy által aláírt felhatalmazást az arcvonal megbeszélt rövidítésére.

Fontos körülmény, hogy ez idő tájt jelentős feszültségek voltak a magyar vezérkar, vagyis a katonai vezetés és a Lakatos miniszterelnök, az egykori vezérezredes által irányított politikai vezetés között. Nem jelentéktelen befolyással volt a kormányzóra a Teleki gróf vezetésével működő „Erdélyi Magyar Tanács", és német szempontból ez is kedvezőtlen volt. A katonák csoportja láthatólag azon a nézeten volt, ki kell tartani Németország oldalán, a civil politikusok csoportja azonban nagyon ingadozó magatartást tanúsított. A miniszterelnök arra törekedett, hogy egyre nagyobb beleszólása legyen a katonai kérdésekbe.

Magyarország politikai magatartása ezekben a napokban bizonytalanná vált. Az összehívott Koronatanács felszólította a német kormányzatot, hogy 24 órán belül irányítson öt német harckocsihadosztályt a *magyarországi hadszíntérre*, ellenkező esetben Magyarországnak fegyverszünetet kell kérnie! Az adott helyzetben lehetetlen követelés volt ez, gyakorlati megvalósításáról nem is szólva. Beszélgetésünkön Horthy minderről említést sem tett!

Az efféle politikai üzelmek természetesen kedvezőtlen hatással voltak a koalíciós vezetésre is, kiváltképpen pedig a szövetséges csapatok magatartására. Budapesten sem játszottak tehát nyílt kártyákkal: csakhogy én még nem láttam át a játszmát.

Hitler főhadiszállásán

Másnap Hitler főhadiszállására repültem, hogy beszámoljak budapesti tapasztalataimról. Hitlernek az volt a véleménye, hogy Magyarország politikai magatartása tűrhetetlen. Információit főként Veesenmayertől, a budapesti német követtől és Greiffenberg tábornoktól, a magyar kormány mellé kirendelt, meghatalmazott német tábornoktól szerezhette, akivel a hadseregcsoport is állandó kapcsolatban volt.

Hitler közölte, intézkedések történtek a magyar kormányzati viszonyok tisztázására. Mindezzel összefüggésben Budapesten tartják a hadseregcsoporthoz irányított III. harckocsihadtestet, valamint a 23. harckocsihadosztályt, és riadókészültségbe helyezik Winckelmann SS-csoportját, továbbá a 109. és 110. harckocsidandárt. Egyébként ezekre a napokra iderendelték a magyar vezérkar főnökét is a helyzet tisztázása céljából. Hitler közlését meglepetéssel fogadtam.

Amikor szóba hoztam, hogy a hadseregcsoport arcvonalát feltétlenül szükséges megrövidíteni, a szokásos elutasításba ütköztem. Hitler csak akkor kezdett hajlani a dologra, amikor tájékoztattam a kormányzóval folytatott megbeszélésemről, és előhúztam annak írásos egyetértését. Hozzájárulását azonban egyelőre nem adta meg. Az újra és újra szorgalmazott visszavonulást két okból ellenezte:

Közvetlenül a 8. hadsereg arcvonala mögött terült el a Vatra Dornei-i mangánércvidék. Hitler mereven ragaszkodott hozzá, hogy ezt a körzetet „minden áron tartani kell". Követelése miatt 30-40 kilométerrel hosszabb arcvonalat kellett védenünk, s nem szabadíthattunk fel olyan erőket, amelyekre másutt nyomasztóan szükség lett volna.

Hitler nem törődött a hadseregcsoport veszélyes helyzetével, és azután is mereven ragaszkodott követeléséhez, hogy jelentettük neki: az érc bányászatát már régen beszüntették és elvonult a helyszínről a Todt Szervezet is. A vasútállomásokon és a hányókon lévő érckészletek elszállítása akkor is eltartott volna októberig, ha meg lett volna hozzá a szükséges civil

munkaerő. Majdnem szeptember végéig hadakoztunk, hogy feladhassuk a térséget. Szeptember 23-án végre megérkezett a jóváhagyás a Vatra Dornei-i hídfő feladására.

A nagyobb mértékű arcvonal-rövidítést főként azért ellenezhette, mert úgy gondolta: a szovjet erők behatolása semleges területre – Bulgáriába – felszínre hozta a Dardanellák problémáját, s ez teljesen új helyzetet teremt a szövetségesek számára. Hitlernek sziklaszilárd meggyőződése volt, hogy az oroszok – régi politikai céljuk felé törekedve – a Boszporuszt és a Dardanellákat akarják megszerezni, és a kárpáti-front az oldalbiztosítás szerepét tölti be. Megismétlődött a régi tragédia: eleinte úgy látszott, Hitlernek lesz igaza.

Hitler drámai szózata

Szeptember 12-ről 13-ára virradóan Hitler kifejtette véleményét a világhelyzetről. Szokásos hallgatóságán kívül jelen volt Vörös tábornok, az időközben megérkezett magyar vezérkari főnök, Greiffenberg tábornok és Himmler birodalmi SS-vezető.

Hitler elsősorban a légifölénnyel magyarázta az angolok és az amerikaiak sikereit a *nyugati hadszíntéren.* Reméli, fejtegette, hogy a nyugati falnál megszilárdul majd az arcvonal. A birodalmi SS-vezető fogja szervezni az ellenállást. Feltűnő, hogy az angolok a tengerpart mentén kis területre összpontosított hadosztályokkal törnek előre, míg a mintegy 25 amerikai hadosztály széles fronton támad. Most az a feladat, hogy Manteuffel tábornok 5. harckocsihadserege Strassburg térségéből külön-külön csapjon le az amerikai hadtestekre és semmisítse meg azokat. Ennek persze az a feltétele, hogy az ellenséges légierő ne avatkozhassék a harcba az eddigi mértékben. Meg kell tehát várni, míg beköszönt az erős ködképződés időszaka.

Olaszországban teljesen szilárd a helyzet, és reméli, hogy tarthatók lesznek a Pó-síkság előtti kedvező, magaslati állá-

sok. Sőt abban bízik, hogy a rossz idő beálltával – a hegyekben már havazott is – néhány hadosztályt el is vonhatnak innen. Olaszországban az az egyetlen veszély, hogy az ellenség megkísérel partraszállni a dalmáciai tengerparton.

A *balkáni helyzetről* szólva, Hitler kifejtette: meglepő, hogy Krétáról és a többi görög szigetről anélkül sikerült teljes létszámban elszállítani a csapatokat, hogy a levegőből vagy a tengerből zavarták volna a hadműveletet, pedig ha az angolok akarják, meg is akadályozhatták volna az evakuálást. Korte tábornok, a balkáni légierő akkori vezénylő tábornoka, később az alábbi helyesbítő megjegyzéseket fűzte Hitler helyzetértékeléséhez:

„*Nem igaz,* hogy Krétáról és a többi görög szigetről az ellenséges légierőtől és haditengerészettől bántatlanul, teljes létszámban elszállítottuk volna a csapatokat. Hitler állításával szemben:

1. Krétát és a többi szigetet nem ürítettük ki maradéktalanul.

2. Kréta és a többi sziget kiürítését – nagy nehézségek árán – a légierő hajtotta végre; a haditengerészet, amely vállalkozott a feladatra, nyomban visszalépett, mihelyt ellenségbe ütközött.

3. A kiürítést nagyon nehéz repülési feltételek között sikerült lebonyolítani, méghozzá csak éjszakánként, mert erős volt az ellenséges légvédelem. Az angolok mindent elkövettek a hadművelet megakadályozására. Azt is megtették, hogy mintegy egy kilométernyire a szigetektől, tengeralattjáróikkal megvilágították a tenger felszínét, hogy repülőgépeink a szigetek repülőtere helyett a vízre szálljanak le, ezenkívül Athén és Szaloniki térségében állandóan támadták a repülőtereket és a partizánakciók is megélénkültek. Éjszakánként minden gépünk átlagosan 3-4 bevetést hajtott végre. Mintegy 30 000 katonát sikerült kihozni a szigetekről. Dél-Görögországból pedig körülbelül 8000 sebesültet szállítottunk Zágráb körzetébe.

Bizonyos helyek céltudatosan hamis jelentéseket adtak Hitlernek.”

A britek magatartását – úgymond – valószínűleg az oroszokkal való érdekellentéteik magyarázzák.

Hitler a *keleti hadszíntér* értékelését Finnországgal kezdte. Az oroszok most arra törekednek – magyarázta –, hogy teljesen hatalmukba kerítsék Finnországot, és flottájukkal be akarnak hatolni a finn öblökbe. Az Észak hadseregcsoport számára a Rigától délre fekvő terület a legveszélyeztetettebb. A másik veszélyeztetett övezet a Visztula-ív az Észak-Ukrajna hadseregcsoportnál. A harmadik veszélyzóna a Beszkidek térsége, ahol pillanatnyilag erős támadásokat hajt végre az ellenség.

És akkor meglepő bejelentés következett: *Hitler közölte, hogy a szovjetek politikai célja már nem Németország,* hanem *a Boszporusz!* Tulajdonképpen most ez az igazi probléma. Szovjetoroszország most előtérbe fogja állítani a Balkán és a Boszporusz kérdését. Legkésőbb hat héten belül ki fog éleződni itt a helyzet, és ez számukra kedvező, *döntő fordulatot eredményez majd a háború menetében.* Anglia láthatólag nem akarja földig rombolni és megsemmisíteni Németországot: *Németországra mint ütközőállomásra* szükség van. Ki kell tehát tartani és mindent el kell követni, hogy a Balkán térségében ne omoljanak össze az arcvonalak.

Hitler ezzel kapcsolatban utalt Finnország, Románia és Bulgária elhibázott döntésére: az utolsó pillanatban elhagyták a zászlót. Egyre inkább elárasztják őket a bolsevisták, akik a régi kíméletlenséggel viselkednek, és rabszolgájukká teszik ezeket az országokat. Magyarországra is ilyen sors vár, ha nem tart ki Németország oldalán.

Miután néhány magyarországi részletkérdéssel is foglalkozott, Hitler kitért a hatáskörök kérdésére is, és kijelentette: „Magyarországon a Dél-Ukrajna hadseregcsoport főparancsnokának van teljhatalma. Mindenki más köteles feltétel nélkül engedelmeskedni. Ilyen szempontból többé a magyaroknak sem lehetnek igényei!”

Hitler felszólította a jelenlévő tábornokokat, hogy feltétlenül tartsák a frontokat, és emelt hangon a következőket mondta: „Önök, tábornok uraim, nem engedhetik meg ma-

guknak, hogy szemrehányás érje önöket a történelem színe előtt, amiért a háború döntő órájában népünk kárára elveszítették uralmukat idegeik fölött. Gondoljanak csak az első világháborúra! Dokumentumokkal igazolható, hogy ellenségeink a háború befejezésének előestéjén az összeomlás küszöbén álltak. Ha akkor kötélidegzettel átvészeljük a válságot, *a német nép elkerülhette volna Versailles-t és valószínűleg ezt a háborút is".*

Hitler emlékeztetett még Nagy Frigyesre is, akit – mint mondta – a hétéves háború idején őrültnek neveztek tábornokai, de ő mindennek ellenére tántoríthatatlanul járta végig útját a győzelemig. „Tragikus, hogy tábornokaim és politikusaim között senki sincs, aki átlátná az egész folyamatot".

A megbeszélés végén Hitler négyszemközt tárgyalt a magyar vezérkari főnökkel. *Vörös tábornok biztosította Hitlert a kormányzó és a magyar nemzet hűségéről, s kijelentette: a magyarok a háború végéig Németország oldalán fognak harcolni.* – Ezt követően Hitler ismét a hadseregcsoport rendelkezésére bocsátotta a 23. páncélos hadosztályt.

Ezen az éjszakai megbeszélésen sem akadt senki, aki kétséget támasztott vagy hangoztatott volna Hitler fejtegetéseivel szemben. A megbeszélés után egy óra hosszat még együtt maradtunk, és látszott: Hitler szavai minden résztvevőre komoly hatást gyakoroltak. Tényleg az volt az érzésünk, mégiscsak lehetséges fordulat a háború menetében: azt ugyanis senki sem feltételezte, hogy Hitler politikai szempontjai csupán egyéni helyzetmegítélésének felelnek meg. Ezenkívül az a tény, hogy az oroszok a Dunán át behatoltak Bulgáriába, valószínűsítette is a feltevést, hogy a Boszporusz-kérdés napirendre került. Egyébiránt – miként ma már tudjuk –, ez idő tájt valóban voltak feszültségek Nagy-Britannia és a Szovjetunió között: a Szovjetunió és Bulgária megegyezett, hogy Görögország bolgárok által megszállt részét (Thrákiát), mostantól a Vörös Hadsereggel együtt tartják megszállva. Churchill és Sztálin majd csak 1944 októberében, a moszkvai konferencián állapodott meg: Thrákiával együtt egész Görögország brit érdekszféra lesz.

A magyar vezérkari főnökkel ültem egy asztalnál. Vörös tábornok hozzám fordult és spontánul kijelentette: „Az önök államfője mégiscsak lángész. Az utolsó adut még biztosan nem tette ki az asztalra." Néhány hét múlva a magyar árulók táborából ez a tábornok is az elsők között ment át az oroszokhoz.

Ma már könnyű kijelenteni, ezúttal is megtévesztettek bennünket „a démonikus Hitler blöffjei". De ha valaki – mint mi, magasabb parancsnokok is –, súlyos felelősséget viselve nemcsak a pillanatért, hanem az egész nép jövőjéért, ilyen helyzetbe került, így is, úgy is megítélhette a kérdést. Számunkra, főparancsnokok számára nem volt más út, csak a helytállás. Ha nem ezt tettük volna, könyörtelenül legázol bennünket — és mögöttünk mindent — a bolsevista gőzhenger, és valószínűleg csak a nyugati falnál sikerült volna megállítani.

A nyugati világ nem lehet elég hálás a keleti fronton harcolt egykori német katonáknak, akik világosan látva a halálos veszélyt, erőiket a végsőkig megfeszítve álltak helyt az egyenlőtlen küzdelemben – nem csupán Németországért és szövetségeseiért, hanem egész Nyugat-Európáért. Az értelem ellen való vétek, ha ezeket a bátor férfiakat – a tábornoktól a kiskatonáig – a „háború meghosszabbítóiként" bélyegzik meg. Akik ezt teszik, már régóta nem lennének a helyükön, ha a keleti front harcosai nem tartottak volna ki oly sokáig, és ezerszámra nem áldozták volna életüket.

7.

A nyugati szárny helyzete

Hatásköri vita a szövetségesek között

A hadseregcsoport nyugati szárnyán elhelyezkedő magyar kötelékek – a IV. és a VII. hadtest – még mindig a magyar vezérkar közvetlen alárendeltségébe tartoztak. Éppúgy mint a románok, a magyarok is újra és újra megpróbálták létrehozni saját hadseregcsoportjukat, pedig Hitler elutasította ezt a törekvést.

A hadszíntér felelős főparancsnokaként üdvözöltem volna, ha a magyarok saját hadseregükkel védik meg országukat. Bizonyosan ez lett volna a legtermészetesebb megoldás. Sajnos, a hadvezetés általános érdekei miatt erre nem nyílt lehetőség, mert a magyar hadsereg harcértéke nem felelt meg az akkori követelményeknek, de szövetségesünk politikai magatartása sem volt eléggé megbízható. A felemás helyzet, az örökös hatásköri alkudozás és a magyar vezérkar állandó beavatkozása az irányításba, folyamatosan elviselhetetlen állapotot eredményezett, arról nem is szólva, hogy a közös érdekek ennek folytán bekövetkezett sérelme lépten-nyomon veszélyeztette a hadműveletek egységes irányítását.

A koalíciós vita következményeként Hitler szeptember 20-án ultimátumot intézett Magyarországhoz. Megfenyegette a magyarokat: amennyiben a magyar vezérkar továbbra sem ért egyet a hadseregcsoport által megkívánt alá- és fölérendeltségi viszonyokkal, és elutasító magatartást tanúsít ebben a kérdésben, felül kell vizsgálnia a szövetségi kapcsolatokat.

Az ultimátum hatására megbeszélések kezdődtek a német és a magyar vezérkar között, amelyek eredményeként a hadseregcsoport nyugati szárnyán vitéz Heszlényi vezérezredes főparancsnokságával új magyar hadsereget (a 3. hadsereget) hoztak létre, amit a hadseregcsoport alárendeltségébe helyeztek. Ennek a hadseregnek rendelték alá a német LVII. páncéloshadtestet a 4. SS-rendőrhadosztállyal és a 22. SS-lovashadosztállyal, valamint a magyar IV. és VII. hadtestet.

Minderről szólván meg kell jegyeznem, hogy Heszlényi vezérezredessel mindvégig nagyon örvendetes együttműködést folytattunk. Különös örömet okozott számomra, hogy később személyesen adhattam át a lovagkeresztet ennek a kiváló tábornoknak.

A szovjetek új offenzívához teremtenek kiindulópontot

Szeptember utolsó hetében a szovjetek elszánták magukat a hadműveletek folytatására.

Az Erdély elleni támadást végleg leállították, ez azonban nem jelentette a harci cselekmények beszüntetését ezen az arcvonalon. A küzdelem a nyugati szárnyra helyeződött át, ahol arra készültek, hogy az Alföldön indítanak offenzívát. Két súlypont rajzolódott ki: Temesvár–Arad–Gyula térségében egy Szeged elleni, Nagyszalonta körzetében pedig egy Debrecen elleni támadás.

A hadseregcsoport, amely szeptember 24-től Dél hadseregcsoport néven szerepel, ezúttal is nehéz feladat előtt állt. A veszélyeztetett nyugati szárnyon versenyfutás kezdődött az ellenséggel. Kolozsvár és Szeged között le kellett zárni az ellenséges behatolás számára kínálkozó réseket. A szovjeteknek távolabbi céljuk volt: Szegeden és Nagyváradon át, a Tisza mentén északnak akartak előretörni, hogy kihasználva az „A hadseregcsoport" (korábban Észak-Ukrajna) ellen, a Beszkidekben indított támadásokat – a Beszkidekben hetek óta súlyos harcok voltak – egyszer s mindenkorra szétzúzzák a német–magyar frontot. Újra rendkívül feszült volt a helyzet. Ismét

nehéz megpróbáltatások vártak az éppen csak lezárult erdélyi csatában kimerült csapatokra. Minden nélkülözhető erőt azonnal nyugat felé irányítottunk. A front mögött sietve be kellett fejezni a Romániában szétvert egységek felfrissítését és újjászervezését.

A 6. hadsereg főparancsnokságát felmentettem a Torda–Marosvásárhely közötti frontszakasz irányítása alól, és rábíztam az arcvonalat Nagyvárad körzetében; a Torda–Marosvásárhely közötti szakasz a 8. hadsereg főparancsnokságának hatáskörébe került. A württembergi 23. páncélos hadosztály volt az első német csapat, amely Kolozsvár körzetéből a határ mentén húzódó Kolozsvár–Élesd völgyön Nagyvárad felé vonult, és szeptember 27-én megszállta a várost, amelybe akkorra már dél felől kisebb orosz erők hatoltak be. Az ellenséget visszavetették a Nagyváradtól délre emelkedő hegyek lábáig.

A hadseregcsoportnak az volt a terve, hogy amennyiben Arad térségéből bekövetkezik az orosz erők támadása a Nagyalföldön, akkor ezeket az ellenséges erőket odavezényelt páncéloshadosztályokkal, észak-déli irányban, a szárnyakon támadja, és Aradtól keletre elvágja őket a hegyek felől. Támadásunknak terv szerint Temesváron át a Vaskapuig és a Vöröstorony-szorosig, a Déli-Kárpátok gerincvonaláig kell folytatódnia („Cigánybáró hadművelet"). Eleve kétséges volt azonban, hogy a hadművelet végrehajtására előirányzott erők, amelyek részben felvonulóban, részben szerveződőben voltak, kellő időben beérkeznek-e. Mindehhez a 6. hadsereg főparancsnokságának rendelkezésére állt a III. páncéloshadtest, és a LXXII. különleges rendeltetésű hadtest, az 1., a 13., a 23. és a 24. páncéloshadosztály, a „Feldherrnhalle" páncélos-gránátos hadosztály és a 76. gyalogos hadosztály.

A hadművelet nyitányaként a III. páncélos hadtest alárendeltségébe tartozó 23. páncélos hadosztály és 76. gyalogos hadosztály felvonulási körzetet harcolt ki Nagyváradtól délre, majd déli irányban Nagyszalontáig nyomult előre és a magyar–román határon érintkezést létesített az Aradtól nyugatra települt magyar erőkkel (a 3. magyar hadsereggel).

A szovjet főparancsnokság nem várta be erőinek teljes felvonulását, hanem menetből támadott. Ennek eredményeképpen a szovjetek kezdetben kisebb sikereket értek el a gyenge magyar hadosztályokkal szemben, amelyek az új ellenféllel nem tudtak szembeszállni. Arad elveszett, de ebben a térségben is, éppúgy mint Nagyváradnál, fokozatosan további német erők avatkoztak a küzdelembe. Sikerektől és kudarcoktól kísért tíznapi csatározások után a szovjet hadseregek Szeged és Nagyvárad között, a magyar–román határon megszerezték kiindulóállásukat a Magyarország szíve ellen irányuló döntő offenzívájukhoz. A német vezetésnek csak az erdélyi arcvonal jelentős meggyöngítése és a Nagyvárad—Kolozsvár szakaszon keletkezett széles rések árán sikerült elérnie, hogy gyenge, de bizonyos fokig összefüggő arcvonal jöjjön létre az orosz támadóerők csoportosításával szemben.

Tekintve, hogy a szovjet támadó hadseregek sokszoros számbeli és anyagi fölényben voltak, s az is világosan látszott: a szovjet főparancsnokság a német szárny ellen irányuló mélységi támadással megsemmisítő csapásra készül, a hadseregcsoport parancsnoksága számára súlyos terhet és felelősséget jelentett a még mindig messze dél-keletre nyúló német front (a 8. hadsereg) Erdélyben. Mindeddig eredménytelen maradt minden olyan elképzelése, hogy szabad kezet kapjon az említett erők időben történő, elkerülhetetlen és nagyszabású visszavonásához, s ennek révén megerősíthesse a szárnyakat. Hitler még mindig önmagának tartotta fenn az ilyen döntések jogát.

A Nagyvárad–Arad–Temesvártól délre fekvő térségben nagy orosz–román erők gyülekeztek, amelyeket tovább erősítettek a Kolozsvártól délre szabaddá vált kötelékekkel. Velük szemben a magyar IV. és VII. hadtest állt, melynek az volt a feladata, hogy akadályozza meg az ellenséges erők előnyomulását nyugat, illetve észak felé.

A hadseregcsoport-főparancsnokság kérésére, szeptember 9-től a magyar IV. hadtestnek birtokba kellett volna vennie

Aradot, és meg kellett volna akadályoznia az ellenséges erők kijutását a Maros völgyéből. A kormányzó parancsára azonban a támadást politikai okokra hivatkozva újra és újra elnapolták, mígnem szeptember 13-án végrehajtották. Ezen a napon a IV. hadtestnek sikerült elfoglalnia Aradot. Az északra csatlakozó magyar VII. hadtest a 4. magyar tartalékhadosztállyal – csekély ellenállásba ütközve – szeptember 14-én megszerezte Chisineu–Crist–Tamáshidát–Boint–Talpast, a magyar 12. tartalékhadosztály pedig Biharhosszúaszót–Magyarkárándot–Magyarcsékét.

Szeptember 19-én az oroszok a nyugati szárnyon ellentámadást indítottak. A IV. hadtest harcértékben és fegyverzetben gyengébb hadosztályai, amelyek Lippánál a hegyek lábáig jutottak el, visszahúzódtak Arad felé (szeptember 20-án).

Az orosz támadóékek Lippakeszinél kijutottak a hegyek közül, és Aradtól északra elérték az Arad–Simánd-i utat. Zimándköznél pedig át is hatoltak rajta nyugat felé. Nagyon veszélyes helyzet alakult ki a hadseregcsoport számára. Amennyiben az ellenség kihasználja aradi sikerét és tovább nyomul előre nyugat, illetve északnyugat felé, csak gyenge magyar egységekbe ütközik, amelyek alig tanúsítottak volna számottevő ellenállást. Csak vonulnia kellett volna Budapest felé. Ez lett volna a nagy „megoldás"! Az orosz vezetés azonban elszalasztotta ezt a lehetőséget.

A szárazföldi hadsereg főparancsnokságának utasítására a 4. SS-rendőrhadosztály jobb oldali szomszédunktól, az „F" hadseregcsoporttól hadseregcsoportunk alárendeltségébe került. Az volt a feladata, foglalja el Temesvárt, majd a magyar IV. hadtesttel együtt a völgyben nyomuljon kelet felé, és Karánsebesnél, valamint Dévánál zárja el az átjárót. A hadosztály felvonulása különböző okok miatt késedelmesen ment végbe. Meghiúsult az a kísérlet, hogy Temesvárt meglepetésszerűen elfoglalja. A magyarok aradi visszavonulása miatt időközben úgy alakult a helyzet, hogy a Temesvár ellen vonuló hadosztály Birdánál, Gátaljánál és Szentandrásnál már ellenségbe ütközött, ezért Temesvártól nyugatra, egyelőre védelemre kellett berendezkednie.

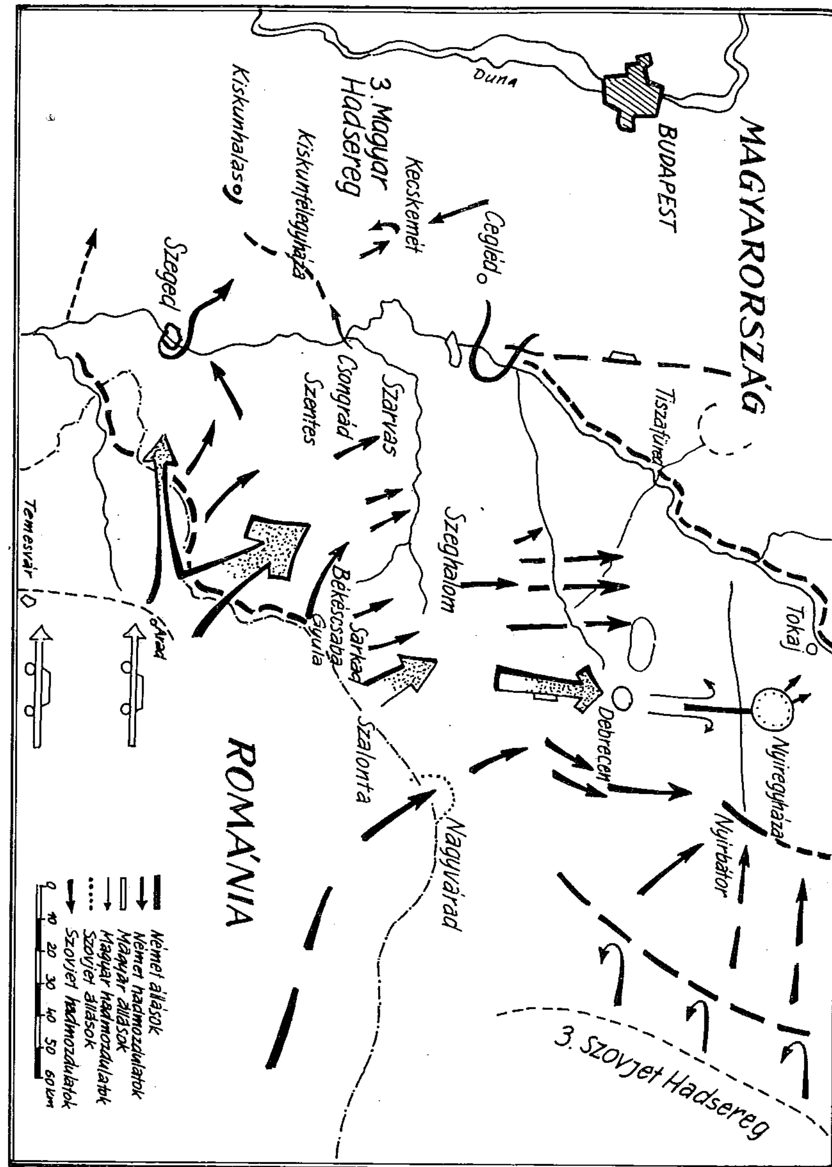
Vagyis a megváltozott helyzetben a hadosztály immár nem hajthatta végre eredeti feladatát. Hitler állítólag nagyon dühös volt emiatt. A szárazföldi hadsereg vezérkari főnöke és saját vezérkari főnököm kellemetlen vitába bonyolódott, amibe nekem is be kellett kapcsolódnom. Ennek folyományaként a szárazföldi hadsereg vezérkari főnökétől a következő táviratot kaptuk: „A 4. SS-rendőrhadosztály halogató magatartása nem felel meg a Führer parancsainak. Megparancsolom, utasítsa a hadosztályt: délről és keletről kerülje meg a várost (Temesvárt), és zárja le a Vaskaputól Karánsebesen át Temesvár felé vezető utat."

Ezt a parancsot azonban már semmiképpen sem lehetett végrehajtani. Csak arra nyílt lehetőség, hogy Temesvártól északnyugatra összevonjuk a hadosztályt, és innen indítsunk támadást a Temesvár–Lugos útvonal felé. Azért részletezem a problémát, mert világosan jelzi: milyen kellemetlen következményei lehetnek a „zöld asztalnál" kiagyalt, teljesíthetetlen parancsoknak, és mennyire elhibázott dolog, ha szakszerűtlen belebeszéléssel akarnak gyámkodni a helyzet ismeretében cselekvő csapatparancsnokok felett. Ebben a háborúban a sikertelenségeknek igen gyakran az ilyesfajta eljárás volt az oka.

Jobb oldali szomszédunknál – az „F" hadseregcsoportnál – szintén feszült volt a helyzet: az ellenség folyamatosan nyomult nyugat felé a Duna mindkét oldalán.

Az erdélyi fronton – itt a német 8. és a magyar 2. hadseregből képeztünk seregcsoportot *Wöhler parancsnoksága* alatt – egyik válság követte a másikat. Tordánál 4 orosz hadosztály tört be; Szászrégennél 2 magyar zászlóalj önkényesen elhagyta állásait, mire a várost fel kellett adni. Az északi szomszédnál („A" hadseregcsoport) az ellenség mélységi betörést hajtott végre a Dukla-szorosnál.

Csak növelte a bajt, hogy a politikai feszültség miatt a hadseregcsoportnak még a 13. páncéloshadosztályt, a 10. páncélgránátos-hadosztályt és a 20. páncéloshadosztály egyik pán-

célosgránátos-zászlóalját is le kellett adnia Budapest számára, s ennek következtében rendkívüli szakítópróba elé került. Hiábavalónak bizonyult azonban minden tiltakozásunk. Tiltakoztak persze a magyarok is, és így élesen szembe kerültek a különböző érdekek. Mindennek a katona látta kárát.

8.

Harcok a magyar Alföldön

Páncélos csaták a pusztán

Október 6-án kora reggel megkezdődik a várt offenzíva az Alföldön. Ezen a napon Arad és Nagyvárad között három ellenséges támadó ék indult meg: a négy gyorshadtestből álló, legnagyobb csoportosulás Arad–Gyula vonalától északnyugat felé, ettől délre egy másik csoport a Tiszán át nyugatnak; az egy gyalogos és egy páncélos hadseregből álló harmadik vegyes csoportosulás pedig Nagyvárad és Nagyszalonta között támad.

Az ellenséges hadseregek főként harckocsizó, gépesített és lovassági egységekből állnak: a szovjet hadműveleti vezetés egy év óta jórészt ezekre épít. Akárcsak Besszarábiában, itt is tágas síkság terül el a támadó ékek előtt, széles, lapos terület, amelyen nincsenek számottevő természetes akadályok, ezért korlátlan kibontakozási és mozgási lehetőséget nyújt a gépesített egységeknek.

A déli rohamcsoport kivételével, amely nyugatnak, Szeged felé nyomul, a szovjet támadó ékek északnyugati irányba, a Tisza felé hatolnak előre. A hirtelen fellépő hajnali köd leple alatt több helyen is mélyen betörnek, és részint csak a Sebes-Körösnél sikerül megállítani őket, de közben az ellenséges fő-ék páncélos egységekből álló és gépesített gyalogságtól kísért elővédjeinek Szarvasnál, Endrődnél és Gyománál sikerül elérniük a Körös-szakaszt. A támadásnak láthatólag az a célja, hogy Szentes és Szolnok között megszerezzék az átjárókat a Tiszán.

Szempillantás alatt lerohanják a magyar 4. gyalogos hadosztály állásait, és a magyarokat a Sebes-Körös mögé vetik vissza. A támadás első napjának estéjén csak Újiráznál sikerül megtartani egy hídfőt. Ettől keletebbre az ellenség átjut a Sebes-Körös északi partjára és elfoglalja Biharugrát. A 23. harckocsi hadosztály egyik páncélos csoportja, Rojttól délnyugat felé előnyomulva Oláhszentmiklósnál erős ellenséges harckocsi- és páncéltörő osztagba ütközik.

A szovjetek az elkövetkező napokban is folytatják támadásukat nyugat és északnyugat felé. Északi csoportjukkal Szeghalmon át előnyomulva, a támadás második napján már elérik Nagybajomot, a következő napon pedig elővédjeik behatolnak a Debrecentől nyugatra eső térségbe.

A délen támadó csoport széles fronton nyomul előre nyugat felé, és Szolnok, valamint az „F" hadseregcsoport peremvonala között néhány helyen sikerül átkelnie a Tiszán, s hídfőket létesít a nyugati parton.

A hadseregcsoport ismét nagyon kritikus helyzetbe kerül. A déli szárnyon az a veszély fenyeget, hogy az áttörés révén megnyílik az út Budapest felé, az északi irányú ellenséges előnyomulásnak pedig az a veszélye, hogy elvágják a hadseregcsoport zömét, kivált, ha a Beszkidek felől délnek tör az ottani ellenséges csoportosulás, és egyesülve a Debrecen közelébe jutott ellenséges erőkkel, bezárja a katlant.

Ebben a helyzetben nincs más választás, mint a hadseregcsoport keleti arcvonalának (Wöhler seregcsoportjának) visszavonása a Tisza mögé, hogy kivonjuk az ellenséges harapófogóból a hadseregcsoport zömét. Ennek során tudatosan le kell mondanunk a déli szárny (a magyar 3. hadsereg) különleges támogatásáról.

Wöhler seregcsoportjának visszavonása *napról napra sürgetőbbé válik.* Budapest egyetért, Hitler azonban késlekedik. Sok értékes idő megy veszendőbe. Végül is a további események nyomására, saját felelősségemre elrendeltem a seregcsoport visszavonulását. Wöhleréknek több lépcsőben, fokozatosan kell elérniük a Tisza vonalát Tiszafüred és Tokaj között, és ott kell megállniuk. Addig a tiszai átkelőhelyek biztosítva van-

nak. Biztonsági intézkedéseket foganatosítunk a hadseregcsoport mögött, a Duna–Tisza közén is, melynek során Himmler birodalmi SS-vezető feltűnően ellenzi a javaslatot, hogy a front mögött települt SS-kötelékeket is vessék be a Tisza vonalán.

Debrecen

Október 10-én az észak felé előnyomuló három szovjet gyorshadtestet sikerül elvágnunk a nyomukban haladó csapatoktól. Debrecennél heves páncéloscsata tör ki a bekerített ellenséges erőkkel, illetve a gyűrűt kívülről támadó kötelékekkel. Az ütközet számunkra sikeres kimenetelének döntő szerepe lesz az egész magyarországi helyzet alakulásában.

Az ellenség által bizonyosan lebecsült páncéloskötelékeink Szolnoktól keletre, valamint Debrecentől nyugatra azzal a céllal vonulnak fel, hogy összpontosított ellentámadással szétverjék az előretört orosz gépesített kötelékeket, és megállítsák az ellenséges mélységi támadást. Példátlanul heves páncéloscsata bontakozik ki, amely az elkövetkező napokban és hetekben a végsőkig próbára teszi a vezetés és a csapatok idegzetét, állóképességét.

A keletről és nyugatról támadó német páncélos harccsoportok – a 13. és az 1. harckocsihadosztály – elkeseredett küzdelem után Püspökladánynál elzárják a Szolnok–Debrecen-i műutat, s ezzel elvágják gyalogságától a szovjet gépesített rohamcsoportok széles ékjét. Az ellenség dühödten védekezik, és minden erővel igyekszik kitörni. Helyzetének kilátástalanságát kétségbeesett rádióüzenetei is jelzik. Nagy erőket indít délnek, Berettyóújfalu ellen – és délkeletnek, Pocsaj, Kismarja és Nagyléta felé. Nagy veszteségekkel járó áttörési kísérletei azonban rendre meghiúsulnak. Csupán a 23. páncélos hadosztály egyetlen napon 26 harckocsit lő ki a támadó 50 páncélos közül.

A szovjet 6. páncélos hadsereg folyamatosan kapja a rádióparancsokat főparancsnokságától, hogy Komádinál végre törje át a német frontot. Felismerve a súlyos veszélyt, a szovjet főparancsnokság most már minden nélkülözhető kötelékét a debreceni csatatérre irányítja. Délen visszafordul a szovjet 53. gyalogos hadosztály, irányt változtat a szovjet XVIII. harckocsi hadtest is, amely a Tisza nyugati partjáról vonul Debrecen térségébe.

Elkeseredett küzdelem alakul ki. Harccsoportjaink egyre nehezebb helyzetbe kerülnek, mert most már két oldalról kell védekezniük: egyfelől a körülzárt ellenséges kötelékek kétségbeesett kitörési kísérletei, másfelől a kívülről támadó és folyamatosan erősödő ellenséggel szemben.

Október 14-ig tombolt a példátlan hevességű drámai küzdelem a pusztán, és ha a kezdeti sikert nem tudtuk is megsemmisítő győzelemmé változtatni – túlságosan kevés volt az erőnk hozzá –, a debreceni csata mégis a német páncélosegységek jelentős hadműveleti sikerének bizonyult. Főként azért, mert sikerült megakadályoznunk az ellenség előretörését észak felé, s ezzel meghiúsítanunk Wöhler seregcsoportjának elvágását. Ezt közben három nagy szakaszban nyugatra vontuk vissza, s így egyre csökkent a nyitott jobb szárnyát fenyegető veszély.

Az erdélyi fronton sem ment minden zökkenőmentesen. Az ellenség főként Kolozsvárnál kezdeményezett, és arra törekedett, hogy zavarja Wöhler seregcsoportjának kelet–nyugati irányú mozgását. Kemény harcokra került sor ebben a térségben is, amelyek egyes magyar csapatok – különösen a 25. gyalogos hadosztály és a 9. tartalék hadosztály – tervszerűtlen visszavonulása miatt oda vezettek, hogy az ellenség Szászfenestől északra és Kolozsvártól keletre mélyen behatolt a vonalaink mögé, Telekfarkánál elérte a magaslatokat és előrenyomult Alsózsuknál. A kritikussá vált helyzetben végül is ki kellett üríteni a kolozsvári hídfőt.

A hadseregcsoport *jobb szárnyának* szélén (3. magyar hadsereg) az alábbiak szerint alakultak a harcok:

A szovjet 46. hadsereg elfoglalta Szabadkát, a magyarok feladták Szegedet, ami nagy veszteséget jelentett. A magyar

egységeket visszaszorították az Algyőtől nyugatra fekvő kiskundorozsmai tavakig. Északabbra az ellenséges elővédeknek sikerült Kecskemétig eljutniuk, ezeket azonban a magyar 1. lovas hadosztály visszavetette. Szeged–Tiszafüred között és a Tiszától nyugatra váltakozó kimenetelű harcok folytak. A hadseregcsoportnak egyelőre bele kellett törődnie, hogy a jobb szárnya gyenge: minden erejét Debrecen körzetére kellett összpontosítania.

A magyar egységek nem kielégítő állóképessége hovatovább a hadseregcsoport valamennyi arcvonalszakaszán gondot okozott. Egyre-másra panaszkodtak a német csapatparancsnokok: „Valahányszor feltűnnek a harckocsik, vagy tüzelni kezdenek az orosz aknavetők, egész századok hagyják el állásaikat, s ezzel az egész arcvonalat veszélybe sodorják." Mindenütt, állandóan ugyanazok a tünetek! Túlságosan is feltűnő volt már ez, és arra késztetett, hogy mind a szárazföldi hadsereg főparancsnokságának, mind Budapestnek a figyelmét felhívjam erre a veszélyes helyzetre.

Arról tájékoztattak, Budapesten nagyon rossz a hangulat amiatt, hogy az oroszok átkeltek a Tiszán. A magyar vezérkari főnök kérte, hogy a magyar 1. hadsereget, amely ekkor még a bal szárnyunkhoz csatlakozó „A"-hadseregcsoporthoz tartozott, helyezzük az én hadseregcsoportom alárendeltségébe, és Wöhler seregcsoportját mihamarabb vonjuk vissza a Tisza nyugati partjára, s ezáltal szabadítsunk fel erőket Budapest védelmére. Valami történt a kulisszák mögött, ami még nagy gondot okoz nekünk!

1944. október 15.

Jóllehet egy ideig úgy látszott, hogy Hitler és Vörös tábornok, a magyar vezérkari főnök megbeszélése lezárja a Koronatanács szeptember 8-i ülése után keletkezett válságot és a politikai intrikákat, de a hadvezetés szempontjából káros politikai üzelmek továbbra sem szűntek meg.

Amellett, hogy magyar részről rendre beleszóltak a német parancsnokságok tevékenységébe, s nyilvánvaló lett a magyar egységek csődje, Budapesten fölöttébb aggasztó jelenségek mutatkoztak. Ezek arra késztették Hitlert, hogy a 109. és a 110. harckocsi dandárt – amelyet a hadseregcsoport erősítésére szántak –, minden eshetőségre számítva, Budapest térségében állomásoztassa. Magyarország ezt nem egy katonai szempontból szükséges, hanem politikai lépésnek tekintette, és tiltakozott ellene.

A hadseregcsoport főparancsnoksága jelezte a szárazföldi hadsereg főparancsnokságának a politikai lépések hatását a magyar hadseregre, és követelte, hogy megfelelő biztonsági intézkedéseket tehessen, s időben kapjon tájékoztatást. A hadseregcsoport főparancsnoksága eddig csupán Greiffenberg tábornoktól, a magyar kormány mellé kirendelt Wehrmacht-képviselőtől kapott információkat a budapesti politikai eseményekről. Fölöttes parancsnokságától, a szárazföldi hadsereg főparancsnokságától azonban nem. Greiffenberg szeptember 23-án közölte: Budapesten teljesen elveszítették az uralmat az idegek felett, és elrendelték, hogy a magyar 1. hadsereg azonnal vonuljon vissza a határra, és hogy a magyar 2. páncélos hadosztály, valamint a 27. könnyű hadosztály induljon nyugat felé; a magyar 3. hadsereg pedig a Tisza vonalára húzódjék vissza.

Mindezek tűrhetetlen beavatkozást jelentettek a hadseregcsoport irányításába, ezért a legélesebben tiltakoztam.

Súlyosan próbára tették a bizalmat azok a titkos összejövetelek is, amelyeket magyar tábornokok és vezérkari tisztek a német tisztek kizárásával szerveztek a hadseregcsoport illetékességébe tartozó körzetekben. Rendszeresen előfordult az is, hogy a magyar vezérkar, a német parancsnokságok tudta nélkül, Budapestre rendelt magyar tiszteket.

Kiderült, hogy a szövetséges magyarok az ellenséggel tárgyaltak, s ezt nem akárki, hanem Horthy kormányzó ismeri el. Emlékirataim című könyvében (Buenos Aires, 1953; 240–241 old.) a következőket írja:

„A nyugati hatalmakkal kötött titkos megállapodásunk értelmében mi nem lövünk a légiterületünkön áthaladó gépekre, ők pedig nem bombázzák városainkat. Ezért tulajdonképpen a németek sem panaszkodhattak, mert ezáltal a stratégiai szempontból annyira fontos vasutaink és hadiiparunk is kíméletet nyert. Az angolokkal első érintkezésbe 1942 nyarán kerültünk..."

Az 1944 őszén folytatott tárgyalásokról:

„Szeptember végén Moszkvába küldtem Faragho Gábor altábornagyot, a magyar csendőrség főparancsnokát, aki ott korábban katonai attasénk volt és jól beszélt oroszul. Vele utazott Teleki Géza gróf, egyetemi tanár, a tragikus véget ért Teleki miniszterelnök fia és a Külügyminisztérium képviseletében Szent-Iványi Domokos miniszteri tanácsos. A szükséges előkészületeket egy szlovákiai magyar földbirtokos intézte, aki az ottani partizánokkal jó kapcsolatban állt.

A kiküldöttek azt a megbízást kapták, hogy a fegyverszüneti tárgyalások felvételére és azok során a következő feltételek elérésére törekedjenek: a hadműveletek haladéktalan megszüntetése, az angolok és az amerikaiak részvétele Magyarország megszállásában és a német csapatok szabad elvonulása.

Faragho szeptember végén elutazott. Október 11-én előzetes egyezményt írtak alá Moszkvában, amely a fegyverszünet hatálybalépésének napját még további tárgyalásoktól tette függővé. Időközben azonban megzavarták tervünket."

Farkas Ferenc magyar vezérezredes* naplójában ugyanerről a következő olvasható:

„1944 szeptemberében titokban átjuttattam az arcvonalon báró Atzél Ede politikai csoportját, amely Moszkvában jó eredménnyel tárgyalt a fegyverszüneti tárgyalások megrendezéséről. A csoport visszatérését szintén én biztosítottam. Ezzel súlyos felelősséget vettem a vállamra, mert ha a németek megtudtak volna valamit róla, minden további nélkül a Gestapo

* Ő volt a magyar VI. hadtest vezénylő tábornoka. A könyv megírása idején a Német Szövetségi Köztársaságban élt.

kezére kerülök. A fegyverszüneti tárgyalások felé tett első gyakorlati lépést biztosítottam ezzel.

1944. október 14-én a kormányzó hazarendelt és a budapesti hídfő parancsnokává nevezett ki: valójában engem akart megbízni egy oroszbarát kormány megalakításával arra az esetre, ha az október 15-i proklamáció után lemond a Lakatos-kormány."

Miközben az Alföldön újra tetőfokára hág a küzdelem, amely az egész arcvonalon a végsőkig igénybe veszi a csapatokat és a parancsnokságot, Budapestről megérkezik a hír: a kormányzó fegyverszünetet akar kötni közös ellenségünkkel, és felszólította a magyar csapatokat, tegyék le a fegyvert. Ezzel megvalósult a kulisszák mögött már régóta előkészített szándék: a Németországhoz fűződő szövetségi viszony felmondása. 1944. október 15-én Horthy az alábbi *kiáltványt* tette közzé:

„Amióta a nemzet akarata az ország élére állított, a magyar külpolitika legfontosabb célja volt a trianoni békeszerződés igazságtalanságainak megszüntetése békés revízió által. A Népszövetséghez fűzött remények ezen a téren nem valósultak meg.

Az újabb világégéskor sem idegen területek megszerzése volt az irányadó és Magyarország nem kívánt háborús úton visszanyerni területeket. A Bácskába is csak a jugoszláv kormány összeomlása után, saját véreink védelmére vonultunk be.

Elfogadtuk a tengelyhatalmak békés határozatát, amely visszaadott Magyarországtól 1918-ban Romániához csatolt területeket.

Magyarország földrajzi helyzete következtében német nyomás folytán sodródott bele a mai világháborúba, de nem voltak hatalmi céljaink, akár egy négyzetméternyi területet is elvenni bárkitől.

Ma minden józan eszű ember előtt nyilvánvaló, hogy Németország elvesztette a háborút. Minden kormánynak, amely felelős az ország sorsáért, le kell vonni a konzekvenciákat eb-

ből a tényből, amint azt a nagy német államférfi, Bismarck is megmondotta: »Egyetlen nemzet sem köteles feláldozni magát szövetségesének oltárán.«

Történelmi felelősségem tudatában, kötelességem megtenni minden lépést, amellyel elkerülhetem a további felesleges vérontást. Egy nemzet, amely az őseitől örökölt földet utóvédharcok színterévé változtatja, egy már amúgy is elveszített háborúban, rabszolgaszellemtől vezetve és idegen érdekek védelmében, elveszíti a világ közvéleményének becsülését.

Aggodalommal eltelve vagyok kénytelen kijelenteni, hogy Németország már nagyon régen megszegte a szövetségi hűséget, amelyre velünk szemben kötelezve volt. Egy idő óta mindig újabb és újabb magyar csapatokat küldött a határontúli harcokba, az én akaratom ellenére és tudtomon kívül.

Ez év márciusában a német birodalom vezére Klessheimbe hívott tárgyalni, miután sürgetően kértem, hogy engedjék haza a magyar csapatokat. Itt Hitler kijelentette, hogy Magyarországot német csapatok szállják meg, és ezt keresztül is vitte, tiltakozásom ellenére, míg én Magyarországon kívül tartózkodtam.

Egyidejűleg német politikai rendőrök árasztották el az országot, számos magyar polgárt letartóztattak, köztük a törvényhozás több tagját, valamint a kormány belügyminiszterét. A miniszterelnök csak úgy kerülte el sorsát, hogy idejében elmenekült egy semleges követségre. Miután Hitler határozottan megígérte, hogy ha olyan kormányt nevezek ki, amely az ő bizalmát is bírja, megszünteti a magyar szuverenitást sértő megszállást, kineveztem a németek bizalmát élvező Sztojay-kormányt.

A németek azonban most sem tartották be ígéretüket. Német megszállás védelme alatt a Gestapo a zsidókérdést szorgalmazta olyan mértékben, amely összeegyeztethetetlen az emberiességgel és olyan módszerekkel, amelyekkel másutt is dolgoztak. Mikor a háború már határainkhoz közeledett és átcsapott határainkon, a németek továbbra is segítséget ígértek, de ismét megszegték ígéreteiket.

Visszavonulásuk során az ország szuverén területén raboltak és romboltak.

Ezeket a cselekedeteket, amelyek ellenkeznek a szövetséges hűséggel, nyílt provokációkkal tetézték meg. Bakay Szilárd altábornagy, budapesti hadtestparancsnokot, Budapest kellős közepén Gestapo-ügynökök támadták meg és elhurcolták egy ködös októberi reggelen, mikor háza előtt éppen kiszállott autójából.

Egyidejűleg német repülőgépek röpcédulákat szórtak le a városok fölött, a kormány ellen uszítva a lakosságot. Megbízható értesüléseim voltak arról, hogy németbarát csoportok saját embereiket akarták hatalomra ültetni erőszakkal, hogy politikai megmozdulást szítsanak és elűzzék a törvényes magyar kormányt, amelyet én neveztem ki. Ezeknek az volt a céljuk, hogy az országot hátvédharcok színhelyévé változtassák a német érdekek védelmében.

Elhatároztam, hogy megvédem a magyar becsületet volt szövetségesünkkel való viszonylatban, ámbár ez a szövetséges ahelyett, hogy a beígért katonai segítséget nyújtotta volna, végül is megfosztotta a magyar nemzetet legnagyobb kincsétől: szabadságától és függetlenségétől.

Értesítettem a német birodalom képviselőjét, hogy fegyverszünetet kérünk ellenfeleinktől és megszüntetjük az ellenségeskedést velük szemben.

Bízom az igazság iránti szeretetben, veletek együtt remélem megmenteni nemzeti létünk folytatását a jövőben, és hogy valóra válthatjuk majd békés szándékainkat.

A magyar hadsereg parancsnokait ennek értelmében utasítottam. A csapatok, híven esküjükhöz, továbbra is kötelesek engedelmeskedni parancsnokaiknak, akiket én neveztem ki. Minden becsületes magyart arra kérek, hogy kövessen ezen az áldozatot követelő úton, amely Magyarország megmentéséhez vezet majd."*

* A kiáltvány szövegét függelékben közli Horthy Miklós: Emlékirataim c. könyve (Buenos Aires, 1953).

A kiáltvány hatására Miklós Béla vezérezredes, a bal szárnyunkon szomszédos magyar 1. hadsereg főparancsnoka, ugyanezen a napon felhívást intézett tisztjeihez és katonáihoz, röplapesővel árasztva el az arcvonalat és a hátországot.

„Az 1. hadsereg tisztjeihez és katonáihoz!
A magyar honvédség minden tagjához!
Tudomásukra hozom, hogy vitéz nagybányai Horthy Miklós, a Kormányzó úr őfőméltósága ideiglenes fegyverszüneti megállapodást kötött a Szovjetunióval, Angliával és Amerikával. Ennek a megállapodásnak az a célja, hogy megakadályozza a magyar nép elvérzését a német világhódító tervekért, helyreállítsa az ország függetlenségét és kiűzzük a német megszállókat hazánkból.
Válaszul erre a cselekedetre, *a németek, Magyarország ősellenségei* letartóztatták a Kormányzót és fogva tartják. A magyar hadsereg vezérkari főnöke csak menekülés árán tudta megmenteni az életét. Budapestet megszállta a német hadsereg. Magyarország fővárosában dühöng a Gestapo főnöke, a véres kezű hóhérok főnöke, s hóhérbárddal fenyeget minden becsületes magyar embert.
Magyar Tisztek és Katonák!
Az a kötelességetek, hogy védjétek Magyarországot és a magyar népet. A Kormányzó úr hadat üzent Németországnak. Ebben a háborúban támogat bennünket Oroszország, Anglia és az Egyesült Államok, ezeknek az országoknak a győzelmes hadseregei.
A magyar hadsereg rangidős tisztjeként, a német fogságban szenvedő Kormányzó nevében megparancsolom, hogy lépjetek harcba a német megszállókkal, Hitler, valamint a Gestapo spiclijeivel és a hazaáruló Szálasival.
A magyar hadsereg főparancsnokaként megparancsolom, hogy a rendelkezésre álló fegyverzetet felhasználva, minden tiszt és katona kezdjen harcot a Magyarországot kifosztó és megerőszakoló német gyilkosokkal, valamint a hazaárulókkal; megparancsolom, hogy ezeket a hazaárulókat, akik a hazaáruló Szálasit tették meg a magyar hadsereg parancsnokának, úgy fogadják, ahogy a hazaárulókat kell fogadni.
Le kell számolnotok minden német zsoldban álló hitszegővel. Ahol nincs lehetőségetek a nyílt küzdelemre, folytassatok titkos partizánharcot a német banditák ellen. Ha erre sincs mód, vonuljatok zárt alakzatban, századokban, zászlóaljakban és ezredekben az oroszok által felszabadított területekre, ahol az orosz hadsereggel együtt, vezetésemmel harcolni fogunk Magyarország függetlenségéért és becsületéért.
Miklós Béla vezérezredes sk."

Amikor a kiugrási kísérlet meghiúsult, Miklós vezérezredes cserbenhagyta csapatait, és átszökött az ellenséghez. Követte őt Vörös tábornok, a magyar vezérkari főnök is, hogy megszervezze a magyar csapatok átállását és ellenünk való bevetését.

Így festett a szövetségesek fegyverbarátsága, amelyért magyar és német katonák százezrei kockáztatták az életüket anélkül, hogy sejthették volna, milyen politikai intrikák játszódnak le a hátuk mögött. Alig néhány hete, hogy árulás történt Romániában, és most Magyarországon is bekövetkezett!

Mindazonáltal a hadseregcsoport főparancsnokságának arra kellett számítania, hogy – miként Romániában történt – most a magyar csapatok is leteszik a fegyvert, és ezzel szörnyű veszélybe sodorják a hadseregcsoport egész arcvonalát. Azonnal megtettünk minden lehetséges óvintézkedést. Legelőször is meg kellett bizonyosodnunk arról, hogy milyen csapatrészek tartanak ki mellettünk.

Október 16-án reggel kiderült, hogy a magyar 2. harckocsihadosztály – a magyar 2. hadsereg főparancsnokának utasítására –, a német parancsnokság tudta nélkül, már az éjszaka folyamán elhagyta állásait egy különösen fontos arcvonalszakaszon, nem törődve a harcban álló német arcvonalszomszédokat ért végzetes következményekkel. Ezzel beigazolódott Wöhler tábornok jelentése, amit előző este kaptam meg: a magyar vezérkar közvetlenül utasította Veress tábornokot, a 2.

magyar hadsereg főparancsnokát, vonuljon vissza a Tisza vonalára és tegye meg a szükséges intézkedéseket. Egy német vezénylő tábornokkal azonnal letartóztattattam Veresst és előállíttattam. Előző nap még alapos és teljes egyetértésben lezajlott helyzetértékelő megbeszélést folytattam vele mátraházi főhadiszállásomon, ahol vendégül láttam őt. Amikor szóba hoztam neki a budapesti eseményeket, kijelentette: „Minden marad a régiben". Ugyanez az ember most árulóként állt előttem.

Budapesten meglepő gyorsasággal helyreállították a rendet: október 16-án reggel vérveszteség nélkül német kézre került a vár. A kormányzót Németországba vitték.

Politikai intézkedések voltak ezek, melyeket a német kormány utasítására magas rangú SS- és politikai vezetők hajtottak végre Budapesten a harcoló hadseregcsoport mögött, és olyan szakértőket vontak be, mint Skorzeny és Bach-Zelewski. Szerencsére a hadseregcsoportnak ebben az ügyben nem volt tennivalója. Csak az intézkedések hatását tapasztalhatta.

Mivel késlekedtek az új magyar kormány megalakításával, és emiatt nem volt olyan katonai főhatóság sem, amely felelős parancsokat adhatott a magyar csapatoknak, néhány magyar egység beszüntette a harcot, sőt már barátkozni is kezdtek az oroszokkal. Az ellenség nagyon ügyesen kihasználta ezeket a gyengeségeket, és például a Szeged környékén fogságba esett összes magyar katonát futni hagyta. Ezek után elmesélték harcoló bajtársaiknak, milyen jó soruk volt az oroszoknál. A magyar 1. hadsereg, melynek egyes csapatrészei főparancsnokukkal együtt átálltak már, parancs nélkül visszavonult, és így az ellenség mélyen betörhetett az arcvonal mögé.

Wöhler seregcsoportja különösen súlyos helyzetbe került a politikai válság miatt, mivel Wöhler alárendeltségébe tartozott a megbízhatatlanná vált magyar 2. hadsereg, bal oldali szomszédja pedig a magyar 1. hadsereg volt. Kényszerűségből cselekvési szabadságot kellett adnunk neki.

Az arcvonal minden szakaszáról olyan jelentések futottak be, hogy a magyar egységeknél a bomlás jelei mutatkoznak.

Többé nem számíthattunk szövetségeseinkre. Sem az új Szálasi-kormányt, sem Beregfyt, az új magyar vezérkari főnököt nem ismerték el.

Változatlan hevességgel folytak a harcok, s közben a hadseregcsoport főparancsnokságának lényegbevágó intézkedéseket kellett tennie, hogy a legrosszabbat – a front összeomlását – elkerüljük. A déli szárnyon Heszlényi vezérezredes, a szövetségi hűséget betartó főparancsnok egyetértésével tisztogatási akciót hajtottunk végre a magyar 3. hadseregnél. A magyar egységeket az eddiginél intenzívebben integráltuk a német egységekbe, s mindezt harc közben. A küzdelem terhét még inkább az amúgy is túlterhelt német csapatok viselték.

Lassanként annyira tisztázódott a helyzet, hogy a hadseregcsoportnak már nem kellett tartania a német–magyar harci közösség teljes felbomlásától. Az események persze a szovjetek malmára hajtották a vizet, és ha az általuk remélt katasztrófát sikerült elhárítani, az csupán a német katonák és parancsnokaik harci szellemének és erőfeszítésének volt köszönhető. Éppúgy mint Romániában, itt is megint a katonáknak és a lakosságnak kellett elviselnie politikusai kétes elképzeléseinek és számításainak következményeit.

A harcok folytatódnak

Miután az ellenség újabb és újabb erők bevetésével végül is feltörte a zárógyűrűt Debrecennél, és Kolozsvár térségéből átcsoportosított kötelékeivel elfoglalta Nagyváradot, három bekerített hadtestéből kettő csapatrészeinek – amelyek déli irányban törtek ki a gyűrűből – kemény harcok árán sikerült egyesülniük a Nagyváradon át északnak előnyomuló kötelékekkel. A páncélosok állandóan ide-oda hullámzó, mozgó harcában, melynek során egyik napon orosz, másik napon német harccsoportok kerültek gyűrűbe, az ellenség éjszakai támadás eredményeként vette birtokba a várost. A támadásban majdnem felmorzsolódott 76. gyalogoshadosztályunk. A né-

met 6. hadsereg ezáltal nagyon súlyos helyzetbe került. Délről és délnyugatról az ellenség tovább folytatta támadásait Debrecen irányába és két gyorshadtestével sikerült megszereznie a Debrecentől délkeletre, Érmihályfalvától északkeletre fekvő térséget.

A szovjet vezetés Nagyvárad térségében új támadó csoportosulást hozott létre, hogy helyreállítsa az összeköttetést a Debrecentől nyugatra még mindig gyűrűben lévő, orosz gárda-lovashadtesttel. Kísérletei azonban eleinte meghiúsultak. A Tisza-frontról elvont szovjet páncéloshadtest csak az utolsó pillanatban tudta felmenteni a teljesen kimerült és erősen felbomlóban lévő egységeket. Az északi irányú hadműveleti áttörést azonban az ellenség továbbra sem tudta végrehajtani. Változatlanul feszült volt a helyzet. Mindkét oldalon jócskán megfogyatkoztak az erők, súlyos veszteségeket szenvedtek a szakadatlanul harcban álló német harckocsikötelékek is. S közben újabb küzdelmek vártak rájuk. A pusztán még nem fejeződött be az ütközet, csak második szakaszába lépett.

Eger térségéből a 6. hadsereghez irányítottuk a csak részben felfrissített 13. harckocsi-hadosztályt. Azt a feladatot kapta, hogy támadjon a Kisújszállás–Karcag vonalon, semmisítse meg a Szolnok–Debrecen-i úton észak felé előretört ellenséges ékeket, és Debrecentől délnyugatra létesítsen érintkezést a hadsereg eddigi jobbszárnyával, s mozgó harcban fedezze a Tisza és Püspökladány közötti térséget. Bonyolult harcok keletkeztek, melyekben a 13. harckocsi-hadosztály jelentős ellenséges erőket vert szét, de – különösen a Karcag körül vívott harcokban – maga is jókora veszteségeket szenvedett.

A 6. hadsereg déli arcvonala azonban még mindig rendkívül hézagos volt, és az ellenség állandóan újabb erőket vonultatott fel ellene, ezért végül még a „Feldherrnhalle" páncélgránátos-hadosztályt is odavezényeltük Mezőkövesd körzetéből. Debrecentől nyugatra lépett harcba, és Kabánál lezárta a rést a 13. és az 1. harckocsi-hadosztály között.

A szovjet offenzíva kezdete óta az ellenség folyamatos átkaroló támadásokkal fenyegette *Wöhler seregcsoportját,* amivel az volt a célja, hogy megakadályozza további német erők elvonását a döntő ütközethez. A német–magyar front ekkor még messze kelet felé terjedt, és az ellenség sem tett le arról a szándékáról, hogy elvágja Wöhler seregcsoportját. Ha az újabb szovjet támadások sikerülnek, *megsemmisítés* veszélye fenyegeti a Kelet-Magyarországon lévő német–magyar csapatokat. „Odafönn" ezúttal is elutasították minden olyan javaslatot és tervet, amely a frontvonal visszavonására irányult: a debreceni csata kezdeti sikerei után Hitler parancsára le kellett állítani a kelet–nyugati irányú mozgást. „Harc nélkül egyetlen talpalatnyi területet sem szabad feladni" – hangzott mindig a régi válasz a helyszínen lévő parancsnokság szakszerű és felelős, sürgető követelésére. A hadseregcsoport és parancsnoksága nem értette, hogy a legfelső helyen miért hunynak szemet a tények felett, és ábrándokat kergetve miért követelnek értelmetlen – és pótolhatatlan – emberi és anyagi áldozatokat. Így aztán végül is *saját felelősségemre* adtam ki a parancsot a német 8. hadseregnek, hogy folyamatosan védekezve az erősödő ellenséges támadásokkal szemben, lépésről lépésre hátráljon nyugat felé.

A szárazföldi hadsereg főparancsnoksága csak akkor engedélyezte a „teljes cselekvési szabadságot a visszavonulásra", amikor Debrecennél egyre kritikusabbá vált a helyzet, s emiatt a hadseregcsoport déli szárnyát is akut veszély fenyegette. Ha nem cselekszünk már előzőleg, bekövetkezik az ellenséges áttörés, amit a 8. hadsereg, ha később érkezik, nem tudott volna megakadályozni.

Az október 17-én érkezett Führer-parancs a következőképpen határozta meg a hadseregcsoport feladatát: „Hiúsítsa meg az ellenség arra irányuló szándékát, hogy délről, délkeletről és az Erdős–Kárpátok felől indított, összpontosított támadásokkal megsemmisítse a hadseregcsoportot; ebből a célból minden erőt bevetve vívja meg a csatát a Debrecentől délre fekvő térségben; Wöhler seregcsoportját szükség esetén vonja vissza a Margitta–Szatmárnémeti–Huszt vonalra, készítse elő a további visszavonulást a Tisza–Bodrog vonalra; akadályozza meg az ellenség előnyomulását Budapest irányában."

A hadseregcsoport déli szárnyán (a magyar 3. hadsereg arcvonalán) a magyar 23. gyalogoshadosztály és a magyar 8. tartalékhadosztály – anélkül, hogy az ellenség kényszerítette volna – visszavonult a Kiskunhalas–Kiskunmajsa–Pálmonostora–Újfalu vonalra. Itt is német erőket kellett bevetni, hogy megakadályozzuk az áttörést.

Debrecen körzetében folytatódott az ütközet. Pocsajnál elkeseredett harcokat vívott a III. harckocsihadtest; Derecskénél heves páncéloscsata tombolt.

Az orosz főparancsnokság óriási erőfeszítéseket tett, hogy döntő csapást mérve mégiscsak megsemmisítse Wöhler Kelet-Magyarországon álló seregcsoportját: átfogó átcsoportosításokat hajtott végre az egész magyarországi hadszíntéren, három gyalogoshadsereget vont össze a Kárpát-arcvonal ellen. Kolozsvár térségéből további erőket vonultatott fel, s öt gyorshadtestből álló hadműveleti támadócsoportot hozott létre Debrecen körzetében.

Október 17-én a szovjet támadó ék összpontosított támadásra indult Debrecen ellen, hogy Nyíregyháza, Tokaj irányban észak felé törjön át, és a tiszai átkelőhelyek kézrekerítésével elvágja a német–magyar seregcsoport összeköttetéseit nyugat felé. Három napig tartó harcok után elesett Debrecen. A szovjetek további előretörését északnak azonban megakadályozták az immár október 6-a óta szakadatlan harcban álló német páncéloskötelékek, s közben Kelet-Magyarországról, a nehéz hegyi és erdős terepen harcolva visszavonult nyugatra Wöhler seregcsoportja. Most az volt a legfontosabb, hogy fennmaradjon az összefüggő frontvonal.

Délen a szovjetek egész sor kisebb támadó éket képezve, egészen a Tisza középső folyásáig hatoltak, mivel a gyenge magyar egységek nem tudták megállítani őket. A szolnoki hídfőnél bevetett német páncélosegységek (Kleemann csoportja) váltakozó harcokban sikeres ellencsapásokat hajtottak végre, s ezzel elérték, hogy a szovjeteknek átmenetileg erőket kellett elvonniuk a Debrecentől északra folytatott támadásoktól.

Még délebbre, Szeged térségében a szovjetek újabb hadsereget vetettek be, és végül sikerült visszavetniük a még ott álló gyenge magyar egységeket, s elérték a Dunát.

A pusztán ide-oda hullámzó harcokban szörnyű megpróbáltatásokat kellett elviselnie a körzet lakosságának is. Katonáink is szemtanúi lehettek a bolsevista szoldateszka rémtetteinek, amikor ellenséges kézre jutott településeket foglaltak vissza. Megerőszakolt nők, kifosztott porták és üzletek, atrocitások jelezték mindenütt a vörös „felszabadítók" útját.

Nyíregyháza

Október 20-án a két orosz gárda lovashadtestből és egy páncéloshadtestből álló orosz támadó ék áttörte a Debrecentől északra húzódó német védelmi vonalakat, október 22-én elfoglalta Nyíregyházát, és elővédjei Tokaj irányában a Felső-Tiszáig jutottak el. A mélységi betörés arra utalt, hogy a szovjet hadvezetés, kétheti súlyos harcok után mégiscsak elérte célját: Wöhler seregcsoportját sikerült elvágnia. Katlanba zárása és megsemmisítése már csak napok kérdése volt a szovjet főparancsnokság számára. A német csapatok és a parancsnokok azonban, akik oly sokszor kerültek már reménytelennek látszó helyzetbe, úrrá lettek a válságon. Wöhler visszavonuló csapatai, amelyeket keletről és délről erősen szorongatott a győzelem tudatában lévő ellenség, nyugati irányú koncentrált támadásba mentek át, miközben a német páncéloshadosztályok kötelékei a másik irányból támadtak. Október 23-án, éjjel 1 órakor Nyíregyházától délre egyesült a két német harccsoport és szilárd záróvonalat létesített az észak felé áttört szovjet gyorshadtest mögött, melynek követőegységei meglepetve tapasztalták, hogy váratlanul elvágták őket a nyomukban haladó gyalogoshadseregektől. A gyűrűt nem tudták szétszakítani sem az immár körülzárt szovjet hadtest dühödt rohamai, sem a szovjet gyalogoshadsereg, valamint két gyorshadtest kívülről indított felmentő támadásai.

Nyíregyháza körzetében súlyos harcok tomboltak. A 23. harckocsi-hadosztály a várostól délre végrehajtott meglepetésszerű támadással szétverte a szovjet 30. lovashadosztályt és a 3. páncélosdandárt. A már sokszor helytállt harckocsi-hadosztály teljes sikere volt ez, ami azt eredményezte, hogy október 26-án újra a mi kezünkre került Nyíregyháza. A 23. harckocsi-hadosztály és a 8. hadsereg harccsoportjainak összpontosított támadásai miatt az orosz erők zömétől elvágott három hadtest, amely déli, illetve délkeleti irányban próbált kitörni, kis területre zsúfolódott össze és kisebb harccsoportokra szakadt szét, mígnem napokig tartó, elkeseredett küzdelem után, október 29-én éjjel sikerült kitörnie. Maradék egységei – teljes felszerelésüket hátrahagyva – ösvényeken, földutakon elmenekültek dél felé.

Wöhler seregcsoportja előtt ismét nyitva állt az út nyugat felé. XXIX. és XVII. hadtestje ezen a napon elérte a Nyírbogát–Nyírbátor–Mátészalka–Vásárosnamény vonalat; Vásárosnaménytől Csapig, a Tisza nyugati partját követve, aztán Lirokon át – Ókemencétől két kilométernyire keletre – az Éraljától délre emelkedő 1020 sz. magaslatig húzódott a magyar 1. hadsereg arcvonala. A magyar 1. hadsereg arcvonalszakaszán kiéleződött a helyzet, mivel az ellenség elfoglalta Munkácsot, és tovább nyomult előre Ungvár felé; újabb fenyegetés a hadseregcsoport északi szárnyán!

Október 29-én a Tisza vonalán ismét összefüggő arcvonala lett a hadseregcsoportnak, amelyre már új feladat várt: a budapesti csata. Az október 6-a után Debrecen–Nyíregyháza térségében vívott harcok visszatükröződnek a következő adatokban is: 6662 fogoly, 6255 halott, 11 900 feltételezett halott, 632 megsemmisített harckocsi és rohamlöveg, 20 mozgásképtelenné tett harckocsi; megsemmisítettünk, illetve zsákmányoltunk 310 löveget, 600 páncéltörő ágyút, 247 aknavetőt, 1127 géppuskát, 358 harckocsit, 5 repülőgépet, 653 gépjárművet és 1301 fogatolt járművet.

Szükségesnek érzem, hogy ezen a helyen utaljak azokra a kiváló teljesítményekre, amelyeket *Wöhler tábornok harccsoportjai* értek el energikus főparancsnokuk céltudatos vezetésével. Több száz kilométert tettek meg harcolva a nehéz kárpáti terepen. Esőben, hóban, hegyeken, folyókon, járhatatlan erdőkön át vezetett útjuk, s nyomukban mindenütt a túlerőben lévő ellenség. Párját ritkító hősi eposz. De az erdélyi válságos helyzetekben és a debreceni páncéloscsatában kiválóan verekedett a *6. hadsereg is.*

Ezen a helyen meg kell emlékeznünk a romániai és a magyarországi *németség kálváriájáról* is. Részben önként, részben a Harmadik Birodalom politikai funkcionáriusainak unszolására abban a hiedelemben hagyták el Erdélyben, a Bánátban és választott hazájuk más vidékein teremtett egzisztenciájukat, hogy német földön még tárt karokkal fogadják őket, és elveszett javaikért megfelelő kárpótlásban is lesz részük. Csalódniuk kellett! Nyomorúságos cókmókjukkal, túlzsúfolt lágerekben várták bizonytalan sorsuk beteljesedését.

Ez a kifejezetten politikai akció ugyan nem tartozott a hadseregcsoport hatáskörébe, mégis újra és újra próbáltunk enyhíteni ezeknek az embereknek a mostoha sorsán. Sajnos, eredménytelenül. Jó lelkiismerettel azonban azt sem tanácsolhattuk nekik, maradjanak otthonukban. Azoknak, akik vonakodtak elhagyni portájukat vagy munkahelyüket, a bolsevista rendszerben szinte kivétel nélkül drága árat kellett fizetniük a hazájuk iránti hűségükért.

A külföldi németség problémája keserves fejezete a második világháborúnak és napjainknak is. A gyökereiktől megfosztott emberek nagy fájdalmát csak az tudja igazán átérezni, aki maga is osztozott sorsukban. Egyik legfontosabb és legsürgetőbb kötelességünk, hogy legalább enyhítsünk ezen a sorson.

Fogadás a budai Várban

Október 28-án a csatatérről egyenesen a budai várba mentem Volkswagenemmel, hogy az új kormány mértékadó személyiségeivel és az új magyar vezérkarral megbeszéljem a hadseregcsoport ügyes-bajos dolgait. Sejtelmem sem volt róla, hogy távollétemben a magyar kormány és Mátraházán lévő vezérkarom illetékesei más jellegű látogatásban állapodtak meg.

Behajtva a vár udvarára, honvéd díszzászlóalj várt. Nem voltam éppen boldog ettől a békebeli látványtól. Olyan hatást tett rám az egész ceremónia, mint egy jelenet az Istenek alkonya utolsó felvonásából. De már közeledett is Szálasinak, az új államfőnek az egyik szárnysegédje, és csodálkozó kérdésemre felvilágosított a békebeli látvány jelentéséről: a kormány és a magyar nép így akarja kifejezni megbecsülését a debreceni és a nyíregyházi győztes csatáért. Fent a vár fogadótermében az államfő és a teljes kormány várt.

Mit tehettem, elléptem a díszelgő alakulat sorfala előtt, rövid beszédet mondtam és mentem a magyar kormány fogadására.

Fölöttébb ünnepélyes volt minden. A fogadóterembe érve, Beregfy honvédelmi miniszter kíséretében Szálasi jött oda hozzám. Üdvözölt, aztán rövid beszédben méltatta csapataim debreceni és nyíregyházi harci sikereit, és átnyújtotta a legmagasabb magyar katonai kitüntetést. Miután néhány szóban köszönetet mondtam, megkértek: tájékoztassam a kormányt a jelenlegi helyzetről. Kihasználva a lehetőséget, hangsúlyoztam: súlyos a helyzet és a katasztrófát csak akkor lehet elkerülni, ha Németországhoz hasonlóan Magyarország is latba veti minden erejét a közös ellenséggel szemben, és ha a magyar csapatok a végsőkig ellenállnak az ellenség rohamának.

Mindennek még nem sok jele látszott. Budapest arculatára akkor még nem volt ráírva, hogy lakossága tudatában van a helyzet súlyosságának. Még mindig a „békebeli" idők hangulatát árasztotta, ezért — sajnos — a debreceni és nyíregyházi győzelmet ünnepelve is egy kis ürmöt kellett cseppentenem az „öröm poharába".

A ellenség véleménye

Talán nem érdektelen tudni azt sem, hogy ezekben az őszi napokban hogyan ítélte meg a helyzetet a szovjet vezetés. Kyrill D. Kalinov orosz ezredes Sowjetmarschälle haben das Wort (Szovjet marsalloké a szó) című könyvében (Hamburg, 1950) találunk erre vonatkozó adalékokat. Kalinov, aki hosszú évekig dolgozott a Vörös Hadsereg vezérkarában, emigrációban írta könyvét, hogy tanúskodjék a szovjet hadvezérek tevékenységéről, akik „nem beszélhetnek 1941–1945 közötti működésükről". Könyvének mondanivalóját lényegében azokra a beszélgetésekre, előadásokra és vitákra alapozza, amelyek a Hadsereg és a Haditengerészet Klubjában hangzottak el, ahová csak a nagyvezérkar tisztjei léphettek be.

Kalinov röviden felvázolja a helyzetet, mielőtt Malinovszkij marsallal, a 2. Ukrán Front főparancsnokával elmondatja, hogy 1944 szeptember elején hogyan foglalta el a romániai olajmezőket. Sztálin ezt követően, szeptember 19-én nevezte ki marsallnak Malinovszkijt, a szovjet csapatok pedig ekkor már elfoglalták Temesvárt, és arra készültek, hogy betörnek az Alföldre. Pitestitől keletre, a Kájoni-szoroson keresztül átkeltek a Kárpátokon és elfoglalták Gyulafehérvárt. Északabbra végül elérték Marosvásárhelyt.

„Mielőtt tovább nyomultunk – vázolta Malinovszkij az akkori helyzetet – előbb teljesen el kellett foglalnunk a déli területeket, Erdélyt, ahol a németek Kolozsvárnál még mindig ellenállást fejtettek ki. A terep a védők számára kedvezett, mivel a támadó csapatokat nagyban hátráltatták a hegyek, a folyók és a nehéz útviszonyok.

Megkértem Petrov tábornokot, a 4. Ukrán Front főparancsnokát: a Duklai-hágón át rögtön törjön be Szlovákiába, s onnan szintén Erdély felé nyomuljon előre, hogy ily módon hátba kapjuk az ott állomásozó német csapatokat. A német hegyivadászok azonban megakadályozták Petrov kísérleteit, hogy átkeljen a hegyeken. Közben harckocsijainak és tüzérségének

egy részét is elveszítette, és végül is el kellett állnia szándékától.

Szeptember 28-án Malinovszkij nem teljesen jelentéktelen információt kapott az orosz főparancsnokságtól: „Jelezték, hogy a németek új erő-összpontosítást hoznak létre az Alföldön. Ezúttal rendkívül nagy erőkről(!) volt szó, melyeket Friessner tábornok főparancsnoksága alá rendeltek. Hadseregcsoportja ennél fogva 18 harckocsi-hadosztállyal(!), négy gépesített hadosztállyal, két Waffen-SS-csapattal és öt rohamlövegezreddel rendelkezett. Mindezt saját légiflotta egészítette ki.

A németeknek bizonyosan az volt a szándéka, bevárják, míg kiérünk az Alföldre, hogy aztán minden erővel ránk támadjanak. A németek járműveit ellátták üzemanyaggal a magyarországi olajkutak, melyeket nagy titokban nemrégiben helyeztek üzembe. Ezek elég bőségesen ontották az olajat, s így a németeknek akkor sem kellett üzemanyaghiánytól tartaniuk, ha a harcok elhúzódnak.

Ebben a helyzetben nem volt vesztegetni való időm. Sürgősen magamhoz hívtam Tolbuhint, aki repülőn érkezett hozzám, s közös hadműveleti tervet dolgoztunk ki, amit véleményezésre és jóváhagyásra rögtön meg is küldtünk Timosenko elvtársnak. Timosenko a Haditanács képviselője volt akkoriban a 2., és a 3. valamint a 4. Ukrán Frontnál, és éppen Szófiában tartózkodott. Szófiát szeptember 11-én foglalták el csapataink.

Timosenko egyetértett haditervünkkel, amely nagy vonalakban a következő hadműveleteket irányozta elő:

A 2. Ukrán Front csapatai egyelőre elhalasztják tervezett előnyomulásukat az Alföldön. Ehelyett a Tolbuhin parancsnoksága alatt álló 3. Ukrán Fronttal együttműködve, közös offenzívát indítanak déli irányban, Belgrád ellen.

1944. október 1-jén meg is indítottuk ezt az offenzívát. Csapataim a tervezett módon dél felé nyomultak, s ezáltal megtévesztették a német vezetést, amely az Alföldre nyíló völgyek kijáratánál várta őket, és arra számított, hogy északnyugati irányban fogunk támadni.

Október 3-án csapataim elfoglalták Versecet és Petrovgrádot, október 6-án Pancsovát. Október 6-án Belgrád és a Tisza torkolata közötti szakaszon már a Dunánál álltunk.

A németek most már azt hitték, hogy Tolbuhinnal együtt Belgrádra akarok támadni, és nagy sietve két seregcsoportot – Löhr tábornok „E”- és von Weichs vezértábornagy „F”-csoportját – küldték segítségül. Néhány harckocsi-hadosztályt Friessner tábornok is kijelölt erre a célra, és elindította őket délkelet felé.

Elérkezettnek láttam a pillanatot, hogy megváltoztassam a hadműveletek irányát. A németek eredetileg arra számítottak, hogy a Déli-Kárpátok hegyvonulatain keresztül fogok betörni az Alföldre. Ehelyett viszont én Belgrád ellen vonultam, s ezzel megtévesztettem őket. Irányt változtattam, és Belgrád bevételét átengedtem Tolbuhinnak.

Hirtelen északkeleti irányba fordultam, átléptem a Tiszát, és a korábbi évszázadokban a törökök által használt történelmi úton behatoltam Magyarországra. *Október 7-én* csapataim meglepetésszerűen elfoglalták Szegedet, *9-én* pedig megtámadták Debrecent. Csapataim egy részét innen a Beszkidek déli lejtői felé irányítottam, hogy tehermentesítsük Petrovot, aki még mindig a hegyek között volt, s ezzel egyidejűleg végleg bezárjuk a gyűrűt a kolozsvári katlanban lévő német csapatok körül.

Friessner azonban átlátta tervemet és páncélosaival előretört Debrecennél. Kénytelen voltam erősítést kérni Timosenkótól. Ő ugyan nem szívesen fogadta az ilyesféle kéréseket, de ebben a különleges helyzetben nem tudtam elkerülni, hogy hozzá forduljak. Megértette a helyzetet, és Jakovlev elvtárs parancsnoksága alatt hat ezred rohamtüzérséget küldött. Ezekkel a lövegekkel alkalmas fegyverekhez jutottunk, hogy szembeszálljunk Friessnerrel.

Mindazonáltal a debreceni csata eleinte kedvezőtlenül alakult számomra. Újra erősítéseket kellett kérnem, és a Jakov-

lev-ezredeken túlmenően megkaptam még Petrov „Lagg"-gépekből álló repülőezredét is. A hegyes terepen, ahol Petrov harcolt, különben sem tudták kihasználni ezeket a gépeket. Most győződtem meg igazán annak a sztálini intézkedésnek a helyességéről, melynek értelmében a különböző frontok harctevékenységét mindenütt Sztálin személyes képviselői koordinálták. Annyi biztos, hogy Petrovtól máskülönben nem kaptam volna meg „Lagg"-repülőezredét. Ezúttal azonban Timosenko elvtárs kiadta a megfelelő parancsot és az ügy egy-kettőre elrendeződött.

Az erősítések ellenére a németek néhányszor még borsot törtek az orrunk alá. Debrecenért tíz napig tartottak az elkeseredett harcok. Október 20-án aztán végre elfoglaltuk a várost.

Sikerült a hadműveletünk. Hátba kaptuk az Észak-Erdélyben lévő német erőket és menekülésszerű visszavonulásra kényszerítettük őket. Felszerelésüknek nem kevesebb mint 75%-át veszítették el. Még el sem kezdődött a Magyarországért vívott döntő ütközet, de a Friessner-hadseregcsoport máris jelentősen meggyengült."

Malinovszkij megállapításaival kapcsolatban utalok a könyvemben adott tájékoztatásokra. El kell ismerni, hogy ezekben a harcokban súlyos veszteségeket szenvedtünk, de minden kétséget kizáróan megállapítható, hogy az oroszoknak nem sikerült kettévágniuk a hadseregcsoportot; ha így történt volna, Wöhler hadosztályainak sikeres elszakadási mozdulatai után nem tudtuk volna helyreállítani az összefüggő arcvonalat, és nem folytathattuk volna a harcot Magyarországért még hónapokig.

9.

A budapesti csata

Kilátások

Kellő időben és – ahogy akkor gondoltam – kellő nyomatékkal akartam tájékoztatni a szárazföldi hadsereg főparancsnokságát a valóságos helyzetről, ezért október 27-én az alábbi levelet küldtem a vezérkar főnökének:

„Mélyen tisztelt Guderian Úr!

Négy problémára szeretném felhívni a figyelmét. Azért választottam az írásos utat, hogy ily módon is hangsúlyozzam ezek különös fontosságát.

1. Az utóbbi idők szakadatlan, súlyos küzdelmei erősen megviselték hadseregcsoportom *német* csapatait, kiváltképpen amiatt, hogy – mint nyugodt lélekkel állítható – mindenütt szinte kizárólag ők viselték a harcok terhét. Mindennek természetes következménye a jelentős veszteség és főként a fizikai kifáradás.

Ha nem kapunk hamarosan segítséget élő erőkben és fegyverzetben, rövidesen bekövetkezik a teljes *kimerültség* pillanata. Ennek viszont visszahatásai lesznek. Szeretném mindezt elkerülni.

A kérdésnek különös fontossága van, amikor visszavonulás után ismét hatékony védelemre kell berendezkednünk (a Tiszánál). Már most azon törjük a fejünket, hogyan tudjuk megszállni és megtartani a hadseregcsoport arcvonalát, ha nem kapunk újabb erőket.

Nagyon jól tudom, hogy önnek más gyújtópontok is gon-

dot okoznak, mindazonáltal kötelességemnek érzem, hogy valós tájékoztatást adjak a helyzetről.

2. A legnagyobb problémám általában – nagyon kevés kivétellel – a magyar egységek állapota és harci morálja.

Ezt a gondot pillanatnyilag csak növeli, hogy az ellenség – ahogy mozgásából megállapítható –, az elkövetkező napokban harckocsikkal is támadni fogja a Tiszánál és az attól nyugatra álló magyar egységet. Már most megjósolható, hogy a magyarok nem fognak helytállni.

A támogatás céljából készenlétben álló 24. harckocsi-hadosztály és a 4. SS-rendőrhadosztály ereje arra nem futja, hogy a magyar frontszakasz esetleges összeomlását korrigálja. Vagyis, ha nem kapok újabb német egységeket, hogy beépítsem őket a magyar 3. hadseregbe, számítanunk kell rá, hogy az ellenség lerohanja Magyarországot, és nagyon hamar elfoglalja Budapestet is.

Egyébként a főváros védelmére a budapesti hídfőben bevetni tervezett magyar egységek ereje megközelítően sem elégséges nagyobb ellenséges támadások visszaverésére, általában rossz harci szellemükről nem is szólva.

A 3. magyar hadsereg szervezetébe épített egyetlen német gyalogoshadosztály sok bajtól megóvhatna bennünket.

3. Az arcvonalat járva arra a határozott meggyőződésre jutottam, hogy a Tisza huzamosabb védelme nem csupán lehetetlen, hanem elhibázott is lenne. Meglévő erőnkkel a Tisza-vonal nem tartható, mert sík terepen húzódik és hosszúsága miatt a rendelkezésre álló erőkkel egyáltalán nem védhető.

Mihelyt a 8. német hadsereg és az 1. magyar hadsereg csapatai átkelnek a Tiszán, és még mielőtt az ellenség összetorlódik a folyónál, helyesebb lenne rögtön elfoglalni a hegység peremén húzódó vonalat (»A«-vonal), ahonnan kihasználható a jó megfigyelés és a fegyverek tűzhatásának előnye, különösen, ha az ellenség átlépi a Tiszát és a síkságon kell manővereznie. Ebben az esetben garantálható az ellenség eredményes leküzdése.

4. A Kárpátokban vívott eddigi harcok, csakúgy mint az Alföldön – mindenféle probléma, hiány és akadály ellenére – igazán jó eredményeket hoztak számunkra. Viszonylag csekély és egyre csökkenő erőinkkel jelentős ellenséges erőket semmisítettünk meg. Ha nem így történt volna, ma már nem lennénk ott, ahol még mindig harcolunk.

Ezek a sikerek *német csapataink kiváló teljesítményének* és mozgékony vezetésének köszönhetők. Szeretném mindezt ismételten figyelmébe ajánlani.

Ezzel összefüggésben – a hadosztályparancsnokokon és más alacsonyabb parancsnokokon kívül – különösen kiérdemelte az elismerést két hadsereg-főparancsnokom, *Wöhler* tábornok és *Fretter-Pico* tábornok, Breith és Kirchner vezénylő tábornokok, akik napról napra a harc sűrűjében voltak, és jó néhány válságos helyzeten lettek úrrá. De nem szeretném megfeledkezni Grolman vezérőrnagyról, vezérkari főnökömről sem, akinek a páncélos kötelékek vezetésében szerzett gazdag tapasztalatai nagyban segítették a hadsereget és jelentősen hozzájárultak a harcok sikeréhez.

Talán lesz rá lehetőség, hogy a Führer is tudomást szerezzen az említett tisztek különleges teljesítményeiről. Nagyon örülnék, ha megszolgált elismerésükkel ő is egyetértene.

Friessner s. k."

A Tisza-vonal

Október végén a német–magyar front a Duna menti Bajától – a magyarok csekély ellenálló képessége miatt az ellenség már ezt a várost is elérte – a Dél-Alföld nyugati részén, Kiskunhalason, Kiskunfélegyházán át északkeletnek, a Körös tiszai torkolata felé, aztán a Tisza folyását követve futott tovább a Csap–Ásvány–Chomec–Aknaszlatina–Lirok–Éralja vonalon. A szárazföldi hadsereg főparancsnokságának utasítása szerint a hadseregcsoportnak ezt a vonalat kellett védenie.

Amikor a *6. hadsereg* a Tisza–Nyíregyháza vonalon Polgárnál harcolt és súlyos harcok árán, Nyíregyházától keletre

helyreállította az összeköttetést a 8. hadsereggel, a 6. hadsereg főparancsnokságát fölmentettem addigi feladata alól, és rábíztam a Tisza-vonal védelmének irányítását Szolnok és Polgár között. A feladat megoldásához rendelkezésre állt jobbról a IV. harckocsihadtest a 24. harckocsi-hadosztállyal és a 44. SS-rendőrhadosztállyal, balról a különleges rendeltetésű LXXII. hadtest, számos töredék egységgel és műszaki alakulattal. A IV. harckocsi hadtest szakaszán harcok folytak: Szolnoktól délre az ellenség már átkelt a Tiszán és délről támadta a várost. A szűk szolnoki hídfőben és a LXXII. hadtest vonalán, Tiszafürednél is dúlt a küzdelem a gyengébb, de rendkívül szívós ellenséggel.

A 8. hadseregnek Polgár térségében átengedett páncélos hadosztályokat rövidesen nyugatnak irányítottuk a Tiszán át. Bevetésüket a Duna–Tisza között terveztük, ahol az ellenség módszeresen bővítette azokat a hídfőket, amelyeket még a debreceni páncélos csata idején kényszerített ki a gyenge magyar egységek ellenében.

A Polgártól az északi szárnyig terjedő Tisza-szakasz védelméért, ahol a harcok súlypontja volt, *Wöhler seregcsoportja* (a 8. hadsereg és az 1. magyar hadsereg) volt a felelős. Visszavonulásuk a Tisza mögé még nem fejeződött be. A *2. magyar hadsereget* kivontam a Wöhler seregcsoportból, és a Duna nyugati partjára vezényeltem. Az volt a feladata, vegye föl a kapcsolatot az „F"-hadseregcsoport Kühlwein-féle harcsoportjával, amely Újvidék és a Dráva torkolata között helyezkedett el, és akadályozza meg az ellenség átkelését a Dunán.

A Duna–Tisza között eddig a 3. magyar hadsereg főparancsnoksága irányította a harcokat; ebbe tagolódott a német LVII. páncéloshadtest parancsnoksága (Kirchner tábornok).

A védőcsapatok ugyanazok, amelyek már hetek, hónapok óta, pihenő nélkül vívták nehéz harcukat. Minden katonájuk tudatában volt, mi a tétje ezeknek a harcoknak. Reménytelennek látszó helytállásukat nem a vakfegyelem szülte. Hazájukért harcoltak és álltak helyt. Tudták, és saját szemükkel láthatták, mi történik, amikor a bolsevisták civilizált országokat

és embereket rohannak le. A németek most Magyarországért – ahogy korábban Romániáért is – mint saját hazájukért harcoltak; önvédelem volt ez a közös ellenséggel szemben. Úgy éreztem, a németek sokkal belátóbbak és megalkuvás nélkülibbek ezen a téren, mint mások voltak.

Az ellenség

Mekkora orosz erők álltak ezen a fronton? *Balszárnyukon,* a Duna menti Bajánál egy gyalogos hadsereg sorakozott fel, amely érintkezett a 3. Ukrán Front jobbszárnyával. A *2. Ukrán Front* zöme a Duna–Tisza közén operált, ez képezte a támadó erőt Budapest ellen. Ennek szervezetébe tartozott a II. és a IV. gépesített hadtest, melyet a szovjet főparancsnokság kifejezetten erre a célra irányított ide Bulgáriából. Ezek az erők a Kiskunhalas–Kiskunfélegyháza vonaltól keletre álltak készenlétben.

Szolnoknál egy gárdahadsereg fejlődött fel. A baloldali szomszéd főtámadásához kellett csatlakoznia. Tőle északabbra, a Tisza középső szakaszán, nagyjából Tokajig, két további gyalogoshadsereg helyezkedett el; ezeknek kellett lekötniük a szembenálló német erőket, azokat, amelyeket az oroszok már Kelet-Magyarországon hiába próbáltak elvágni.

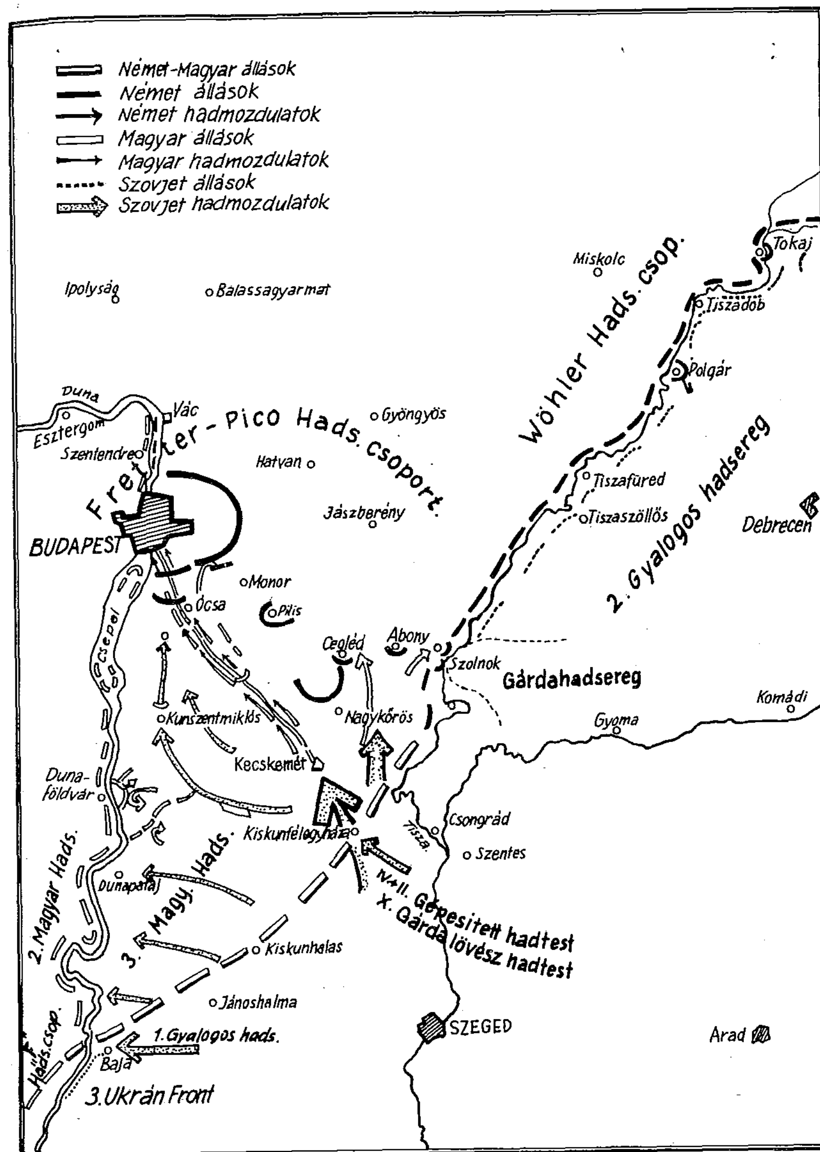
Végül a Felső-Tiszánál, az Ungvártól délre fekvő területig ismét egy gyalogoshadsereg állásai sorakoztak. Magában Ungvár térségében Malinovszkij 2. Ukrán Frontját a *4. Ukrán Front* egyik hadserege segítette, amely ott éppen súlypontot képezett, nyilván azzal a céllal, hogy a Budapest ellen tervezett támadást Kassa és Kelet-Szlovákia ellen indított offenzívával kísérje. Az említett erők közé sorolták be a két *román* hadsereget. Tartalékban és még mindig a felfrissítés állapotában volt nyolc gyorshadtest; ezeket új felszereléssel látták el és felfrissítették őket. A nyolc gyalogoshadseregen és a tíz gyorshadtesten kívül két légi hadsereg is az oroszok rendelkezésére állt.

A *szovjet hadműveleti terv,* ahogy a hadifoglyok közléseiből és a jelentésekből kiderült, északnyugat felé irányozta elő a legerősebb támadást; feltételezte az áttörést Budapest területén és a Duna nyugati partján emelkedő budai hegyek elfoglalását; tartalmazta azt a határozott feladatot is, hogy a várostól keletre erős csapatrészek nyomuljanak előre északnak, és érjék el a Budapestről Miskolc–Kassa felé, a Mátraalján vezető főútvonalat, s ezzel vágják el a Közép- és a Felső-Tisza mentén lévő német–magyar csapatokat. A centrumban és a jobb szárnyon tervezett frontális támadásnak, valamint az Ungvár térségében operáló szomszéd hadseregnek az volt a végső célja, hogy felmorzsolja és megsemmisítse a szóban forgó erőket, s felgöngyölje a Budapest–Miskolc között húzódó egész arcvonalat.

Előcsatározások

A Tisza mindkét partján több helyen is német–magyar, illetve orosz hídfők voltak, amelyek körül állandóan kemény harcok folytak. Az ellenség nyilvánvalóan arra törekedett, hogy a Tisza nyugati partján lehetőleg széles kiindulási bázist teremtsen a Budapest ellen tervezett hadművelethez, amelyet már korábban, nem sokkal az október 6-án kezdődött offenzíva után akart végrehajtani, de a debreceni német ellentámadás következtében el kellett halasztania. Szeged, Csongrád és Szolnok között csak fokozatosan és súlyos harcok árán sikerült átkelnie a folyón. Mindhárom város birtoklásáért kemény harcok folytak, Szeged és Csongrád többször is gazdát cserélt. Szolnoktól délre, Verzsenynél már október 24-én átkelt az ellenség.

Az oroszok arra irányuló kísérletei, hogy behatoljanak a folyót védő német–magyar erők mögé, rendre meghiúsultak. Elkeseredett harcok folytak, melyekben bátor ellenállást tanúsítottak a magyar – Heszlényi vezérezredes csapatai – különösen egy honvéd páncélos- és egy huszárhadosztály –, valamint

a Schmedes vezérőrnagy parancsnoksága alatt álló 4. SS-rendőrhadosztály és a Hortian alezredes által vezetett német légvédelmi harccsoport katonái.

A német LVII. harckocsihadtest vezetésével a magyar 1. lovashadosztály és a magyar 1. harckocsi-hadosztály október 24-én támadásba lendült a Kiskunfélegyházától nyugatra fekvő térségből és elérte a Kiskunmajsa–Kiskunfélegyháza utat és vasútvonalat. A szolnoki német hídfőt ki kellett üríteni, s felrobbantottuk a Tisza-hidat.

Október 28-án *a 3. magyar* hadsereg arcvonala előtt csapatmozgások jelezték, hogy az ellenség súlypontot képez. Az offenzíva előkészítése egyre nagyobb arányokat öltött, ezért Kecskemét térségében csoportosítottam a 24. harckocsi hadosztályt. Október 29-én délután a Rém–Borota–Jánoshalma–Kiskunhalas–Kiskunfélegyháza térségben az ellenség valóban széles fronton puhatolózó támadásokat indított a magyar 3. hadsereg ellen. A magyar csapatok már ezeket a támadásokat sem állták és néhány kilométerrel hátrább húzódtak. Az ellenség ily módon már az offenzíva előestéjén elérte Móricgátot és Pálmonostorát, s megismerhette a védővonal gyenge pontjait.

Az október utolsó napjaiban lezajlott előcsatározások után elérkeztünk a drámai kimenetelű ellenséges áttörési kísérletekhez és a budapesti csatához.

Első szakasz

Áttörési kísérlet Kecskemétnél

Miután az ellenség október utolsó napjaiban kisebb-nagyobb csatározások árán, a Duna–Tisza között elégséges teret nyert erőinek felvonultatásához, október 30-án Kecskemét térségéből erős légi támogatással kísért, gépesített kötelékeivel megindította várt offenzíváját Budapest ellen.

A harcok súlypontja Kecskemétnél volt, ahol az oroszok a IV. gépesített hadtesten kívül harcba vetették a frissiben odavezényelt II. gépesített hadtestet is. A magyar csapatok, különösen a 23. hadosztály egységei meghátráltak, ezért az ellenség viszonylag gyorsan teret tudott nyerni. A 80 000 lakosú, jellegzetes alföldi városban pánik tört ki. Környékén heves páncéloscsata tombolt, melyben a német 24. harckocsi-hadosztály mellett különösen kitüntette magát a gyalogsági támogatást ezúttal is nélkülöző 133. légvédelmi ezred (Hortian). A magyar 15. és a 8. tartalékhadosztály teljesen felbomlott és a Kecskemét–budapesti úton megindult a főváros felé. A hadseregcsoport főparancsnoksága szükségesnek látta, hogy a magyar kormány mellé kirendelt meghatalmazott, Greiffenberg tábornok útján követelje: a magyar tábori csendőrség Budapesttől délkeletre zárja le az utat, és tartóztassa fel a magyar egységeket; kezdeményeztük a Budapesttől keletre már korábban kialakított hídfő megszállását is. Szorgalmaztuk magyar önkéntes zászlóaljak felállítását és ezek besorolását a német harckocsi-hadosztályokba. A 2. magyar hadsereg feladatul kapta, hogy a dunaföldvári hídfőt minden áron sürgősen erősítse meg.

A helyzet megkövetelte, hogy a biztosítás és a Budapestért vívandó küzdelem egységes német irányítás alá kerüljön. Ennek érdekében a Tisza-vonal védelmének feladatától mentesített 6. hadsereg-főparancsnokság, miután alárendeltségébe került a Duna–Tisza közén lévő összes német és magyar egység, Fretter-Pico tábornok parancsnoksága alatt seregcsoporttá alakult. Alárendeltségébe került a „Budapest-csoport" is (Pfeffer Wildenbruck SS-tábornok) a 22. és a 18. SS-lovas-hadosztállyal, valamint a magyar VI. hadtest. A Fretter-Pico féle seregtest azt a feladatot kapta, hogy „tartsa meg Kecskemétet és a Duna–Tisza között, a Dunapataj–Kecskemét–Újkécske vonalon verje vissza az ellenséges támadást, majd nyomuljon előre Szeged irányában.

Amíg Wöhler seregcsoportja (8. hadsereg-főparancsnokság) az alárendeltségébe tartozó német 8. hadsereggel és a magyar

1. hadsereggel az északi szárnyon képzett súlypontot és elsősorban a Szolnok–Csap közötti Tisza-szakaszt védte, addig a magyar 2. hadsereg a hadseregcsoport közvetlen alárendeltségébe tartozott. Korábbi feladatának megfelelően, az „F"-hadseregcsoport északi szárnyával érintkezve, a Duna nyugati partját és a dunaföldvári hídfőt védte.

Az oroszok folytatták támadásaikat a Duna–Tisza között. Okultak a debreceni és nyíregyházi csata tapasztalataiból: csapataik ismételt bekerítése óvatosabbá tette őket. Gépesített kötelékeik már nem tömegesen vonultak az utakon, hanem lépcsőzetesen, 20-30 páncélosból álló csoportokban, és ezeket lövegekkel felszerelt gyalogság kísérte.

Kecskemét mellett előnyomulva hamarosan elérték a Nagykőröstől északnyugatra lévő körzetet, ahol súlyos harcba keveredtek az LVII. páncéloshadtest harccsoportjaival: az 1. páncéloshadosztállyal, amely Tatárszentgyörgy felől délkeleti irányba támadott és helyreállította az érintkezést a Lajosmizse területén rekedt egyik német harccsoporttal, valamint a 24. és a 23. páncéloshadosztállyal, melyek Nagykőröstől északnyugatra ütköztek meg a túlerőben lévő ellenséggel. A 23. páncéloshadosztálynak ezenközben sikerült megtisztítania az ellenségtől – a románoktól – Nagykőröst. A „Feldherrnhalle" páncélgránátos-hadosztály Örkénynél vert vissza több ellenséges támadást. A IV. páncéloshadtest körzetében, Szolnoktól nyugatra az ellenségnek sikerült elfoglalnia Jászkarajenőt és Abony felé tört előre. A Tószeg ellen indított heves támadásokat viszont visszaverték. A Kecskeméttől nyugatra, a III. páncéloshadtest ellen támadó ellenséges erők viszonylag gyorsan elfoglalták Kunszentmiklóst, majd onnan északnak fordulva, már november 2-án, menetből birtokba vették Bugyit, Alsónémedit és Ócsát, mígnem a sietve odavezényelt 13. páncéloshadosztály megállította őket.

A hadseregcsoport arcvonalának többi szakaszán (a Tiszánál és a Dunánál) csupán kisebb jelentőségű harcok folytak. Wöhler seregcsoportja terv szerint visszahúzódott a Tisza mögé. Wöhler csapatainak jó harci szellemét ékesszólóan bizonyította, hogy e nehéz és az ellenség által folyamatosan zavart hadmozdulatok során csak azok a lövegek és más eszközök mentek veszendőbe, amelyeket ellenséges találat ért. A seregcsoport ezután hozzálátott a polgári, a tiszadobi és a tokaji Tisza-hídfő tervszerű kiürítéséhez. A magyar 2. hadsereg parancsot kapott, hogy Budapestig bezáróan vegye át a Duna-vonal biztosítását. A magyar 3. hadseregből csak a 10. gyalogoshadosztály, az 5. tartalékhadosztály és a 20. gyalogoshadosztály egyes alakulatai maradtak meg.

A harcok során egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy két súlypont képződik: az egyik Budapesttől délkeletre, a másik Cegléd–Szolnok térségében.

Budapesttől délkeletre az ellenségnek sikerült betörnie a hídfőbe, ahonnan elkeseredett harcok árán lehetett kiszorítani. Mindebben igen nagy része volt a 13. páncéloshadosztálynak, amely 20 ellenséges harckocsit lőtt ki, és megsemmisített egy gyalogoszászlóaljat. Budapest előtt azonban változatlanul feszült volt a helyzet. Az egész hídfő védelmét Breith páncéloscsoportjára (III. harckocsihadtest) bíztam, amelyet megerősítettem a 8. és a 22. SS-lovashadosztállyal. A Kecskemét térségében felbomlott magyar egységek részben Budapesttől délre, a Csepel-szigetre húzódtak vissza, részben Budapestre áramlottak be, ahol újjászervezték és a német csapatokkal keverve, a főváros védővonalán vetették be őket.

Az ellenség további kísérletei, hogy páncélosaival behatoljon Budapest területére, sorra meghiúsultak. Végül beszüntette támadásait, ráadásul jól haladt az a német harckocsitámadás is (1. harckocsihadosztály), amely Pilis körzetéből kiindulva, Újhartyánon át elérte az ellenséges arcvonal mögötti területet. Az ellenségnek ezenkívül ellátási nehézségei is keletkeztek. A szovjet 46. Hadsereg a IV. és a II. gépesített hadtesttel, valamint a X. gárda-lövészhadtesttel a budapesti hídfő előtt állt; ezek mögött biztosítóként további lövészhadtest helyezkedett el.

November 6-án az ellenség a betörés helyéről a Taksony–Monor-vonalra vonta vissza a II. és a IV. gépesített hadtestet,

minek következtében Budapest előterében érezhetően csökkent a feszültség. A 22. és a 8. SS-lovashadosztály azonnal kitört a hídfőből, és ismét elfoglalhatta saját harckocsi akadályainkat. Október utolsó hetében Malinovszkij marsall közölte csapatparancsnokaival: Moszkvának az a kívánsága, hogy Budapestet november 7-ére, a bolsevista forradalom évfordulójára foglalják el. „Elvtársak – mondta –, igyekezzenek, hogy a magyar fővárost nagy Sztálinunk lába elé helyezhessük! Dicsőségre és jutalomra számíthatnak; ellenkező esetben aggódom az egészségükért." November 7-én azonban Budapest nem hevert Sztálin lába előtt. Hiába volt támadó hadseregeinek minden erőfeszítése, melyeknek élőerejét és felkészültségét össze sem lehetett hasonlítani az alárendelt helyzetben lévő bátor védőkével.

Lezárult a budapesti csata *első szakasza,* és amikor a főváros déli határán alábbhagytak a harcok, folytatódott a civil lakosság normális élete. Kinyitottak az üzletek, újra közlekedtek a villamosok, és az utcákon élénk autóforgalom zajlott. Pedig a város peremén harcoltak! Igen sok katona villamoson közelítette meg az állásokat. Mikor megtudtam, hogy némely magyar tisztek nem az egységüknél, hanem a városban lévő magánlakásukon szoktak éjszakázni, keményen be kellett avatkoznom.

Levegőbe repül a Margit-híd

A válságos napok sokféle gondját még egy különös esemény is szaporította, melynek főként lélektani okból volt káros hatása.

November 4-én, egy szombati napon, Szálasi hívott fel dobogókői főhadiszállásomon, s arra kért, azonnal menjek be hozzá Budapestre, mert a német csapatok felrobbantották a Margit-hidat. Sok az áldozat. Csak másnapra ígértem látogatásomat, mivel előbb ki akartam vizsgáltatni az esetet. Szálasi egyetértett velem.

A Margit-híd Európa egyik legszebb hídja. Széles nyílású, hatalmas ívei összekötik a Duna két partját a Margitszigettel. Elegáns hatását jórészt annak köszönheti, hogy pilléreit különbözőképpen képezték ki: a folyóban álló pillérek profilja keskenyebb, mint a partnál és a sziget csúcsánál lévő pilléreké. Ez a konstrukció okozta, hogy a part és a Margitsziget közötti egyik ív leszakadása miatt a többi ív is elvesztette tartását.

Végső esetre valamennyi Duna-híd felrobbantását előkészítettük. Szükséges katonai intézkedés volt ez. Hogy a hidak idő előtti felrobbantását elkerüljük, a robbantási parancsot külön rendelkezéssel, saját hatáskörömben tarottam. Mind ez ideig sem én, sem az alárendeltségembe tartozó parancsnokságok nem adtak utasítást a Margit-híd felrobbantására.

Mi történt? Azon a napon, amikor a híd a levegőbe repült, az oroszok megpróbálták áttörni a Budapest keleti része köré vont védőgyűrűt. A város peremén heves harcok dúltak. Az orosz tüzérség már a város belső területeit lőtte. Déltájban felerősödött az orosz harckocsi ágyúk tüze. A szovjetek bármelyik pillanatban betörhettek a városba.

Az arcvonalszakaszért felelős 6. hadsereg-főparancsnokság műszaki parancsnoka ezekben az órákban a főparancsnokság vezérkari főnökénél tartózkodott. A főparancsnokságon is úgy gondolták, küszöbön áll az oroszok betörése. A műszaki alakulatok parancsnoka ekkor a Dunához ment, hogy személyesen ellenőrizze a hidak felrobbantásának folyamatban lévő előkészületeit. Mivel a város keleti részében egyre erősödött a harci zaj, elhatározta, hogy minden eshetőségre felkészülve beszerelteti a gyújtókat a hídtartókon elhelyezett robbanótöltetekbe. Emberi számítás szerint ez még semmi bajt sem okozhatott. Miután azonban a műszakiak, a keleti part felől kezdve, előírásszerűen beszerelték az első gyújtókat, hirtelen erős detonáció történt, és a munkát felügyelő műszaki altiszt elmondása szerint, tűzsugár villant az első pillérhez támaszkodó tartók között. Az egyik tartó eltört s ezzel megszűnt a többi tartó szilárdsága is, és a hídburkolat egyes mezői a folyóba zuhantak.

Mindez kora délután, forgalmas időszakban történt. A hídon tartózkodókat, köztük a német műszaki katonákat is, elnyelték a Duna hullámai.

Minősített magyar és német szakértőkből még szombaton vizsgálóbizottságot hoztam létre, amely arra a következtetésre jutott, hogy a „német csapatoknak nem volt oka a Margit-híd idő előtti felrobbantására, azonkívül a műszaki katonák az előkészületek kellős közepében voltak, és a robbanás következtében közülük is negyvenen életüket vesztették". A bizottság „üzemi balesetnek" minősítette a szerencsétlenséget, melyet a hídburkolat alatt húzódó gázvezeték hibája okozott. Valószínűleg az történt, hogy a kiáramló gáz nyílt lángtól (gyufától vagy égő cigarettától) belobbant, és működésbe hozta az egyik robbanótöltet gyújtóját.

Ilyen szakértői vélemény birtokában voltam, amikor vasárnap reggel a szerencsétlenség helyszínére mentem. Magyar és német részről egyaránt, mindent elkövettek a Dunába zuhant emberek megmentéséért. Ennek ellenére, a már említett negyven német műszaki katonán kívül legalább száz magyar civil személy esett áldozatul a szerencsétlenségnek. A helyszíni meghallgatás, különösen a 6. hadsereg műszaki parancsnokának kikérdezése után a Várban felkerestem Szálasit. Néhány miniszter, köztük Beregfy honvédelmi miniszter is a társaságában volt. Csapataim és a magam nevében sajnálatomat fejeztem ki, majd megkértem a vizsgálóbizottság képviselőjét, hogy ismertesse a szerencsétlenség okát. Tájékoztatójából kiderült, hogy nem szándékos robbantásról van szó! Ennek egyik bizonyítéka volt az a tény is, hogy a többi Duna-hidat sem robbantották fel.

A kormány utasította a budapesti főpolgármestert, hogy felhívásban nyugtassa meg a lakosságot. Azért foglalkozom ilyen részletesen az eseménnyel, mert sok magyar még ma sem ismeri a szerencsétlenség valódi okát.

A második szakasz

Áttörési kísérlet Cegléd–Szolnok térségében

Azokban a napokban, amikor az ellenség még hiába próbálkozott betörni Budapestre, változatlan hevességgel folytatta támadásait Cegléd–Szolnok térségében. Fretter-Pico seregcsoportjának balszárnyán a szovjet 7. gárdahadsereg állt harcban a német LVII. és a IV. páncéloshadtest kötelékeivel. Ide összpontosították tevékenységüket az ellenséges csatarepülőgépek is. Ezek a harcok egy újabb offenzíva előkészítésére voltak hivatottak, amelyet a Cegléd–Alberti térségbe vezényelt ellenséges csapaterősítések is jeleztek. Légierőnk támadta az itteni összpontosításokat.

Egyre éleződött a helyzet. November 4-én elesett Cegléd, Abony és Szolnok. Különösen hevesen támadták Pilist, a 23. és a 24. harckocsihadosztály állásait, valamint a 4. SS-rendőrhadosztály frontszakaszát, amelybe a kevésbé megbízható 18. SS-lovashadosztály is illeszkedett. Ennek arcvonalát többször is áttörték, s emiatt végül hátrább kellett vonni. A 18. SS-lovashadosztály (főként magyarországi németekből állt) teljesen csődöt mondott, egyes csapatrészei megadták magukat. Visszavonulásra kényszerült a IV. páncéloshadtest is. Balszárnyán, Kiskörétől keletre, az ellenség átkelt a Tiszán, és behatolt a községbe. Kiskörétől nyugatra és északnyugatra áttörte a magyar 25. hadosztály vonalát, s elfoglalta Pélyt és Tarnaszentmiklóst. November 9-én este Vezekény felé közeledett. Az LVII. páncéloshadtest szakaszán, az Albertinél lévő kiszögellésből ugyancsak hátrább kellett húzódni. Az ellenség mindenütt lendületesen nyomult előre.

Harcok a Tisza-vonalon

Élénk harctevékenység folyt a Wöhler-seregcsoport frontján is. Az ellenség több helyen átlépte a Tiszát, és Debrecen térségéből kivont páncéloskötelékeit Tiszafüred és Polgár körzetében csoportosította. Mindez arra utalt, hogy hamarosan offenzívát várhatunk ezen az arcvonalszakaszon is.

Tiszaszöllőstől északnyugatra az ellenségnek sikerült mélyen betörnie a IX. magyar hadtest szakaszán. Egykettőre kiszorította állásaiból a 9. magyar határvadász-hadosztályt, és a Kis-Tiszán át Egerig vetette vissza. Ároktő elvesztése után összeomlott a 27. magyar hadosztály arcvonala is. Az ellenség elfoglalta Mezőcsátot, tovább nyomult Gelej felé, s közben bővíteni tudta hídfőit is a Tisza nyugati partján, hogy megfelelő kiindulási körzetekre tegyen szert offenzívájához. A hídfőkből indított támadásainak következtében – a IX. magyar hadtest csapatainak nem kielégítő ellenálló képessége miatt – ezen a szakaszon teljesen összeomlott a tiszai védővonal.

Újabb válság volt ez, melynek hamarosan éreztetnie kellett hatását a hadseregcsoport egész frontján. A 24. páncéloshadosztályt elővigyázatosságból a Heves–Átány térségbe irányítottam, ahonnan ide-oda hullámzó harcban támadta a Kömlő és Dormánd felé előnyomult ellenséges erőket. Kömlőt vissza is foglalta tőlük. Ettől északabbra elesett Szentistván és Mezőkeresztes, Gelejt viszont újra a mi kezünkre juttatták a 15. gyalogoshadosztály egységei. Kömlő–Emőd térségében napok óta súlyos harcok folytak, melyek során elveszítettük Mezőkövesdet. A magyar egységek parancs nélkül elhagyták a tiszadadai hídfőt.

Most az volt a feladat, hogy kelet és dél felől minden lehetséges módon akadályozzuk meg az ellenséges áttörést a Hatvan–Gyöngyös vonalon, s megőrizve az arcvonal folytonosságát, a páncéloskötelékek offenzív alkalmazását szívós védekezéssel egybekötve, a lehető legnagyobb veszteségeket okozzuk az ellenségnek. Wöhler seregcsoportja ezért azt a feladatot kapta, hiúsítsa meg az ellenség áttörését a IX. magyar hadtest

szakaszán, s annak kiterjedését Fretter-Pico seregcsoportjának keleti szárnyára. Feladata volt továbbá, hogy az alárendeltségébe tartozó 24. páncéloshadosztállyal és a 8. vadászhadosztállyal szorítsa vissza az ellenséget a Tisza másik oldalára. A szövetséges erők csődjét mindig a német csapatok sok áldozattal járó bevetésével kellett jóvátenni. A felső vezetésnek küldött javaslataink és az elviselhetetlen helyzetről továbbított jelentéseink teljesen eredménytelennek bizonyultak. Német utánpótlást nem kaptunk, magunkra maradtunk gyengülő erőnkkel és a növekvő teherpróbákkal.

Északabbra, a XXIX. hadtest szakaszán, Tiszakeszi és a tiszadobi hídfő között is megpróbált átkelni az ellenség, kísérleteit azonban egyelőre sikerült visszaverni. November 8-án tervszerűen kiürítettük a hídfőt. A magyar 1. hadsereg körzetében, Komorótól északnyugatra, a 16. gyalogoshadosztály szakaszán, a szovjetek hídfőt tudtak létesíteni a Tisza nyugati partján. Csobajnál kemény, eredményes védőharcot vívott a 15. gyalogoshadosztály, és Ungvártól délnyugatra is sikerült minden támadást visszaverni.

Jászberény és Jászapáti

November 11-én reggel, hatalmas tüzérségi előkészítés után, a túlerőben lévő ellenséges páncéloskötelékek Cegléd térségéből megindították várt offenzívájukat Fretter-Pico seregcsoportja ellen. A támadás főereje eleinte az LVII. páncéloshadtest szakaszán a 23. harckocsihadosztály, a 46. gyalogoshadosztály és a 18. SS-lovashadosztállyal megerősített 4. SS rendőrhadosztály arcvonala ellen irányult. Az oroszok rendkívül kemény harcok árán áttörték a 46. gyalogoshadosztály és a 4. SS-rendőrhadosztály arcvonalát, és előnyomultak a Tápiószentmártontól délre, 4 kilométernyire lévő körzetig. Elveszítettük Tápiószelét, Tápiógyörgyét és Jászladányt. A IV. páncéloshadtest vonalán támadás érte a 76. gyalogoshadosztály szakaszát is. Az LVII. páncéloshadtestnek vissza kellett

húzódnia az Üllő–Gomba–Tápióság–Farmos–Jászkisér–Pély vonalra. Ennek során a 23. páncéloshadosztályt szétverték.

Az elkövetkező napokban elkeseredett harcok bontakoztak ki. Az ellenség főként a Tápióbicske–Jászkisér vonalon, északnyugati irányban tört előre, és elérte a Jászberénytől délre fekvő térséget. Csapatainknak súlyos harcok árán, 33 ellenséges harckocsi kilövése után egyelőre sikerült megállítaniuk a támadást. Jászberény és Jászapáti körül különösen felizzottak a harcok. Óriási megterhelés nehezedett a német páncéloscsapatokra, amelyek állandóan mozgó harcot vívtak az ellenséggel. Mindennap súlyos harcban álltak, nagyon kedvezőtlen időjárási körülmények között. A csípős, őszi hideg miatt – nappal is már 10 °C alatt volt a hőmérséklet – kiosztották a meleg holmikat, de a szakadatlan esőben rátapadt a ruha az amúgy is fáradt emberek testére és gyötrelmessé tette a küzdelmet. Minden képzeletet felülmúl, amit embereink végigcsináltak ezekben a napokban.

November 12-én Mezőkeresztes és a Tisza között a Wöhler-seregcsoport frontján is áttörést kísérelt meg az ellenség: a VII. gépesített hadtest és az V. gárdalovashadtest erős lövészegységekkel Miskolc irányában támadott. Ennek következtében a Cegléd–Szolnok térség mellett, amelyből a szovjetek Budapest és a Mátra között északnyugat felé törtek előre, kialakult a másik súlypont a Bükk hegység és a Tisza között, ahonnan az oroszok északnak, Miskolc felé támadtak. Rövidesen létrejött egy harmadik is: Ungvár térségében, nyugati előnyomulással. November második felében mindhárom térségben elkeseredett harcok dúltak.

Jászberénynél az ellenségnek sikerült mélyen betörnie gyenge arcvonalunkba. Támadásait, főként a Jászberény–Füzesabony és Vatta–Emőd körzetben, valamint Csap térségében erős vadász- és csatarepülő-kötelékek támogatták. Az ellenséges gépek körül a német légvédelem 12-t, a nagyon jól helytálló magyar légvédelem pedig 7-et lőtt le. Kecskemétnél saját légierőnk felvonuló ellenséges kötelékeket vert szét. Miskolctól délre súlyos harcok dúltak Vatta és Szakáld között. Az ellen-

ség elérte a Harsánytól északra, északnyugatra fekvő körzetet: itt 10 szovjet hadosztály és két gyorshadtest támadott!

A 6. hadsereg csapatai eredményesen védték a budapesti hídfőt a Gyömrő–Füzesabony vonallal együtt. A jobbszárnyon az ellenség gyalogos- és harckocsiegységei gyorsan törtek előre, Jászberény térségében azonban, ahol erősen akadályozta reteszünk, csak lassan tudott előnyomulni.

Wöhler seregcsoportjának vonalán mindenütt helyi jelentőségű harcok folytak. Szerencsére az oroszok két irányban támadtak, ahelyett, hogy erőiket a Hatvan elleni támadásra összpontosították volna. Ilyen támadást nem bírt volna ki az arcvonalunk!

Ungvár térségében észak felől az ellenség három újabb hadosztályt vetett be. Az Ungvár–Kassa térségben megélénkült légi tevékenység arra utalt, hamarosan bekövetkezik a várt támadás itt is, hogy összhangban legyenek a dél felől, Miskolc ellen indított támadással. Célszerűnek látszott, hogy erőnyerés céljából visszavonuljunk a Tokaj–Csap közötti Tisza-szakaszról. Ezt a szakaszt azonban kizárólag magyar csapatok védték, ezért a vezetés nem merte vállalni ezt a kockázatot.

Szakadatlanul esett az eső és a hó, s ez akadályozta a csapatmozdulatokat és a harcokat. Az oroszok azonban szünet nélkül támadtak. Mindenáron ki akarták kényszeríteni az áttörést. A 6. hadsereg szakaszán nagy erőket vontak össze a Vámosgyörk–Adács vonalra, és Gyöngyös irányában erőltették a támadásokat. Dány–Zsámbók között az orosz II. gépesített hadtest észak felé próbált előrenyomulni, de a szárnyon indított ellentámadás miatt nem tudott kibontakozni. Ellentámadásunk ugyancsak meghiúsította a Gyöngyöstől délre tervezett áttörést. A harcok egyre inkább elhúzódó védelmi jellegű küzdelemmé váltak, és csapataink kiválóan alkalmazták ezt a harcmodort. Ennek révén rendre meghiúsították az ellenséges áttörési kísérleteket, és fenn tudták tartani a frontvonal folyamatosságát.

Az ellenség 35 lövészhadosztállyal és 7 gyorshadtesttel tá-

madta arcvonalunkat: különösen Aszódnál, Hatvannál, Gyöngyösnél és a Miskolctól délre, délkeletre lévő térségben rohamozott. A védelem súlypontja változatlanul a hatvani szűkületben volt, és miközben saját csapataink erejét egyre apasztották a hallatlan elszántsággal és energiával ismétlődő ellenséges rohamok, az ellenfél harcba vetette ellenünk 6. gárda páncéloshadseregét is.

Megszemlélve az állásokban lévő egységeket, meggyőződtem a beérkezett jelentések szavahihetőségéről. Katonáink odaadását, kötelességteljesítését és a küzdelem egyenlőtlenségét jól érzékeltetik a következő adatok is: zászlóaljaink ekkor már csupán 100–200 emberből álltak; egy-egy 100 méteres arcvonalszakaszra átlag kevesebb mint 4 fő jutott; páncéltörő ágyúinkhoz nem voltak vontatóink. Különösen aggasztó volt a helyzet a páncélosokkal való ellátottság terén: a 13. harckocsihadosztálynak csak egy-egy „IV"-es és „V"-ös típusú bevethető páncélosa volt; a 24. harckocsihadosztálynak egyetlen működőképes harckocsija sem akadt, 7 páncélkocsiból állt az egész állománya. A legerősebb páncéloshadosztálynak 8, a legtöbbnek csupán 4-5 harckocsija volt. Feltűnt, hogy az utóbbi időkben csődöt mondtak vadonatúj páncélosaink is.

A katasztrofális helyzet láttán – ahogy már korábban is oly gyakran, sőt már-már naponta tettem – jelentést küldtem a szárazföldi hadsereg főparancsnokságának. Jelentésemben rámutattam, milyen nagy veszélybe kerülne az arcvonal és a magyarországi politikai helyzet, ha a hadseregcsoport nem kapná meg azonnal a megfelelő új erőket: három gyalogoshadosztályt és a pótlást a harckocsihadosztályokhoz. Ilyen kiegészítések nélkül már nem tartható sokáig a front. Erre az eshetőségre tekintettel, felhatalmazást kértem, hogy a hadseregcsoport északi szárnyát a kellő időpontban rövidebb szakaszra vonjam vissza. Hitler elutasította a kérést, s inkább azt követelte: „. . . el kell kerülni az arcvonal helyrehozhatatlan szétszakadását." Ezt a körülményt szem előtt tartva – hangzott az utasítás –, a hadseregcsoport az ellenség erőinek folyamatos gyengítésével, harcolva visszahúzódhat; miként annak idején a

6. hadsereg tette. A szükséges cselekvési szabadságot tehát ezúttal sem kaptam meg.

Gyöngyösnél és Miskolcnál november 18-án rendkívül kiéleződött a helyzet. Gyöngyöst fel kellett adnunk, és Plijev páncéloscsoportja a XXIII. harckocsihadtesttel, a IV. és a VI. gárdalovashadtesttel, Gyöngyöstől délre már felkészült egy északnyugati irányú támadásra. Miskolcnál délről és délnyugat felől erős gyalogoscsapatok igyekeztek áttörést kierőszakolni. Ugyanebben az időpontban (november 20-án), 8 ellenséges lövészhadosztály és 2 harckocsidandár – erős tüzérségi előkészítés után, folyamatos légi támogatással –, Ungvártól délnyugatra offenzívát kezdett egy 12 kilométer széles szakaszon, és mintegy 10 kilométeres mélységben sikerült betörnie. Ezzel az ellenséges csoportosulással csupán az 1. magyar hegyi dandár és a 4. német hegyi hadosztály állt szemben, de ezek is nélkülözték Miskolcnak átadott egységeiket.

Miskolc

Miskolcnál csapataink 11 nap óta egy keskeny arcvonalszakaszon 11 szovjet lövészhadosztállyal és egy gépesített hadtesttel vívtak súlyos harcot. A 3. hegyi hadosztály, a 8. vadászhadosztály és a 15. gyalogoshadosztály minden dicséretet megérdemlő helytállásának köszönhetően azonban az ellenség nem tudott áttörést kicsikarni. Miskolc körzetében azonban a helyzet kiéleződésével az eddigi gondokhoz olyan új probléma társult, amire nem számíthattunk: miközben az iparváros kapui előtt tombolt a küzdelem, és életüket kockáztatták a szövetséges nemzetek katonái, akiknek jelentős hányada maga is munkás volt, a miskolci munkások fenyegető magatartást tanúsítottak csapatainkkal szemben: éjszakánként német katonákra lövöldöztek. Nyilván épségben akarták átadni az iparvidéket a szovjeteknek. A magyarok csak tessék-lássék léptek fel a lázongással szemben az ágyúgyárban, ezért végül is a német műszaki egységeknek kellett beavatkozniuk. A polgári la-

kosság fegyveres csoportjai támogatták az ellenséget. Kommunista röplapokat terjesztettek ezerszámra. A magyar csendőrség passzivitást tanúsított. A harcoló csapatok számára mindez súlyos többletterhet jelentett.

Csapnál, ahol a magyarok átálltak, nagyon válságos lett a helyzet, ezért az arcvonalat vissza kellett vonni a Bodrog mögé. Az Ungvártól nyugatra bekövetkezett mély ellenséges betörés miatt ugyancsak vissza kellett vonnia jobbszárnyát a hadseregcsoport bal oldali szomszédjának, az 1. harckocsihadseregnek. A magyar 1. hadsereg balszárnya ennek megfelelően az Ungszennától északkeletre húzódó csatorna mögé vonult vissza, kelet felé Alsókánya csatlakozási ponttal.

Hatvan, Miskolc és Ungvár térségében, ezen a három súlyponton folytatódtak a harcok. A hatvani kiszögellést tervszerűen kiürítettük, s közben Hatvant és Ecsedet fel kellett adnunk. Egyszerűen elfogyott az erőnk. A Mátra hegységben kellemetlen gerillaharc bontakozott ki. Az ellenség számos rohamcsoporttal, robbantó- és kommandóegységgel működött. Wöhler seregcsoportjának északi szárnyát a Mátra délkeleti részén dél felől átkarolás veszélye fenyegette, ezért ott azonnal be kellett vetni az arcvonalról éppen csak kivont 46. gyaloghadosztályt, hogy elhárítsuk a veszélyt. Miskolcnál úgy látszott, hogy az ellenség kelet felől is át akarja karolni a várost. Ott már csak két német zászlóalj állt szemben négy szovjet lövészhadosztállyal, mivel a magyar 16. hadosztály két zászlóalja átállt az ellenséghez.

Feltűnt, hogy az utóbbi napokban az ellenség főként gyalogosegységekkel támad. Ez a körülmény és más megfigyelések arra utaltak, hogy átcsoportosítást hajt végre.

Harcok a Dunánál

A 2. magyar hadsereg a Duna nyugati partján, a Drávától a Dunaföldvárig terjedő szakaszon állt, és mint utalás történt rá, az volt a feladata: akadályozza meg az ellenség átkelési kísérletét, kivált a dunaföldvári hídfőt védje, és korlátozott támadásokkal minél nagyobb ellenséges erőket kössön le. Mindehhez rendelkezésre állt a IV. magyar hadtest és a II. magyar hadtest a 31. SS-gránátoshadosztállyal, egy folyamőrdandárral, valamint a 23. magyar hadosztállyal. Az utóbbinak a zöme tartotta a dunaföldvári hídfőt. November 13-án a 2. magyar hadsereg főparancsnoksága kivált a hadseregcsoport kötelékéből, és feloszlatás céljából a magyar vezérkar alárendeltségébe került. A Duna-vonal védelmét a hadseregcsoport jobb szárnyától Vácig átvette a 3. magyar hadsereg-főparancsnokság, amelynek a 10. magyar gyalogoshadosztályon, a 20. magyar gyalogoshadosztály maradványán és az 5. magyar tartalékhadosztályon kívül nem voltak már harcba vethető kötelékei. A főparancsnokság a hadseregcsoport közvetlen alárendeltségébe került.

November 26-ig az ellenség több ponton is megpróbált átkelni a Dunán, és hídfőket akart létesíteni. Apatinnál el is érte célját; a „Brandenburg" páncélgránátos-hadosztály azonnali ellentámadása kudarcba fulladt. Az ellenség úgyszólván naponta támadta dunaföldvári hídfőnket is, támadásait azonban november 10-ig sikerült visszaverni és ellentámadásokkal közömbösíteni. November 13-án egy csatarepülőgépekkel támogatott támadás után azonban ki kellett üríteni a hídfőt. A Duna-hidat felrobbantottuk. A Dunaföldvártól keletre fekvő Duna-sziget elfoglalását sikerült megakadályoznunk.

Északabbra, Dömsödnél az ellenség átkelt a ráckevei Dunaágon és behatolt a Csepel-szigetre. A 1. magyar lovashadosztály ellentámadása azonban visszavetette a folyó másik oldalára. Annak az ellenséges csoportnak viszont, amely Ráckevénél tört be a szigetre, sikerült megkapaszkodnia. Fokozatosan három hadosztálynyi román és orosz támadóerő gyűlt össze a szigeten. A hadseregcsoport déli szárnyán, Apatintól északnyugatra és Sükösdtől nyugatra szintén jelentős erőket csoportosított az ellenség, s ez ugyancsak nagyobb hadművelet előkészületeire utalt.

A november 7-től 26-ig vívott harcokban mindkét oldalon

jelentős veszteségek keletkeztek. Élőerőben és anyagban egyaránt aránytalanul nagy veszteségei voltak az ellenségnek is. Hiába volt a többnyire tízszeres túlerő, az áttörést, illetve arcvonalunk felgöngyölítését most sem tudta elérni. Ennek oka egyfelől a német csapatok rettenthetetlen harci szellemében, másfelől az orosz vezetés döntő hibájában, az erők szétforgácsolásában rejlett. Páncélos- és gyalogoshadosztályaink a legnehezebb viszonyok közepette is, erőik végső megfeszítésével, rendre visszaverték a szakadatlan rohamokat. A november 29-i Wehrmacht-jelentés a következőképpen méltatta helytállásukat:

„A Közép-Magyarországon, Budapest és Miskolc között vívott harcok csillapulása azt jelzi: meghiúsult az ellenség arra irányuló szándéka, hogy Budapestet délkelet felől foglalja el és betörjön a nyugat-magyarországi–szlovákiai határterületre. Október 29-e óta a német csapatok, a szövetséges magyar haderővel vállvetve, Friessner vezérezredes főparancsnoksága alatt sikeresen állták a bolsevisták és a románok 61 hadosztályának és 7 harckocsihadtestének úgyszólván szakadatlan rohamát. Az ellenség nagy veszteséget szenvedett élőerőben és hadianyagban egyaránt. Megsemmisítettünk, illetve zsákmányoltunk 664 harckocsit, több mint 100 löveget és sok egyéb fegyvert, felszerelést.

A Dessloch vezérezredes irányítása alatt álló légiflotta hajózóegységei és légvédelmi ütegei a harcok során további 155 harckocsit semmisítettek meg, s lelőttek 153 repülőgépet. Ezenkívül több mint 800 járművet, nagyszámú mozdonyt és vasúti szerelvényt semmisítettek meg."

Harmadik szakasz

Új súlypont a déli szárnyon

Miután a 14 napig tartó védőharcban meghiúsult az ellenség minden arra irányuló kísérlete, hogy áttörje frontunkat Budapest és a Mátra hegység között, gépesített alakulatait délnyugatra csoportosította át. A hadseregcsoport déli szárnyán új súlypont látszott kialakulni, de egyre több jel mutatott arra is, hogy a Dunapataj–Harta térségben, valamint a Csepel-szigettől keletre szintén ellenséges felvonulás kezdődött a dunai arcvonal ellen. Az egész Duna-vonal védelmének irányítását Fretter-Pico seregcsoportja vette át; ennek alárendeltségébe került a magyar 3. hadsereg-főparancsnokság is, és ide vezényeltük a Hatvan körzetéből kivont LVII. harckocsihadtest főparancsnokságát a már erősen megfogyatkozott 23. harckocsihadosztállyal, valamint az 1. harckocsihadosztállyal együtt.

Jobb oldali szomszédunk, az „F"-hadseregcsoport szakaszán, a Dráva torkolatától északra, az ellenségnek sikerült egyesítenie két hídfőjét a Duna nyugati oldalán, minek következtében november 29-én fel kellett adnunk Mohácsot. Az ellenség jelentős gyalogsági erőkkel és egy gépesített kötelékkel Pécs irányában és észak felé nyomult előre. Ennek során elfoglalta Szederkényt, Sombereket és Dunaszekcsőt. Viszonylag gyorsan sikerült kibővítenie áttörését Pécs felé, és a Duna nyugati partján Bátaszékre is behatolnia. Pécsnél nagyon kritikussá vált a helyzet a 31. SS-gránátoshadosztály visszaözönlése miatt. A magyarok nehézkessége és megbízhatatlansága jelentősen megnehezítette a betörés térségének elreteszelését a Mecsekben és a hegységtől keletre.

Ekkor még nem láttuk világosan, merre irányul az ellenség főtámadása. A hadseregcsoport főparancsnoksága arra számított, hogy dunai arcvonalunk ellen új hadművelet indul, melynek két támadási iránya lesz: az egyik északnyugat felé, a Dráva és a Balaton közötti olajvidék ellen, a másik északnak, a

Balaton és a Duna között, Budapest ellen. A szárazföldi hadsereg főparancsnoksága viszont azon a véleményen volt, hogy a főcsapás az olajvidéken és nem észak felé várható.

A Drávától északra az ellenségnek sikerült szélesítenie az áttörést. November 29-én fel kellett adnunk Pécset, ahol felkelő kommunista bányászok a szovjeteket segítették. Gyorsan haladtak az északi irányban előnyomuló ellenséges erők is, mivel a magyar 3. hadsereg csapatai jószerivel semmiféle ellenállást nem tanúsítottak. Ennek következtében az ellenség már november 30-án el tudta foglalni Szekszárdot, Zombát, Medinát, Szedrest és Bonyhádot. Bonyhádnál és attól északabbra kijutott a hegyek közül.

A magyarok átengedték az ellenséget vagy visszavonultak. A hadseregcsoport minden arcvonalszakaszáról érkeztek a panaszok a magyarok megbízhatatlanságáról – főként a tartalék egységekre volt sok a panasz –, amit maguk a magyar hadosztályparancsnokok is megerősítettek. Mindez súlyos tehertételt jelentett a hadseregcsoport vezetése és csapatai számára, mivel az efféle csődök miatt a déli fronton egyre kritikusabb lett a helyzet.

A Pécs térségéből nyugat és északnyugat felé támadó 57. szovjet hadsereg december 1-jén elérte Kaposvárt és Dombóvárt. A Dunától nyugatra teljesen összeomlott a magyar arcvonal, a 4. szovjet gárdahadsereg gyorsan nyomult észak felé, és december 1-jén egyesülni tudott a Madocsánál átvetett erőkkel. A magyar folyami dandárt, a 20. és a 23. hadosztályt valósággal „lehajrázta" az orosz előnyomulás. A pillanatnyilag egyetlen rendelkezésre álló német hadosztályt – a 23. harckocsihadosztályt – a magyarok összeomlása miatt Simontornya–Cece körzetébe kellett irányítani, hogy megállítsuk az ellenség viharos előretörését. Azt terveztük, hogy vele és az időközben beérkezett 1. harckocsihadosztállyal tartani fogjuk a Sió-csatorna vonalát Siófoktól Cecéig, illetve kelet felé, a Dunaföldvárig terjedő szakaszt, de a gyalogság hiánya miatt ezt a tervet nem sikerült megvalósítani.

A Dunától nyugatra napról napra éleződött a helyzet. Kölesd és Paks elesett, és miután az ellenséges kötelékek felzárkóztak, december 3-án széles fronton folytatták támadásukat észak felé. Hatalmukba kerítették a Sió-csatorna-szakaszt, elfoglalták Siófokot és Dunaföldvárnál – amelyet ugyancsak fel kellett adnunk – mintegy 10 kilométerre észak felé vetették vissza biztosítóegységeinket. A 23. harckocsihadosztály és a szétszóródott magyar kötelékek nem tudták megakadályozni, hogy az oroszok behatoljanak a Pakstól és Dunaföldvártól nyugatra fekvő térségbe. A túlerőben lévő ellenség mindenütt szabályszerűen „kimenetelte" harccsoportjainkat az állásaikból. Szűkében voltunk a gyalogságnak, s emiatt rendkívül kiéleződött a helyzet. Ez idő tájt jelentettem a szárazföldi hadsereg főparancsnokságának, hogy az összes magyar hadosztály leírható. A jelentéssel csak annyit sikerült elérnem, hogy ígéretet kaptam: rendelkezésemre bocsátják a 8. harckocsihadosztályt. De mikor számíthatok rá?

Délen, Szigetvár térségét és a Kaposvártól nyugatra fekvő körzetet továbbra is erős nyomás alatt tartotta az ellenség. Miután az ellenséges erőknek Kaposvártól nyugatra sikerült előretörniük a Balaton déli csücske felé, az északi szárnyon a bekerítés veszélye fenyegette a Dráva és a Balaton között bevetett 2. páncéloshadsereget. A de Angelis tábornok parancsnoksága alatt álló 2. páncéloshadsereget december 2-án alárendelték a hadseregcsoportnak, ily módon most már az egész magyarországi hadszíntér a hatáskörébe tartozott. A szárazföldi hadsereg főparancsnokságával többször is tárgyaltunk erről a szabályozásról. Később az egész Duna-szakaszt az „F"-hadseregcsoportra akarták bízni. Ez a megoldás azonban amellett, hogy tovább nehezítette volna az „F"-hadseregcsoport amúgy is nehezen elviselhető hátsó összeköttetését, újabb bonyodalmakat okozott volna a magyar kormányzat számára, amelynek két hadseregcsoporttal kellett volna együttműködnie. Sajnos, a 2. páncéloshadsereget csupán harcászati szempontból rendelték alá a Dél-hadseregcsoportnak, ami szervezeti és utánpótlási téren jó néhány súrlódáshoz vezetett. A felelősség

növekedése további terheket jelentett a hadseregcsoport számára, melyekben a Wehrmacht főparancsnoksága és a szárazföldi hadsereg főparancsnoksága közötti szervezeti problémák is káros szerepet játszottak. Ezekről a későbbiekben még szó lesz.

A 2. páncéloshadsereg azt a feladatot kapta, hogy mindenáron akadályozza meg a Margit-vonal áttörését a Dráva és a Balaton déli csücske között, s semmiképpen ne engedje leszorítani magát a Dráva felé. Fretter-Pico seregcsoportjának Székesfehérvárnál kellett meghiúsítani az áttörést. A Dunától nyugatra, november 27. és december 4. között vívott harcok vezették be a budapesti csata utolsó szakaszát.

A többi arcvonalszakasz helyzete

A Duna-fronton végrehajtott ellenséges erő-összpontosítások és átcsoportosítások ellenére folytatódtak a harcok a hadseregcsoport többi arcvonalszakaszán is. Amíg az ellenség tevékenysége Hatvan térségében, a Mátra déli lejtői előtt és a hegység nyugati részén ezrederőkkel végrehajtott helyi támadásokra korlátozódott, addig Miskolctól keletre, főként a Hernád és a Sajó mentén november 29-én erős tüzérségi előkészítés után újabb offenzívát kezdett, amiben jelentős gyalogsági erők vettek részt. Román átállóktól már előzetesen tudomást szereztünk a támadásról, azonkívül azt is megállapítottuk, hogy az ellenség befejezte a lőszerrel való feltöltést. A szovjet hadtest-harcálláspontok rádióforgalmának elnémulása is egyértelműen jelezte: küszöbön áll egy nagyobb arányú támadás.

Az áttörési kísérlet egy ideig meghiúsult a német egységek példás helytállásán. A Hernádtól nyugatra az arcvonal mélységében állították meg a támadást, a folyótól keletre viszont már az arcvonal előtt szétverték. Az elkövetkező napokban az ellenség újabb erőket vont össze, és Miskolc térségében folytatta támadását. Megyaszót és Szikszót fel kellett adnunk, Szikszótól északnyugatra az oroszok mintegy 6 kilométeres szakaszon áttörték az arcvonalat és északnyugatnak nyomultak előre. Úgy látszott, a támadás főiránya itt északnyugat lesz, míg a Hernád-szakasz két oldalán végrehajtott támadások a szárnyak biztosítására hivatottak. A hadművelet keretében Eger térségében indított átkaroló támadásokat sikerült visszavernünk. December 3-án a bátran harcoló 3. hegyi hadosztálynak ki kellett ürítenie Miskolcot, hogy megakadályozzuk túlságosan is gyenge biztosítóegységeink bekerítését észak és nyugat felől. Miskolcnál azonban tovább folytatódott a küzdelem.

A Budapest-probléma

Hitler a szárazföldi hadsereg főparancsnokságának útján már novemberben kiadta „Führer-parancsát" Budapest védelméről: a magyar fővárost „házról házra" kell védeni, és harc nélkül akkor sem szabad feladni, ha kedvezőtlen helyzet áll elő. A Duna keleti partján fekvő városrész védelmét haladéktalanul ki kell építeni. Könyörtelen intézkedéseket kell tenni annak érdekében is, hogy „a felfegyverzett nagyvárosi csőcselék" ne veszélyeztesse csapataink biztonságát: kellő időben ki kell telepíteni, vagy erő alkalmazásával kell féken tartani.

A hadseregcsoport főparancsnokságának már régóta megvoltak a saját elképzelései és gondjai a „Budapest-problémával" kapcsolatban, és ezekről megbeszéléseket is folytatott a magyar kormányzattal, valamint a magyar vezérkarral, mert Budapest egyszerre jelentett politikai és katonai problémát. A szárazföldi hadsereg főparancsnoksága jelentéseinkből tudhatta, hogy a Budapest védelmére rendelkezésre álló erők nem elégségesek a város megtartására, és hogy mind a magyar kormányzat, mind a lakosság ellenzi a védőharcot a város területén. Ezekben a napokban 1862 férfit hívtak be katonai szolgálatra, akik közül csak 29 tett eleget a parancsnak, a munkaszolgálatra (állások építésére) rendelt 262 személy közül pedig csak 9! Világos beszéd volt ez. Magam is felhívtam a száraz-

földi főparancsnokság figyelmét a magyar főváros elvesztésének várható, beláthatatlan következményeire: ezzel semmivé válik a magyar hadsereg és a magyar lakosság ellenálló készségének maradéka is! Az volt a véleményem, hogy a magyarok negatív hangulatától függetlenül Budapestet nem erődnek, hanem nyílt városnak kell tekinteni.

Ekkor már a várostól keletre bevetett magyar 10. és 12. hadosztály eddig megbízható egységeinél is a bomlás jelei mutatkoztak. A magyar katonák egyesével vagy 100 főt is elérő csoportokban – alkalmasint fehér zászlóval – mentek át az ellenséghez: csupán néhány nap alatt 5 tiszt és 1200 honvéd lépett erre az útra. A honvédség katonái hitüket vesztették, többé nem lehetett rájuk építeni. Emiatt rendkívül súlyos veszély leselkedett a még magyaroktól tartott dunai arcvonalra is.

Nem volt éppen irigylésre méltó feladat ilyen szövetségesekkel, ilyen súlyos helyzetben háborút viselni! Úgy éreztem, két oldalról is cserben hagytak: szövetségeseink csakúgy, mint saját legfelső vezetésünk, amely utóbbi – valószínűleg azért, mert már nem tudott segíteni – minden javaslatomra és igényemre nemet mondott.

A magyar egységek mellett a budapesti hídfőben volt bevetve a III. páncéloshadtest, a 8. és a 22. SS-lovashadosztállyal, a 13. harckocsihadosztállyal és a „Feldherrnhalle" páncélgránátos-hadosztállyal; a „Sachsen" géppuskászászlóaljjal. Budapest védelmének irányítására, Hitler parancsára december 1-én Winckelmann SS-tábornok kapott megbízást. Ezzel Wehrmacht-hatáskörbe került, s mint ilyen, Fretter-Pico seregcsoportjának – persze csak harcászati téren – lett alárendelve. Támogatásul megkapta a IX. SS-hegyi hadtestet is. Winckelmannt azonban már december 5-én Pfeffer Wildenbruch SS-tábornok váltotta fel ebben a tisztségben.

Az utolsó szakasz

A 2. és 3. Ukrán Front közös hadművelete

Miután az 57. szovjet hadseregnek a Dráva torkolata fölött létesített hídfőből kiindulva, december első napjaiban sikerült előnyomulnia nyugat felé, a szovjet 4. gárdahadsereg pedig a Balaton és a Duna között északnak, Budapest irányában tört előre, erőiket – 3 lövészhadtestet és 2 gyorshadtestet – a Dunától nyugatra, a Dunaföldvár–Sió-csatorna vonalra vonultatták fel. Ezzel egyidejűleg a Duna-vonal támadására a Csepel-szigeten készenlétben állt 2 lövész- és 2 gyorshadtest, a szigettől keletre pedig 2-3 további lövészhadtest és a IV. gárda-gépesített hadtest. Hatvan térségében Plijev gépesített seregcsoportja és a 6. harckocsihadsereg készült az északnyugati irányú támadásra.

Ezzel az ellenséges felvonulással állt szemben *Fretter-Pico* 13 „leharcolt" és a végsőkig kimerült hadosztályból és a magyar hadsereg maradékából álló seregcsoportja. Friss seregtestként csupán a 3. lovasdandár és a 8. harckocsihadosztály állt rendelkezésére a hadseregcsoportnak. Ezek a csapatok azonban még nem érkeztek be.

December 5-én a 2. és a 3. Ukrán Front csapatai megkezdték támadásukat: a Dráva–Duna-háromszögből a Balaton déli és északi partja ellen, a Csepel-szigetről a Dunán keresztül, Hatvan térségéből pedig északnyugat felé indultak meg. Eddigi ellenfelemhez, Malinovszkij marsallhoz, a 2. Ukrán Front főparancsnokához ezúttal is – akárcsak a debreceni csata idején – társult még Tolbuhin marsall, a 3. Ukrán Front főparancsnoka.

A 2. páncélos hadsereg vonalán, a Dráva és a Balaton között a szovjet áttörési kísérlet nem hozott számottevő eredményt. Fretter-Pico seregcsoportjának nagyon hézagos arcvonalán, a Balaton és a Duna között azonban – Dunaföldvártól északnyugatra, a Sió-csatornától északra – mélyen betört az ellen-

ség. Ercsinél két hídfőt is sikerült létesítenie. A Hatvan térségéből támadó erők Kartal és Gyöngyöspata között több helyen is áttörték frontunkat és északnyugatnak nyomultak előre. Négy hétig tartó, meghiúsult áttörési kísérletek után az ellenség – most már *harmadjára* – ezzel a nagyszabású hadműveletettel vezette be a Budapest elfoglalására irányuló, átfogó offenzívát, melynek olyan célja is lehetett, hogy Wöhler seregcsoportját szlovák területre szorítsa, valamint elfoglalja a Kisalföldet, aztán Pozsonyon át Bécset veszélyeztesse.

A Margit-vonal

A *Duna-frontszakaszon* most minden azon múlott, sikerül-e a lehető legjobban megerősíteni a Margit-vonalat (Balaton–Székesfehérvár–Velencei-tó–Budapest). A Dunától nyugatra védelmünknek ez volt a gerince; ez idő szerint azonban még gyengén kiépített, félig kész, részint vízzel borított állásrendszer volt.

Székesfehérvártól délre – Hitler kifejezett utasítására –, a tapasztalt Winkler altábornagy parancsnoksága alatt álló 153. tábori tanhadosztály látta el a biztosítás feladatát. Magam ezzel nem értettem egyet. Eltekintve attól, hogy az említett hadosztály kiképzése egyáltalán nem fejeződött be, mindig is az volt a véleményem, hogy kiképző csapatokat és katonai iskolákat nem szabad a frontra vezényelni, s Hitler ellenében ezek bevetését bűnténynek minősítettem. Hitler cinikusan válaszolt: „Akkor én már régóta bűnöző lehetnék." Kijelentése akkor mélyen megrendített. Egyébként addig a 153. hadosztály bevetését semmilyen vészhelyzet nem indokolta. Tudtam, hogy Himmler kiképzett SS-katonákat állomásoztat a hátországban. A hadseregcsoport többször is felhívta a szárazföldi hadsereg főparancsnokságának a figyelmét erre a tényre, és kérte ezeket a tartalékban álló erőket. Kérésemet azonban most is, hogy személyesen Hitlerhez fordultam, elutasították.

A Duna és a Velencei-tó közötti szakaszt és magát a Duna

vonalát is a különleges rendeltetésű LXXII. hadtest főparancsnoksága alá rendelt 271. „népi gránátos hadosztály"* és számos töredék egység tartotta megszállva.

A szárazföldi hadsereg főparancsnokságán túlságosan gyorsnak ítélték a tempót, amivel a hadseregcsoport visszahúzódott a Margit-vonalra. Mi azonban csak két lehetőség közül választhattunk: szétveretjük magunkat a vonal előtt, vagy minden lehetséges módon védhetővé tesszük a Margit-vonalat. Magam az utóbbi lehetőséget választottam, és az állások megerősítésén dolgoztunk. Lapátot fogott a 153. tábori tanhadosztály és a légierő megfigyelő szolgálatának minden nélkülözhető embere, sőt szerzeteseivel a székesfehérvári katolikus püspök is részt vett az állások kiépítésében. A munkát persze nagyon akadályozta a rossz időjárás, az esőzés és a havazás. Hátráltatta páncélosaink hadműveleteit is, sajnos nem olyan mértékben, mint az orosz harckocsikét, mert a T–34-es rossz időben is leküzdött minden terepakadályt.

A *6. hadsereg erői* a Balaton és Budapest között az alábbiak szerint tagolódtak a Margit-vonalon: a Balatontól a Velencei-tóig terjedő jobb oldali szakaszon a 153. tábori tanhadosztály személyi állományával megerősített LVII. harckocsihadtest helyezkedett el az 1. és a 23. páncélos hadosztállyal, a Velencei-tótól, Martonvásáron át, Budafok körzetéig pedig a különleges rendeltetésű LXXII. hadtest a 271. népi gránátos hadosztállyal és különböző töredék egységekkel. Hadseregtartalékként Vértesacsa térségében állt a 8. páncéloshadosztály. A 6. hadsereg főparancsnokságának az volt a feladata, hogy akadályozza meg az áttörést a Balaton és a Duna között, s ezzel Budapest nyugatról való bekerítését is hiúsítsa meg.

* Az ún. népi gránátos hadosztályokat Hitler kezdeményezésére hozták létre a háború utolsó szakaszában. Különösen intenzív politikai előkészítésben részesültek és csodákat vártak tőlük. A 271. hadosztály – mint látni fogjuk – nem váltotta be a hozzá fűződött reményeket.

A Balaton és a Mátra között

A IV. páncélos hadtest szakaszán, tüzérségi előkészítő tűz után és az ellenséges csapatrepülőgépek szakadatlan támadásai közepette, több ponton is áttörték az arcvonalat: Kartal, Heréd, Rózsaszentmárton és Szücsi szovjet kézre kerül. A front sarokpillérekként már csak Gyöngyöspata áll. Hatvantól északnyugatra a *6. gárda páncéloshadsereg* áttöri záróvonalunkat és északkelet felől 10 kilométerre megközelíti Vácot. Nincs már semmilyen erőnk ennek a nagy betörésnek a felszámolására. Wöhler seregcsoportjánál, kivált a nyugati szárnyon, ugyancsak megélénkülnek a harcok. Egerbaktát elfoglalják. Köd akadályozza a légifelderítést, és megkönnyíti a behatolást az ellenség számára.

A szovjetek folytatják offenzívájukat, és döntést akarnak kicsikarni a Balaton és a Mátra között. A Balatontól délre, a *2. páncélos hadsereg* kiépülőben lévő északi szárnyán is megpróbálnak áttörni, de kísérletük kudarcba fullad. Annak következtében, hogy a hadsereg déli szárnya lépésről-lépésre visszahúzódik a Babócsa–Nagybajom–Marcali–Balaton-vonalra, felszabadulnak ugyan bizonyos erők, emiatt azonban veszélybe kerül a szomszédos „F"-hadseregcsoport északi szárnya. A Balaton és a Duna között az ellenség nagy gyalogos erői több helyen is áttörik védővonalunk keleti szárnyát. Erősítéseket dob át az Ercsinél létrehozott hídfőkbe, s kierőszakolja azok egyesülését és kibővítését.

December 7-én, a Budapest ellen indított nagy támadás harmadik napján a Balaton és a Velencei-tó között a szovjetek a Margit-vonalra szorítják vissza *Fretter-Pico seregtestének* jobb szárnyát. Polgárdinál sikerül betörniük, s ide-oda hullámzó harc kezdődik a településért. A harcok fő terhe ezúttal is az oly gyakran helytállt 1. és 23. páncéloshadosztályra nehezedik. Polgárdit sikerül visszaszereznünk.

A budapesti hídfő és a Mátra közötti térségben az ellenség továbbfolytatja előnyomulását északnyugat felé, s már Váctól északra, Ipolyságtól délkeletre jár. A Fretter-Pico-seregtest

megsegítésére sürgősen az ipolysági szűkületbe vezényeljük a magyar 2. páncélos hadosztályt. Ezenkívül kérjük a szárazföldi hadsereg főparancsnokságát, hogy Szlovákiából, Zólyomon keresztül legalább átmenetileg irányítson át erőket az említett szűkület biztosítására. Az elkövetkező napokban teljesítik is a kérést, a szedett-vedett alakokból – közbűntényesekből, kommunistákból és kalandorokból – álló, Dirlewanger-féle SS-dandár formájában!

Budapesttől északra az ellenség 6. gárdahadserege és nagy gyalogos erői délnyugatnak fordulnak és a főváros irányában kezdenek támadni. Vác alatt és fölött mintegy 10 kilométeres szélességben kijutnak a Dunához. Vácért súlyos harcok folynak, amelyekben a mi oldalunkon lényegében csak a „Feldherrnhalle" páncélgránátos-hadosztály vesz részt. Váctól északra és északnyugatra Plijev seregcsoportjának gépesített kötelékei és erős gyalogos egységek támadnak, és Balassagyarmat irányában ki is tudják szélesíteni a betörés helyét. Hatvantól északra húzódó záróvonalunkat emiatt kilométerekkel hátrább kell vonnunk. Egyre kritikusabb a helyzet. Budapestre nézvést veszélyesebbnek tartok egy ellenséges áttörést a Balaton és a főváros között. Ha az ellenségnek sikerül elfoglalnia a Székesfehérvár melletti magaslatokat, Budapest érett gyümölcsként hullik az ölébe. Minden jel arra utal, ez a szándéka: a kiszélesített ercsi–érdi hídfőben újabb rohamcsoportok jelennek meg: ott gyülekezik a VII. gépesített gárdahadtest és egy lövészhadtest is. Más erők éppen felvonulóban vannak. Ezeket be sem várva, az oroszok szakadatlanul támadnak Székesfehérvár körzetében, és számbeli fölényüket kihasználva, több ponton is mélyen betörnek vonalaink közé. A végsőkig kimerült 1. és 23. páncéloshadosztály már alig tud harcolni. A Velencei-tótól keletre, a Váli-víz vonalán, az ellenség mélyen behatol a puskaport sem szagolt, tengerészekkel megtűzdelt 271. népi gránátoshadosztály szakaszán. A 8. páncéloshadosztály, amely a Velencei-tó és Budapest között indított ellentámadást az itt is mélyen betört ellenséggel szemben, az erős ellenséges páncélelhárítás és a csatornák okozta akadályok miatt nem tudja elérni célját. Egy áttörést azonban sikerül megakadályoznia.

A Margit-vonal ellen irányuló, inkább csak lendületből végrehajtott rohamok csupán a most következő offenzívák nyitányát jelentik. A Budapesttől északra kialakult helyzetet, ahol számos ellenséges gépesített kötelék csoportosul, Guderian súlyosabbnak ítéli meg, mint Székesfehérvár körzetét. Kétségtelen, hogy Budapesttől északra is nagyon nagy volt a veszély, ott azonban a szovjeteknek még útjukat állja a Duna. A rendkívül kritikus helyzet láttán a szárazföldi hadsereg főparancsnoksága jelzi, hogy a hadseregcsoporthoz vezényli a 3. és a 6. páncéloshadosztályt. Ezeket három „Párduc"-kötelékkel együtt, egy összefogott hadművelet keretében Budapesttől északra vagy délre kell bevetnünk.

Az ellenség fokozza erőfeszítését az ipolysági szűkület megszerzésére, hogy ezt követően a hegyek közül kijusson a felső-magyarországi síkságra. Balassagyarmatot és Hugyagot fel kell adnunk. Szécsény térségében sikerül visszaverni Plijev hadseregének erős támadásait. Wöhler seregcsoportjának itteni szakaszán új súlypont alakul ki; Fretter-Pico irányítási gondjainak enyhítésére a IV. harckocsihadtest arcvonal szakasza Wöhler alárendeltségébe kerül.

Miközben az ellenség a Dunától nyugatra, a székesfehérvári szűkület előtt, valamint a Velencei-tó és Budapest között átcsoportosítja erőit, gyalogságával erőteljesen támadja a budapesti hídfő északi és északnyugati szárnyát is, és több ponton sikerül beljebb nyomnia vonalunkat. Sikerét kihasználva, másnap, december 11-én, az V. gárda-harckocsihadtest bevetésével folytatja támadását, és 2-4 kilométer szélességben sikerül átszakítania frontunkat. A hídfő északkeleti részén bevetett magyar 10. és 12. hadosztály azonnal visszahúzódik és szétzilálódik. Emiatt súlyos veszélybe kerül a 60 páncélossal támadott északi front szárnya is, ahol teljes erővel védekezik a 13. harckocsihadosztály és a „Feldherrnhalle" páncélosgránátos-hadosztály. Hiába a két bátran küzdő hadosztály elszánt

védekezése, Alagot és Kisalagot fel kell adnunk, újra és újra érezzük a gyalogság hiányát. Budapest déli kerületeit folyamatosan zavaró tűzzel árasztja el az ellenséges tüzérség. Éjszakánként a szovjet tüzérség nehézlövegekkel is lövi a várost. December 12-ről 13-ra virradóan a IX. SS-hegyihadtest főparancsnoksága veszi át a hídfő védelmének irányítását.

Ebben az időpontban a hadseregcsoport frontjának három másik súlypontján is elkeseredett harcok folynak: az ipolysági szűkületben, ahol a IX. gépesített gárdahadtest áttörési kísérleteit főként az ellenséges harckocsikat támadó légierőnk révén sikerült meghiúsítani; Szécsénynél, a Wöhler-seregcsoport mélységi szárnyán; Miskolc térségében, ahol a Sajó két oldalán nyolc szovjet hadosztály támad északnyugati irányban, és több ponton is sikerül mélyen betörnie. Nagyon is megcsappant és a végsőkig kimerült erőink elkeseredett ellenállást tanúsítanak. Az arcvonalunkon ütött széles réseken beözönlő ellenséget azonban már nem tudjuk feltartóztatni.

Már-már úgy látszik, hogy az ellenségnek mégiscsak sikerül bekerítenie Wöhler seregcsoportját a Mátrában: a bal oldali szomszéd – az 1. páncélos hadsereg – jobb szárnya ekkor még Kassánál áll! Szerencsénkre azonban, a szovjetek ismét elkövetik azt a hibát, hogy szétforgácsolják erőiket. Plijev seregcsoportja, ahelyett, hogy más gépesített kötelékekkel együtt Ipolyságon át folytatná előnyomulását nyugat felé, hagyja magát lekötni keleti irányban Wöhleréktől. Ráadásul a hadseregcsoport több mint 600 kilométer hosszúságú arcvonalának ilyen sok pontján tanúsított offenzív magatartás viszonylag nagy ember- és anyagveszteségbe kerül az ellenségnek. Ha egyetlen pontra összpontosítja erőit, bizonyosan sikerült volna áttörnie. Ahogy korábban az Alföldön, itt is elszalasztotta a kínálkozó lehetőséget. Ez a közvetett siker is bátran harcoló csapataink önfeláldozó helytállásának és példa nélküli teljesítményeinek az eredménye.

Ezekben a napokban kemény harcok folynak a 2. páncéloshadsereg szakaszán, a Dráva és a Balaton között is. Az 1. hegyi hadosztály és a 3. lovas dandár megszilárdítja frontvonalát, s visszafoglalja Gadányt, Balatonújlakot és Balatonkeresztúrt. A 2. páncéloshadsereg arconala ellen végrehajtott további áttörési kísérletek, melyekben az 57. lövészhadsereg túlerőben lévő gyalogosegységei vesznek részt, csupán helyi sikereket eredményeznek. Ezeknek azonban nincs különösebb jelentőségük, és az arcvonalat fokozatosan stabilizálva, visszaverjük őket. A 2. páncéloshadsereget az oroszok nem tudják leszorítani a Dráva felé. A déli szárnyon viszont nem sikerül elreteszelnünk azt a 150 kilométer széles rést, ami közöttünk és az „F”-hadseregcsoport között tátong. Hiába a szárazföldi hadsereg főparancsnokságának buzdítása, hogy Barcs felé támadva számoljuk fel ezt a rést. Ehhez már egyszerűen nincs elég erőnk.

Időközben befutottak a hadseregcsoporthoz a „Führer irányelvei” az újonnan idevezényelt páncélos erők – a 3., 6. és a 8. harckocsihadosztály, valamint három „Párduc”-osztag – támadó jellegű alkalmazásáról. Erre két lehetőség kínálkozott: a Balaton és a Velencei-tó közötti bevetés vagy a budapesti hídfőből kiinduló, északkeleti irányú támadás. Hitler a Balaton és a Velencei-tó közötti szakaszt részesítette előnyben, egy délkeleti irányú támadással, és sürgette ennek mielőbbi megindítását. A felázott, sáros talaj és a rossz útviszonyok azonban akadályozták a páncélos csapatok nagyobb arányú hadmozdulatait. A hadseregcsoport főparancsnoksága december 14-én felhívta a szárazföldi hadsereg főparancsnokságának figyelmét: „nem vállalható a felelősség azért, hogy az előirányzott páncélosköteléket azonnali támadásra küldjék a sárba; mindenképpen szükséges bevárni a fagyokat, hogy a szilárd burkolatú utaktól függetlenül is tevékenykedhessünk.” A hadseregcsoport természetesen annyira előkészítette a „Spätlese” (azaz: késői szüret) fedőnevű hadműveletet, hogy azonnal indítható legyen, mihelyt az időjárási viszonyok lehetővé teszik, és az eredményes támadás egyéb feltételei is adottak lesznek.

Az eddigi súlypontokon folytatódtak a harcok. A Dráva és

a Balaton között minden támadást sikerült visszaverni, s ugyanerre a sorsra jutottak a Balaton és Budapest között végrehajtott átkaroló támadások is. Eredménytelennek bizonyultak a szovjetek próbálkozásai a budapesti hídfő északi arcvonalán is. Az ipolysági szűkületben meghiúsítottuk az északról és délről tett bekerítési kísérleteket. Eger térségében kudarcba fulladt az oroszok újabb kísérlete is, hogy három lövészhadosztály bevetésével behatoljanak a hegységbe. Miskolctól északnyugatra és északra, a Sajó mindkét partján továbbra is erős ellenséges nyomás érvényesült. Ebben a körzetben az ellenség teret tudott nyerni, minek folytán arra kényszerültünk, hogy erőnyerés céljából, a Hernádtól keletre vonuljunk állásba.

Ipolyság

December 14-én az oroszok elfoglalták Ipolyságot, és viszszavetették a Szentendrei-szigetről odairányított 357. gyaloghadosztályt, valamint az annak alárendelt kötelékeket: a Dirlewanger-dandárt és a magyar 2. harckocsihadosztályt. Behatoltak a Börzsöny-hegységbe, amit csak építő-műszaki egységek és más, kevéssé harcra fogható kötelékek biztosítottak. Mindennek következtében a szovjetek előtt megnyílt az út a felső-magyarországi síkság felé, és megszerezték a kiindulópontot a 6. gárda-páncéloshadsereg várható, nyugati irányú, összpontosított áttöréséhez. Ki is használták a sikert, és erős páncélosegységeik északi és északnyugati irányban törtek előre. Kritikussá vált a helyzet. December 12-én, hosszadalmas kerülőutakat megtéve Paláston felkerestem a Dirlewanger-dandár parancsnokságát, majd a 24. harckocsihadosztályt, ahová megbeszélésre rendeltem Wöhler tábornokot és több más parancsnokot is.

Dirlewanger törzsénél szokatlan látványban volt részem. A kalandorra emlékeztető, nem éppen rokonszenves külsejű dandárparancsnok harcálláspontján íróasztalnál üldögélt, vállán pedig egy igazi majom kuporgott. Mint mondták, a majom mindig vele volt, így Lengyelországban is. Törzsfőnöke, egy SS-tiszt viszont jó benyomást keltett. Mindazonáltal csak hézagos tájékoztatást kaptam a dandár arcvonalszakaszának helyzetéről. Mikor megtudtam, hogy a törzs „éppen pakol", kiadtam a parancsot: maradjanak a helyükön. Az egység, mint korábban utaltam rá, csupa megbízhatatlan elemből állt. Egy kommunistákból álló század, melynek a fronton kellett volna „bizonyítania", éppen akkor szökött át az ellenséghez. Este, mikor a 24. páncéloshadosztálynál tartott megbeszélésről viszszatérőben ellenőrizni akartam utasításaim végrehajtását, segédtisztemmel, van Rossum főhadnaggyal együtt hajszál híján orosz fogságba estünk: Dirlewanger törzsének már híre-hamva sem volt!

Ipolyságnál egyre fenyegetőbbé vált a helyzet. Amennyiben az ellenség ott egy jelentősebb erőcsoportosítással támadni kezd nyugati irányban, feltétlenül áttörhetett volna. Érsekújváron és Pozsonyon át nyitva állt az út Bécsnek. A Duna és a szlovák határ között légüres tér tátongott, amelyben alig akadt német katona. A balszárnyon, a Dunára támaszkodva, a 2. Ukrán Front könnyen megkockáztathatta volna a nagy megoldást: a támadást Bécs ellen. Ha Malinovszkij tudta volna, hogy ebben az időpontban milyen kicsi erő áll vele szemben, nem tétovázott volna! Ő azonban mit sem sejtett, és ismét felaprózta erőit.

Éreztük a fenyegető veszélyt, de megint csak rögtönzések árán tudtuk valamelyest csökkenteni. A 8. páncéloshadosztályt nagy sietve az ipolysági betörés felé indítottuk, hogy még ott lévő csapatainkkal együtt támadja meg és foglalja vissza a várost, a szűkület északi és északkeleti kulcspontját, vágja el az előretört ellenséges erőket és vegye fel az érintkezést Wöhler seregcsoportjának jobb szárnyával. Intézkedésemmel a szárazföldi hadsereg főparancsnoksága is egyetértett, jóllehet a 8. páncéloshadosztály is ahhoz a páncéloscsoporthoz tartozott, melynek a tervezett „Spätlese" hadműveletet kellett végrehaj-

tania. Az ellenség megtette nekünk azt a szívességet, hogy a 8. páncéloshadosztály felvonulásának napján Ipolyságnál semmit sem kezdeményezett. Sorainak rendezésével foglalkozott. A szécsényi szakaszon viszont ismét megpróbálta kikényszeríteni az áttörést észak felé, nyilván azzal a szándékkal, hogy kikapcsolja a Wöhler-seregcsoportot. Kemény harcok dúltak a Bükk-hegység északi részén is. De a szovjetek sem itt, sem Szécsény térségében nem tudták elérni céljukat.

December 17-én a szárazföldi hadsereg főparancsnoksága ismét északi szomszédunk, az „A"-hadseregcsoport alárendeltségébe helyezte a magyar 1. hadsereget a XVII. és a magyar V. hadtesttel. A döntés bizonyos fokig tehermentesítette ugyan a Dél-hadseregcsoportot, de ennek következtében a Wöhler-seregcsoport északi szárnya is bizonytalanná vált.

A „Spätlese" hadművelet

Ugyanezen a napon a szárazföldi hadsereg főparancsnoksága sürgette, hogy a székesfehérvári szűkületből mihamarabb induljanak támadásra a páncéloskötelékek. A hadművelet végrehajtására kijelölt III. páncéloshadtest főparancsnokságával ismételten ellenőriztettem minden feltételt. A hadtest a következőket jelentette: „A támadás csak erős fagy esetén hajtható végre, amikor a teljesen felázott, sáros terep páncélosok számára is járható lesz. Ez idő szerint a terep, a kismértékben fagyott talaj, kivált a nyúlós sár következtében kedvezőtlen. A III. páncéloshadtestnek a cserkasszi csatában szerzett tapasztalatai szerint ez a *bevetett páncélosok többségének elvesztését* jelenti; visszacsapás esetén, akár kedvezően alakuló harchelyzetben is, mindez már a támadás második napján bekövetkezhet." Az ellátási helyzetről adott tájékoztatás – még nem fejeződött be a lőszerrel és üzemanyaggal való feltöltés – szintén azt bizonyította: a hadműveletet halasztani kell.

Még egyszer terepszemlére indultam én is, s magam is elakadtam a sárban. Felváltva esett és havazott. A terep és az

utak teljesen feláztak. A körülmények láttán lefújtam a támadást, és kértem a szárazföldi hadsereg főparancsnokságát: csak akkor kezdjük meg a hadműveletet, amikor a fagy már lehetővé teszi a páncéloskötelékek bevetését, és főként, ha elegendő lőszerünk és üzemanyagunk lesz. Az adott feltételek között, különös tekintettel az általános helyzetre, a támadás nem vállalható. Guderian azonban még aznap délután újra a támadás mielőbbi megindítását sürgette. Heves vitába keveredtünk. Elhatároztam, másnap a szárazföldi hadsereg főparancsnokságára repülök, hogy aggályaimat most már személyesen adjam elő, és meggyőzzem Hitlert a hadművelet ez idő szerinti végrehajthatatlanságáról.

December 18-án Zossenbe, Hitler főhadiszállására repültem. Hitler nem volt jelen. Csak arra volt lehetőségem, hogy Guderian vezérezredest, a vezérkar főnökét és a jelenlévő Bonin vezérkari ezredest, a hadműveleti osztály akkori vezetőjét tájékoztassam a helyzetről. Mindketten osztották aggályaimat, és a vázolt körülmények között ők is kilátástalannak ítélték a Hitler által elrendelt támadást Székesfehérvárnál. Guderian megígérte, hogy másnap, mikor Hitler akkori, Taunushegységbeli főhadiszállására repül, tájékoztatja őt megbeszélésünkről és közös véleményünknek megfelelően, igyekszik rávenni a támadás halasztására. Kértem Guderiant, hogy élve az alkalommal, említse meg a budapesti problémát is.

A magyar főváros ekkortájt még zsúfolva volt emberekkel. Az ellenség már ott állt kapui előtt, de a város afféle karácsonyi békesség légkörében élt. Nyitva voltak az üzletek, jártak a villamosok, az utcákon zajlott az élet, az emberek karácsonyi bevásárlásaikat intézték. Az ellenséges tüzérség vagy a páncélosok éjszakánként csak hébe-hóba adtak le egy-egy lövést a város területére. Megritkultak a légitámadások is. A magyar kormányzat részéről többször is felvetették a lakosság kitelepítésének kérdését, de lemondtunk róla; talán már nem is lehetett volna megvalósítani.

A helyzet láttán az volt a véleményem, Budapestet nem kellene erődnek tekinteni, kivált, hogy kórházak is működnek a városban. A Hitler által elképzelt harcmódot, mely szerint minden házat és minden utcát védeni kell, sőt végső esetben a lakosságot is erre kell kényszeríteni, utópisztikusnak tartottam. A hatalmas túlerőben lévő ellenséggel szemben reménytelennek ítéltem a kiterjedt hídfő védelmét, a Hitler által megkövetelt „házról házra" küzdelemről nem is szólva. Az ilyen harcmodor csak fölemészti az erőket. Ráadásul az se biztos, hogy az ellenség fölveszi a kesztyűt, hanem a Duna nyugati partján átkaroló hadműveletet hajt végre, és a várossal együtt bekeríti az elővárosokban telepített védőket (négy hadosztályt!) is. Végül is ez történt. Az általános helyzetből kiindulva nekem inkább az volt az elképzelésem, hogy a főváros keleti részén bevetett csapatokat – egy gyenge, mozgékony biztosító kontingens kivételével – a Székesfehérvár közelében lévő dombvidéken, egy jól megalapozott, mélységben is tagolt védelem megerősítésére kellene alkalmazni. Ma is az a véleményem: ha annak idején ezt tesszük, az ellenség nem tudott volna olyan gyorsan és mélységben előretörni. És persze, más sorsra jutott volna a budapesti harccsoport, de maga a főváros is.

Guderian ebben a kérdésben is megértést tanúsított véleményem iránt, s megígérte: ennek megfelelően tájékoztatja Hitlert. Este teljes egyetértésben köszöntünk el egymástól, és bajtársi kézfogással „az eddigiekhez hasonló, további jó együttműködést" kívántunk.

További fejlemények

December 18-án a Dunától északra, Kismarosnál újra támadásba lendült az ellenség, és védővonalunkat több kilométerrel hátrább nyomta. Ipolyságtól északra súlyos válság alakult ki, mert Dirlewanger dandárja teljesen megbízhatatlannak bizonyult. A közbűntényesek és őrizetesek eltették láb alól parancsnokaikat és dezertáltak. A Dunától északra, a Kismaros-

tól a Börzsöny-hegység nyugati pereméig kiterjedő ellenséges betörés miatt, és mivel meghiúsult a 8. páncéloshadosztály támadása az ipolysági szűkület ellen, arra kényszerültünk, hogy ebben a térségben nagyobb erőkkel hajtsunk végre ellentámadást. Döntésünk másik oka az volt, hogy arra számítottunk: Plijev seregcsoportja is az ipolysági szűkület ellen fordul.

A szárazföldi hadsereg főparancsnoksága úgy rendelkezett, hogy az Ipolyságnál csoportosult ellenséges páncéloserők – a 6. gárda páncéloshadsereg – ellen, a már ott harcoló 8. páncéloshadosztályon kívül, vessük be a 3. és a 6. páncéloshadosztályt is – páncélosaik nélkül (!). Mindkét hadosztályt Komáromon át a Garamtól keletre fekvő térségbe kellett irányítani, hogy a 8. hadosztállyal együtt támadjanak Ipolyság irányába, zárják le az ipolysági szűkületet és állítsák helyre az érintkezést a 8. hadsereg jobbszárnyával. A 3. és a 6. páncéloshadosztálynak Székesfehérvár térségében kellett hagynia harckocsijait, páncélkocsijait és rohamlövegeit: ezek képezték az ott tervezett támadás tartalékerőit. Ebben a háborúban, mely bővelkedett a páncéloscsapatok alkalmazása terén szerzett tapasztalatokban, valószínűleg először történt meg, hogy két páncéloshadosztályt – minden tiltakozás ellenére – harckocsijai nélkül vetettek be. És éppen Guderiannak, a páncéloshadműveletek szakértőjének parancsára. Ellentétben állt ez az intézkedés a páncéloskötelékek alkalmazásának minden alapelvével, éppen ezért a legnagyobb megrökönyödést váltotta ki a hadseregcsoport minden érintett parancsnokságán. Végül is kudarcokat eredményezett, amelyek elkerülhetők lettek volna. És nem igazolható azzal sem, hogy a szárazföldi hadsereg főparancsnoksága az ipolysági helyzet gyors tisztázására számított, és csak ezt követően akarta végrehajtani a Székesfehérvár térségében előirányzott „Spätlese" hadműveletet.

Az ipolysági hálátlan feladat megoldására az LVII. páncéloshadtest parancsnoksága kapott megbízást, ezért a III. páncéloshadtestnek kellett átadnia eddigi arcvonalszakaszát a Balaton és Székesfehérvár között.

A 8. hadsereg arcvonalára főként Szécsénynél, Egertől

északra és a Bükk hegység északi részén továbbra is erős ellenséges nyomás nehezedett. Az oroszoknak több ponton is sikerült mélyen betörniük. A Mátrától északnyugatra újabb erőket vontak össze, és Kisterenye irányában szintén mélyen behatoltak vonalunk mögé. A Sajó völgyében és attól nyugatra hatalmas túlerővel végrehajtott rohammal áttörték gyenge védővonalunkat, és Rimaszombathoz közeledtek! A 8. hadsereg nehéz helyzetben volt: kimerült egységei már alig tudtak védekezni a főként gyalogságból álló, hatalmas túlerővel szemben. Mindazonáltal nagyon fontos szerepet töltöttek be: hosszan elnyúló arcvonalukon – a Mátrában és a Bükkben – jókora ellenséges erőket kötöttek le, így azokat nem tudták alkalmazni az ipolysági áttörési kísérletnél.

A döntés érdekében

A 3. és a 6. páncéloshadosztály, valamint a magyar „Szent László" hadosztály – a hadseregcsoport utolsó gyalogsági tartaléka – még úton van Ipolyság felé, amikor december 20-án az ellenség megindítja várt offenzíváját a Velencei-tótól északra és délre.

Az első hullámban – erős tüzérségi és légi támogatással – mintegy 10 lövészhadosztály rohamozza meg a gyalogsággal csak hiányosan megszállt Margit-vonalat, és több ponton is sikerül mélyen betörnie. Most bosszulja meg magát, hogy a 3. és 6. harckocsihadosztály páncélgránátosait Ipolyságba kellett küldenünk. Nélkülözzük őket ebben a döntő pillanatban, amikor biztosítanunk kellene a helyi páncélossikereket, és a támadó gyalogság előtt le kellene zárni az arcvonalon keletkezett réseket. Az ellenség felismerte, hogy az időjárás következtében a tó közelében nehezen mozoghatnak a páncéloserők, s ezért helyesebb gyalogságot alkalmaznia. De talán azt is észrevette, hogy két páncéloshadosztályunkat elirányítottuk északra. A visszamaradt harckocsiezredek ugyan érzékeny veszteségeket okoznak az ellenségnek, ám a tömegesen rohamozó gyalogságot nem tudják feltartóztatni. A szovjet gyalogság egyszerűen körülfolyja páncéloscsoportjainkat és valósággal „elmossa" azokat. Ily módon szabályszerűen elvágja őket üzemanyag-utánpótlásuktól.

A Duna és a Balaton között a német és magyar páncéloskötelékek mellett csupán egyetlen német gyalogoshadosztály, a 271. „népi gránátos" hadosztály áll szemben, mintegy 20 orosz lövészhadosztállyal és három gyorshadtesttel! A „Szent László" hadosztály leadása után a hadseregcsoport legalább a felvonulóban lévő 4. lovasdandárt akarja tartalékként elhelyezni a székesfehérvári szűkület mögött. A Szárazföldi Hadsereg Főparancsnoksága azonban ezzel sem ért egyet: a 4. lovasdandárt inkább a 2. páncéloshadsereghez kell irányítani, mert Hitler biztosítani akarja a 2. páncéloshadsereg frontszakasza mögött elterülő olajvidéket. Emiatt többször is heves vitára kerül sor vezérkari főnököm és Guderian között, aki alaptalan szemrehányásokkal illeti a csapatokat és parancsnokaikat. Guderian véleménye szerint ilyen sok páncélost csak elvétve vontunk össze egyetlen hadszíntéren. A gyalogság hiányát úgy kellene kiegyenlíteni, hogy a páncéloserők mérjenek hatalmas, összpontosított csapásokat az ellenséges tüzérségi állások mélységéig. A szovjetek sikere a székesfehérvári szűkületben azonban azt bizonyítja, hogy gyalogság nélkül nem lehet úrrá lenni az ilyen helyzeteken.

Székesfehérvár körzetében az ellenség változatlan hevességgel folytatja offenzíváját. Támadását kiterjeszti a Margit-vonal más szakaszaira is, és több ponton mélységi betörést hajt végre. A harcok súlypontja a Velencei-tó és Budapest között van. Az áttörés céljából bevetett gépesített kötelékek első egységeit páncéloscsoportjaink a főhadszíntér mélységében még fel tudják tartóztatni. Gyalogságuk tömeges bevetése révén azonban az oroszok, jóllehet nagy ember- és harckocsiveszteségek árán, északnyugat és észak felé teret nyernek. Amíg a III. harckocsihadtest egységeinek a jobbszárnyon, az 1. harckocsihadosztály arcvonalszakaszán – különösen Polgárdinál – több támadást is sikerül visszaverniük, azt már nem tudják megakadályozni, hogy Szabadbattyán két oldalán páncélosok-

tól támogatott, erős gyalogososztagok nyomuljanak előre északnyugati irányban. Sárszentmihálytól keletre az ellenség áttöri a főharcvonalat, és Szabadbattyánon át előnyomuló rohamcsoportjaival eléri Pálmajort, észak felé pedig Gusztus-pusztát. Egyes egységeivel nyugat felől Székesfehérvár ellen vonul. Pákozdon át egy erősebb szovjet harckocsicsoport északnak és északnyugatnak tör előre és elfoglalja Pátkát. Innen délnyugati irányban, Székesfehérvár ellen folytatja támadását, és egyesül a várostól északra harcoló csoporttal. December 22-ről 23-ra virradóan, a környező dombokon vívott súlyos küzdelem és szórványos utcai harcok után feladjuk Székesfehérvárt.

A Velencei-tó és Budapest között még mélyebb betöréseket hajt végre az ellenség. A 271. „népi gránátos" hadosztály vonalát első nekifutásra törik át a szovjet páncélosok. Egy erős szovjet csoport Pázmándon át, Verebet érintve Vértesacsát támadja, egyes egységei pedig Vál ellen fordulnak. Kajászószentpéter és Martonvásár orosz kézre kerül, s az orosz harckocsik tovább támadnak Tabajd felé. Miután egy csoport elfoglalta Tordast, Gyúró irányában folytatja támadását.

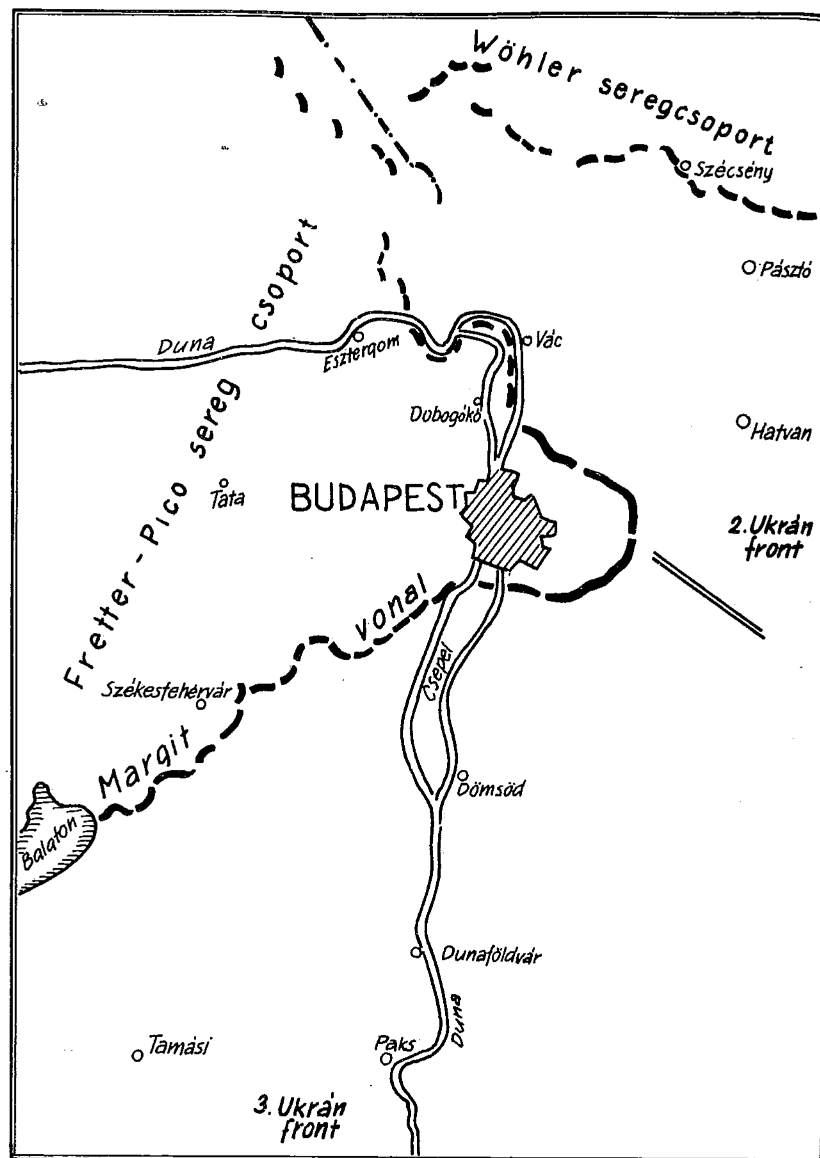
Az irányítás áttekinthetőségének megőrzése végett a III. harckocsihadtest parancsnokságának alárendeltségében, a Velencei-tótól északkeletre létrehozzuk a Graber-csoportot (Graber a III. hadtest vezérkari főnöke), de már december 21-én felváltjuk a „Feldherrnhalle" páncélgránátos-hadosztály törzsével (Pape vezérőrnaggyal). Leginkább arra törekszünk, hogy megakadályozzuk a szovjetek előretörését Bicskén át észak felé. Erős páncéloscsoportokat vetünk be ennek érdekében, de hiába, mert itt is hiányzik a gyalogság, amely biztosíthatná a terepet a páncéloscsoportok között. Az ellenség láthatólag a Móri-árkon akar előnyomulni, de ezt a szándékát Zámoly körzetében meghiúsítja az időközben odavezényelt 4. lovasdandár, Holste vezérőrnagy irányításával. A Pape-csoport arcvonalán viszont, ahol teljesen felbomlott a 271. „népi gránátos" hadosztály, a leleményes vezetés sem tudja megakadályozni az ellenséges erők behatolását a Vértes hegységbe, a tatabányai iparvidékre és a Tatától keletre fekvő körzetbe.

A Dunától északra

Abban az időpontban, amikor Budapesttől délnyugatra tetőpontjához közeledett a küzdelem, a Duna mentén a hídfő vonalán nem voltak jelentősebb harcok. Csupán kisebb támadások fordultak elő, alkalmasint zavarótüzet nyitott az ellenséges tüzérség. Viszonylagos nyugalom uralkodott a Szentendrei-szigeten és a Duna partján is. A Dunakanyartól északra viszont súlyos harcok folytak. Házról házra vívott elkeseredett küzdelmek után a szovjetek rendkívül nagy veszteségek árán elfoglalták Szobot. Behatoltak Ipolydamásdra és Helembárba is. A „Szent László" hadosztály szakaszán, Letkésnél áttörték az arcvonalat. Mindennek következtében veszélybe került az LVII. harckocsihadtest páncéloscsoportjának támadása az Ipolyság–Garam térségben.

Az ipolysági szűkülettől délnyugatra, a Garam keleti partján, déli irányú támadást kezdett az ellenség, de feltartóztattuk. Északról és délről előnyomuló páncéloshadosztályaink teret nyertek ugyan, ám kitűzött céljukat, az ipolysági szűkület lezárását nem tudták elérni. Ipolyságtól délre, a hegység előterében elakadt a támadásuk, mert a Börzsöny hegységből előnyomuló ellenséges csoportok miatt erős szárnybiztosításra lett szükség.

A 8. hadsereg frontjának a IV. páncéloshadtestre eső szakaszán az ellenség Kisterenyétől északra, a Vizslás fölött emelkedő dombokig és Kazártól északkeletre szélesítette ki a betörés helyét. Több betörést hajtott végre a XXIX. hadtest arcvonalán is. Feledtől délnyugatra és Rimaszombattól nyugatra az oroszok Losonc felé nyomultak előre. Világosan látszott, az a szándékuk, hogy Salgótarján felől északnak támadó erőikkel egyesülve elvágják a 8. hadsereg balszárnyát. Ezt azonban sikerült meghiúsítanunk.

A kis megoldás

December 22-én, a Budapestért vívott döntő ütközet harmadik napján nyilvánvaló lett, hogy miután a szovjeteknek eddig nem sikerült nagyobb szabású hadműveleti megoldást kicsikarniuk, a Duna nyugati partja felől próbálják körülzárni a magyar fővárost. Hogy ezt megakadályozzuk, a Székesfehérvártól északkeletre fekvő körzetben csoportosítottuk a 4. lovasdandárt; az volt a feladata, hogy Székesfehérvár és Lovasberény között tartóztassa fel az ellenséget. Ezenkívül a hadseregcsoport kezdeményezte a szárazföldi hadsereg főparancsnokságánál a 8. SS-lovashadosztály sürgős kivonását a budapesti hídfőből, ezzel összefüggésben a hídfő védővonalának visszavonását az előkészített belső védőgyűrűre. Tervünk szerint a hadosztálynak ezután a várostól nyugatra, Martonvásártól északnyugatra, mozgó harcban meg kell akadályoznia a további áttörési kísérleteket Budapest irányában. A hadseregcsoport főparancsnokságának az volt az elképzelése, hogy ha a páncéloscsoportokat középen, a 4. lovasdandárt és a 8. SS-lovashadosztályt pedig a betörési hely két szárnyán, Székesfehérvár és Martonvásár között egyidejűleg bevetjük, nem csupán eredményes védőharcot, hanem átütő erejű, sikeres támadást is remélhetünk, és a veszélyeztetett szakaszon valószínűleg tisztázhatjuk a helyzetet. Amennyiben nem engedélyezik ennek a hadműveletnek azonnali végrehajtását, akkor már aligha akadályozható meg az áttörés és Budapest bekerítése. Hitlernek kellett döntenie.

Utolsó megbeszélésem Guderiannal

Guderian december 22-én este telefonon közölte velem a Führer döntését: a bekerítés megakadályozása céljából a 8. SS-lovashadosztályt nem szabad kivonni, és Budapesten egyetlen talpalatnyi földet sem szabad feladni; a Führernek átfogó politikai elképzelései vannak a magyar térség kereteiről, a hídfőt

nem szabad veszélyeztetni a 8. SS-lovashadosztály kivonásával.

Akkor arra kell számítanunk, vetettem közbe, hogy Budapestet és vele együtt a hídfőben lévő négy hadosztályt be fogják keríteni nyugat felől. Elég sokszor jeleztem már, hogy Budapesttől délnyugatra hiányzik a gyalogság az arcvonalról, ezért ott nem lehet helyreállítani a szilárd frontot. Nyomatékosan felhívtam a figyelmét Budapest katasztrofális élelmezési helyzetére, s utaltam az esetleges zavargásokra, amelyek bajokat okozhatnak a súlyos harcokat vívó csapatok hátában. Guderian azt mondta, elképzelhetetlen, hogy a magyar lakosságnak ilyen kevés élelmiszere lenne, hiszen a várost még nem zárták körül (!).

Megint szóba került a német páncéloskötelékek alkalmazásának kérdése is. Guderian kijelentette, nem tudja megérteni, hogy „páncélosarmadánk", melyhez mérhetőt a keleti fronton még sehol sem vontunk össze, miért nem tudja feltartóztatni az ellenséget. Ismételt ellenvetésemre, hogy mindennek a gyalogság hiánya az oka, Guderian azt válaszolta: nincs gyalogsága. Egyébként nem hiszi, hogy a magyarok tartanák magukat, ha egy német hadosztályt kivonnánk a hídfőből. A Führernek az a véleménye, hogy Budapest elvesztése 50 százalékkal csökkentené a nyugati offenzíva sikerét. Guderian végül nem hallgatta el azt a benyomását sem, hogy a páncéloserőket nem mindenütt vetettük be helyesen. A Fretter-Pico seregcsoport főparancsnoka vagy a III. páncéloshadtest főparancsnoksága az ellenséges támadás kezdetén nem ismerte fel azonnal a helyzet súlyosságát, és nem a szükséges határozottsággal oldotta meg irányító feladatát.

Az előzmények után súlyos és igazságtalan szemrehányás volt ez! A bűnbakkeresés szándékáról tanúskodott. Guderian véleménye szöges ellentétben állt a december 18-án, Zossenben folytatott személyes beszélgetésünkkel. Álláspontjának megváltozása mindmáig rejtély számomra. A magyarázat valószínűleg abban a tájékoztatásban rejlik, amit Guderian Hitlernek adott. Fretter-Pico tüzérségi tábornokot indoklás nélkül, meglepetésszerűen leváltották.

Fölmentésem

A december 22-ről 23-ra virradó éjszakán Wenck altábornagy, a szárazföldi hadsereg főparancsnoksága hadműveleti osztályának akkori vezetője felhívta von Grolman altábornagyot, vezérkari főnökömet. Grolman tábornok éppen nálam volt, tájékoztatást adott a helyzetről, így aztán én is hallhattam a telefonbeszélgetést.

Wenck kertelés nélkül közölte Grolmannal, hogy átadom a parancsnokságot Wöhler tábornoknak és „Führer-tartalékba" helyeznek. Grolman zavartan megkérdezte, mit jelent ez: „Hiszen a vezérezredes éppen most volt a Führer főhadiszállásán, és a helyzet értékelése után teljes egyetértésben vált el Guderiantól. Azonkívül magam is folyamatos kapcsolatban vagyok a szárazföldi hadsereg főparancsnokságával. Számomra az egész dolog megmagyarázhatatlan." Wenck közölte, nem tud többet mondani, s egyúttal jelezte: ezúttal is Hitler spontán döntéséről lehet szó.

Bekapcsolódtam én is a beszélgetésbe, s ragaszkodtam leváltásom okának megismeréséhez, amihez tábornokként és a hadseregcsoport főparancsnokaként, különösen a kritikus helyzetben, jogom volt. Wenck nekem is azt mondta: nem tud közelebbit mondani, mire arra kértem, kapcsoljon össze Guderiannal. Ő sem adott világos választ. Ezek után felhívtam a hadsereg személyzeti hivatalának főnökét és megkérdeztem, mikor jelentkezhetem személyesen Hitlernél. „A Führer köszöni" – hangzott a válasz.

Azonnal intézkedtem, hogy a parancsnokságot már másnap átadjam Wöhler tábornoknak. Viszonylag egyszerű dolgom volt: Wöhler legalább olyan jól ismerte a helyzetet, mint én. Bizonyos fokig megnyugtatott, hogy ő lett az utódom, mert emberként és tehetséges parancsnokként egyaránt sokra becsültem.

A magyar fővárosért vívott csata még nem fejeződött be. Budapest még a mi kezünkön volt. A hatalmas túlerejű ellenségnek hetekig tartó rendkívüli erőfeszítések árán sem sikerült

végrehajtania a tervezett hadműveleti áttörést. Kalinov orosz ezredes korábban már említett könyvében (Szovjet marsallok é a szó; 66. old.) minderről a következőket írja: „A németeknek annak megakadályozására kell törekedniük, hogy a Vörös Hadsereg elvágja az Olaszországban és a Balkánon lévő hadseregeik visszavonulásának útját. Egész sor ellentámadást vezetnek és lezárják a Székesfehérvár–Balaton vonalat. December 8-tól 21-ig heves csata tombol itt ... A két hónapig tartó magyarországi csatában a németek ezen a vonalon fel tudják tartóztatni előnyomulásunkat." Ez bizony csapataink már-már emberfeletti teljesítményeinek tárgyilagos elismerése, és annál értékesebb, mivel az ellenségtől származik.

1944. december 23-án elbúcsúztam hadseregfőparancsnokaimtól és törzsemtől. Mire visszaérkeztem a főhadiszállásomra, íróasztalomon már ott feküdt Hitler alábbi levele.

„Főhadiszállás, 1944. december 21.

Vezérezredes úr!

Wöhler gyalogsági tábornokot megbíztam a Dél-hadseregcsoport vezetésével.

Azonnal átveszi a parancsnokságot. Kérem, hogy mindaddig álljon rendelkezésre, amíg megismeri a Dél-hadseregcsoport különleges helyzetét.

Ezen az úton fogadja őszinte köszönetemet a Dél-hadseregcsoport vezetéséért.

Az ön A. Hitlere"

A parancsnak megfelelően még aznap este elhagytam a budapesti csatateret. Akkor nehéz szívvel tettem ezt, de ma már örülök neki, hogy később, a német haza földjén vívott harcok irányításától megkímélt a sors.

Elképzelhető, hogy éppen ebben a kritikus helyzetben milyen nehéz volt a kényszerű búcsú bátor csapataimtól, bevált főparancsnokaimtól, s főként legközelebbi munkatársaimtól, törzsemtől. Akik majdnem fél éven át, szakadatlan, súlyos harcok és számos válság közepette napról napra együtt vannak, alaposan megismerik egymást. A szolgálati kapcsolatok mellett bizalmas emberi, bajtársi viszony és egymásrautaltság alakult ki közöttünk, melyet távozásom hirtelen megszakított. Együttműködésünk mindenkor harmonikus és bizalomteljes volt, zavarok nem fordultak elő. A körülmények miatt akkor sajnos csak nagyon kurtán tudtam elköszönni hűséges munkatársaimtól. Ezért, élve az alkalommal, itt fejezem ki legőszintébb köszönetemet valamennyiüknek bajtársi támogatásukért, melyben a nehéz időkben részesítettek.

A legnagyobb elismeréssel emlékezem bátor csapataimra, két hadsereg-főparancsnokomra: *Fretter-Pico* és *Wöhler* tábornokokra, akik kiválóan irányították csapatainkat a háborúnak ebben a szakaszában, és mindenkor példásan és bajtársi módon támogattak. Azt hiszem, hogy nem is lehet jobb viszony egy hadseregcsoport főparancsnoka és hadsereg-főparancsnokai között. Külön is köszönet illeti törzsemet, *von Grolman* altábornaggyal, a vezérkari főnökkel az élen. Ő volt az „üzlet lelke". A maga szeretetre méltó és előzékeny módján mindig el tudta érni, hogy az időnként előforduló zavarok ellenére „lefelé" és „fölfelé" egyaránt jó légkör uralkodjék. És ezt nem mindig volt könnyű elérni! Kiváló emberi tulajdonságai és szakértelme a vezérkari munkában nagy segítséget jelentett a hadseregcsoportnak és nekem is, s nagyban segítette a szolgálat jó ellátását.

Őszinte köszönetemet szeretném kifejezni négy hűséges kísérőmnek, akik napról napra velem voltak minden veszélyben: van Rossum főhadnagynak, a kiváló tartalékos tisztnek, aki Narva óta állandó kísérőm volt. Nem volt könnyű feladata! Megosztotta velem a gondokat, s mint apa a fiával, úgy törődött velem. Swoboda őrmester, 1942 tavasza, frontra kerülésem óta állandó gépkocsivezetőm, abszolút biztonsággal vezetett minden gépkocsit. A jól bevált Volkswagennel, amit az arcvonal közelében különösen becsültem, minden terepen „elbukdácsolt" velem. Swoboda igazi felső-sziléziai volt, mindenhez értett és hűsége aranyat ért. Rotter szakaszvezető, személyi küldöncöm nem csupán holmi „csicskásként", hanem egy-

szersmind testőrként szolgált mellettem. Sok csapatlátogatásomon kísért. Rotter a Szudéta-vidékről származott, és szüleit is kiváló embereknek ismertem meg alsólipkai portájukon. Sajnos, az oroszok kiűzték őket otthonukból és elhurcolták őket. Fiuk még a hadifogságban is velem volt. Az aiblingi hadifogolytáborból szabadult. Akkor sajnos valószínűleg örökre búcsúztunk egymástól: szüleihez ment Alsólipkára, s ugyanarra a sorsra jutott, mint ők.

Swoboda és Rotter az egész háború alatt hűséges emberem maradt. Legszűkebb környezetemhez tartozott Ehrenberg főtörzsőrmester, tábori csendőröm is, aki személyes biztonságomra ügyelt és közlekedési irányítóként állandóan kísért sok utamon. Köszönöm neki, hogy családomat, amely Drezda rettenetes bombázása után velem együtt az Érchegységbe húzódott vissza, megmentette az oroszoktól és Felső-Bajorországba, választott új hazánkba vitte. Keserűséggel tölt el, hogy háborús bajtársam hűségét nem tudom viszonozni.

10.

A vég

Előnyomulás Bécs és Brünn felé

Távozásom után csak arra volt lehetőségem, hogy megőrizve bátor csapataimhoz és bevált parancsnokaikhoz fűződő belső kötődésemet, otthonról kövessem szorongva és aggodalommal a hadseregcsoport útját a tragikus vég felé.

A Velencei-tó és Budapest között áttört ellenséges ék északnak, északnyugatnak és nyugatnak terjesztette ki támadását. Mikor a szovjet csapatok elérték a Bicske–Esztergom vonalat, az utolsó összeköttetést is elvágták Budapest felé. December 24-én végleg bezárult a gyűrű a főváros körül. Következtek az áldatlan utcai harcok, jóllehet, éppen ezeket akartam elkerülni. Hitlert ezúttal is politikai és gazdasági szempontok (olaj) késztették arra, hogy kerül, amibe kerül, teljességgel elégtelen erőkkel és eszközökkel végrehajtható mentesítő támadásokat rendeljen el, ugyancsak veszélyeztetett frontok (Kelet-Poroszország, Visztula, nyugati hadszíntér) rovására. Azt hitte, hogy az oroszokat visszavetheti a Duna keleti partjára, és visszafoglalhatja Budapestet. Azt már nem látta be, hogy az ehhez szükséges intézkedések időt igényelnek, amit természetesen az ellenség sem tölt tétlenül. Éppen ezért különös elismerést érdemel a hadseregcsoport szívós védőharca, melynek révén megtartotta azt a vonalat, amelyre az orosz offenzíva visszavetette és továbbra is megakadályozta az ellenség hadműveleti áttörését.

Az orosz vezetésnek újra kellett rendeznie csapatait és erősítésekre is szüksége volt, hogy folytatni tudja offenzíváját. Előkészületei közben, 1945. március elején érte a hadseregcso-

port arra irányuló, utolsó kísérlete, hogy újonnan odavezényelt SS-csapatok, köztük az „Adolf Hitler" hadosztály támadásával visszafoglalja a Duna vonalát. A Székesfehérváron át indított támadás jól kezdődött és Hercegfalvánál majdnem elérte a Dunát. A Balatontól délre viszont elakadt a támadás a sáros terepen. Ezzel meghiúsult az utolsó kísérlet is, hogy az ellenséget visszaszorítsuk a Duna másik oldalára.

Március végéig még a Dráva–Balaton közötti szakaszon (2. páncélos hadsereg) – a Duna-térségben (6. hadsereg) – a Garam vonalán (8. hadsereg) állt a hadseregcsoport és érintkezésben volt a Beszkidekben harcoló 1. páncélos hadsereggel („A" hadseregcsoport).

A Dráva és a Balaton között, a 2. páncélos hadsereg frontjával szemben új támadásra készülődött a Tolbuhin parancsnoksága alatt álló 3. Ukrán Front. A Malinovszkij által irányított 2. Ukrán Fronttal együtt, amely a Duna két oldalán állt, Bécs felé akartak előretörni, míg a Petrov-féle 4. Ukrán Front támadási iránya Brünn volt. Március végén aztán az ellenség is megkezdte utolsó nagy offenzíváját, melynek végső célja a nyugati szövetségesekkel való egyesülés volt.

A hadseregcsoport szakadatlan védőharcban álló csapatai már nem tudták visszaverni a hatalmas túlerővel végrehajtott orosz rohamot. Csak lassítaniuk sikerült a szovjetek előnyomulását, akik április elején végül is elérték az osztrák határt. Tolbuhin összpontosított erői a Fertő-tótól délre, Bécsújhelyen át támadták Bécset, míg a 2. Ukrán Front csapatai – miután április 4-én bevették Pozsonyt – a Dunától északra törtek előre. Mindkét városban súlyos utcai harcokra került sor. A két orosz front a Duna két oldalán most már egyesült erővel nyomult előre nyugat felé, mígnem az Enns alsó folyásánál és a Linz–Ceske Budejovice vonalon összetalálkozott az amerikaiakkal. Ez volt a vég.

Távozásom után még kétszer változott a Dél-hadseregcsoport főparancsnokának személye. Végül Rendulic tábornok vezette a kapitulációig. Engem a háború végéig már nem rendeltek szolgálatba. A kapituláció napját „tábornoki tartalékban" St. Johann in Pongauban (Ausztria) kellett átélnem. Ezen a napon kerültem amerikai hadifogságba, amit több fogolytáborban, utóbb a nürnbergi fogházban töltöttem. Onnan szabadultam 1947. november végén.

IV.

Tapasztalatok és következtetések

11.

A koalíció problémája

A románok árulásának következményei

A romániai és a magyarországi hadszíntéren bekövetkezett katasztrófának, miként a harcok leírásából is kiderült, *politikai* oka volt. Meggyőződésem, hogy az események nem alakultak volna ilyen végzetesen, ha a románok a csata kellős közepén nem fordítanak hátat a szövetségnek, és nem állnak át a közös ellenség oldalára. A román kormányzat árulásának az lett a következménye,

– hogy sok ezer német, román és magyar katona áldozta életét az igaznak hitt ügyért, vagy hazájától távol, még évekig kellett fogságban szenvednie;

– hogy nemcsak katonák, hanem a Wehrmacht számtalan női beosztottja és ápolónője is ugyanerre a sorsra jutott;

– hogy a részt vevő országok civil lakosságának mérhetetlen szenvedéseket kellett elviselniük, és végül

– hogy a Kelet óriási hadseregei előtt föltárultak Közép-Európa kapui.

A tragédiáért, mint láttuk, felelősség terheli a német kormányzatot is, mert bár tudnia kellett a kulisszák mögött folytatott üzelmekről, szabadjára engedte az eseményeket. Hitler tévedett, amikor azt hitte, Antonescu marsall személye garantálja, hogy a Németországgal szembenálló erőknek ne legyen döntő befolyásuk. Ám ha a marsall végül olyan politikusok és tábornokok áruló klikkjének áldozata lett, akik nem látták át az események elkerülhetetlenségét és kényszerpályáját, nem utolsósorban ez is annak a politikának a tragikus következmé-

nye, amely túl sokat követelt a szövetségestől, és ezzel sok szempontból megnehezítette számára a közösen vívott harcot.

A koalíció természete

„Minden koalíció eleve magában hordja a titkolt csalást" – mondja Scharnhorst: Ursache des Glücks der Franzosen című művében, Moltke pedig a következőképpen fogalmaz Hadtudományában:

„A koalíció kiváló, amíg minden résztvevő minden érdeke azonos. A szövetségesek érdekei azonban minden koalícióban csak egy bizonyos fokig egyeztethetők össze: mihelyt ugyanis arról van szó, hogy a nagy közös cél elérése végett valamelyik partnernek áldozatot kell hoznia, többnyire megszűnik a koalíció érvénye, mert a koalíciók nem látják be egykönnyen, hogy egy háború nagy céljait nem lehet elérni parciális áldozatok nélkül.

A véd- és dacszövetség ezért mindig tökéletlen formája a kölcsönös segítségnyújtásnak: csak addig értékes, ameddig minden partner képes a támadásra és a védekezésre. Pusztán egy koalícióban nem tűzhetők ki a katonai szempontból legkívánatosabb célok, csak azok, amelyek minden partner számára előnyösek. Következésképpen minden stratégiai megegyezés egy szövetséges hadseregre vonatkozóan kompromisszum, melynek során tekintetbe kell venni a különérdekeket..."

Ez a klasszikus definíció kétségtelenül érvényes volt a német–román–magyar koalíció problematikájára is. Egyúttal azonban az is kiderült, hogy a szövetségesek nem csupán „egy bizonyos pontig" voltak egymásra utalva. Éppen ezért sem Románia, sem Magyarország nem kerülhette el a sorsát: nemzeti léte folytonosságának megszakadását amiatt, hogy elárulta szövetségesét, és kapitulált a Vörös Hadsereg előtt. A Szovjetunió ellen vívott közös harcban, koalíciós partnerként nem lehetett egyszerre a „jó" és a „rossz" oldalon állni.

Romániának és Magyarországnak a nyugati hatalmakba vetett reményei nem bizonyultak reálisnak.

A román külpolitika új iránya

A német–román koalíció alapja abban az új orientációban rejlett, amelyet a román külpolitika akkor alakított ki, amikor Hitler szétzúzta a versailles-i diktátummal, valamint a trianoni és neuilly-i szerződésekkel megteremtett európai politikai státust. Jóllehet Romániát mindez közvetlenül érintette, és a bécsi döntés következtében elveszítette az első világháború eredményeként megszerzett területeinek egy részét, mégis közeledni próbált Németországhoz. Egyetlen korábbi szövetségese sem ígérte neki a bécsi döntés korrekcióját, és hogy visszakapja a Szovjetunió által 1940 nyarán elrabolt területeket, Észak-Bukovinát és Besszarábiát. Károly király közeledését olyan opportunista és taktikai megfontolások is motiválhatták, hogy a Szovjetunió ellen vívott háborúban teljesül a román politika jogos reménye: a németek oldalán visszaszerezhetik Besszarábiát és Észak-Bukovinát, és hozzájárulásuk a háborúhoz a bécsi döntés revíziójának szükségességéről is meggyőzheti Németországot.

Következésképpen nem helyes azt állítani, hogy Románia „nyomásra" cselekedett volna, amikor a Szovjetunió elleni háborúba való belépés mellett döntött. Antonescu marsall – de a román nép is – a „nemzet szent háborújaként" igenelte a belépést. Románia – ellentétben Hillgruber állításával (Hitler, König Carol Und Marschall Antonescu; Wiesbaden, 1954) – soha nem volt csatlós viszonyban Németországgal.

A német–román koalíció korlátai azonban hamarosan megmutatkoztak: a román nép attól kezdve nem szívesen azonosult Hitler háborús koncepciójával, hogy Besszarábia és Észak-Bukovina visszaszerzésével beteljesültnek látta háborús erőfeszítéseit. Az Oroszország elleni háborútól megkövetelt nagy áldozatok, majd a hamarosan bekövetkező ellencsapá-

sok, Mussolini bukása, a partraszállás, s nem utolsósorban az 1944. július 20-i merénylet következményei megkönnyítették az ellenzék dolgát, amely arra törekedett, hogy „Romániát minden lehetséges módon visszavezesse a nyugati demokráciák táborába". Antonescu marsall kétségtelenül tisztában volt a Szovjetunió elleni háború következményeivel, és a legnagyobb áldozatokra is hajlandó volt. Ám amikor észrevette, hogy közeledik a végzet, és a háború – részint az ő közreműködésével – túlságosan igénybe veszi Romániát, nem tudta biztosítani pozícióját az ellenzékkel szemben. Gheorghe egyébként arról ír, hogy Antonescu egy időben az ellenséges hatalmakkal is tárgyalt, de mikor kiderült, hogy feltételeiket nem tudja összeegyeztetni a román katona és a román nép becsületével, megszakadtak a tárgyalások.

A marsall egy alkalommal panaszkodva említette nekem, hogy Németország és Románia nem írt alá szövetségi szerződést, és a háború utáni időkre vonatkozóan sincs semmiféle megállapodásuk. Ez az állapot azokból a feltételekből következett, amelyek Németország és Románia együttműködéséhez vezettek. Ezt az együttműködést valójában nem céltudatos szándékok vezérelték, hanem annak következménye volt, hogy Románia – miként Gheorghe írja könyvének 113. oldalán – „lépésről lépésre, lassan, alig érezhetően belesiklott a német politikába. A kialakult helyzetnek végül is sajátságos jellege lett." Ebben egyrészt Románia sem törekedett szerződéses megállapodásra, másrészről ez az állapot az új európai rend német koncepciójából adódott, melynek háború útján történő megteremtése ugyan az említett nemzetek közreműködését igényelte, de a közös háborús célok egyezményes rögzítését valójában nem követelte meg. A háromhatalmi egyezmény, melyhez Románia is csatlakozott, nem érintette a részt vevő államok Szovjetunióhoz fűződő viszonyát. A szövetséges Bulgária is kinyilvánította semlegességét a Szovjetunió iránt.

Magyarország és a német politika

Amíg Romániát hátrányosan érintette a Harmadik Birodalom revíziós politikája, addig Magyarország haszonélvezője volt ennek a politikának. Németországhoz fűződő viszonyának ezért más motívumai voltak, mint Romániának. Ráadásul Magyarország, amely Kun Béla idején saját bőrén tapasztalta a bolsevizmust, teljesen fogékony volt a Harmadik Birodalom antibolsevista dinamikája iránt. Magyarország állítólag akarata ellenére kényszerült ugyan belépni a háborúba, a szovjetellenes háborúban való részvételének az volt az alapja, hogy – miként Horthy írja visszaemlékezésében – bár nem voltak területi követelései Szovjet-Oroszországgal szemben, de azonosult Németországgal a bolsevizmus elleni harcban. „Addig akartunk háborút viselni a bolsevizmus ellen, amíg erre lehetőségünk volt, és amíg érdekünkben állt, vagyis tekintet nélkül Hitler háborús céljaira és nem az öngyilkosságig."

Romániában a kormány megdöntésére törekvő ellenzék műve volt az áruló mesterkedés, Magyarországon viszont maga az államfő volt az, aki „a harcoló szovjet csapatoknak a békés lakossággal szemben tanúsított, leírhatatlanul brutális" magatartásáról szóló beszámolók ellenére kényszerítve érezte magát, hogy Moszkvához forduljon. Ha Horthy azt hitte is, hogy Magyarország nem köteles feláldozni magát a szövetségi hűség oltárán, ebbeli meggyőződését nem igazolja az az eljárás, amellyel a problémát igyekezett megoldani. Horthy visszaemlékezéseiben azt írja ugyan, hogy „mindig a finn és nem a román példa" lebegett szeme előtt, a gyakorlatban mégis másként festett a dolog. Már 1943-ban azt ajánlotta az angolszászoknak, hogy „a németekkel szemben pozitív dolgokra is vállalkozzanak". Később feltétel nélküli kapitulációt ígértek, és a Várban fölszerelt titkos adó révén, egészen Horthy lemondásáig, kapcsolatban álltak a szövetségesekkel. Magyarország 1944. október 11-én elfogadta a szovjet feltételeket, és többek között arra is kötelezettséget vállalt, hogy hadat üzen addigi szövetségesének, lefegyverzi a német csapatokat és ha-

difogolyként kiszolgáltatja őket az oroszoknak. Ezt a fontos tényt hallgatja el Horthy az emlékirataiban (Johann Weidlein: Ungarns Frontwechsel im Kriege; Geopolitik, 1954. évf. 7. sz.).

Amikor Horthy arra hivatkozik, hogy Magyarország és Németország szövetségét – az első világháborútól eltérően – nem pecsételte meg szerződés, csak egy olyan kormányzat magatartását vázolja fel, amely szívesen osztozik „a biztos győzelem gyümölcsén", de a vereségeket nem vállalja a szövetségese oldalán, és nem látja akadályát, hogy az utolsó pillanatban kiváljon a közös harcból. Magyarország nem politikai nyomásra lépett háborúba. A mesterkélt különbségtétel a szerződéses szövetség és a fegyverbarátság között egy katona szemében nem más, mint szőrszálhasogatás.

Antonescu marsall és Horthy elmarasztalható, mert nem merték megmondani Hitlernek, hogy számukra elviselhetetlennek látszik a háború folytatása. Amíg Horthy inkább az árulás útját választotta, és nem sokkal a háborúba való belépés után nem csupán eltűrte, hanem támogatta a németellenes csoportokat, Antonescu magatartásának nyilván az a magyarázata, hogy – legbelül csalódva és erejét veszítve – nem látott kitérési lehetőséget a sors elől. Magyarországgal szemben a német vezetés egyébként éberebb volt, mint Romániával szemben. Magyarország megszállásával már 1944 tavaszán megtette a szükséges intézkedéseket a Kállay-kormány tervezett átállásával szemben.

12.

Politika és hadvezetés

A politika elsődlegessége

Senki sem vitathatja, hogy a német Wehrmacht a második világháborúban is helytállt. Hogy mégsem győzött, nem győzhetett, nem azért történt, mert nem harcolt teljes elszántsággal. Vereséget szenvedett, mert a politikai vezetés nem tudta felmérni a háborúból adódó tapasztalatokat. „Az elveszített győzelmek" többnyire véres és fájdalmas áldozatok, melyek egy elhibázott politika számláját terhelik. Különösen vonatkozik ez a legutóbbi háborúra, melynek egyik hadszínterét könyvünk is ábrázolja, és amely – bízvást elmondható – kifejezetten egy *politikai vezető* háborúja volt.

A politika elsődlegességének alapelve a második világháborúban is mérvadó volt a német katonai vezetés számára, és ha ez az alapelv érvényes, akkor a politikai irányítást terheli a teljes felelősség a Wehrmacht háborús szerepléséért és a hadvezetésért is. A politikusok döntöttek a háború kockázatáról, és nekik kellett eldönteniük azt is, kínálkozik-e, és mikor kínálkozik lehetőség a befejezésére. Következésképp rossz a címzése azoknak a szemrehányó kérdéseknek, amelyeket a második világháború után is nekiszegeztek a katonai parancsnokoknak: „Miért nem hagyták abba a harcot, amikor már fel kellett ismerniük, hogy elvesztettük a háborút?" Hasonló a helyzet azokkal a szemrehányásokkal is, amelyeket német oldalról vetettek az ellenséges légierő szemére, amiért az még az utolsó pillanatban is, amikor már eldőlt a háború, számtalan emberáldozatot követelő bombázást hajtott végre német városok el-

len. Ezért nem a katonákat, hanem a politikai vezetőket terheli a felelősség.

Ha egy csapatparancsnok kormányának utasítása nélkül kapitulálna, nem csupán mindenféle katonai alapelvbe, hanem abba a principiumba is beleütközne, amely a Wehrmacht és a politika viszonyát meghatározza. Éppen ezért illogikus és igazságtalan az az 1945. május 9-e után oly gyakran hangoztatott megállapítás, hogy „a Wehrmacht kapitulált", vagy hogy „a tábornokok elveszítették a háborút". Egy háborút megnyerni vagy elveszíteni mindig csak a politikai vezetés tud, azzal a katonai eszközzel, amit önmagának megteremtett. Több mint megvetendő, ha az elvesztett háború után a katonát akarják megtenni bűnbaknak, aki az életét kockáztatva teljesítette kötelességét, miközben a politikusok kibújnak a felelősség alól.

„A hadművészetnek főként az a feladata és joga a politikával szemben – mondja Clausewitz –, hogy akadályozza meg a politikát a háború természetétől idegen dolgok követelésében, és abban, hogy az eszköz hatásait nem ismerve, hibát kövessen el annak használatában."

Szerencsétlenségünkre, Németországban a politikai vezetés nem ismerte el a katonai vezetésnek ezt a jogát, hanem a döntő pillanatokban figyelmen kívül hagyta véleményét. Éppen ezért az a gyanakvás, amely kezdettől fogva Hitler és a tábornokok, Hitler és a vezérkar viszonyát jellemezte, aggasztó mértékben elmérgesítette a légkört.

Ha már egyszer megkezdődött a háború, „a politikának nem szabad beavatkoznia a hadműveletekbe – írja Moltke a Hadtudományában –, mert a háború menetére főként a katonai szempontok irányadóak, a politikaiak csak akkor, ha katonailag nem megengedhetetlen igényeket fejeznek ki. Semmiképpen sem megengedhető azonban, hogy a katonai vezetőt hadműveletei során csak politikai sugallatok vezessék; neki elsősorban a katonai sikert kell szem előtt tartania. Hogy a politika mit kezdhet a győzelmével vagy a vereségével, nem az ő dolga: ez sokkal inkább a politikára tartozik". Sok német ab-

ban látta a „végső győzelem" biztosítékát, hogy a politikai és a katonai vezetés egy kézben, Hitler kezében összpontosult. Ámde Hitlerben egyik funkció sem „teljesült be"; nem jött létre az az alkotó szintézis, amely úrrá lehetett volna a sorson. Hitler mindkét funkcióban csődöt mondott.

A legfelső katonai vezetés a háború előtt

Ma már tudjuk, végzetes hiba volt a háború megindítása és később a Szovjetunió megtámadása. A vezérkar mértékadó szakemberei, élükön Beck vezérezredessel, már a háború előtt tiltakoztak Hitler támadási tervei ellen. Tudták, hogy a Wehrmacht, főként pedig a szárazföldi hadsereg akkori szervezete és ereje nem felel meg egy háború követelményeinek. Felelősségtudatuk, erkölcsi tartásuk és realista felfogásuk miatt nem voltak hajlandók hazárdjátékra.

Ezekre az emberekre azonban nem hallgattak, ráadásul meg is sértették őket. „Milyen tábornokok azok, akiket államfőként talán még nekem kell rábeszélnem a háborúra! Helyes az lenne, ha én nem tudnék ellenállni a háborúra törekvő tábornokok sürgetéseinek!" – fakadt ki Hitler háborús szándékainak elutasítása láttán. Vajon levonták-e a konzekvenciát azok az emberek? Beck vezérezredes, a vezérkar akkori főnöke, saját személyére vonatkozóan igen. Egyetlen ember döntése azonban mit sem ért. Hitlert talán az befolyásolta volna, ha az akkori legfelső katonai vezetők ellenállása átfogó, egyértelmű szolidaritásban nyilvánult volna meg. A német végzet másik oldala, hogy ez nem történt meg, illetve nem történhetett meg. Emlékeztetni kell rá, hogy a szárazföldi hadsereg oly csúfosan kezelt főparancsnoki tisztségére utód akadt. A tábornokok Hitlerrel szembeni magatartását kétségtelenül döntően gyengítette, hogy belenyugodtak a vezérezredesség „rehabilitálásába". Vajon nem az egész iránti felelősségnek és a személyes bátorságnak hiánya volt ez?

Amikor aztán a Szovjetunió megtámadásával élethalálharc-

cá fajult a háború, és a német népet így vagy úgy a megsemmisítés veszélye fenyegette, elkésett már minden Hitler-ellenes fellépés, így a merénylet is. Ha sikerült volna Beck vezérezredesnek, a háború folytatására és befejezésére vonatkozó terveit már aligha lehetett volna megvalósítani.

A német katonai vezetés a háborúban

A témával foglalkozó irodalomból ismeretes, hogy már az oroszországi hadjárat koncepcióját illetően is nagyon eltért Hitler és a vezérkar felfogása, nem is szólva a legmagasabb beosztású csapatparancsnokok, a hadseregcsoport-főparancsnokok elképzeléseiről. Hitler, akit megerősítettek a lengyelországi és franciaországi villámháború sikerei, félresöpört minden elismert hadműveleti alapelvet és keresztülvitte elképzeléseit. A kudarcok terhét viszont a csapatparancsnokoknak kellett viselniük, holott jószerivel teljesen mellőzték őket a tervek elkészítésekor.

A magasabb csapatparancsnokok – a hadseregcsoport- és hadsereg-főparancsnokok –, valamint az idősebb vezérkari tisztek még bevált alapelvek szerint tanulták a hadvezetés művészetét. Békeidőben hadijátékok, vezérkari szemleutak és gyakorlatok keretében rendszeres és alapos elméleti és gyakorlati továbbképzésben részesültek. Értettek tehát „szakmájukhoz", amit azonban a háborúban sajnos nem gyakorolhattak szándékuk szerint, vagy a mindenkori helyzetnek megfelelően, mert Hitler hadvezérként is illetékesnek érezte magát. A közvetlen környezetében lévő katonák – a Wehrmacht főparancsnoka és a szárazföldi hadsereg vezérkarának különböző vezetői – nem érvényesülhettek mellette. Végül már csupán a parancsok továbbítására korlátozódott a szerepük.

Hitler elbizakodottsága egyre határtalanabbá vált. Idővel már hívei sem mertek ellentmondani neki. Sőt, akadtak, akik lovat adtak alája, és távol tartottak tőle minden olyan kellemetlenséget, ami megzavarhatta volna irányvonalát. Az ilyen

helyzetek kilátástalanságára már Seneca, a római bölcselő is rámutatott. Az uralkodókról szóló elmélkedésében arról írt, hogy a legmagasabb polcra került ember, akinek minden megadatott, nélkülözi az igazat mondó személyeket. Hazug tanácsadói körében kivész belőle a gyengédség érzése; elveszíti az igazság iránti érzéseket, mert az igazság helyett mindig csak hízelgéseket kell hallgatnia. Szüksége van tehát valakire, aki folyvást leleplezi környezetének csalárdságait. Ha egy uralkodó hitvány kegyenceket tüntet ki bizalmával, szakadék tárul fel előtte, s elvész a szabadság. Senki sem meggyőződésből ad tanácsot vagy mond ellent neki, hízelgők versengenek körülötte. Az ilyen uralkodó nincs tisztában saját erejével, tévhitében felesleges konfliktusokat okoz, háborúkat indít, melyek végül már az egész világot veszélybe döntik. Haragjában felrúgja a hasznos és szükséges békét, vért ont, mígnem saját vérével kell fizetnie. Készpénznek veszi az álhíreket, s az engedékenységet éppoly fájdalmasnak tartja, mint a kérdezést. Örökkévalónak hiszi rendszerét, amit a legnagyobb megrázkódtatások érnek, amikor végletesen kiéleződnek a dolgok. Az ilyen uralkodó romlásba viszi önmagát és országát.

Utasítások – „Führerparancsok"

A hadseregcsoportok és hadseregek csapatainak irányítását a moltkei recept szerint *utasítások* szabályozták. Ezek fogalmazták meg a legfelső katonai vezetés szándékait és követelményeit a térben és időben meghatározott hadműveletekre vonatkozóan. Végrehajtásuk módja a főparancsnokok hatáskörébe tartozott. Amennyiben kudarcot vallottak, leváltották őket. Kifejezetten helyes eljárás volt ez, mivel lehetővé tette a vezetői művészet tényleges kibontakozását. Csapatok és parancsnokok a háború sorsát eldöntő teljesítményeket tudtak elérni.

Nem állítható, hogy a második világháborúban ne lettek volna vezető személyiségek, akiknek a kisujjában volt ez a ve-

zetői művészet! Az ügy rovására azonban a magasabb parancsnokokat megfosztották a vezetés szabadságától. Szó sem volt már a moltkei értelemben vett „utasításokról", legalábbis a háború második felében. Ellenkezőleg: Hitler – vagy az ő nevében a Wehrmacht, illetve a szárazföldi hadsereg főparancsnoksága – minden harcászati részletkérdésben beleszólt a csapatok vezetésébe, és ennek káros hatása igen gyakran megmutatkozott. Mindez fékezte, vagy teljesen megakadályozta a helyzetnek megfelelő gyors cselekvést. Értékes lehetőségek sikkadtak el emiatt. Megfosztották a csapatparancsnokokat a felelősségvállalás tudatától. „Zöld asztal" mellől végrehajthatatlan parancsok érkeztek: figyelmen kívül hagyták a helyzetet, vagy már régen elszaladt felettük az idő. Ha különös nyomatékot akartak adni nekik, akkor *„Führerparancsnak"* nevezték őket. Sok visszaélés történt ezen a téren. Amennyiben egy ilyen „Führerparancs" nem teljesült, a címzett alkalmasint a legsúlyosabb következményekre számíthatott. Emiatt gyakoriak voltak a fölöttébb kellemetlen összeütközések a csapatparancsnokok és a szárazföldi hadsereg, illetve a Wehrmacht főparancsnoksága között, s ennek során a főparancsnokság részéről nem ment ritkaságszámba a hadbírósággal való fenyegetőzés sem.

A legtöbb nehézség olyankor keletkezett, ha elszakadó hadműveleteket kellett végrehajtani: hídfők kiürítésekor, úgynevezett szilárd pontok, vagy nyersanyagot termelő körzetek feladásakor. Hitler ilyenkor általában teljesen figyelmen kívül hagyta a front helyzetét, és mereven megtagadta az egyetértést, mert nem bízott a parancsnokokban és a csapatokban. Attól félt, hogy kicsúsznak a kezéből, vagy menekülési pánik lesz úrrá a csapatokon. A német egységekkel kapcsolatban azonban teljesen alaptalan félelem volt ez. Szemléletesen bizonyították ezt a nagy elszakadási hadműveletek is, melyeket például Rzsevnél („Bivaly-hadművelet"), az Orel–Brjanszk–Gomel térségben (Párduc-hadművelet), a Krímben vagy – mint láttuk – Romániában és Magyarországon hajtottunk végre. Amennyiben megtervezhettük őket, óramű pontossággal és

jelentősebb veszteségek nélkül mentek végbe. A német vezérkari, illetve irányítási művészet mesteri teljesítményei voltak ezek a hadműveletek.

Valóságos szélmalomharcot kellett vívni, mire meggyőzhettük a csatatértől távoli bunkerében meghúzódó Hitlert az ilyen elszakadási hadműveletek feltétlen szükségességéről. De ilyenkor is, mire végre elszánta magát, már többnyire késő volt. Fölösleges véráldozatába került ez a csapatoknak. Számos példa van erre a romániai és a magyarországi harcok történetében. Katonai vezetőként Hitler nem tudta hitelesíteni magát, és a „Führerelv" miatt végül már arra sem nyílt lehetőség, hogy kitűnően felkészült szakemberek korrigálják elhibázott vagy utópisztikus intézkedéseit. Többek között ez is hozzájárult a szörnyű bukáshoz.

13.

A német Wehrmacht

Nem egységes szervezet

A német Wehrmacht a második világháborúban már nem volt olyan egységes szervezet, mint az első világháború idején. A korabeli politikai viszonyok több színben játszó (csukaszürke, fekete, kék, barna) tükörképe volt. A különböző viszályokat, amelyek csak ártottak az egész szervezetnek, azoknak a politikai szervezeteknek (Waffen-SS, munkaszolgálat, Todt Szervezet, Hitler Jugend) a sokfélesége okozta, melyek a háború alatt is működtek a Wehrmachtban.

Már a tulajdonképpeni Wehrmacht szervezete sem volt egyértelmű. A Wehrmacht három része – a szárazföldi hadsereg, a haditengerészet és a légierő – mellett, csendben kialakult a negyedik is: a *Waffen-SS.* Ennek kötelékeit esetenként alárendelték ugyan a Wehrmachtnak, de csak harcászati téren! A csapatszolgálati, a személyi és az ellátási kérdések továbbra is Himmler SS birodalmi vezető hatáskörében maradtak. Ez a körülmény a szárazföldi hadsereg és a Waffen-SS parancsnoksága közötti súrlódások kiapadhatatlan forrásának bizonyult. Mindebben fölöttébb káros szerepe volt a Waffen-SS külön szolgálati útjának is. Ennek révén fordulhatott elő, hogy a különböző csatornákon egy és ugyanazon eseményről nagyon is eltérő jelentések jutottak el Hitlerhez.

A budapesti csata idején magam is tapasztaltam ilyen eljárást. Egy Himmler által megbízott „fekete" összekötőtiszt a hadseregcsoport parancsnokságának tudta nélkül sorra járta a különböző frontszakaszokon lévő parancsnokságokat, helyzetismertetést kért többé-kevésbé tájékozott és illetékes tisztektől, majd az SS ellenőrizhetetlen szolgálati útján jelentést küldött „föl", azaz Himmlernek. Ő pedig, jobb dolga nem lévén, nyomban tájékoztatta Hitlert. Beszámolója a hadseregcsoportról egyáltalán nem felelt meg a tényeknek. Egyébként maga Hitler is különböző politikai csatornákat használt katonai ügyekben. Emiatt aztán csak tovább erősödött az amúgy is létező, kölcsönös gyanakvás a párt és a Wehrmacht között.

A harcoló csapatok körében sok bosszúságot és békétlenséget okozott az eltérő bánásmódból adódó visszás helyzet is. Tény, hogy a Waffen-SS egységeit jobban fölszerelték, fölfegyverezték és ellátták, mint a szárazföldi hadsereg alakulatait. Ők kapták a jobb emberanyagot, külön ellátásban részesültek, és a saját szolgálati útjuk révén gyorsabban jutottak kitüntetésekhez is. Az effajta extravaganciák természetesen elkeserítették a hadseregben szolgáló bajtársakat. A legrosszabb hatással azonban a hadsereg alakulatainak, kivált tisztjeinek politikai megfigyelése volt, melyet a saját soraikban lévő politikai szervek végezték.

Kedvezményezett elbánásban részesült a *Luftwaffe* is, és ugyancsak megvolt a maga külön szolgálati útja. Emlékezetes számomra a bukaresti eset, amikor Göring és Gerstenberg Luftwaffe-vonalon folytatott telefonbeszélgetése után, a hadseregcsoport tudta nélkül kezdték meg a város bombázását, amivel súlyos károkat okoztak a nehéz harcban álló frontnak és a hátországban lévő intézményeknek. És milyen végzetes tévedés volt felállítani az ún. Luftwaffe-tábori hadosztályokat! Mennyi drága vérbe került ez – teljesen értelmetlenül – a csatatereken és a fiatalkorú légvédelmi kisegítők alkalmazása miatt, odahaza is! Ha ezeket a puskaport nem szagolt, ráadásul jórészt felületesen kiképzett katonákat megfelelő kiképzés után a hadsereg kiégett, de harcedzett hadosztályaiba sorolták volna be, bizonyosan jobban járnak ők is, de az ügy is.

A Wehrmacht szervezetének megosztottsága megmutatkozott az irányítás terén is. A Wehrmacht és szövetségeseinek hadszínterei a legmagasabb szintű német irányítás terén fel voltak osztva a Wehrmacht és a szárazföldi hadsereg között, s

ennek megfelelően a Wehrmacht vagy a szárazföldi hadsereg főparancsnokságának hatáskörébe tartoztak. Így például a Délkelet hadseregcsoport („F” Balkán) a Wehrmacht főparancsnokságától, míg közvetlen szomszédja, a Dél hadseregcsoport (Románia, Magyarország) a szárazföldi hadsereg főparancsnokságától kapta az utasításokat. Wehrmacht-hatáskörben voltak viszont a szárazföldi hadsereg illetékességébe tartozó hadszínterek mögöttes területei is. Az értelmetlenül elhibázott szervezetből szükségszerűen adódtak az állandó súrlódások, melyeknek kárvallottjai a csapatok voltak.

A német katona

A német katona példásan helytállt a második világháborúban is. A keleti front harcosainak emberfeletti teljesítményei a számszerűleg és fegyverzet tekintetében is jókora túlerőben lévő ellenséggel szemben – sokszor a legnehezebb terep- és időjárási viszonyok közepette – igazolják ezt a megállapítást. Büszkén vallhatjuk, hogy a katonai erények, mint például az engedelmesség, a fegyelem, a megbízhatóság, a hűség és a bajtársiasság, a német jellem sajátosságai. Nem szabad azonban megfeledkezni arról sem, hogy a katona helytállása a háborúban nem más, mint a béke idején folytatott normális kiképzés és nevelés eredménye. Jó, ha mindig szem előtt tartják ezt a hadsereg mai reformerei is, és csak azt változtatják, ami helyett valóban jobbat tudnak ajánlani, illetve amit a haladás követel meg. A kísérletezések csak bajt okoznak.

Nyilvánvaló, hogy 1944 őszén a német hadosztályok mind mennyiségi, mind minőségi értelemben mások voltak, mint a háború kezdetén. Régen elmúltak az első háborús évek sikerei is. A balsikerű oroszországi hadjárat és az 1941/42-es kegyetlen tél, az 1942/43-as sztálingrádi katasztrófa és az 1943 tavaszán elszenvedett ellencsapások, továbbá az afrikai vereség, a nyugati hatalmak franciaországi partraszállása 1944 júliusában, a Vörös Hadsereg növekvő sikerei a keleti front északi és

középső szakaszán, Olaszország és Finnország elvesztése, Németország szakadatlan bombázása és végül az 1944 júliusában végrehajtott Hitler elleni merénylet – nos, mindezek a súlyos sorscsapások fokozatosan gyengítették a német katona belső ellenálló erejét is. Ugyanakkor a frontokon vívott szakadatlan harcokban rendkívüli mértékben elhasználódtak anyagi és élőerőink is. Gyalogos hadosztályaink ezred erejűre zsugorodtak, ámde változatlan szélességű frontszakaszokat kellett védeniük. A páncélos hadosztályok már csak páncélos csoportok voltak, nagyon kevés harckocsival rendelkeztek, s erejük jóval kisebb volt, mint a háború elején. Kimerültek a törzsek, a parancsnokságok és az ellátó szolgálatok is. Hiába ígértük, hogy fiainkat nem visszük el az utolsó szálig, nem tudtuk betartani ígéretünket. Mindenkit a frontra kellett küldeni, aki valamire is alkalmas volt. Igen, sőt attól sem riadtunk vissza, hogy különleges egységekben – mint például a Dirlewanger-dandárban – bűnözőket és más aszociális elemeket is bevessünk. A kipróbált német kötelékek önmaguk károsodása nélkül olvasztották ugyan be ezeket a nem éppen szívesen látott elemeket, ám az utóbbi, nem teljes értékű katonák kilengéseit a háború után elég gyakran a német Wehrmacht rovására írták.

A romániai és magyarországi ütközetek bemutatása során megkíséreltem feltárni, milyen felelőtlen módon hajszolták túl csapatainkat és parancsnokságaikat. Nem volt lehetőség a nagy *hiányok pótlására,* nem beszélve a kimerült katonák rendszeres váltásáról és pihentetéséről. Egyfolytában az életüket kellett kockáztatniuk. Sztálingrád óta mindig kevés volt a gyalogság. Hiányát nem lehetett pótolni a tábori tanhadosztályok és katonaiskolák minden addigi alapelvvel ellentétes harcbavetésével sem. Miként az ide-oda hullámzó magyarországi harcok is tanúsították, hiábavalónak bizonyultak a páncélosok legjobb eredményei is, ha ezeket nem tudta stabilizálni a gyalogság. *Tévedés azt hinni, hogy a műszaki haladás nélkülözhetővé teszi a gyalogságot.* Az persze magától értetődő, hogy a modern gyalogságnak gépesített és korszerű fegyverzettel, felszereléssel kell rendelkeznie.

Mindeme hiányok és nehézségek ellenére, a német katona – a tábornoktól az egyszerű lövészig abban a határozott tudatban teljesítette kötelességét, hogy nem jutalomért és dicsőségért, hanem a végső tétért, hazájáért, Európa fennmaradásáért harcol. Ezek a férfiak annak tudatában vívták minden dicséretet felülmúló, egyenlőtlen élethalálharcukat, hogy számukra nincs más lehetőség. Küzdelmük, melyhez hasonló alig akad a történelemben, hősi eposzba kívánkozik.

Nem hagyhatom említetlenül a Waffen-SS alárendeltségemben harcolt, német vagy nordikus kötelékeinek kiváló helytállását, példás bátorságát sem. Ezek a csapatok valóban elsőrangú katonákból álltak. Véráldozatuk sajnos túlságosan nagy volt, mert rendszerint a harcok legnehezebb pillanataiban kellett bevetni őket. Alapos oka volt ennek: a nemzet elitjének kellett bizonyulniuk. Magam mindig elleneztem és ma is ellenzem az efféle politikai elit-alakzatokat. Különösen veszélyes helyzetekben, alkalmasint megfelelő kiképzés és vezetés hiányában vetették be őket, s gyakran értelmetlenül áldozták fel a harcra fogható német ifjúság elitjét. Legjobb potenciális állományától fosztották meg így a hadsereget: bizonyosan hasznosabb lett volna, ha ezek az SS-emberek a hadsereg keretében kapnak kiképzést, aztán amolyan „kovászként” beosztják őket a harcedzett kötelékekbe.

A mennyiségi tényező jelentősége

A katonás szellem és az alapos kiképzés elemi feltétele az eredményes hadvezetésnek, mindazonáltal a mennyiségi tényezők jelentőségét sem szabad lebecsülni. Hibázunk, ha ezt tesszük, mint ahogy a második világháború során nemegyszer megtörtént. Az ellenség gőgös és lelkiismeretlen lebecsülésének különösen a keleti fronton harcoló katonák itták meg a levét. Ha bebizonyosodott is, hogy a német katona harci szelleme, kiképzettsége magasabb színvonalú, mint az orosz katonáé, végül is rendre alulmaradtunk az ellenség létszámbeli és

anyagi fölénye miatt. Keleten újra és újra tapasztalnunk kellett, hogy a szovjetek embertömegeikkel egyszerűen elárasztották tüzérségünket és páncélosainkat. A jó katona a legjobb géppuskával sem boldogult, ha ezek a tömegek, akár a lódarazsak, megrohanták. Alkalmasint lövéshez sem jutott.

Ami a harcoló katonák, illetve pótlásuk számának fontosságát illeti, ugyanaz vonatkozik a felszerelés és a fegyverzet, valamint minden harceszköz és az ellátás körébe tartozó minden dolog mennyiségére is. Ennek is mind mennyiségi, mind minőségi szempontból megfelelő arányban kell lennie az ellenség ilyen adottságaival. Amennyiben nem ez a helyzet, hiába a legkiválóbb harci szellem, elmarad a győzelem. A legjobban vezetett legjobb csapat is alulmarad, ha emberben és anyagban olyan hatalmas fölénybe ütközik, mint amilyenbe mi ütköztünk a második világháború folyamán.

És hiába a legjobb fegyver és a legkiválóbban kiképzett egység, ha a döntő pillanatban nincs elég lőszer. Nálunk, sajnos ez is gyakran előfordult. Főként a tüzérségi és a harckocsilőszer, valamint a közelharchoz szükséges eszközök bizonyultak mindig „hiánycikknek”. Ennek hátrányát különösen az ellenséges offenzívák előkészítésekor éreztük. Nem tudtunk megfelelően lecsapni az ellenséges felvonulásokra és gyülekező helyekre, mert rendszerint kevés volt a lőszerünk.

14.

A szövetségesek harcértéke

A harci szellemről

A csapatok harcértékét meghatározza katonai szellemük – harci moráljuk – és kiképzettségük, felszereltségük, fegyverzetük színvonala. Önmagában sem egyik, sem másik tényező nem elégséges. Csak e három tényező – *a helytállás, az akarat és a fegyverzet* – együttes hatására születik meg a siker. Régi igazság, hogy egy csapat csak akkor képes a győzelemre, ha meg van győződve harcának, élete kockáztatásának értelméről, és ha minden katona világosan látja az elérendő célt. Ha a katonákat nem hatja át ez a meggyőződés, nem lebeg szemük előtt a cél, és nem vezérlik őket eszmények, akkor a csapatok soha nem fognak a szükséges elszántsággal harcolni.

A román csapatok harci szellemében, különösen a magasabb parancsnokok megbízhatatlanságában megmutatkozott az 1941/42 tele óta bekövetkezett német balsikerek, az áruló üzelmek hatása, de tükrözte azt a reményt is, hogy a nyugati szövetségesek segítségével elviselhető megállapodásra juthatnak a szovjetekkel.

A *román* katona, adottságait tekintve, jó katona volt, és sok csatában helytállt. De nem volt elég kitartó és rettenthetetlen. Ez volt a véleménye Antonescu marsallnak is. A csapattisztek, akik lényegében a birtokos rétegből kerültek ki – kevés kivétellel –, nem voltak elég képzettek. Életmódjuk nem volt éppen példamutató! Beosztottaikkal alig törődtek, ezért hozzájuk fűződő kapcsolatuk is gyenge volt. Jobb ellátásban részesültek, mint a legénység, s mivel egyáltalán nem érezték a közkatonákat sújtó hiányokat, ezek nem is foglalkoztatták őket.

Soraikban mindennapos volt a korrupció és a sikkasztás. Nem voltak különbek az altisztek sem: a miénkhez hasonló tiszthelyettesi kar náluk nem létezett.

Mindebből következően a román csapatokból hiányzott a katonai együvé tartozás szelleme: a tiszteknek, tiszthelyetteseknek és közkatonáknak az a nélkülözhetetlen bajtársi kapcsolata, ami a Wehrmachtban létezett. Nem voltak megfelelően felkészítve a modern harcászat követelményeire, ez különösen a köteléken belüli önálló cselekvésre való nevelés terén mutatkozott meg.

Nem volt másként a *magyaroknál* sem: a magyar katonák kiképzettségét is hiányosságok jellemezték. A tisztikar egy részének felfogása a kötelességről ugyancsak kívánnivalót hagyott maga után, ezért a csapatok harci szelleme sem lehetett megfelelő. A magyarországi harcok során nemegyszer válságos helyzetbe kerültünk, mert a magyarok nem tartották állásaikat. A honvédség becsületére azonban azt is meg kell mondani, hogy számos egység és sok katona példásan megállta a helyét. Általában nagyon jó volt a magyar tüzérség és a légierő.

A szövetséges csapatok harcértéke csekély volt, s végzetesnek bizonyult politikai megbízhatatlanságuk. Győzni azonban csak jó katonai szellemtől áthatott és szilárd meggyőződéstől vezérelt csapatokkal lehet. Elemi feltételek ezek, s hiányuk a legjobb vezetést is megbénítja.

Az együttműködés

A katonák kifejezik országuk, társadalmuk jellemző vonásait. Minél nagyobb különbségek vannak a szövetséges népek között, annál eltérőbb a mentalitásuk is. Egykori koalíciós viszonyainkban a közös harc során a legelemibb katonai alapfogalmak – a felelősség, a kötelesség, az engedelmesség, a fegyelem és a megbízhatóság – terén is nagyon különböző felfogá-

sok nyilvánultak meg. Sok félreértésnek és kudarcnak ez volt az egyik forrása.

Ha egy német egységnek megparancsolták, hogy megfelelő előkészítés után, adott időpontban támadjon, akkor az bizonyosan és percre pontosan megkezdte támadását. Egykori szövetségeseink esetében erre nem lehetett mérget venni. Aradnál ilyen okból halasztódott napról napra a támadás, s ennek káros következményei az egész frontszakaszon megmutatkoztak. Ha egy német csapat parancsot kapott állásainak védelmére, akkor történhetett bármi is, ezt tette. Tudta, megvan az értelme ennek a követelménynek, tehát bármi áron teljesítenie kell. Nem így a szövetségeseink: ha súlyosbodott a helyzet, vagy visszavonultak, vagy megadták magukat az ellenségnek.

Egy alkalommal, hogy a támadásra felvonuló magyar csapatokat ellenőriztem, a gyülekezőhely felé haladva elegáns kupékkal, hintókkal találkoztam: magasabb rangú magyar tisztek és dámáik ültek bennük, s ellenkező irányba tartottak. Nagy megrökönyödést okoztam, mikor megállíttattam ezeket a kocsikat, és lehordtam a tiszteket. Miután megállapították, hogy egységeik beérkeztek a kijelölt körzetbe, azt hitték, minden szükséges teendőt elintéztek a másnap reggel esedékes támadásig. Magatartásukban éppúgy nem találtak kivetni valót, mint azok a tisztek, akiket később budapesti magánlakásukról hozattam elő, mert kiderült, hogy éjszakára magukra hagyták egységeiket az első vonalban.

Számos példával illusztrálhatnám még ezt a teljesen eltérő felfogást. Ha el akartuk kerülni a meglepetéseket, a parancskiadás során mindig tekintettel kellett lennünk a szövetségesek mentalitására. Mindez persze, hallatlanul megnehezítette a helyzetet.

Nyelvi nehézségek

Romániában és Magyarországon nem voltak különösebb nyelvi nehézségeink, mivel az összekötő tisztek és a katonák közül is sokan értettek németül, sőt nagy számban voltak, akik szinte anyanyelvként beszélték a németet. Sajnos, saját összekötő tisztjeink román és magyar nyelvtudása terén nem álltunk ilyen jól.

Magam is hátrányát éreztem ennek, éppen ezért nélkülözhetetlen, hogy leendő tisztjeink, kivált a vezérkari tisztek és a magasabb parancsnokok több idegen nyelvet beszéljenek. Fölöttébb kellemetlen, ha egy idegen nyelven folytatott beszélgetésben nem tudunk részt venni. Óhatatlanul bizalmatlanságot szül az ilyesmi.

Az idegen nyelvek fordításának és értelmezésének megvannak a maga nehézségei, amiken a legjobb tolmácsok sem mindig tudnak úrrá lenni. Éppen ezért egy katonai szövetség keretében lehetőleg ki kell küszöbölni a nyelvi hibaforrásokat; főként a szolgálati nyelvnek kell világosnak és egyértelműnek lennie. Ilyen problémák minden koalícióban akadnak, és nem igaz, hogy a nyugati népek harci közösségében kevésbé fordulnának elő. A nyugati szövetségesek második világháborús együttműködésével foglalkozó szakirodalomban számos utalás olvasható erről.

A seregtestek, egységek irányítása

A koalíciós hadviselés egyik legkényesebb problémája a nemzeti szempontból vegyes összetételű egységek felső szintű irányításának szabályozása. A koalíciós csapatok felelős főparancsnoka nincs irigylésre méltó helyzetben, mert természetesen minden partner szeretné megőrizni presztízsét.

Ennek jegyében igényelték a románok – és később a magyarok is –, hogy saját hadseregcsoportjuk legyen. Azt akarták, hogy ne a németek alárendeltségében, hanem szövetséges

nemzeti hadseregként, velünk koordináltan harcoljanak. Ehhez azonban nem voltak meg a szükséges feltételek. Tekintettel az ellenség erőfölényére, a körülményes vezetési apparátus és a szövetséges csapatok igencsak kétséges harcértéke miatt, nem látszott célszerűnek az irányítás ilyesfajta megosztása. Eléggé hátráltató körülmény volt már az is, hogy a szövetséges csapatok csupán harcászati szempontból voltak alárendelve a német hadseregcsoport főparancsnokának. Személyi kérdésekben tehát nem volt hatásköre, fegyelmi jogköréről nem is szólva. Így jöhetett létre az a tarthatatlan állapot, hogy például a megbízhatatlan csapatparancsnokokat vagy csapattiszteket is – minden jelzés és figyelmeztetés ellenére – meg kellett tűrnie. Önmagában már ez is bizonytalansági tényező volt. Csak a szövetséges főparancsnoksággal folytatott hosszadalmas tárgyalásoktól lehetett eredményt remélni.

Igen nagy tapintatot igényelt a kölcsönös érintkezés. Különösen az alacsonyabb parancsnokságokon gyakran mellőzték ezt a követelményt, mert egyszerűen nem volt érzékük a koalíciós problémák iránt. Állandó magyarázatra és nevelésre volt szükség, hogy német parancsnokainkat visszatartsuk a többnyire csak mentalitásbeli különbségekből fakadó, túlságosan merev intézkedésektől.

Katonai missziók és összekötő tisztek

A szövetséges kormány mellé kirendelt német politikai és gazdasági funkcionáriusokon kívül mind Romániában, mind Magyarországon német katonai misszió is – meghatalmazott német tábornok a román, illetve a magyar hadseregnél – működött. A funkcionáriusok a német kormánytól, a meghatalmazott tábornok a Wehrmacht főparancsnokságától kapta utasításait. Vagyis nem a hadseregcsoport főparancsnokának volt alárendelve, de együtt kellett működnie vele. Romániában Hansen lovassági tábornok, Magyarországon pedig von Greiffenberg gyalogsági tábornok töltötte be a meghatalmazott tábornok tisztét.

A meghatalmazott tábornoknak saját vezérkara volt, s ő közvetített a Wehrmacht főparancsnoksága és a román, illetve a magyar vezérkar, másfelől a hadseregcsoport és az utóbbiak között. A hadseregcsoport minden olyan katonai problémáját, amely érintette a szövetségeseket, a meghatalmazott tábornok útján kellett előterjeszteni. A partnerek miatt még akkor is körülményes volt az együttműködés, ha nem zavarták különösebb problémák. Lényegesen megkönnyítette és leegyszerűsítette volna a munkát, ha a szövetséges vezérkar hadműveleti osztálya közvetlenül a hadseregcsoport főparancsnokságán működtet összekötő parancsnokságot. Magyarországon később ilyen megoldás született. Antonescu marsall még azt is kezdeményezte, hogy vezérkari főnöke hospitálhasson vezérkaromnál. Sajnos, erre aztán nem került sor.

A szövetséges vezérkar és a mindenkori meghatalmazott német tábornok együttműködése lényegében kölcsönös tájékoztatásból, az igények és kívánságok közvetítéséből állt. Egyébiránt a szövetséges ország vezérkara a német törzsektől függetlenül dolgozott, és közvetlen kapcsolatban állt a hadseregcsoport körzetében működő saját parancsnokságaival is. Kellemetlen párhuzamosság volt ez.

A hadseregcsoport főparancsnoksága és a szövetséges vezérkar között ezredesi rangú összekötő tisztek (vezérkari tisztek) tartották a közvetlen kapcsolatot. Ezek a tisztek részt vettek a főparancsnokságon folytatott vezérkari munkában, bevonták őket a megbeszélésekbe, a helyzetértékelő tanácskozásokba, látogatásokat tettek az arcvonalon, s ott szerzett személyes tapasztalataikról tájékoztatták saját vezérkarukat. Együttműködésünk ezen a téren kiváló volt.

Az eltérő munkatempó és a felfogásbeli alapvető különbségek szükségessé tették, hogy a hadseregcsoport alárendeltségében bevetett román, illetve magyar hadseregek főparancsnoksága mellett támogatás céljából német vezérkari tisztek vagy egész hadtesttörzsek működjenek. Ez a rendszer ered-

ményesnek bizonyult. Persze, nagyon fontos volt, hogy alkalmas személyeket találjunk erre a munkára, amely nagyfokú tapintatot és érzéket követelt. Az összekötő tisztek számára nem volt könnyű feladat elviselni a teljesen más mentalitású szövetségesek tisztjeinek gyanakvását és bizalmatlanságát a német rendelkezésekkel szemben. Efféle nehézségek bizonyosan minden koalícióban előfordulnak, és csak az ilyen funkcióra kiképzett tisztek kellő időben történő cseréjével küszöbölhetők ki. A szövetségesek között feltétlen bizalomnak kell uralkodnia. Egyik oldalon sem szabad azzal gyanúsítani az összeköttetés szerveit, hogy „ellenőrzést" vagy „kémkedést" folytatnak.

A szövetségesek általában bajtársiasan viselkedtek katonáinkkal. Harci helyzetben előfordult, hogy a fegyverbarátságot olykor zavaró mozzanatok is terhelték, ezt azonban inkább a körülmények, s kevésbé az emberek okozták. Ismételten hangsúlyoznom kell, hogy a frontot végzetesen érintő politikai válságok ellenére igen sok román és magyar katona hűséges maradt német bajtársaihoz. Hogy voltak románok és magyarok, akik nem ezt tették, már rámutattunk.

Az integráció szükségessége

A román és a magyar csapatok magatartását, miként utaltam rá, döntően befolyásolta a szövetségi viszony tisztázatlansága. Kudarcuk és megbízhatatlanságuk azonban a katonai szolgálat és a kötelesség teljesen más felfogásának, valamint a hiányos kiképzésnek és a nem kielégítő fegyverzetnek a következménye volt. A főparancsnokságnak, ha el akarta kerülni a front teljes összeomlását, csak az a lehetősége volt, hogy integrálja a német és a román, illetve a magyar parancsnokságokat és a csapatokat, s a súlypontokon német alárendeltségbe helyezze őket. A szövetségesek gyakran elviselhetetlennek érezték ezeket az olykor kemény intézkedéseket, de muszáj volt megtenni őket. Nem volt más kiút.

Más hadszíntereken már megismertem a koalíció nehézségeit és problémáit, ezért tapasztalataim alapján egy alkalommal azt javasoltam Hitlernek, hogy a szövetséges csapatokkal védessük saját határaikat, nekem viszont a német csapatokkal legyen lehetőségem hadműveletek végrehajtására, hogy a jobban kiképzett német kötelékeket eredményesebben vethessem be. Azt gondoltam, minden országot a saját fiai védik meg a legjobban. Az idegen országért vívott harcban, illetve életünk kockáztatásában még akkor is csak közvetett érdekeltség nyilvánul meg, ha közös célról van szó! A jó katona a szövetséges, baráti ország iránt is teljesíti kötelességét, de nem ugyanazzal az odaadással harcol érte, mint saját földjéért, saját hazájáért, melyhez szívvel-lélekkel ragaszkodik.

Szövetségeseinket többnyire nem jellemezte ez az odaadás, ezért javaslatom sem valósulhatott meg. Már a baltikumi hadszíntéren is jellemző volt, hogy miközben más népek egységeivel, norvég, dán és holland önkéntesekkel védelmeztük Észtország keleti határát a bolsevistákkal szemben, addig az észtek viszonylag kis számban vettek részt hazájuk védelmében.

Fegyverzet és felszerelés

Romániában és Magyarországon is nagyon sok fegyverbíró férfi volt a hátországban. Ők persze nem voltak sem jól kiképezve, sem pedig megfelelően fölszerelve és fölfegyverezve. Főként azonban a küzdőkészséget és -képességet nélkülözték. Ezért aztán mindenütt a mi csapatainknak kellett viselniük a harcok terhét, ráadásul a szövetségeseket mindenféle fegyverrel is ki kellett segíteni, amit magunk is jól használhattunk volna.

Szövetségeseinknek túlságosan kevés gyalogsági nehézfegyvere (például aknavetője) volt, azonkívül híjával voltak a páncéltörő fegyvereknek – páncéltörő ágyúknak, páncélöklöknek – is. Harckocsikkal való ellátottságuk szintén nem felelt meg a modern körülményeknek és követelményeknek. A mennyiségi-

leg és minőségileg sem kielégítő fegyverzet volt a másik oka a szövetséges csapatok kudarcának. Mindazonáltal, ha megközelítőleg olyan magatartást és állóképességet tanúsítanak, mint német bajtársaik, soha nem következik be ilyen fiaskó.

Egy koalíció fennmaradásának és sikerének fontos tényezője – miként éppen a romániai és magyarországi harcok rávilágítottak – a szövetségesek fegyverzetének azonos minősége és típusainak azonossága. A romániai és magyarországi fronton szerzett tapasztalatok ismételten bebizonyították, hogy túlságosan nagy a száma az általunk alkalmazott fegyverek és felszerelések modelljeinek és típusainak.

15.

A Vörös Hadsereg

Az irányítás és a csapatok

A háború elején lebecsültük a Vörös Hadsereget. Ez a hiba azonban nem a vezérkar „Keleti Idegen Hadseregek" osztályának számláját terheli. Mind a vezérkar, mind Köstring tábornok, moszkvai katonai attasénk, valamint Schulenburg gróf, a német nagykövet jóvoltából bőven voltak anyagaink az orosz fegyveres erők szakszerű és kritikus megítéléséhez. Hitler azonban mellőzött minden tájékoztatást és megfontolást. A rá jellemző gőggel alacsonyabb rendűnek minősítette a szovjet katonát. Lengyelországi és franciaországi „villámháborúnk" végzetesen eltorzította helyzetértékelésünket.

Ha le akarjuk győzni az ellenséget, ismernünk kell erejét és harcmodorát. A legfelső katonai vezetésnek hírszerző szolgálatával már békeidőben meg kell teremtenie ezt a feltételt. A német hadsereg felderítése azonban teljesen elégtelen volt keleti ellenfeléről, kivált annak országáról, területének időjárási viszonyairól. A német katonának sok csatában keservesen meg kellett fizetnie ezért. A keleti front harcosait bizonyos fokig „Oroszország-specialistákká" tette a gyakorlat: a szovjet vonalak elleni támadások és a szovjet támadásokkal szembeni védekezés specialistáivá, a rögtönzések, a hideg, a hó és a sár leküzdésének specialistáivá. 1942 tavaszától bőségesen volt lehetőségem nekem is, hogy sok csatában tanulmányozzam és megismerjem a Vörös Hadsereg csapatait és irányításukat. Rzsev, Orel, Brjanszk, Gomel, Orsa, az Ilmen-tó, Narva, a Düna, Románia és Magyarország – ezek voltak azok a legfontosabb körzetek, ahol hadosztályparancsnokként, vezénylő tá-

bornokként, hadsereg- és hadseregcsoport-főparancsnokként irányítottam csapatainkat a Vörös Hadsereg kötelékeivel szemben.

A háború folyamán a szovjet felső vezetés egyre inkább felnőtt feladatához. Kalinov ezredes ugyan „légből kapott"-nak nevezi azt az állítást, hogy a Vörös Hadsereg plagizálta a német harcászatot, mindazonáltal rendre kiderült, hogy szovjet részről igyekeznek alkalmazni a csapatok irányításával kapcsolatos alapelveinket. Békeidőben a szovjet parancsnokok egy része a mi katonai akadémiáinkon hospitált, és részt vett vezérkari szemléinken. Magam is tapasztaltam, hogy nagyon szorgalmas és tudnivágyó tanulók voltak. Kalinov alaposan túloz, amikor azt állítja, hogy a szovjetek minden téren elhomályosították a német Wehrmachtot. Az viszont igaz, hogy a szovjet magasabb katonai vezetés Sztálingrád után gyakran jobban szerepelt, mint vártuk. Mesteri módon hajtotta végre a gyors csapatmozgásokat, átcsoportosításokat, valamint a súlypontok áthelyezését és a hídfők képzését, amelyeket az offenzívák kiinduló bázisaként szívósan védett és gyorsan kiszélesített. Gyakran nélkülözte viszont a szükséges kezdeményezést; hadműveleti és harcászati sikereit nem használta ki elég gyorsan s nagyvonalúan, holott kimeríthetetlen élőerőivel és a bőségesen rendelkezésére álló anyagi eszközökkel – kivált páncélosaival és tüzérségével – erre bizonyosan képes lett volna. Csak hát ehhez rendszerint nem volt elég mozgékony. Ritkán kockáztatott, és nem élt a kínálkozó lehetőségekkel. Ismétlődő áttöréseit nem használta ki, s megtévesztették tűzoltási akcióink és rögtönzéseink. Romániában és Magyarországon is igen sokszor ez volt a szerencsénk. A hadműveleti és harcászati vezetés óvatos tartózkodásának oka nyilván abban rejlett, hogy a csapatparancsnokok – éppúgy mint nálunk – a szovjeteknél is túlságosan függtek a Kreml-beli legfelső vezetéstől.

A szovjet csapatok – mint a világ bármely hadseregében – nagyon különbözőek voltak. A harchelyzettől és a feladattól függően akadtak jó és kevésbé jó kötelékek is. Egyébként a parancsnok a szovjeteknél is rányomta bélyegét a csapatára.

A szovjet katona – a Vörös Hadsereg alapvető ismertetőjeleként – tudatosan és fanatikusan harcolt politikai eszményeiért. Különösen a fiatalabbja. Egyáltalán nem igaz, hogy csupán az őt hajszoló politikai komisszároktól való félelmében teljesítette kötelességét. Máskülönben az említettek többsége is bátran harcolt. Saját szememmel láthattam a harctéren, amint kilátástalan helyzetbe került fiatal vöröskatonák kézigránátokkal robbantották fel magukat, méghozzá német kézigránátokkal. Ezek a katonák tényleg dacoltak a halállal.

Erősségük volt a hallatlan szívósság és igénytelenség is. Az orosz katona, az időjárás viszontagságaitól függetlenül, bárhol képes volt éjszakázni. Ami az étkezést illeti, beérte azzal, ami éppen akadt számára. Bármely téren jól bírta a nélkülözést. Éppen ezért, nem sok értelme volt, hogy visszavonulás közben helységeket romboltunk le, nehogy a szovjet csapatok szálláslehetőséghez jussanak.

A mi felfogásunk szerint alig érthető az egyéni élet semmibevétele. A csatatéren az emberek feláldozásának jószerivel semmi szerepe nem volt. Visszavonulásaink során a nyomunkban lévő szovjet csapatok azonnal összeterelték a fegyverforgatásra alkalmas férfiakat, és azzal az utasítással sorolták őket többnyire fegyverzet nélküli harccsoportokba, hogy fegyvert és lőszert elesett bajtársaiktól vagy az ellenségtől szerezzenek. Mocsaras erdei terepen vívott harcok során magam is tapasztaltam, hogy ütközetben szovjet katonáknak vagy civileknek – nem törődve a veszteségekkel – fatörzseket kellett lerakniuk a harckocsik elé, hogy a sebtében megépített dorongúton előnyomulhassanak a harckocsik. A páncélosok voltak a fontosak, nem az emberek.

Az oroszok mesterei voltak a gerillaharcnak, amiben – különösen erdős terepen – igen találékonynak bizonyultak. Kiválóan értettek az álcázáshoz. Sok veszteséget okoztak számunkra orvlövészeik, de a nyílt ütközetekben mesterlövészeik is. Ronda, ám a terepen célszerűnek bizonyult egyenruhájukban alig vettük észre őket. Az offenzívák előtti „beszivárgásokat" nagyon ügyesen hajtották végre.

Csapattisztjeinkkel és tiszthelyetteseinkkel persze nem állták a versenyt, de a szellemi mozgékonyság terén közkatonáinkkal sem. Az orosz katona arra már alig volt képes, hogy az adott harcászati keretek között, egyéni megfontolás és elképzelés alapján önállóan cselekedjék, amit mi viszont elvárhattunk saját embereinktől. Hadicseleit inkább ösztön, mint intellektus szülte. Magára hagyatva nem igazodott el, tömegben gyámoltalan volt. Ilyen vonatkozásban lényegesen különbözött a német katonáktól.

Védelmi harcaink során, melyekben csapatparancsnokként vettem részt, létszám és fegyverzet terén mindig alárendelt helyzetben voltunk ugyan a szovjetekkel szemben, de a harci szellemet és a kiképzést illetően, amelyet az egész háború folyamán állandóan korszerűsítettünk és kiegészítettünk a legújabb tapasztalatok fényében, mi voltunk fölényben. A gépesített fegyverzettel szembekerülve, a primitív orosz katona inkább félt, mint a német katona, aki – kivált, ha a megfelelő elhárító fegyverek is rendelkezésre álltak – jobban tudott védekezni ellene.

Fegyverzet és fölszerelés

A Vörös Hadsereg sikerének nyitja nem utolsósorban nehézfegyverzettel – harckocsikkal, neheztüzérséggel, a mi szemünkben is félelmetes sorozatvetőkkel, a Sztálin-orgonákkal és az egyébiránt kiválóan alkalmazott aknavetőkkel – való bőséges ellátottságában rejlett. Légierejétől kevésbé tartottunk.

Idővel a szovjet vezetés – tűzösszpontosításokkal és páncélosok alkalmazásával – egyre jobban előkészítette a harci terepet gyalogsága számára. Ennek során – tőlünk eltérően – nem kényszerült korlátozásokra, mert a bőségből meríthetett. Bámulatosan bevált a „T–34"-es harckocsi. A szovjeteknek, nem úgy mint nekünk, kevés harckocsitípusuk volt, ami főként az alkatrészellátás terén nagy előnyt jelenthetett számukra. Nálunk viszont mintegy 26 különböző harckocsitípus volt használatban, és ebből bizony nehézségek származtak. A „T–34"-es rendkívüli terepjáró képességű, mindenütt alkalmazható harckocsi volt. Akár erdős terepen, akár folyóvölgyekben vetették be, soha nem akadt el. A szovjetek olyan terepen is tevékenykedhettek vele, ahol mi egyáltalán nem számítottunk rá. Fegyverzete ugyancsak rendkívül célszerű volt, sok veszteséget okozott nekünk. Kiváló úttörője és nagyon hatásos támogató fegyvere volt a szovjet gyalogságnak.

Védekezés és támadás

A szovjetek harcmodora folyamatosan változott. Eleinte, amikor még védelemre kényszerültek, viszonylag könnyen leküzdhető ellenfélnek látszottak, főként ha elégséges nehézfegyverzettel – páncélossal, tüzérséggel és zuhanóbombázóval – rendelkeztünk. Rendre meghátráltak, ám ez megfelelt taktikájuknak: az időnyerés céljából vívott, halogató harcnak. Az 1941-es évben elért nagy kezdeti sikereink, s a viszonylag nagy számban ejtett hadifogoly ennek a taktikának a következményei voltak. A szovjetek akkoriban még alig vagy egyáltalán nem törődtek az ember- és területveszteségekkel. Katonáik megtartásáért, megkíméléséért nem éreztek erkölcsi kötelezettséget sem. Vezetésük, fent és lent egyaránt, gyakran nem tudta áttekinteni a helyzetet, emiatt sokszor került sor rendezetlen visszavonulásra vagy menekülésre. Valahányszor páncélosaink rátámadtak az orosz gyalogságra, vagy megfutamodott, vagy megadta magát. Ebben a stádiumban a szovjetek gyakran könnyű zsákmánynak bizonyultak a támadó számára. Később azonban, amikor mi kényszerültünk védelemre és a szovjetek lettek a támadók, megváltozott a kép.

Az orosz védelmi taktikának tipikus példája volt az 1943 nyarán vívott Orel–Kurszk-i csata. Nem hiába kapta a „Citadella"-hadművelet nevet. A XIII. hadtestet irányítottam akkor az Oreltől nyugatra fekvő térségben. Támadó csapatainkat he-

tekig tartó, nagyon gondos felkészítésben részesítettük, s viszonylag jól el voltunk látva tüzérséggel és harckocsikkal is. Offenzívánk ennek ellenére meghiúsult. Mélységben tagolt, többlépcsős, nagyon megerősített és sok páncéltörő fegyverrel ellátott védelmi rendszerbe ütköztünk. A védelmi létesítményeket olyan ügyesen álcázták, hogy kitartó légi felderítésünk is csak egy részüket fedezte fel. Páncélosaink viszonylag kis terepakadályoknál is elakadtak az ellenséges tüzérség jól irányított elhárító tüzében, minek következtében rohamcsoportjaink hatásos védőtűz hiányában kerültek szembe a nagyon erős bunkerekkel.

A hadműveletet végül is le kellett fújni, és az oreli szakaszon elrendelték a visszavonulást. Fedezetlen szárnyakkal egy egész hadsereget kellett visszavonni a karasevi „tűfokon" át; végzetes ügy volt ez, ám egyszersmind Model tábornagy vezetői művészetének mesteri megnyilvánulása. A szovjetek akkor sem tudták kihasználni gyengeségünket: nem indítottak azonnali követő támadást a legnehezebb körülmények között visszavonuló német hadosztályok ellen, hogy megsemmisítsék őket. Vezetésük egyszerűen nehézkesnek bizonyult a hadművelet irányításában.

A szovjetek rendszerint több harckocsikötelékkel támadtak. Először a védővonalainkra merőleges utakon. A harckocsikat szorosan felzárkózott, gépesített gyalogság követte. Amennyiben a támadást támaszpont akasztotta meg, az oroszok – tőlünk eltérően – nem sokat bajlódtak az efféle akadállyal, hanem megváltoztatták támadási sávjukat. Az ilyen erődítményeknél általában gyenge erőket hagytak, ellenben elkanyarodtak, és mögöttük kibontakozva igyekeztek jobbról balra átkarolni az akadályokat, és a szabad terepen egymás után füstölték ki a támaszpontokat. Ha a védők – a „Führer-parancs" szerint – „mindenáron" való védelemre rendezkedtek be, akkor az ilyen támaszpontokon, illetve frontszakaszokon végül az emberekkel együtt nehézfegyverestül az egész anyag is elveszett.

A háború utolsó éveiben a szovjet gyalogság addig nem nagyon támadott, amíg tüzérségük nem „puhította meg" állásainkat, vagy amíg páncélosaik nem törtek utat számára. Nagyon is tisztelt bennünket, és bár számszerű fölényben volt, nem volt mersze megrohamozni vonalainkat. Gyakran előfordult, hogy az alkohol és a politikai biztosok hajszolása fokozta támadási kedvét. Ha csak tehették, a szovjetek olyan frontszakaszokat választottak, ahol szövetségeseink álltak. A sztálingrádi, a romániai és a magyarországi harcok megmutatták, milyen eredménnyel.

Amennyiben a szovjetek a védelmi rendszerünkbe való sikeres betörés után azonnali ellentámadásba ütköztek, rendszerint visszahúzódtak. Meghátráltak olyankor is, amikor nem volt páncélelhárításuk, és német harckocsik támadták őket. Sajnos, ebben az esetben is – mint a magyarországi harcokban oly sokszor – mindig hiányzott a szükséges gyalogság, amely stabilizálhatta volna ezeket a sikereket.

Az orosz katona is csak ember. Ő is éppúgy fél a csatatéren, mint minden más nemzet katonája. Félelmét csak akkor tudja leküzdeni, ha ösztönzik erre, és ha a technikai harceszközök utat törnek számára, illetve segítik. Amíg morális védőerőnk nagyjából csorbítatlan volt, és nehézfegyverzettel – harckocsikkal, tüzérséggel és rohamlövegekkel – való felszereltségünk nem süllyedt reménytelen mélypontra, hiába volt a szovjetek potenciális fölénye, alig tudtak döntő sikert elérni ellenünk. Meggyőződésem, hogy a keleti fronton nem következik be az összeomlás, ha erőink csak megközelítették volna is a szovjetekét. A harci szellem egymagában nem elegendő. A személyi és anyagi erők döntő tényezők és nem nélkülözhetők. Minden elismerésem a Vörös Hadseregé, de az a véleményem: a német katona felülmúlta a szovjet katonát.

Zárszó

Nem fejezhetem be anélkül ezt a – sok áldozatot követelt, sorstól és árulástól meghatározott harcokat bemutató – könyvet, hogy élményeim és tapasztalataim alapján a német nép maradékának érdekében rá ne mutassak néhány következtetésre.

Aki, hozzám hasonlóan, egész életében hivatásos katonaként szolgálta hazáját – a két vesztett háború tragikus mérlege láttán csak fájdalmat érez a számtalan áldozat, a lerombolt városok és falvak, az elvesztett tartományok és hazájának tépettsége miatt. Súlyos aggodalommal tölt el, hogy az Elba innenső és túlsó partján német haderő keletkezik a kelet–nyugati feszültség parancsára: német haderő, melynek katonái egyazon nép és egy közös haza gyermekei. A két hatalmi blokk minden háborús viszálya az európai térségben szükségképpen katasztrófába sodorja Németországot. Végső biológiai erejét meríti ki, s városait és falvait – az atomfegyverek bevetése nélkül is – még inkább lerombolják, mint a második világháborúban.

Bizonyos, hogy a védelmi készség és a fegyveres erő a jövőben is szükséges feltétele lesz a népek szabadságának és függetlenségének. De mint régi katona, nem hallgathatom el azt a felismerést, *hogy a háború, mint a politika ultima ratiója értelmét vesztette az atom-, a hidrogén- és a kobaltbombával, és a totális megsemmisülés állandó veszélyével fenyeget.* Korábban a háborúkat a katonák rátermettsége döntötte el, ma azonban a technikának van ilyen szerepe, és a modern tömegpusztító fegyverek tömeggyilkossággá változtatják a háborút.

Éppen ezért, inkább mint valaha, a politikusokat terheli a felelősség a népek jólétéért és a békéért. Az ő feladatuk, hogy megakadályozzák a kelet–nyugati szembenállásból fakadó lehetséges konfliktust. Senki sem veheti le róluk ezt a feladatot és ezt a felelősséget. Mi németek csak azt kívánhatjuk, hogy a politikusok mihamarabb találják meg a módot tragikusan kettészakított országunk egyesítésére, s érjék el, hogy Európa mint egész, betölthesse történelmi kiegyenlítő funkcióját az USA és a Szovjetunió között.

A háború áldozatainak tartozunk azzal, hogy úrrá legyünk a múlt tévedésein, hibáin és mulasztásain. Ők köteleznek bennünket nemzeti létünk megőrzésére és megújítására. Szabadság és függetlenség azonban – ahogy napról napra nyilvánvalóbbá válik – nem csupán a védelmi készséget, az új fegyvereket, a lojális és eltökélt állampolgárokat jelenti, hanem a politikai eszményeket, a belső erőt és a társadalmi rendet is. A szolgálat, a becsület, a kötelesség és a bajtársiasság katonai öröksége itt nem remélt módon válhat gyümölcsözővé.

280,— Ft

1944 júliusától decemberig Hans Friessner vezérezredes volt a főparancsnoka annak a német hadseregcsoportnak, amely előbb Románia, majd Magyarország területén próbálta feltartóztatni az előnyomuló szovjet hadsereget. A tábornok hiteles koronatanúként, a személyes élmények erejével idézi föl egyebek között a Keleti-Kárpátok átkelőhelyeiért, a Székelyföldért vívott elkeseredett küzdelmeket, a kudarcba fulladt tordai támadást, a Debrecen térségében kibontakozott hatalmas páncéloscsatát, Budapest és az ún. Margit-vonal védelmét, valamint a magyarországi hadszíntér sok egyéb eseményét. Emellett érzékelteti a front mögött végbement politikai folyamatokat, a korabeli román és magyar politika irányváltásának következményeit, Hitler és a német vezérkar felelősségét az összeomlásért.

Friessner tábornok könyve sok olyan tényt, összefüggést tár föl, amit a magyar olvasó eddig egyáltalán nem, vagy csupán magyar, de leginkább szovjet szerzők feldolgozásában ismerhetett meg. Az „Árulások, vesztett csaták" szerzőjét a tárgyilagos krónikaírás szándéka vezette, mindazonáltal tanúvallomása nem mentes a vesztesek jellegzetes szemléletétől: a mentséget és magyarázatot kereső, helyenként túlzásokba torkolló igyekezettől. Olvasmánynak is izgalmas beszámolója ennek ellenére fontos dokumentum, amely helyenként vitára ingerelve is elmélyíti történelmünk eme válságos időszakának árnyaltabb ismeretét.

HANS FRIESSNER Árulások, vesztett csaták

HANS FRIESSNER

Árulások, vesztett csaták

A Wehrmacht harcai Magyarországon 1944 - 45-ben